

Holocaustfictie in de klas: literatuur didactische uitdagingen getoetst aan de praktijk

Masterscriptie

Auteur: BA. D. Gentiluomo

Datum: 26/6/2022

Opleiding: Europese Letterkunde

Begeleider: Dr. J. J. M. Dera

Tweede lezer: Dr. L. Janssen

Voorwoord

Voor u ligt de scriptie ‘Holocaustfictie in de klas: literatuur didactische uitdagingen getoetst aan de praktijk’ Het onderzoek voor deze scriptie bestaat uit drie delen. Het eerste deel bestaat uit een analyse over de uitdagingen die literatuurcritici ondervinden bij het onderzoeken van Holocaustfictie. Het tweede deel bestaat uit enquêtes die zijn verspreid onder docenten Engels, waarin wordt gevraagd hoe met deze uitdagingen wordt omgegaan in het onderwijs. In het laatste deel worden diepte-interviews gehouden met docenten Engels, waarin uitgebreider de ruimte was om uit te leggen hoe in de praktijk wordt omgegaan met uitdagingen die Holocaustfictie met zich meebrengen. Deze scriptie is geschreven in het kader van mijn afstuderen aan de opleiding Europese Letterkunde aan de Radboud Universiteit. Van december 2021 tot juni 2022 ben ik bezig geweest met het onderzoek en het schrijven van de scriptie.

Gedurende het vak Literaire Cultuur: Onderwijs en Samenleving dat ik volgde aan de Radboud Universiteit in Nijmegen, werd de roman *The Boy in the Striped Pyjamas* van John Boyne besproken. In het college kwam naar voren dat één van de problemen van Holocaustfictie is dat door het fictionele karakter van de roman er feiten kunnen worden verdraaid of weg worden gelaten om een verhaal te kunnen vertellen. We spraken hierbij over de ethische kwestie dat het Joodse jongetje Shmuel nooit zou hebben kunnen geleefd in een kamp als Auschwitz, omdat hij kort na zijn aankomst al zou zijn vergast.

Naar aanleiding van dat college ben ik op zoek gegaan naar verdere literatuur die me wellicht meer antwoorden zou kunnen geven over de ethische kwestie van de fictionele representatie van de Holocaust. Via deze weg kwam ik terecht in het onderzoeksdomein van de memory studies, waar talloze artikelen en boeken te vinden zijn over artistieke representatie van historisch leed en in het bijzonder over de Holocaust.

Samen met mijn begeleider en tevens eerste lezer, Jeroen Dera, heb ik de onderzoeksvraag voor deze scriptie bedacht. Tijdens dit onderzoek stond mijn begeleider altijd voor mij klaar en was bereikbaar voor feedback en vragen, zowel fysiek als over de mail. Ik zou dan ook graag mijn begeleider Jeroen Dera bedanken, die altijd de rust wist te bewaren gedurende dit scriptieproces. Ook had hij altijd een plan B klaar staan op momenten

dat het onderzoeksproces ergens stukliep. Ook wil mijn docent Lindsay Janssen bedanken voor het inspirerende college dat ze gaf, dat de aanleiding was voor deze scriptie.

Samenvatting

Literatuurcritici stellen dat Holocaustfictie per definitie uitdagingen met zich meebrengt, waaronder inaccurate representaties van de werkelijkheid, morele symmetrie en wie het recht heeft om over de Holocaust te schrijven.

Het doel van dit onderzoek is om te achterhalen of docenten Engels net zo kritisch zijn op Holocaustfictie als de literatuurcritici en in welke mate dat wordt besproken met hun leerlingen op het voortgezet onderwijs. In deze scriptie wordt dan ook de volgende onderzoeksvraag gesteld: welke literatuurdidactische uitdagingen biedt de omgang met Holocaustfictie in het voortgezet onderwijs en hoe gaan docenten in de praktijk met deze uitdagingen om?

Voor dit onderzoek werd *The Boy in the Striped Pyjamas* (2006) van John Boyne, als casus genomen. Door middel van enquêtes en diepte-interviews kon via een Thematische analyse worden achterhaald dat docenten de roman, ondanks de inaccurate representaties, toch overwegend geloofwaardig vonden. Daarbij moeten verschillende instanties leerlingen helpen om het spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid kenbaar te maken. Niet alle participanten vonden de morele symmetrie in *The Boy in the Striped Pyjamas* relevant. Als de morele symmetrie wel in de roman verworven zit, zou Boyne buiten zijn eigen mening, ook die van de Ieren, Duitsers en zijn eigen familieleden kunnen vertolken. De laatste uitdaging was wie het recht heeft om over de Holocaust te schrijven. Volgens de participanten mag iedereen over de Holocaust schrijven die research heeft gedaan, respectvol is, nieuwe perspectieven aandraagt en schrijftalent heeft. Wanneer dat recht volgens de participanten zou mogen worden ontnomen, is als de Holocaust wordt verheerlijkt, geromantiseerd of zelf ontkend.

Inhoudsopgave

Inleiding	5
Hoofdstuk 1: Problemen die onderzoek naar Holocaustfictie met zich meebrengt voor literatuuronderzoek	12
§1.1 Ethische Vormgeving	13
§1.2 De term Holocaustfictie	15
§1.3 Problemen voor onderzoek	17
Hoofdstuk 2 Uitdagingen van Holocaustliteratuur voor het onderwijs	19
§2.1 Inaccurate representatie van de werkelijkheid	19
§2.2 Ideologie van de auteur	22
§2.3 Wie heeft er recht van spreken over de Holocaust	23
Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethode	26
§3.1 Materiaal	26
§3.2 Participanten van de enquête	28
§3.3 Participanten van de interviews	28
§3.4 De enquête	29
§3.5 Interviews	31
§3.6 Onderzoeksmethode	33
Resultaten	35
Resultaten van de Enquête	35
Demografische gegevens	35
Holocaustfictie in het klaslokaal	36
Inaccurate Representatie van de Werkelijkheid	37
Morele symmetrie	40
Recht om te schrijven over de Holocaust	42
Resultaten van de Interviews	45
Inaccurate Representatie van de Werkelijkheid	48
Morele symmetrie	50
Recht om te schrijven over de Holocaust	53
Aanpassingen aan het huidige curriculum	55

Conclusie	57
Literatuurlijst	58
Primaire Literatuur	58
Secundaire Literatuur	58
Bijlagen	61

Inleiding

Stel je voor dat je een docent Engels bent. De afgelopen weken heb je de Holocaust behandeld in de literatuurlessen van 4 vwo. Je hebt met de sectie besloten dat de leerlingen een boekverslag moeten schrijven over een roman die gaat over de Holocaust. Een van de punten die zeker in het verslag moeten terugkomen, is hoe de leerling vindt dat de werkelijkheid wordt gerepresenteerd in de roman naar keuze. Wanneer je begint met nakijken, zie je dat het eerste verslag gaat over *The Boy in the Striped Pyjamas* (2006) van John Boyne. De roman gaat over het Duitse jongetje Bruno dat verhuist naar de rand van Auschwitz, dat in de roman de gefictionaliseerde variant van Out-With aanneemt. Zijn vader heeft namelijk een prominente baan als nazicommandant gekregen. Bruno krijgt hier een vriendschap met de Joodse Shmuel, met wie hij steeds stiekem afspreekt aan de hekken van het concentratiekamp. In het verslag staat het volgende: “Hoewel de roman niet gebaseerd is op een echt verhaal, had het verhaal in theorie wel echt kunnen gebeuren.” Dit drukt je neus even goed op de feiten; *The Boy in the Striped Pyjamas* heeft namelijk erg onder vuur gelegen vanwege zijn inaccurate beschrijvingen van de Holocaust. Blijkbaar heeft de leerling in kwestie de descriptie van de Holocaust in *The Boy in the Striped Pyjamas*, ervaren als een natuurgetrouwe schets van de werkelijkheid. Je besluit het boekverslag voor nu even te laten liggen en de volgende dag in de literatuurles te peilen wat het beeld is van de leerlingen over de Holocaust en wat voor invloed literatuur daarop heeft. Je zal het in de les ook hebben over de eufemistische representatie van Auschwitz. Daarbij besluit je hierin het spanningsveld tussen de fictionele representatie van de werkelijkheid en een natuurgetrouwe schets van de werkelijkheid goed uit te diepen.

Dit is natuurlijk een fictionele situatie. Toch heerst er al jaren een debat onder literatuurcritici over het werkelijkheidsgehalte van de representatie van de Holocaust in

literatuur. Een van de romans die in dit soort onderzoek veelvuldig onder vuur ligt is *The Boy in the Striped Pyjamas*. Wanneer wordt gegoogeld op *The Boy in the Striped Pyjamas*, is een van de eerste hits of de roman gebaseerd is op een waargebeurd verhaal. Het verhaal heeft zich echter nooit afgespeeld en had zich ook nooit kunnen afspelen. Een van de argumenten die hiervoor worden aangedragen, is dat de kans dat Shmuel zou kunnen leven in een kamp als Auschwitz erg gering is. Meestal werden kinderen meteen na aankomst in het concentratiekamp naar de gaskamers gebracht. Kinderen konden namelijk geen zware arbeid leveren in het concentratiekamp (Cesarani, 2008, p. 4). Uitzonderingen op de regel waren bijvoorbeeld kinderen met wie experimenten werden uitgevoerd. Deze experimenten gebeurden onder andere onder leiding van Josef Mengele (Halioua & Marmor, 2020, p. 4).

Door een fictionele, eufemistische werkelijkheid van Auschwitz te construeren, kan literatuur invloed hebben op hoe er wordt gedacht over de Holocaust door mensen die niet zelf hebben ervaren hoe het was om in een concentratiekamp te leven. Neem als voorbeeld wanneer Bruno aan het einde van het boek onder de hekken van Out-With kruipt om de vader van Shmuel te zoeken. Bruno is dan verrast over hoe Out-With er van binnen uit ziet:

“He had thought that there would be a shop in the centre, and maybe a small cafe like the ones he had known in Berlin; he had wondered whether there would be a fruit and vegetable stall. As it turned out, all the things that he thought might be there weren’t” (Boyne, 2006, p. 107).

Stel je voor dat je docent bent en één van je leerlingen *The Boy in the Striped Pyjamas* voor zijn lijst leest en een gesprek met je start. Het is dan goed in te beelden dat die leerling dan verward vraagt of het aanzicht van het concentratiekamp Auschwitz doet vermoeden dat er winkeltjes en cafés zouden zijn. Waren de gruwelen die zich daar hebben voorgedaan dan niet zichtbaar voor de buitenwereld? Iemand die ook maar in de buurt van Auschwitz is geweest, weet dat het ondenkbaar is om te overwegen dat er mogelijk cafés en kraampjes aanwezig zouden zijn. Door de werkelijkheid te verdraaien of cruciale feiten weg te laten, creëert Boyne open plekken in *The Boy in the Striped Pyjamas*. Deze open plekken dient de lezer zelf op te vullen met eigen kennis over de Holocaust.

Jordan (2004, p. 200) betoogt dat door verontrustende feiten weg of impliciet te laten in Holocaustfictie, kinderen op een veilige manier in aanraking kunnen komen met de verschrikkelijke gebeurtenissen gedurende de Holocaust. Door bepaalde gruwelen weg te laten in een roman, verschijnen er echter wel een aantal problemen rondom Holocaustfictie voor jonge lezers. Zo ontstaan er veel open plekken in een roman die de lezer zelf moet aanvullen met kennis over de massamoorden. Deze open plekken zorgen ervoor dat veel geweld en Jodenhaat niet expliciet worden gemaakt in de romans. Wanneer een roman veelvuldig wordt gelezen door jongeren, kan dit problematisch zijn. Vele jongeren zullen namelijk niet voldoende kennis van de Holocaust hebben om de open plekken in de roman op te vullen. Hierdoor kunnen ze de Holocaust, zoals die staat beschreven in de roman, aannemen voor een mimetische weergave van de werkelijkheid. Wanneer deze representatie van de Holocaust eufemistisch is weergegeven, kan dat dus invloed hebben op de perceptie van de Holocaust van de jonge lezer.

Een voorbeeld van een eufemistische weergave van Auschwitz in *The Boy in the Striped Pyjamas* is dat er steeds slechts wordt gehint op de massamoorden op Joden in de gaskamers van het gefictionaliseerde Out-With:

“There wasn't any grass after the fence; in fact there was no greenery anywhere to be seen in the distance. Instead the ground was made of a sand-like substance, and as far as she could make out, there was nothing but low huts and large square buildings dotted around and one or two smoke stacks in the distance” (Boyne, 2006, p. 21).

De rooksporen die in deze passage worden besproken, hintten mogelijk op de rook die vrijkomt tijdens het vergassen van Joden in de gaskamers van Auschwitz. De indruk kan dus worden gewekt dat op dat moment in het verhaal een vergassing plaatsvindt. Door alleen te hintten op de vergassing en het niet expliciet te benoemen, kan het resultaat zijn dat lezers denken dat de vergassing in Auschwitz niet hebben plaatsgevonden, omdat de lezer niet genoeg kennis heeft van de Holocaust om deze open plek in het verhaal op te vullen. Doordat Bruno zo onwetend is over wat er allemaal om hem heen gebeurt, wordt de ernst van het plot weggehaald bij de massamoord op de Joden en verschuift de essentie van *The Boy in the Striped Pyjamas* naar een fabelachtige moraal over empathie en antipathie. Boyne impliceert

zelf namelijk dat *The Boy in the Striped Pyjamas* niet een natuurgetrouwe weergave moet geven van hoe Auschwitz er in die tijd heeft moeten uitzien, maar dat de roman een lezer moet laten ervaren dat er een grijs gebied was tussen goed en kwaad gedurende de Tweede Wereldoorlog. Door dit perspectief van een kind van een nazicommandat te kiezen, leef je mee met personages die eerder weg zouden zijn gezet als inherent slecht. Zo kan de lezer bijvoorbeeld sympathie voelen voor de vader van Bruno aan het einde van het boek, wanneer wordt geïnsinueerd dat Bruno om het leven is gekomen. Een ander moment in de roman, waaruit blijkt dat de nazicommandant ook een zachtaardige kant heeft, is wanneer het dienstmeisje Maria aan Bruno vertelt hoe Bruno's vader haar had geholpen in het verleden:

“You don't remember when I came to work for you, do you?” she asked quietly, sitting down for a moment on the side of his bed, something she had never done before. ‘How could you? You were only three. Your father took me in and helped me when I needed him. He gave me a job, a home. Food. You can't imagine what it's like to need food. You've never been hungry, have you?’ (Boyne, 2006, p. 35).

Boyne pleit er dus voor dat fictionele elementen aan een verhaal mogen worden toegevoegd om een boodschap over te brengen aan een lezer. In dit geval is de boodschap dat zelfs een nazicommandant, die duizenden doden op zijn geweten heeft ook een goede kant kan hebben. Een auteur moet dan de artistieke vrijheid kunnen nemen om dat verhaal te kunnen vertellen, zelfs als dat betekent dat er open plekken in de roman ontstaan.

Een andere reden voor de open plekken in de roman zou kunnen zijn dat de auteurs de woorden niet kunnen vinden om de verschrikkelijke gebeurtenissen te beschrijven. Hierdoor kunnen aspecten van de Holocaust worden weggelaten in de roman. Het is dan ook een lastige taak om zoiets afgrijselijks als de Holocaust in woorden te vangen. Het verlies, de pijn, de geur, de marteling, de honger en nog vele andere zaken die de slachtoffers hebben moeten voelen, zijn simpelweg niet over te brengen op een lezer door middel van woorden. Woorden schieten namelijk tekort om zulke gruwelen te beschrijven. Iemand moet er zelf bij zijn geweest om te weten hoe het moet hebben gevoeld. En zelfs dan kan niemand echt bevatten wat zich allemaal heeft afgespeeld in de concentratiekampen. Daarom is het voor de

slachtoffers al een praktisch onmogelijke opgave om een roman over de Holocaust te schrijven, laat staan voor iemand die de Tweede Wereldoorlog niet eens heeft meegemaakt.

Verschillende schrijvers zijn hierdoor gaan spelen met de vorm Holocaustfictie. Omdat de woorden zelf tekortschieten om de gruwelen van de Holocaust kenbaar te maken, werd geprobeerd om de ernst ervan te tonen, door te experimenteren met de vorm. Pogingen om de Holocaust vormelijk uit te drukken werden gedaan door bijvoorbeeld gebrekkige, fragmentarische taal te gebruiken of een krankzinnige verteller in te zetten (Rosenfeld, 2004, p. 43). Een andere poging die wordt gedaan om de Holocaust vormelijk te laten overkomen op de lezer, is door de roman te schrijven vanuit het perspectief van een kind. Door een kind als protagonist te gebruiken, wordt een nieuw speelveld gecreëerd. Kinderen staan in deze narratieven symbool voor de onwetendheid met betrekking tot de gebeurtenissen die zich om hen heen afspelen. Net als de mensen die de Tweede Wereldoorlog niet zelf hebben meegemaakt, kunnen kinderen niet vatten wat er allemaal gebeurt. Niemand kan volledig begrijpen hoe de verschrikkingen gedurende de Holocaust tot stand zijn gekomen, dus al helemaal een kind niet.

Jordan (2004, p. 200) beargumenteert dat veel auteurs het perspectief van in een kind in Holocaustfictie inzetten om jonge lezers de ernst van de Holocaust op een laagdrempelige manier te laten inzien. Door bepaalde gruwelen weg te laten kunnen jonge lezers zich op een veilige manier inleven hoe het geweest moet zijn voor mensen die in die periode hebben geleefd. Door specifiek een verhaal te vertellen vanuit het perspectief van een kind, kunnen jongeren zich beter in het verhaal inleven, omdat de protagonist rond dezelfde leeftijd is als de jonge lezer. Bear (2000, p. 391) is het daarmee eens en stelt dat door jongeren bloot te stellen aan een narratief over de Holocaust, lezers al op jonge leeftijd in aanraking komen met de paradox dat het aan de ene kant onmogelijk is om over de Holocaust te spreken. De gruwelen die hebben plaatsgevonden in die tijd kunnen niet in woorden worden uitgedrukt. Aan de andere kant moet er juist over de Holocaust worden gesproken. Niet om een betekenis toe te kennen aan deze verschrikkelijke periode, maar om jongeren erop te wijzen wat voor kwaad er inherent in de mens verborgen kan zitten.

Ondanks dat veel literatuurcritici schrijven over uitdagingen die Holocaustfictie met zich meebrengen, is er nog nauwelijks onderzoek gedaan naar hoe docenten omgaan met de Holocaust in hun literatuurlessen. Foster (2013) heeft onderzocht hoe docenten omgaan met

uitdagingen die de Holocaust met zich meebrengt in het klaslokaal in Engeland. Aan deze studie deden meer dan 2000 docenten mee. Docenten in deze studie waren grotendeels ‘self-taught’, wat Foster (2013, p. 136) beschrijft als docenten die wel een diploma hebben om te doceren, maar geen duidelijke instructies hebben gehad over hoe de Holocaust moet worden behandeld in hun lessen. De docenten participeerden door in een enquête aan te geven hoe ze les gaven over de Holocaust. Dit betrof onder andere hun percepties, perspectieven en praktijken. Een van de belangrijkste bevindingen uit dit onderzoek was dat meer dan de helft van de docenten dacht dat alle bevolkingsgroepen die werden veracht door de nazi's, onderdeel waren van de Holocaust. In het huidige Engelse curriculum staat echter duidelijk dat al deze bevolkingsgroepen hebben geleden, maar dat onder de Holocaust alleen de uitroeiing van de Joden gedurende de Tweede Wereldoorlog wordt verstaan. In het onderzoek van Foster (2013) werden docenten bevraagd, die lesgeven in verschillende vakken. In dit onderzoek zal alleen worden gefocust op docenten Engels. Daarbij werden de resultaten in het onderzoek van Foster (2013) louter gebaseerd op een enquête, die door de grote steekproef interessante bevindingen toonde. In deze scriptie zal het aantal deelnemers bij de enquête lager liggen. Door echter de bevindingen van de enquête aan te vullen met diepte-interviews, zullen participanten meer ruimte krijgen om hun antwoorden toe te lichten.

In Nederland bleef het de laatste jaren ook niet onopgemerkt dat er meer onderzoek moet komen naar de uitdagingen die de Holocaust met zich meebrengt en hoe docenten hiermee omgaan. Zo schreef Aalbers (2019) een scriptie over hoe docenten omgaan met verschillende perspectieven over controversiële onderwerpen, zoals de Holocaust. Er werden zeven docenten geschiedenis geïnterviewd over hun beelden, leerdoelen en didactische methoden. De participanten in het onderzoek gaven aan dat ze hun leerlingen graag een morele les willen bijbrengen, namelijk dat er nooit meer iets soortgelijks mag gebeuren als de Holocaust. Toch ervaren de docenten dat deze verschrikkelijke periode steeds verder van hun jonge leerlingen komt te staan. Dit komt onder andere omdat de Holocaust steeds langer geleden heeft plaatsgevonden. Om de Holocaust toch concreet te kunnen maken, worden daarom bijvoorbeeld excursies naar concentratiekampen en gastlessen van Joodse slachtoffers verzorgd. Maar radicale meningen onder leerlingen, zoals Holocaustontkenners, hadden de docenten nog nooit meegemaakt. Er kon dus uiteindelijk geen duidelijk antwoord worden gegeven over hoe docenten daarmee omgingen in hun lessen.

Daarnaast schreef Vrijhoeven (2019) een scriptie over de mate waarin europeanisering invloed heeft op het onderwijs over de Holocaust. Vrijhoeven (2019, p. 31-34) beargumenteert dat het verzachtende beeld dat leerlingen hebben over de Holocaust enerzijds een gevolg is van het gebrek aan kennis van de docenten en anderzijds van gebrek aan interesse van de leerlingen, waardoor er een onevenredige verspreiding van kennis ontstaat onder de leerlingen. Hierdoor weten een aantal leerlingen betrekkelijk veel over de Holocaust en een aantal erg weinig. Er is echter nog geen onderzoek gedaan naar de uitdagingen die Holocaustfictie met zich meebrengt, gekoppeld aan de praktijk van het literatuuronderwijs van het vak Engels in Nederland. Daarom staat in deze scriptie de volgende vraag centraal:

Welke literatuurdidactische uitdagingen biedt de omgang met Holocaustfictie in het voortgezet onderwijs en hoe gaan docenten in de praktijk met deze uitdagingen om?

Hoofdstuk 1 van deze scriptie zet uiteen wat voor uitdagingen de Holocaust met zich meebrengt als object van literatuuronderzoek. Dit is van belang om de pijnpunten, maar ook het belang van onderzoek naar Holocaustfictie aan te kaarten.

Vervolgens wordt in Hoofdstuk 2 een overzicht gegeven van drie uitdagingen voor de lezer betreffende Holocaustfictie. De eerste uitdaging betreft het fictionele karakter van een roman. Dit zorgt er immers voor in welke mate een auteur de vrijheid neemt om aspecten uit de werkelijkheid te verdraaien of weg te laten. Dit kan ervoor zorgen dat de lezer een ander beeld krijgt van de Holocaust als deze zich niet bewust is van deze verdraaiingen of weglatingen. De tweede uitdaging betreft de ideologie van de auteur. Auteurs hebben het allicht niet altijd door, maar ze brengen hun eigen ideologieën ook onbewust aan in hun romans. Ook hierdoor kan het beeld van de lezer over de Holocaust veranderen, als de lezer zich niet bewust is van het verschil tussen onbewuste ideologieën en feiten. De derde uitdaging betreft de vraag wie het recht van spreken heeft over de Holocaust. Juist omdat de Holocaust een van de meest gevoelige onderwerpen in de recente geschiedenis is, is het zelfs maar de vraag wie het recht heeft om erover te spreken. Zijn dat de slachtoffers, of ook de familie van de slachtoffers? Zijn dat tijdgenoten of misschien zelfs mensen die er generaties later geen directe link mee hebben maar wel de herinnering in stand willen houden?

In Hoofdstuk 3 van deze scriptie wordt de onderzoeksmethodologie toegelicht. Daarbij zal ook een samenvatting en verantwoording van de keuze van *The Boy in the Striped Pyjamas* worden gegeven. In Hoofdstuk 3 zullen ook de enquête en interviews stapsgewijs worden doorgenomen. In de enquête en interviews zullen vragen worden gesteld over hoe de docenten in de les omgaan met de uitdagingen die de Holocaust met zich meebrengt. In dit hoofdstuk zal ook worden beschreven wie er precies in aanmerking komen voor de enquête en interviews. Tot slot zal in dit hoofdstuk een uitleg worden gegeven van een Thematische Analyse. De resultaten van de enquêtes en interviews zullen namelijk volgens deze methode worden geanalyseerd.

Vervolgens worden de resultaten weergegeven. De resultaten van de vragenlijsten en de diepte-interviews worden weergegeven door middel van een Thematische Samenvatting.

Hoofdstuk 1: Problemen die onderzoek naar Holocaustfictie met zich meebrengt voor literatuuronderzoek

De Holocaust is een lastig fenomeen om te onderzoeken. In het geval van letterkundig onderzoek is het nog ingewikkelder, omdat er een representatie wordt onderzocht, die nagenoeg onmogelijk de lading dekt van hoe het in werkelijkheid moet zijn geweest. Daarbij

is de Holocaust een ontzettend gevoelig en pijnlijk onderwerp. Elke onderzoeker stuit dan ook op een aantal problemen wanneer deze Holocaustfictie als uitgangspunt neemt. In dit hoofdstuk zal uiteen worden gezet wat een aantal van deze belangrijkste problemen zijn. Door te erkennen dat het onderzoek een aantal gebreken kent, kunnen de resultaten ervan immers beter op waarde worden geschat. De uitdagingen die onderzoek naar Holocaustfictie met zich meebrengt, zullen bewust in het achterhoofd worden gehouden, gedurende de rest van het onderzoek. Wanneer in het volgende hoofdstuk wordt uitgelegd wat specifieke problemen zijn die lezers kunnen hebben met Holocaustfictie, komen die uiteraard ook grotendeels voort uit wat er in dit hoofdstuk besproken zal worden.

Literatuurcritici noemen talloze redenen waarom het lastig is om literatuuronderzoek te doen naar teksten die gaan over de Holocaust. Het is dan ook onmogelijk om deze redenen allemaal te benoemen in deze scriptie. Daarom is ervoor gekozen om drie van deze punten aan te kaarten.

Voordat deze uitdagingen echter kunnen worden aangehaald, is het belangrijk om in te kaderen wat er precies wordt bedoeld met de Holocaust in deze scriptie. Origineel stamt de term van het Griekse woord *holokauston*, wat brandoffer betekent. Tegenwoordig refereert de Holocaust aan het plan van de nazi's en hun collaborateurs om alle Joden uit te roeien. Het is hierbij belangrijk om op te merken dat andere bevolkingsgroepen zoals homoseksuelen, mensen met een slavische komaf, mensen met een donkere huidskleur, transgenders en vele anderen bevolkingsgroepen ook niet pasten binnen het beoogde wereldbeeld van de nazi's en dat hun daardoor ook groot leed werd aangedaan. Hiermee wordt niet geïnsinueerd dat de ene bevolkingsgroep meer heeft geleden dan de ander. Toch behelst de term 'Holocaust' alleen de genocide tegen de Joden gedurende de Tweede Wereldoorlog (Foster, 2013, p. 136-142).

Holocaustfictie is vaak een van de eerste manieren waarop jongeren in aanraking komen met de Holocaust. Het is dus niet ondenkbaar dat dit soort literatuur invloed heeft op het beeld dat lezers krijgen van de Holocaust. Daarom is het belangrijk om in latere hoofdstukken uit te zoeken hoe docenten de Holocaust in hun lessen bespreken.

§1.1 Ethische Vormgeving

De Holocaust is een van de meest verschrikkelijke gebeurtenissen uit de geschiedenis. Er wordt geschat dat er ongeveer zes miljoen Joden zijn vermoord gedurende de Tweede Wereldoorlog. Het was een periode vol angst, pijn en vooral verlies. Het is dan ook niet gek om de vraag te stellen waarom iemand überhaupt over deze periode zou willen schrijven. Een van de redenen om te willen schrijven over de Holocaust zou bijvoorbeeld kunnen zijn, dat het een manier is voor de overlevenden om deze periode te verwerken. Door wat hen was overkomen op papier te zetten, kan een therapeutisch proces teweeg worden gebracht, waardoor de gebeurtenissen beter een plek kunnen krijgen (Rafael, 2003, p. 225). Een andere reden kan zijn dat auteurs de lezers iets willen bijbrengen over de Holocaust (Jordan, 2004, p. 205). Er is echter veel ophef onder critici over de vraag of het wel verantwoord is om zoiets verschrikkelijks als de Holocaust te fictionaliseren. Door de Holocaust als onderwerp van kunst te nemen, kan de indruk worden gewekt dat de massamoorden esthetisch worden weergegeven met doel om als entertainment te fungeren. Het effect van het onder woorden brengen van deze verschrikkelijke gebeurtenis, is immers dat de lezer op een aparte manier zal genieten van het perspectief dat is gecreëerd, hoe gruwelijk de inhoud ervan ook is. Een auteur kan proberen om een zo natuurgetrouw mogelijke schets te maken van zijn verhaal, door bijvoorbeeld te kiezen om non-fictie te schrijven. Maar door fictionele strategieën toe te passen, worden verhalen over de Holocaust klaargemaakt voor het grote publiek, om er zo op een aparte manier van te kunnen genieten als vorm van entertainment (Rafael, 2003, p. 225). Een vergelijking die deze ethische kwestie toont is het verschil tussen Holocaustfictie en Holocaustpoëzie.

Van Adorno (1951, p. 34) is beroemde leuze: “Nach Auschwitz ein Gedicht zu schreiben, ist barbarisch”, waarvan in latere literatuur steeds zal worden afgevraagd wat er precies mee wordt bedoeld. Gubar (2003, p. 25) stelt dat de uitspraak verschillende zaken zou kunnen betekenen. Wellicht dient de leuze als een waarschuwing om voorzichtig met het onderwerp om te gaan. Mensen kunnen namelijk erg geraakt worden door de gevoelige inhoud van de tekst. Er zou dus zorgvuldig moeten worden afgewogen wat wel en wat niet wordt opgenomen in de literaire tekst. Ook zou de uitspraak een richtlijn kunnen zijn,

waarmee Adorno zou beargumenteren dat er poëzie is die niet geschreven zou moeten worden. Dit zou betekenen dat Adorno vindt dat de gebeurtenissen in Auschwitz dermate ingrijpend zijn, dat de gebeurtenissen überhaupt niet op papier zouden moeten worden gezet. Tot slot zou de quote een diagnose kunnen zijn dat poëzie over Auschwitz niet geschreven kan worden, omdat de woorden niet kunnen raken aan de ervaring van hoe het er in werkelijkheid was. Welke lezing ook gevolgd wordt, Adorno is van mening dat je niet zomaar alles kan schrijven over de Holocaust. Adorno (1967, p. 24) beargumenteert namelijk dat door de Holocaust als onderwerp te nemen voor poëzie, er wordt getracht om de Holocaust te framen vanuit een bepaald oogpunt. Doordat er een bepaalde invalshoek wordt gekozen vanuit waar de Holocaust wordt belicht, wordt de focus weggehaald bij waar deze eigenlijk zou horen: de massamoorden op de Joden. Hierdoor wordt de Holocaust an sich dan een abstracter begrip. De focus ligt immers niet meer bij de concentratiekampen, de uitgehongerde mensen, de gaskamers en de doden. De focus ligt nu op het schrijven van esthetische poëzie. Dit is voor de slachtoffers van de Holocaust een lastige situatie, waarin hun lijden wordt gefictionaliseerd en abstract wordt gemaakt, waardoor lezers van deze narratieven een eufemistisch beeld kunnen krijgen van het lijden van de slachtoffers. Matthews (2013, p. 20) veronderstelt dat Adorno het specifiek over poëzie heeft in zijn leuze, vanwege haar hoge status als kunstobject. Poëzie is immers cultuur en schoonheid van de hoogste plank, waar fictie eerder een rol van entertainment vervult. Als schrijven over de Holocaust binnen de poëzie al barbaars zou zijn, dan is Holocaustfictie dat volgens zijn redenering in nog grotere mate.

Toch is fictie ook een middel om te tonen wat is afgepakt, om krachtige waarheden aan het oppervlak te brengen door middel van fictieve werkelijkheden (Rosenfeld, 2004, p. 36-37). Fictie is een manier om vast te stellen wat slachtoffers is ontnomen. Als het alternatief is om te zwijgen over de Holocaust, dan proberen veel schrijvers om toch het heft in eigen hand te nemen en te pogen om in ieder geval ten dele de gruwelen onder woorden te brengen. Het is een vereiste om over de Holocaust te spreken en te schrijven, zelfs als het eigenlijk makkelijker is om over het zware onderwerp te zwijgen (Rosenfeld, 2004, p. 23-24). De taal die wordt gebruikt om de Holocaust te beschrijven, zal misschien gebrekkig zijn, maar dan blijft het debat ten minste op gang. Door de stilte steeds maar weer te doorbreken, wordt Hitler geen laatste overwinning gegund en wordt de eer behouden aan de slachtoffers

(Rosenfeld, 2004, p. 24). Stilte brengt immers meer over wanneer de Holocaust in woorden wordt gevangen. Dat wil zeggen dat het lastig is om de stilte te doorbreken, omdat de pijnlijke ervaringen die de slachtoffers hebben meegemaakt lastig onder woorden te brengen zijn. Wanneer uit de literatuur blijkt wordt hoeveel moeite de auteur heeft met het schrijven van de tekst, dan wordt het voor de lezer duidelijker hoe verschrikkelijk de Holocaust moet zijn geweest.

Rosenfeld (2004, p. 41) beargumenteert dat iemand die geraakt is door de Holocaust, nooit meer hetzelfde zal zijn. Dit blijkt uit de literatuur die eruit voortvloeit. Rosenfeld (2004, p. 38) vervolgt dat er niks kan worden vergeleken met de afgrijselijke vindingrijkheid van de nazi's. Nazisme vertegenwoordigt naar zijn mening dan ook de hel op aarde. De hel is in zijn ogen een prototype voor de getto's en de concentratiekampen. Idinopulus (2004, p. 4) stemt ermee dat het leven in de concentratiekampen als een hel moet hebben gevoeld. Daarom kan het opschrijven van de gebeurtenissen voelen als een pijnlijke verplichting voor de overlevenden. Door de overledenen te gedenken in hun verhalen, krijgen ze namelijk de kans om te spreken en zo toch een laatste overwinning te behalen. Deze overwinning betreft het wegnemen van de abstractie van het getal van zes miljoen Joden die zijn overleden.

§1.2 De term Holocaustfictie

Zoals in de voorgaande paragraaf is besproken, is een belangrijk probleem met betrekking tot het doen van onderzoek naar Holocaustfictie, de ethische kwestie of het wel geoorloofd zou moeten zijn om de Holocaust te fictionaliseren. Het is immers enorm moeilijk om een natuurgetrouwe schets te geven van de Holocaust. Daarbij wordt door fictieve elementen aan de Holocaust toe te voegen de focus van de lezer weggehaald bij de massamoorden op de Joden.

In deze paragraaf zal een ander probleem dat onderzoek naar Holocaustfictie met zich meebrengt centraal staan. Dit probleem betreft dat er in het Engels vaak wordt gesproken over *Holocaust literature*. Het is echter lastig is om te spreken over literatuur over de Holocaust. Er zijn namelijk heel veel soorten teksten die over de Holocaust gaan, zoals

romans, gedichten, essays, dagboeken, notebooks, memoires, sketches en toneelstukken. Het is lastig om deze verschillende soorten teksten te bundelen tot een genre. Bovendien gaan al deze teksten over een onderwerp dat enorm veelzijdig is en bestaat uit miljoenen individuele ervaringen en dus ook vele perspectieven (Rosenfeld, 2004, p. 21). Ook worden al deze teksten in praktisch alle talen geschreven van het Europese continent. Uiteraard wordt daarbij ook over de Holocaust geschreven in het Jiddisch en Hebreeuws, de Joodse talen. *Holocaust literature* is een internationale literatuur en het is haast onmogelijk voor een wetenschapper om grip te krijgen op al deze soorten teksten in al die verschillende talen. Dit zou wel nodig moeten zijn als Holocaust literature onderzocht dient te worden in zijn totaliteit. Er is in de literatuur nog geen alternatief voor deze term aangedragen, maar omdat in deze scriptie alleen zal worden gesproken over een fictioneel werk, zal een kleine vernauwing worden gemaakt door te spreken over Holocaustfictie.

Daarbij moet de nadruk ook worden gelegd op het fictionele gehalte van Holocaustfictie. Teksten over de Holocaust zijn immers geen mimetische weergave van de werkelijkheid, maar een representatie ervan. Lang (2000, p. 51) stelt dat er per definitie een verschil moet zijn tussen het gerepresenteerde object en de werkelijkheid. Door iets te representeren, wordt een eigen versie van de werkelijkheid gecreëerd, dat dus afwijkt van wat er wordt gerepresenteerd. Dit contrast wordt goed duidelijk gemaakt in de tekst die in deze scriptie als casus wordt gebruikt. In *The Boy in the Striped Pyjamas* wordt Auschwitz bijvoorbeeld gerepresenteerd als de fictionele variant Out-With. In het begin van de roman discussiëren Bruno en zijn zusje Gretel over de betekenis van de benaming van de plek waar ze wonen:

“Out-With?” asked Bruno. “What’s an Out-With?”

‘It’s not an Out-With, Bruno,’ said Gretel with a sigh. ‘It’s just Out-With.’

‘Well, what’s Out-With then?’ he repeated. ‘Out with what?’

‘That’s the name of the house,’ explained Gretel. ‘Out-With’ (Boyne, 2006, p. 17-18).

Door de naam Auschwitz niet te gebruiken in de roman, wordt benadrukt dat het gaat over een representatie. Doordat de lezer nooit heeft ervaren hoe Auschwitz eruit ziet, is het beeld

in zijn hoofd een combinatie van eerder waargenomen representaties van het kamp. Door Auschwitz te fictionaliseren kan dus het beeld dat de lezer ervan heeft worden aangepast.

§1.3 Problemen voor onderzoek

In de voorgaande paragraaf werd opnieuw een belangrijk probleem bij het onderzoeken van Holocaustfictie besproken, namelijk dat de term an sich problematisch is. Doordat er bijvoorbeeld in vele talen en in vele soorten teksten wordt geschreven over de Holocaust, is het haast onmogelijk om literatuur over de Holocaust te groeperen als genre.

In deze paragraaf zal een nieuw probleem worden aangekaart waar onderzoekers tegenaan lopen wanneer Holocaustfictie als onderzoeksobject wordt genomen. Dit probleem betreft dat er geen handleiding is die beschrijft hoe onderzoek naar Holocaustfictie precies moet worden gedaan. Moet er bijvoorbeeld onderscheid worden gemaakt tussen Holocaustfictie die is geschreven door slachtoffers en mensen die de Holocaust niet hebben meegemaakt, maar die wel in die tijd leefden? En hoe zit het met auteurs van nu, die geïnteresseerd zijn in de Holocaust en die er romans over uitbrengen; moeten dat soort werken dan ook weer anders worden behandeld? Er zijn geen duidelijke handvatten die ons begeleiden tijdens het lezen en ons helpen de geschriften te begrijpen van de overlevende slachtoffers, de overleden slachtoffers en de mensen die er nooit bij waren, maar die meer weten dan de gemiddelde buitenstaander. Tot we zo een handleiding hebben kunnen we Holocaustfictie alleen ten dele begrijpen.

Omdat er geen handleiding is die instrueert hoe onderzoek gedaan moet worden naar Holocaustfictie, zullen in deze scriptie enerzijds problemen worden aangekaart die literatuurcritici ervaren wanneer ze literatuuronderzoek doen. Vervolgens zullen docenten worden bevraagd hoe ze met deze uitdagingen omgaan in hun literatuurlessen. Hierin wordt dus in grote lijnen de opzet van Foster (2013) gevolgd en niet gepoogd een nieuwe onderzoeksmethode voor te stellen.

Er is echter iets wat wel zeker is als onderzoek wordt gedaan naar literatuur over de Holocaust en dat is dat we Holocaustfictie niet over één kam moeten scheren met literatuur over de Tweede Wereldoorlog. Taylor (1975, p. 149) schrijft namelijk dat de Holocaust geen integraal deel is van de Tweede Wereldoorlog. Daarom benoemt hij de Tweede Wereldoorlog ook kort of niet als hij schrijft over de Holocaust. De Tweede Wereldoorlog en de Holocaust delen wellicht dezelfde dimensies zoals tijd en plaats, maar de Holocaust vloeide niet voort uit de Tweede Wereldoorlog. En dus kan de literatuur over de Holocaust niet als synoniem worden gezien van literatuur over de Tweede Wereldoorlog. Holocaustfictie is echt iets anders, het gaat specifiek over de uitroeiing van de Joden.

Hoofdstuk 2 Uitdagingen van Holocaustliteratuur voor het onderwijs

In het vorige hoofdstuk werd uiteengezet wat mogelijke problemen zijn, waar onderzoekers tegenaan lopen die Holocaustfictie willen onderzoeken. Het eerste probleem dat werd aangekaart, was de kwestie of het ethisch verantwoord is om de Holocaust te fictionaliseren. Lezers zullen namelijk mogelijk een geframed beeld krijgen van de Holocaust, omdat lezers slechts een representatie van de Holocaust tot zich nemen en niet de daadwerkelijke gebeurtenis. De tweede uitdaging was dat er niet zoiets bestaat als Holocaustliteratuur, omdat het omwille van de vele soorten teksten, individuele ervaringen en talen waarin werd gepubliceerd, het lastig is een genre als Holocaustliteratuur te bestempelen. De laatste uitdaging stelde dat er geen duidelijke handleiding is om onderzoek te doen naar Holocaustfictie.

In dit hoofdstuk zullen de uitdagingen die Holocaustfictie met zich mee meebrengt voor literatuurlessen uiteen worden gezet. In de eerste paragraaf worden inaccurate beschrijvingen in de romans geëxpliciteerd. Daarbij wordt ook uiteengezet wat precies de ernst is van deze inaccurate representaties van de werkelijkheid voor de jonge lezers op middelbare scholen. In de tweede paragraaf wordt beargumenteerd dat zowel de afkomst als het geloof van de auteurs invloed heeft op de onbewuste ideologieën die worden ingezet in de romans en wat voor invloed deze ideologieën op de lezer perceptie van middelbare scholieren. In de derde paragraaf wordt behandeld wie er het recht van spreken heeft over de

Holocaust en welke invloed de afkomst van een schrijver kan hebben op hoe een roman wordt gedoceerd.

§2.1 Inaccurate representatie van de werkelijkheid

In deze paragraaf zal worden besproken hoe de werkelijkheid inaccuraat wordt beschreven in Holocaustfictie en dan specifiek in *The Boy in the Striped Pyjamas*. Op de titelpagina van *The Boy in the Striped Pyjamas* staat: 'A fable by John Boyne'. Een Fabel wordt door Schippers (1995, p. 8) omschreven als een kort verhaal met een moraal. Fabels lijken volgens Gilbert (2010, p. 356) in eerste instantie een passende vorm om jonge lezers ethische lessen te leren over de Holocaust. Toch heeft het woord fabel de connotatie van fictie, iets wat niet waarheid gebeurd is. Er ligt daardoor op twee manieren een gevaar in het benoemen van Holocaustfictie als een fabel. Ten eerste kan doordat de paratekst markeert dat *The Boy in the Striped Pyjamas* een fabel is, de illusie worden doorbroken dat het verhaal iets waargebeurds is. Dit kan tot gevolg hebben dat lezers moeite hebben om te scheiden wat er wel en niet echt gebeurd kan zijn. Jonge lezers kunnen nu namelijk ook gaan twijfelen aan aspecten die wel echt zijn gebeurd gedurende de Holocaust.

Ten tweede kan de vorm van een fabel dermate simpel zijn dat de complexiteit van de historische gebeurtenissen binnen de Holocaust vervaagt of verdwijnt (Gilbert, 2010, p. 356). Dit is volgens Kokkola (2003, p. 3) ernstig, omdat Holocaustfictie met als doelgroep kinderen een grotere verplichting heeft om historisch accuraat te zijn over de Holocaust, dan het geval is bij historische fictie over minder rampzalige gebeurtenissen. Door het fabelachtige karakter van *The Boy in the Striped Pyjamas* wordt Auschwitz volgens Gilbert (2010, p. 61) net zo fictief als Camelot en Zweinstein.

Boyne stelt zelf dat *The Boy in the Striped Pyjamas* niet als doel heeft om lezers informatie te geven over het verloop van de Holocaust, maar dat de roman eerder een les is over empathie en antipathie. De lezer krijgt nu namelijk een inzicht in het leven van een zoon van een nazicommandant. Gedurende het verhaal komt de lezer in contact met empathische gevoelens voor wat eerder 'de vijand' leek. Gilbert (2010, p. 357) stelt echter dat door de fabelachtige vorm en het trachten over te brengen van een morele les, de lezer wordt

afgeschermd van het aspect dat de Holocaust dermate verschrikkelijk is, dat de Holocaust uitermate lastig in woorden te vangen is.

Voorbeelden van inaccurate beschrijvingen van de werkelijkheid in *The Boy in the Striped Pyjamas* zijn ten eerste dat Shmuel op zijn leeftijd hoogstwaarschijnlijk meteen zou zijn vergast bij aankomst in Auschwitz, omdat hij geen zware arbeid zou kunnen leveren in het kamp (Cesarani, 2008, p. 4). Dat Boyne dat niet opneemt in de roman is ernstig, omdat door dit feit te negeren, er een beeld ontstaat bij de lezer waarin, zoals Shmuel zelf zegt, honderden jongetjes rondlopen in Auschwitz. Dit vertekende beeld is belangrijk, wanneer in acht wordt genomen op wat voor verschrikkelijke manier deze kinderen in werkelijkheid kwamen te overlijden. Een andere inaccurate beschrijving van de werkelijkheid in *The Boy in the Striped Pyjamas* is Bruno's kennis over de wereld om hem heen. Zo denkt Bruno dat *Heil Hitler* een andere manier om gedag te zeggen is:

“‘Heil Hitler,’ he said, which, he presumed, was another way of saying, ‘Well, goodbye for now, have a pleasant afternoon’” (Boyne, 2006, p. 54).

Het is ondenkbaar dat een negenjarige jongen, die niet lang daarvoor nog in nazi-Duitsland woonde en een commandant als vader heeft, niet weet waar *Heil Hitler* voor staat. Gezien het feit dat alle Duitse jongeren op tienjarige leeftijd werd verplicht om deel te nemen aan de Hitlerjugend, komt het onwerkelijk over dat Bruno zo naïef is.

Een ander voorbeeld is dat Bruno aan zijn zus Gretel moet vragen wat nou eigenlijk een Jood is:

“‘All the people over that side of the fence are Jews.’

‘Yes, that’s right,’ said Gretel.

‘Are we Jews?’

Gretel opened her mouth wide, as if she had been slapped in the face. ‘No, Bruno,’ she said. ‘No, we most certainly are not. And you shouldn’t even say something like that’” (Boyne, 2006, p. 96).

Door Bruno's onnozelheid wordt hij een soort karikatuur voor onwetendheid in de roman. In de hiervoor besproken literatuur wordt de verantwoordelijkheid om historisch accuraat te werk te gaan als het gaat over Holocaustfictie voornamelijk bij de auteur gelegd. Boyne pleit er zelf echter voor dat de verantwoordelijkheid van historische accuratie niet bij de auteur ligt:

“As a novelist, I believe that fiction can play a valuable role in introducing difficult subjects to young readers, but it is the job of the teacher to impress upon their students that there is legitimate space between imagination and reality. By relating to my central characters, however, by caring about them and wanting no harm to come to them, the young reader can learn empathy and kindness” (Sherwood, 2022).

Er zijn dus ook andere partijen die dit spanningsveld tussen fictie en de werkelijkheid kenbaar kunnen maken aan jonge lezers. Voorbeelden hiervan zijn ouders, maar dus ook docenten. Maar wie heeft nu de plicht om dit spanningsveld aan kinderen kenbaar te maken? In de enquêtes en interviews zal verder in worden gegaan op bij wie docenten Engels vinden dat de verantwoordelijkheid ligt om dit spanningsveld binnen Holocaustfictie te bespreken met hun leerlingen.

§2.2 Ideologie van de auteur

In de vorige paragraaf werd besproken dat een inaccurate weergave van de Holocaust, lezers een ander beeld kan geven over deze periode. Een ander aspect dat een verandering over het beeld van de Holocaust bij de lezer teweeg kan brengen, zijn de ideologieën van de auteur die ingebed zitten in de tekst. Wanneer een auteur een bepaalde overtuiging heeft, kan deze in de tekst zijn verwerkt. Volgens Majaro (2014, p. 2) kan een auteur ook onbewust ideologieën inbedden in de tekst. Hollindale (1988, p. 12) noemt dit ook wel passieve ideologie. Dat wil zeggen dat deze inzichten van een auteur onbewust worden ingebed in de tekst. Een mogelijke ideologie kan bijvoorbeeld zijn dat de Holocaust zich nooit heeft voorgedaan, dit heet ook wel *Holocaust denial*. Kokkola (2003, p. 2) beargumenteert dat de auteurs die Holocaustfictie schrijven en zich niet bezighouden met historische accuratie, *Holocaust deniers* zijn. Nou is dat een nogal rigoreus statement, maar het is wel opmerkelijk dat

iemand die schrijft over de Holocaust, niet de morele verplichting voelt om zoveel mogelijk historische accuratie te verwezenlijken in de roman.

Majaro (2004, p. 5) beargumenteert dat de passieve ideologieën die in *The Boy in the Striped Pyjamas* zitten, gedeeltelijk voortkomen uit Boyne's afkomst. Boyne is namelijk Iers. Ierland bleef gedurende de Tweede Wereldoorlog als enige land in Groot-Brittannië neutraal. Daarbij heeft Ierland weinig ervaring met het judaïsme, omdat er altijd betrekkelijk weinig Joden hebben gewoond. Gedurende de Holocaust woonden er maar 4000 Joden in Ierland (Keogh, 1998, p. 224). Daarbij geeft ongeveer 90% van de bevolking van Ierland aan Katholiek te zijn (Government of Ireland). Ook is Boyne zelf katholiek. In *The Boy in the Striped Pyjamas* wordt nergens een begrip geconstrueerd over wat het betekent om Joods te zijn op religieus, etnisch of cultureel gebied (Majaro, 2014, p. 9). Dit wekt de indruk dat Boyne er omwille van zijn katholieke, Ierse afkomst weinig vanaf weet. Boyne beschrijft ook nergens in *The Boy in the Striped Pyjamas* wat nazisme is en maakt ook niet expliciet wat voor verschrikkingen de nazi's de Joden aandeden in het concentratiekamp. Een reden hiervoor kan opnieuw zijn dat hij dat niet precies weet. Boyne is immers een auteur en geen historicus. In plaats daarvan kan het zijn dat Boyne zijn gedachte over de nazi's voortvloeit uit zijn beschrijving van de personages. Dit noemt Hollindale (1988, p. 21) morele symmetrie. Een voorbeeld hiervan zou kunnen zijn wanneer Bruno Hitler beschrijft, nadat hij was komen dineren en Hitler zijn afgunst toont voor het feit dat Gretel Frans kan spreken:

“The matter was resolved quickly, however, as the Fury, who was the rudest guest Bruno had ever witnessed, turned round and walked directly into the dining room and promptly sat down at the head of the table—in Father's seat!” (Boyne, 2006 p. 65).

The Fury is de gefictionaliseerde vorm van de Führer. Bruno kan het woord Führer echter niet uitspreken en refereert gedurende het hele verhaal naar Hitler als The Fury.

Aan de ene kant wil Boyne dus door middel van nazikarakters tonen dat hij het oneens is met de daden die zijn verricht tegenover de Joden gedurende de Holocaust, maar anderzijds wil Boyne ook tonen dat hij aan de kant staat van de slachtoffers. Dit doet Boyne door de oma van Bruno te beschrijven als een typisch Ierse vrouw:

“She had long red hair, surprisingly similar to her daughter-in-law's, and green eyes, and she claimed that was because somewhere in her family there was Irish blood” (Boyne, 2006, p. 49).

Door de oma van Bruno te positioneren als de tegenstander van de nazi's en haar dezelfde nationaliteit te laten delen als die van hemzelf, positioneert Boyne zichzelf mogelijk als opponent van de nazi's.

Voor jonge lezers kan het al moeilijk genoeg zijn om fictionele aspecten uit de roman te halen. Het zal voor veel leerlingen ver boven hun niveau liggen om deze onbewuste ideologieën uit de roman te filteren en daar kritisch mee om te kunnen gaan. Mocht het zo zijn dat hier inderdaad sprake is van morele symmetrie, dan is het dus belangrijk om leerlingen daarop te wijzen en hen te leren beargumenteren wat dat voor invloed kan hebben op de rest van het verhaal.

§ 2.3 Wie heeft er recht van spreken over de Holocaust

In de vorige paragraaf werd verteld dat de auteur zijn ideologieën onbewust in de tekst kan verwerken. Elementen die hier invloed op kunnen hebben zijn het geloof en het land herkomst van de auteur. In deze paragraaf zal ter discussie worden gesteld wie er het recht van spreken heeft met betrekking tot de Holocaust. De vraag die in deze paragraaf centraal zal staan is dus of het uitmaakt van wie Holocaustfictie afkomstig is en of iedereen wel mag schrijven over de Holocaust.

Dit is een erg lastige vraag, omdat de Holocaust zo ingewikkeld is dat niemand er een natuurgetrouwe representatie van kan geven. Degenen die daar het dichtste bij kunnen komen, zijn de slachtoffers die hun eigen kant van het verhaal opschrijven. De laatste slachtoffers die de Holocaust hebben overleefd, zullen echter binnen een aantal jaar komen te overlijden door ouderdom. Hoe moet dan het narratief in stand worden gehouden?

In §1.1 werd al beschreven waarom er niet mag worden gezwegen over de Holocaust. Het is namelijk een laatste eerbetoon aan de slachtoffers. Maar daarbuiten is Holocaustfictie

ook een manier om de ernst van de Holocaust steeds weer opnieuw aan het licht te brengen. Het is vanuit dat oogpunt belangrijk dat de verhalen over de Holocaust zijn gebaseerd op feiten, anders kunnen lezers een eufemistisch beeld krijgen van de Holocaust. Kortom, het kan ter discussie worden gesteld of iedereen evenveel recht heeft om te spreken over de Holocaust. Toch moet het narratief van de Holocaust in stand worden gehouden, ook als de laatste slachtoffers zijn komen te overlijden. De vraag is nu: wie komt er in aanmerking om dat te doen?

Zandberg (2010, p. 11-12) definieert 5 verschillende soorten autoriteiten die over de Holocaust schrijven. Ten eerste is er de biografische bron. Dit is iemand die de Holocaust met eigen ogen heeft meegemaakt. Dit zijn de slachtoffers die in concentratiekampen hebben gezeten. Naarmate tijd verstrijkt, worden ook de kinderen en andere familieleden erkend als getuige van de Holocaust. De tweede autoriteit die wordt benoemd, is de officiële bron. Dit zijn leden van politieke partijen die schrijven over de Holocaust en hun autoriteit ontleen aan hun institutionele status. De derde autoriteit is de academische bron. De maatschappij kent autoriteit aan wetenschappers door het geloof dat academici de waarheid kunnen representeren. Vervolgens worden de culturele bronnen benoemd, die autoriteit ontleen aan hun rol in andere culturele velden, bijvoorbeeld het literaire veld. Hier valt Boyne onder. Tot slot wordt de journalistieke bron aangehaald. Dit is de zwakste autoritaire bron en journalisten moeten dan ook andere technieken hanteren om toch hun autoriteit te kunnen verzekeren.

Het is van belang dat een lezer op de hoogte is over wie een tekst over de Holocaust heeft geschreven en wat diens status als bron behelst. Zoals eerder besproken worden er namelijk inaccurate beschrijvingen van de werkelijkheid en onbewuste ideologieën in Holocaustfictie opgenomen. Het is dan ook van belang om de positie van de auteur te kennen en deze te plaatsen in de hiërarchie van autoriteiten. Aangezien het haast onmogelijk is om de Holocaust te representeren, is het belangrijk dat al deze autoriteiten Holocaustfictie schrijven. Doordat er verschillende soorten invalshoeken worden geconstrueerd ten opzichte van de Holocaust, kan de lezer een zo compleet mogelijk beeld over de verschrikkelijke periode samenstellen. Doordat allerlei soorten mensen Holocaustfictie schrijven, hebben docenten de mogelijkheid om verschillende perspectieven te tonen aan hun leerlingen. Zo kan *The Boy in the Striped Pyjamas* bijvoorbeeld worden afgezet tegen een roman als *Night* (1956) van Elie

Wiesel. Wiesels roman is gebaseerd op zijn eigen ervaringen in concentratiekampen. Zo kan dus bijvoorbeeld culturele bron tegenover een biografische bron worden afgezet in de literatuurlessen. Door discussies te voeren met leerlingen over de gelijkenissen, maar vooral ook de verschillen tussen de romans, leren leerlingen kritisch met literatuur om te gaan.

Er worden door critici namelijk zelfs kanttekeningen bij geplaatst door critici die zich afvragen of we wel elke getuige van deze verschrikkelijke periode kunnen geloven. Rosenfeld (2004, p. 42) redeneert dat de slachtoffers meer geschikte kandidaten zijn om over de Holocaust te schrijven, ten opzichte van auteurs die de gruwelen niet hebben meegemaakt. Een lezer leest dan wel over de Holocaust met een handicap, door de onvermijdbare bevooroordeeldheid vanuit waar een slachtoffer zijn verhaal vertelt. Toch is het beter om de geschiedenis te vertellen met deze handicap, dan slechts af te gaan op informatie die iemand heeft verkregen die de Holocaust niet heeft meegemaakt (Rosenfeld, 2004, p. 42). Iemand die de Holocaust niet heeft meegemaakt, weet alleen wat hij gezien en gehoord heeft over deze periode. Hier baseert diegene daar een nieuw narratief op. Deze weergave komt dus niet in de buurt bij wat een slachtoffer kan construeren in een tekst, hoewel het onmogelijk blijft om een natuurgetrouwe schets te maken van de Holocaust.

Het is dus lastig voor mensen die de Holocaust niet hebben meegemaakt om een natuurgetrouwe schets te maken van hoe het moet zijn geweest in een concentratiekamp als Auschwitz. Dit is belangrijk als het gaat om het eren van de slachtoffers van de Holocaust. Aan de andere kant is het ook belangrijk dat de jeugd verschillende perspectieven over de Tweede Wereldoorlog tot zich neemt, om zo kritisch te leren denken en te discussiëren over de literatuur en zo in hun hoofd een eigen representatie te kunnen maken van de Holocaust.

Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethode

In het vorige hoofdstuk werden drie problemen van Holocaustfictie behandeld, die invloed kunnen hebben op de perceptie van de Holocaust van de lezer. Deze uitdagingen waren de

inaccurate beschrijvingen van de werkelijkheid in Holocaustfictie; de onbewuste ideologieën die een auteur kan inbedden in de tekst en wie er precies het recht heeft om Holocaustfictie te schrijven. De volgende stap is om deze uitdagingen te onderzoeken door te analyseren hoe docenten ermee omgaan in hun lessen. Om hierachter te kunnen komen werd een enquête afgenomen onder docenten Engels, met daarin vragen over hun bevindingen en praktijken met betrekking tot de Holocaust in hun literatuurlessen. Om dit aan te vullen zijn vervolgens een aantal interviews afgenomen om een uitgebreider beeld te kunnen construeren over hoe Holocaustfictie wordt behandeld in het klaslokaal.

In §3.1 wordt het materiaal worden besproken dat nodig is om dit onderzoek uit te kunnen voeren. Er wordt een samenvatting gegeven van *The Boy in the Striped Pyjamas* en er wordt beredeneerd waarom juist voor deze roman is gekozen. In §3.2 en §3.3 worden de participanten van de enquête en de interviews besproken. In deze paragrafen wordt besproken wie de participanten zijn, waar participanten aan dienen te voldoen, hoe participanten zijn vergaard en hoeveel participanten er nodig zijn om zinvolle conclusies te kunnen trekken uit dit onderzoek. In §3.4 wordt de enquête besproken. In deze paragraaf worden de vragen van de enquête stuk voor stuk doorlopen, om zo uit te leggen waarom elke vraag is gesteld. Ook zal hier worden uitgelegd wat de voor- en nadelen van een enquête zijn. In §3.5 worden de interviews behandeld. Hier wordt beschreven wat voor vragen er werden gesteld in de interviews en in welke setting ze zijn afgenomen. Ook zal hier worden behandeld wat de voor- en nadelen zijn van een focusgroep. In §3.6 wordt uitgelegd wat een Thematische Analyse is en waarom juist voor deze onderzoeksmethode is gekozen.

§3.1 Materiaal

De roman *The Boy in the Striped Pyjamas* gaat over de negenjarige Bruno die van zijn ouders te horen krijgt dat ze naar Out-With gaan verhuizen, omdat Bruno's vader daar een

prominente baan krijgt als nazicommandant. Eerst vindt Bruno het erg lastig om zijn vrienden achter te laten in Berlijn, maar daar zou snel verandering in komen. Bruno ziet door het raam in zijn kamer het concentratiekamp Out-With en denkt dat het een boerderij is en dat de boeren die er wonen pyjama's dragen. Bruno is een avonturier en gaat op een dag op een van zijn ontdekkingsstochten, hoewel zijn moeder hem waarschuwde om in de tuin te blijven. Na een tijdje door het bos te hebben gespeeld, arriveert Bruno aan de hekken van Out-With, waar hij het Joodse jongetje Shmuel ontmoet. Ze worden langzaam vrienden en Bruno blijft steeds naar het hek terugkomen en neemt ook steeds eten voor Shmuel mee. Alleen heeft Bruno een heel onschuldig beeld van Out-with. Hij denkt dat er marktjes zijn en cafés en dat de kinderen in het kamp spelletjes spelen. Wanneer Shmuel op een dag zijn vader kwijt is, twijfelt Bruno er dan ook niet over om het hek onder te kruipen en zijn vriend te helpen zoeken naar zijn vader. Eenmaal in het kamp, raken de jongens verzeild in een stroomversnelling van mensen en wordt uiteindelijk de indruk gewekt dat ze beiden worden vergast.

Er is juist voor deze roman gekozen, omdat het een van de meest gelezen romans is voor het vak Engels door leerlingen in Nederland. Daarbij zitten er veel thema's in waarover kan worden gediscussieerd, zoals bijvoorbeeld de thema's fictionele representatie, morele symmetrie en het recht om te schrijven over gevoelige onderwerpen, zoals eerder in hoofdstuk twee werd besproken. Verder is het een roman waar literatuurcritici zich ook veel over buigen en is het dus een interessante casus om te toetsen aan de praktijk. Toch blijft een van de meest interessante aspecten van de roman het perspectief van Bruno. Dit is op twee manieren een belangwekkend perspectief. Enerzijds is het een perspectief van een kind, dat niet kan bevatten wat voor gruwelen om hem heen afspelen. Maar er zijn uiteraard meerdere boeken op de markt over de Holocaust vanuit het perspectief van een kind, denk hierbij aan *The Book Thief* (2006) van Markus Zusak, *When Hitler stole Pink Rabbit* (1971), van Judith Kerr en *Kinderjaren* (1976) van Jona Oberski. Wat *The Boy in the Striped Pyjamas* afzet van de rest van deze romans, is dat het wordt verteld vanuit de zoon van een nazicommandant. En precies dat perspectief is interessant voor dit onderzoek. De vraag is namelijk of het doel van dit perspectief opweegt tegen de uitdagingen die Holocaustfictie met zich meebrengt.

§3.2 Participanten van de enquête

In totaal hebben 92 respondenten de enquête ingevuld. De respondenten waren docenten, oud-docenten en stagiaires die het vak Engels geven of gaven op middelbare scholen. Deze respondenten zijn benaderd op verschillende manieren. Ten eerste is er gebruik gemaakt van het eigen netwerk door een oproep te plaatsen via de social media kanalen Facebook en Instagram. Daarbij is zijn er mails gestuurd naar de opleidingscoördinatoren van verschillende educatieve masters en lerarenopleidingen, met de vraag of de vragenlijst gedeeld kon worden met hun leerlingen. Ook is een mail verstuurd naar 70 middelbare scholen in heel Nederland, met de vraag of de enquête verspreid kon worden naar de sectie Engels. Tot slot is er een oproep geplaatst in de facebookgroep Leraar Engels of docenten de vragenlijst wilden invullen.

De participanten moesten het vak Engels doceren of hebben gedoceerd. Verder was het verplicht dat de participanten *The Boy in the Striped Pyjamas* hadden gelezen. In totaal bleken er vijf participanten, die de enquête hadden ingevuld, niet aan deze criteria te voldoen. Deze participanten zijn uit de steekproef gehaald. Ook moesten de participanten lesgeven op het vmbo, havo of vwo, omdat dit de niveaus zijn waarop mogelijk literatuur wordt besproken in de lessen. Daarbij was een vereiste dat de participanten doceerden in het Nederlandse klaslokaal. Een participant die de vragenlijst had ingevuld, bleek niet gedoceerd te hebben in Nederland en is dus ook uit de steekproef gehaald.

Tot slot moesten de participanten de enquête invullen tot en met vraag 23. Iedereen die de vragenlijst niet volledig had ingevuld is ook uit de steekproef gehaald. In totaal waren dat 44 participanten. Er bleven 42 participanten over die aan alle criteria hadden voldaan en wiens vragenlijsten geschikt waren om te analyseren.

§3.3 Participanten van de interviews

Participanten van de interviews waren net als bij de enquête docenten, oud-docenten en stagiaires, die het vak Engels geven of gaven op middelbare scholen. Om participanten te vinden voor de interviews, zijn docenten Engels benaderd via de mail. Ook is een oproep

geplaatst op sociale media als LinkedIn en opnieuw is een oproep geplaatst in de facebookgroep Docent Engels. Verder werd in vraag 24 van de enquête de vraag gesteld of participanten hun e-mailadres wilden achterlaten om eventueel deel te nemen aan de interviews. Tot slot is er gebruik gemaakt van de sneeuwbalmethode, aan het einde van elk afgenomen interview werd aan de participant gevraagd of gebruik gemaakt kon worden van zijn of haar netwerk om zo aan nieuwe participanten te kunnen komen.

In totaal zijn er vijftien diepte-interviews afgenomen en aangezien alle interviews in zijn volledigheid zijn afgenomen en alle participanten aan de inclusiecriteria voldeden, was het niet nodig om participanten uit de steekproef te halen.

§3.4 De enquête

In de enquête zijn in totaal 23 vragen gesteld. Hiervan gingen 7 vragen over persoonskenmerken van de participanten om zo in grote lijnen in kaart te brengen wie de participanten waren, zonder hun anonimiteit binnen het onderzoek te schenden. De eerste vraag was of de participanten akkoord gingen met het feit dat de resultaten van de enquête zouden worden geanalyseerd voor deze scriptie. Hierbij werd vermeld dat de participanten anoniem zouden blijven. Vervolgens werd in vraag 2 gevraagd of de participanten voldeden aan de inclusiecriteria, namelijk dat het ging om docenten Engels die *The Boy in the Striped Pyjamas* hadden gelezen. In vraag 5 werd gevraagd naar het gender van de participanten. In vraag 6 werd gevraagd hoe lang de participant al les gaf. Dit werd gevraagd om te kijken of de participanten voldoende werkervaring hadden. Toch is het ook wenselijk om antwoorden te krijgen van participanten die minder lang in het vak zitten. Door verschillende soorten perspectieven in de steekproef te hebben, kan immers een zo compleet mogelijk beeld worden gevormd over hoe verschillende soorten docenten Engels Holocaustfictie behandelen in hun literatuurlessen. Vervolgens werd in vraag 7 gevraagd in welke regio de participant les gaf. In dit onderzoek wordt namelijk gekeken hoe Holocaustfictie wordt gedoceerd in het Nederlandse klaslokaal. Het is namelijk belangrijk om in kaart te brengen dat de

participanten niet allemaal uit dezelfde regio komen, om zo een representatief beeld te krijgen van hoe Holocaustfictie door heel Nederland wordt gedoceerd bij het vak Engels. In vraag 8 werd gevraagd op wat voor soort school de participanten les gaven. Deze vraag werd gesteld om in kaart te brengen dat verschillende soorten onderwijs werden gerepresenteerd in de enquête. In vraag 9 werd gevraagd om alle jaarlagen en niveau's aan te vinken die de participanten doceerden. Deze vraag werd gesteld om te meten of participanten zowel boven- als onderbouw doceerden en of alle niveaus en jaarlagen werden gerepresenteerd.

De overige 16 vragen gingen over de praktijken van de participanten met betrekking tot hun lessen over Holocaustfictie. Vraag 3 ging over of de participanten *The Boy in the Striped Pyjamas* bespraken in hun literatuurlessen. Zo kan immers worden onderzocht of dit een populair boek is dat wordt besproken tijdens de lessen over Holocaustfictie. Om te zien of er andere romans populair waren onder docenten, werd bevraagd of de participanten in vraag 4 andere romans wilden noemen, die ze bespraken in hun literatuurlessen. In vraag 10 en 11 werd gevraagd hoe vaak de participanten lessen gaven over Holocaustfictie. Deze vraag werd gesteld om te zien hoeveel aandacht er binnen de literatuurlessen wordt geschonken aan Holocaustfictie. Vraag 10 betrof hoe vaak dit het geval was in de onderbouw en vraag 11 in de bovenbouw.

Na de vraag 11 werd een korte samenvatting gegeven van *The Boy in the Striped Pyjamas*, om zo het geheugen op te frissen van de participanten, waar de roman precies over ging. In vraag 12 werd de participanten een quote uit *The Boy in the Striped Pyjamas* voorgelegd:

“Are there many other boys over there?” asked Bruno. ‘Hundreds,’ said Shmuel. Bruno’s eyes opened wide. ‘Hundreds?’ he said, amazed. ‘That’s not fair at all. There’s no one to play with on this side of the fence. Not a single person.’ ‘We don’t play,’ said Shmuel” (Boyne, 2006, p. 70).

Vervolgens werd aan de participanten gevraagd om aan de hand van een vijfpunts-Likertschaal aan te geven hoe geloofwaardig deze passage is. Deze vraag werd gesteld om erachter te komen of docenten zich bewust zijn van de inaccurate representatie van de werkelijkheid in *The Boy in the Striped Pyjamas*. Om hun keuze te onderbouwen werd in

vraag 13 gevraagd om toe te lichten waarom deze passage al dan niet geloofwaardig was. In vraag 14 wordt door middel van een vijfpunts-Likertschaal bevraagd hoe vaak de participanten het spanningsveld in literatuur tussen fictie en verbeelding en werkelijkheid en realiteit bespreken in hun literatuurlessen. Vervolgens werd hen in vraag 15 gevraagd om toe te lichten waarom ze dit al dan niet doen. Met deze vragen wordt gepeild hoe belangrijk docenten dit spanningsveld vinden en hoeveel aandacht ze er in hun literatuurlessen aan schenken. Vraag 13 tot en met 15 werden gesteld om te achterhalen in welke mate docenten Engels de inaccurate representaties in *The Boy in the Striped Pyjamas* problematisch vinden en of ze daar tijd de participanten daaraan besteden in hun literatuurlessen.

In vraag 17 werd eerst een quote getoond over de afkomst van de oma van Bruno. Vervolgens werd de participanten gevraagd om door middel van een vijfpunts-Likertschaal aan te geven of het van belang is voor de interpretatie van de roman dat Bruno's oma van Ierse afkomst is. In vraag 18 werd vervolgens gevraagd om dit toe te lichten. Deze vragen werden gesteld om zo te zien of docenten het van belang vinden dat het karakter dat zich als enige distantieert van de ideeën van Hitler, niet een volledig Duitse afkomst heeft. Vervolgens wordt in vraag 19 extra informatie verschaft, namelijk dat Boyne zelf Iers is. De participanten werd aan de hand van een vijfpunts-Likertschaal gevraagd of het van belang is dat zowel de oma van Bruno, als John Boyne van Ierse komaf zijn. Vervolgens werd in vraag 20 gevraagd hun keuze toe te lichten. De vragen 17 tot en met 20 werden gesteld om te achterhalen of de participanten morele symmetrie van belang vinden in literatuur.

In vraag 21 werd de vraag gesteld of de participanten van mening zijn dat iedereen het recht heeft om over de Holocaust te schrijven. Literatuurcritici hebben hier veel over geschreven, zoals staat beschreven in Hoofdstuk 2. Deze vraag is in de enquête opgenomen om te achterhalen wat het standpunt is van de docenten over dit vraagstuk. Om dit toe te lichten werd in vraag 21 gevraagd in welke mate de participanten het eens waren, op basis van een vijfpunts-Likertschaal, met de stelling dat er alleen verhalen over de Holocaust moeten worden gelezen die zijn geschreven door slachtoffers. Vervolgens werd in vraag 22 uit te leggen waarom ze het hier wel of niet mee eens waren.

De laatste vraag van de enquête was dat wanneer participanten geïnteresseerd waren om deel te nemen aan de interviews, die later verder de diepte in zouden gaan over hoe

Holocaustfictie wordt gedoceerd in het onderwijs, hun e-mail zouden kunnen achterlaten, zodat er later contact met hen zou kunnen worden opgenomen.

§3.5 Interviews

Er hebben in totaal vijftien interviews plaatsgevonden. Van de vijftien interviews waren er veertien online via Teams en was er één fysieke meeting. De gesprekken zijn opgenomen door middel van de dictafon app. Het gesprek begon met een korte begroeting. Vervolgens werd de participant verteld wat de bedoeling was van het gesprek. Namelijk dat de participant zijn mening zou geven over hoe diegene bepaalde kwesties met betrekking tot Holocaustfictie behandelde of zou behandelen met de leerlingen. Vervolgens werd geëxpliciteerd dat er een opname van het gesprek werd gemaakt, dat de participant anoniem bleef binnen het onderzoek, dat de resultaten van het gesprek zouden worden verwerkt in de scriptie en dat zorgvuldig met de resultaten van het gesprek omgegaan zou worden. Daarna werd een samenvatting gegeven van de roman, om zo het geheugen van de participant te kunnen opfrissen.

Vervolgens werden zeven vragen gesteld. De interviews waren semi-gestructureerd. De volgorde van de vragen stonden dus niet vast, maar werden bepaald door een logische volgorde die vloeide uit de richting van de antwoorden van de participanten. De eerste vraag was een ijsbreker, om ervoor te zorgen dat de participanten op gang konden komen in het gesprek. Er werd bevraagd of de participant *The Boy in the Striped Pyjamas* doceert in de literatuurlessen en welke aspecten ervan de roman voornamelijk werden behandeld in de lessen. Door deze vraag te stellen kon worden achterhaald welke aspecten uit de roman docenten belangrijk vinden. Daardoor kan worden vergeleken of docenten uit zichzelf al met soortgelijke uitdagingen kampen die Holocaustfictie met zich meebrengen.

Om te onderzoeken hoe de participanten dachten over de inaccurate representatie van de Holocaust in *The Boy in the Striped Pyjamas*, werd ten eerste gevraagd of de participanten het spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid behandelen in hun lessen, met als vervolgvraag hoe ze dat specifiek zouden doen bij *The Boy in the Striped Pyjamas*.

Literatuurcritici beargumenteerden dat de Holocaust lastig gerepresenteerd kan worden en door fictionele elementen in te zetten om een verhaal te kunnen schrijven, lezers een verkeerd beeld van de Holocaust kunnen krijgen. Door te vragen of en hoe het spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid wordt besproken in de literatuurlessen, kan worden achterhaald of docenten ook de ernst in deze uitdaging zien en dat kenbaar maken aan hun leerlingen. Vervolgens wordt geëxpliciteerd dat Boyne *The Boy in the Striped Pyjamas* beschrijft als een fabel, die een les moet leren over empathie en antipathie. Er wordt dan aan de participant gevraagd of het de morele plicht van een docent om kenbaar te maken dat niet alles wat in de roman staat een representatie van de werkelijkheid hoeft te zijn. Dus buiten de vraag of participanten het spanningsveld behandelen, wordt ook bevraagd of het een morele verplichting is waar aan voldaan moet worden, vanuit hun rol als vakdidacticus.

Vervolgens werd onderzocht in welke mate de participanten de morele symmetrie van belang vinden voor het verhaal en hoe dat werd besproken in de les. Om erachter te komen werd eerst gevraagd of de participanten wel eens de relatie bespraken tussen de auteur en de roman. Daarna werd de participanten verteld dat in de roman de indruk wordt gewekt dat de oma van Bruno een Ierse afkomst heeft. Dan wordt gevraagd of het van belang is dat juist dit karakter dat zich zo afzet tegen de ideeën van Hitler, mogelijk haar afkomst deelt met de auteur.

Ook werd aan de participanten gevraagd wie het recht heeft om te schrijven over de Holocaust, omdat het zo'n gevoelig onderwerp is dat lastig onder woorden is te brengen. Om dit te relateren aan de roman werd gevraagd of John Boyne die de Tweede Wereldoorlog niet heeft meegemaakt dat recht mag nemen.

Tot slot werd een afsluitende vraag gesteld om het gesprek af te ronden. De participanten werd gevraagd hoe ze met Holocaustfictie zouden omgaan in hun literatuurlessen als ze het curriculum helemaal zelf zouden kunnen invullen. Door deze vraag te stellen, kon worden achterhaald wat participanten momenteel missen in hun literatuurlessen over Holocaustfictie en is er ruimte op nieuwe uitdagingen aan te kaarten die eerder in het gesprek niet ter sprake waren gekomen.

De interviews zijn *clean verbatim* getranscribeerd. Dat wil zeggen dat onnodige woorden en uitingen uit het transcript zijn gefilterd om de tekst zo leesbaarder te maken. Zaken die uit het transcript zijn gehaald zijn bijvoorbeeld stotTERS; irrelevante herhalingen en

geluiden die niets te maken hebben met het gesprek, zoals hoesten of pop-upjes van een telefoon. Verder zijn ook aanmoedigingen van de interviewer om de participant verder te laten spreken gefilterd. Voorbeelden hiervan zijn: ‘mm-hmm’ en ‘ja, precies’. Ook is *filler speech* uit het transcript gehaald. Dit zijn woorden die mensen in spraak gebruiken om tijd te rekken, om zo langer te kunnen nadenken. Voorbeelden van filler speech zijn: ‘uh’, ‘zeg maar’, ‘een soort van’ en ‘eigenlijk’.

§3.6 Onderzoeksmethode

De enquêtes en de interviews zullen worden geanalyseerd door middel van een Thematische Analyse. Een Thematische Analyse is een praktisch, stapsgewijs instrument om patronen, bestaande uit codes en thema's, in kwalitatieve gegevens te ontdekken en te analyseren, met als resultaat een rijk overzicht en contextuele interpretatie van deze gegevens als antwoord op de onderzoeksvraag (Verhoeven, 2020, p. 33). Binnen de enquête zullen vraag 13, 15, 17, 19, 20 en 22 aan een Thematische Analyse worden onderworpen. Dit zijn immers de vragen die kwalitatief van aard zijn.

De methode bestaat uit zes stappen. De eerste stap is het fragmenteren van de tekst, waar bepaalde structuren en patronen zichtbaar worden gemaakt in de tekst. In deze fase worden opmerkelijke tekstdelen gefilterd en onderverdeeld in overkoepelende onderwerpen (Verhoeven, 2020, p. 50). De tweede stap is vervolgens om deze gebundelde fragmenten te coderen. Coderen is het omschrijven van de fragmenten van de kwalitatieve gegevens in een kernbegrip of specifiek idee (Verhoeven, 2020, p. 50). Derde stap van de Thematische Analyse is het thematiseren van de codes. Thematiseren is het groeperen en samenvatten van codes uit fragmenten in één thema, dat in relatie staat tot andere thema's uit het materiaal en tot de probleemstelling van het onderzoek. De gevormde thema's vormen een kenmerkende samenvatting van het materiaal (Verhoeven, 2020, 67). De vierde stap is het reviseren van de thema's. In deze stap wordt gekeken of de voorlopige thema's een goede omschrijving geven

van de codes en of de thema's verband houden met de rest van het onderzoek. De vijfde stap is het vaststellen en structureren van de thema's. In deze stap worden de thema's geëvalueerd en geïnterpreteerd. In de laatste stap worden de thema's gepresenteerd. Dit zal in dit onderzoek worden gedaan door middel van een Thematische Samenvatting. Een Thematische samenvatting, dit is een systematische samenvatting van het materiaal aan de hand van thema's.

De voordelen van een Thematische Analyse zijn dat meningen en praktijken van docenten Engels kunnen worden achterhaald uit een grote dataset. Toch is een Thematische Analyse erg subjectief, omdat het is gebaseerd op interpretaties. Er zal dus zorgvuldig met de verwerking van de data moeten worden omgegaan om een zo gedetailleerd mogelijke analyse te kunnen construeren. Binnen deze Thematische Analyse zal de gecombineerde benadering worden gebruikt. Dit houdt in dat eerst inductief te werk wordt gegaan en daarna deductief. Eerst wordt uit een kleine set materiaal een aantal codes gehaald, zonder overlap en voorzien van een aantal thema's. In het latere materiaal wordt nagegaan of dezelfde codes naar voren komen. Het materiaal wordt zo doorgespit en er worden steeds nieuwe codes en thema's toegevoegd en irrelevante thema's worden verwijderd.

Resultaten

In dit hoofdstuk zullen de resultaten van de enquête en de diepte-interviews worden besproken. De resultaten van de enquête en de interviews zullen per vraag worden doorlopen. Bij de enquête was sprake van een mix van kwalitatieve en kwantitatieve data. Bij de diepte-interviews waren alle vragen kwalitatief van aard. Van de kwalitatieve antwoorden zal een Thematische Samenvatting worden gegeven van de resultaten. Om voorbeelden van antwoorden van de participanten te geven zullen tekstfragmenten worden getoond, om zo een beeld te creëren over hoe docenten participanten uit de steekproef omgaan met Holocaustfictie in literatuurlessen. Bij de vragen die kwantitatief van aard waren, zullen

visualisaties, percentages, gemiddelden en standaardafwijkingen worden gegeven om de resultaten weer te geven.

Resultaten van de Enquête

De enquête is opgedeeld in een aantal delen om op verschillende vlakken informatie van de participanten te kunnen verkrijgen. Het eerste gedeelte van de vragen zijn gesteld om de demografische gegevens van de participanten te achterhalen. Vervolgens zijn een aantal vragen gesteld die het doel hebben om in grote lijnen te achterhalen in welke mate Holocaustfictie wordt gedoceerd in de klas. Daarna wordt ingegaan op de problemen waar literatuurcritici op stuiten, die eerder werden besproken in Hoofdstuk 2. Eerst komen de vragen aan bod over de fictionele representatie van de roman. vervolgens worden de vragen over morele symmetrie behandeld. Tot slot wie het recht heeft om over de Holocaust te schrijven.

Demografische gegevens

De steekproef bestond uit 9 mannen (21,4%) en 33 (78,6%) vrouwen. Gezamenlijk hadden de 42 participanten 409 jaar leservaring ($M = 9,7$; $S = 4,2$). De participanten bleken door heel Nederland werkzaam te zijn. Dit is te zien in Bijlage 2. Er kwamen veel participanten uit de provincies Gelderland en Noord-Brabant, namelijk 22 (52,4%) participanten. Toch zijn alle regio's wel gerepresenteerd in de steekproef. Het is belangrijk om op te merken dat de regio's Gelderland en Noord-Brabant een groter deel van de populatie uitmaken bij het analyseren van de gegevens.

De meeste participanten, namelijk 35 (83,3%), gaven les op een brede scholengemeenschap. Verder gaven 3 (7,1%) docenten les op particuliere en vmbo scholen. Tot slot gaf 1 (2,4%) participant les op tweetalig onderwijs. Vervolgens werd de participanten gevraagd om alle niveaus en jaarlagen te selecteren waaraan ze doceren. De resultaten daarvan zijn te vinden in Bijlage 3. Hierin is te zien dat alle jaarlagen van verschillende

niveaus worden gerepresenteerd in de steekproef. Daarbij is een evenredige verdeling tussen onderbouw en bovenbouw docenten.

Holocaustfictie in het klaslokaal

Van de 42 participanten gaven 26 (62,9%) aan *The Boy in the Striped Pyjamas* te gebruiken in hun lessen over Holocaustfictie en 16 (37,1%) participanten bespraken de roman niet in hun lessen. In vraag 4 konden de participanten alle romans over Holocaustfictie noteren die werden besproken in hun lessen. Er gaven 31 (73,8%) participanten aan geen andere literatuur rondom Holocaustfictie te behandelen. Van de overige participanten gaven 5 (11,9%) deelnemers aan *Maus* (2006) door Art Spiegelman te behandelen, 3 (7,1%) participanten behandelde *The Book Thief* (2005) van Markus Zusak. Verder gaven 2 (4,8%) participanten aan dat hun leerlingen zelf hun boekenlijst samen mochten stellen. Het verschilde dus steeds welke fictionele werken over de Holocaust werden gelezen. Tot slot waren veel romans die slechts 1 (2,4%) voorkwamen in de antwoorden. Deze romans waren *The Refugee* (2017) van Alan Gratz, *The Secret Annex* (1949) door Anne Frank, *Night* (1956) van Elie Wiesel en *Freedom Writers* (1999) door Erin Gruwell. Het valt dus op dat 26 van de participanten *The Boy in the Striped Pyjamas* gebruiken in hun literatuurlessen en dat op de tweede plek *Maus* het meest werd behandeld, namelijk door 5 participanten. Uit deze resultaten moeten echter geen harde conclusies worden getrokken. Een van de exclusiecriteria van de enquête was namelijk dat participanten *The Boy in the Striped Pyjamas* moeten hebben gelezen en er zijn daardoor een aantal deelnemers verwijderd uit de steekproef. Dit neemt niet weg dat *The Boy in the Striped Pyjamas* niet alleen door docenten wordt gelezen, maar dat binnen de steekproef veel docenten zijn die het boek behandelen. Het is dus een populaire roman in de literatuurlessen van het voortgezet onderwijs.

Vervolgens werd bevraagd hoe vaak docenten Holocaustfictie behandelen in hun lessen, vraag 10 ging over hoe vaak de participanten dit deden in de onderbouw en vraag 11 hoe vaak dit werd gedaan in de bovenbouw. De resultaten hiervan zijn te zien in Bijlage 4 en 5. Geen enkele participant gaf aan Holocaustfictie vaak of bijna elke les te behandelen in hun

literatuurlessen. Holocaustfictie is uiteraard één van de vele thema's die aan bod komt gedurende de literatuurlessen. Het is begrijpelijk dat dit onderwerp niet continu aan bod kan komen. Wat verder opvalt, is dat docenten Holocaustfictie procentueel vaker 'nooit' behandelen in de onderbouw en dat de optie voor 'soms' en 'regelmatig' procentueel vaker werd kozen gekozen in de bovenbouw.

Inaccurate Representatie van de Werkelijkheid

Vervolgens werd in vraag 12 het citaat voorgelegd waarin Bruno en Shmuel bespreken dat er honderden kinderen in Out-With rondlopen, waar Shmuel echter nooit mee speelt. De participanten werd gevraagd de geloofwaardigheid van dit citaat te beoordelen op basis van een vijfpunts Likert-schaal. De resultaten hiervan staan afgebeeld in Bijlage 6. Het overgrote deel van de populatie, namelijk 69% vond het fragment een beetje geloofwaardig of erg geloofwaardig. De redeneringen die werden gegeven voor de geloofwaardigheid van het citaat, waren onder te verdelen in vier hoofdthema's, namelijk de kinderen die niet spelen; het kinderlijke perspectief; de setting en het waarheidsgehalte van de roman. Het eerste thema waarover participanten het hadden met betrekking tot de geloofwaardigheid van het fragment was dat volgens Shmuel niet werd gespeeld in Out-With. Zo werd door participanten beargumenteerd dat dit aspect het fragment geloofwaardig maakt, omdat kinderen inderdaad niet zouden spelen in het concentratiekamp. Redenen die hiervoor werden aangedragen waren dat kinderen uitgeput zouden zijn in het kamp, niet de gelegenheid en tijd zouden hebben om te spelen en dat de kinderen te bang zouden zijn om te gaan spelen. Een participant vond dat het juist erg ongeloofwaardig dat de kinderen niet zouden spelen in het concentratiekamp: "Ik denk dat kinderen, in welke omstandigheden ook, uiteindelijk toch spelen".

Het tweede thema dat werd aangehaald door de participanten was het kinderlijke perspectief waar vanuit werd geschreven. Aan de ene kant vonden participanten dat Boyne een realistisch beeld schetst van het referentiekader en de onwetendheid van Bruno. Daarbij werd opgemerkt dat de uitspraak van Shmuel dat er honderden kinderen rondlopen in het kamp, niet per se een foutieve representatie van de werkelijkheid hoeft te zijn. Het kan

namelijk de ervaring van de jonge Shmuel zijn, die als negenjarige een mislukte inschatting doet van het aantal kinderen in het kamp. Aan de andere kant gaven participanten aan dat kinderen op die leeftijd, mentaal al veel verder zijn dan het beeld dat hier wordt geschetst en dat de jongens in het echt meer van de gruwelen zouden hebben meegekregen.

Het derde thema dat in de antwoorden van de participanten naar voren kwam, was de setting van het fragment. Participanten vonden het een realistische setting en al gaat het over een gefictionaliseerde vorm van Auschwitz, toch voelt het echt aan. De relatie die de jongens opbouwen aan het hek voelt enerzijds erg herkenbaar, maar anderzijds wordt het verschil in positie tussen het Joodse en het Duitse jongetje pijnlijk duidelijk gemaakt.

Het laatste thema dat werd aangehaald betreft het waarheidsgehalte van de roman. Sommige participanten vonden het een op waarheid beruste quote, omdat er inderdaad veel kinderen zouden rondlopen in Auschwitz en er plek genoeg was voor 100.000 mensen. Andere participanten vonden de quote ongeloofwaardiger. Het fragment zou zijn geromantiseerd en er zou teveel bewaking rondlopen om de ontmoeting tot stand te kunnen laten komen. Daarbij werd ingegaan op het feit dat Bruno aan zijn kant van het hek geen kinderen had om mee te spelen. Dat is echter niet het geval, zijn zusje is er namelijk ook. Bruno koos er echter voor om niet met haar te spelen, omdat ze andere interesses had. Tot slot werd door een participant aangekaart dat kinderen vaak naar de gaskamers zouden worden gebracht bij aankomst in het concentratiekamp en dat dat een mogelijk vertekend beeld in de roman zou kunnen opleveren.

In de volgende vraag werd gekeken in welke mate docenten het spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid behandelden in hun literatuurlessen. Participanten konden aangeven of dit spanningsveld ter sprake kwam in hun lessen aan de hand van een vijfpunts Likert-schaal, de resultaten hiervan staan in Bijlage 7. Van de 42 participanten gaven 20 (47,6%) aan dit spanningsveld nooit te bespreken. Vervolgens werd gevraagd om deze keuze te onderbouwen. Van de 42 participanten gaven 9 (21,4%) aan geen lessen over Holocaustfictie te verzorgen. De antwoorden die de overige participanten op deze vraag gaven, waren op te delen in vier thema's, namelijk wat het doel van de les was; het niveau waarop werd lesgegeven; de persoonlijke ontwikkeling van de leerlingen en de historische context. Het eerste thema was het doel van de les. Participanten gaven aan dat het spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid al dan niet werd besproken, afhankelijk van het doel van de les. In lagere

jaargangen en op het vmbo wordt bijvoorbeeld erg ingezet op leesplezier en het maken van leeskilometers. Verder gaf een participant aan dat de Holocaust een erg gevoelig onderwerp is en dat dat spanningsveld daarom niet werd besproken. Andere participanten gaven aan dit spanningsveld wel te bespreken, met als doel om een discussie in de klas te laten ontstaan. Verder was dit spanningsveld een goede invalshoek om het met leerlingen te hebben over begrippen als *distortion of truth* en *perspective of the other* aan te kaarten. Tot slot kaartte een participant aan dat dit spanningsveld in de les werd besproken met als doel om een completer beeld van de Holocaust te geven:

“Vooral omdat oorlog soms ook als spannend in positieve zin wordt gezien. En omdat de scheidslijnen tussen goed of fout soms veel scherper zijn (of door leerlingen beleefd worden) in literatuur dan in de werkelijkheid.”

Het tweede thema dat werd aangekaart met betrekking tot of het spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid wordt besproken in de lessen over Holocaustfictie was het niveau. Het niveau werd besproken op verschillende vlakken. Zo zei een participant dat ze zelf nog niet bevoegd was om op dit niveau literatuurlessen te bespreken. Andere participanten kaartten aan dat dit niveau van literatuuranalyse nog te lastig was voor de leeftijd van de leerlingen aan wie werd lesgegeven.

Het derde thema dat naar voren kwam was de persoonlijke ontwikkeling van leerlingen. Participanten gaven aan dat door dit spanningsveld te bespreken, leerlingen zich leren inleven in de personages en erover nadenken hoe het moet zijn geweest om als kind in een concentratiekamp te leven. Verder leren jongeren door in aanraking te komen met het spanningsveld over hoe ze moeten omgaan met verschillende werkelijkheden. Er is niet zoiets als de werkelijkheid, zeker niet als het om de Holocaust gaat. Door dit spanningsveld te bespreken, krijgen leerlingen een nieuwe kijk op een context die ze eerder wellicht anders zagen. Verder werd de koppeling met influencers en vloggers gemaakt. Deze mensen laten hun leven altijd van de beste kant zien. Dit is echter maar een werkelijkheid. De online wereld is een duidelijk voorbeeld binnen het referentiekader van de leerlingen, waar de scheidslijn tussen feit en fictie niet scherp is. Daarbij werd besproken dat leerlingen een koppeling leren maken met conflicten in het heden, zoals de huidige oorlog in de Oekraïne.

Het laatste thema dat werd besproken is de historische context. Sommige participanten vonden het niet nodig om het spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid te behandelen, bijvoorbeeld omdat leerlingen al een excursie hadden gehad naar Westerbork en daar al in aanraking waren gekomen met hoe een concentratiekamp er in het echt uitzag. Een andere participant stelde dat het niet de taak van de docent is om die relatie te bespreken, maar wel de inhoud van het boek en de achterliggende context te geven. Andere participanten gaven echter aan dat het essentieel is om in literatuurlessen dit spanningsveld aan te halen. Leerlingen moeten immers een goede indruk krijgen van de gebeurtenissen gedurende de Holocaust. Een aantal participanten gaven zelfs aan dat het bij elke vorm van fictie belangrijk is om dit spanningsveld te bespreken:

“Aangezien het belangrijk is om kritisch te zijn over non-fictieve bronnen is het ook belangrijk voor de studenten om te leren kritisch te zijn over fictieve verhalen die historische evenementen gebruiken.”

Morele symmetrie

Vervolgens werd getoetst of docenten van mening zijn dat sprake is van morele symmetrie in *The Boy in the Striped Pyjamas*. Er werd een quote getoond over de kenmerken van de oma van Bruno die haar mogelijk een Ierse afkomst zouden geven. De participanten werd gevraagd aan te geven hoe belangrijk ze dit vonden. De resultaten hiervan zijn te vinden in Bijlage 8. De meest gekozen optie van de docenten was dat het ‘een beetje belangrijk’ was dat de oma van Bruno een Ierse afkomst zou hebben. Vervolgens werd gevraagd om deze keuze uit te leggen. De antwoorden die hierop werden gegeven, waren onder te verdelen in drie thema’s.

Het eerste thema is het effect van de quote op het verhaal. Door de mogelijke nationaliteit van de oma te benoemen, moet het volgens een participant wel een betekenis hebben, anders had Boyne het er niet ingezet. Een andere participant zei daarentegen dat haar Ierse afkomst verder niet terugkomt in de roman en het dus waarschijnlijk niet belangrijk is

voor de interpretatie van het verhaal. Het is volgens een aantal participanten wel belangrijk dat er een tegenpool in het verhaal is, die zich afzet tegen de nazi ideeën. Nationaliteit is een manier om aan te geven dat de oma een buitenstaander is. Een participant zei daarover het volgende: “Ik vind het zelfs een beetje jammer, juist omdat zij de enige is die zich uitspreekt tegen Hitler. Het suggereert een beetje dat alle Duitsers het ermee eens waren en alleen als je andere genen in je bloed hebt je kan zien dat het allemaal niet oke is wat er gebeurt.”

Het tweede thema dat naar voren kwam, was Ierland. Veel participanten refereerden naar *The Troubles*, het conflict tussen de katholieken en protestanten in de tweede helft van de twintigste eeuw. Gedurende deze oorlog heeft de Ierse bevolking onderdrukking en discriminatie ervaren. Participanten suggereerden dat de oma van Bruno iets soortgelijks zag gebeuren bij de onderdrukking van de Joden en zich daarom uitsprak tegen de ideeën van Hitler. Een voorbeeld hiervan is het volgende antwoord: “Ieren waren gewend om onderdrukt te worden. Wellicht dat de oma daarom gevoeliger was voor politieke verandering / onderdrukking.”

Een ander punt dat werd aangedragen, was dat Ierland neutraal bleef gedurende de Tweede Wereldoorlog. Dit zou volgens participanten een manier zijn van de auteur om door te laten schemeren dat Ierland aan de kant van de geallieerden stond gedurende de Holocaust.

Het laatste thema wat werd besproken bij deze vraag is de rol die de oma krijgt door de quote in het verhaal. Door dit typisch Ierse uiterlijk, valt de oma niet binnen het prototype arische uiterlijk. De afkomst zou haar een buitenstaander kunnen maken die symbool staat voor hoe de buitenwereld dacht over de nazi-idealen. Maar bovenal vonden participanten dat de oma zich vastklampt aan haar niet-Duitse afkomst. Er wordt gesuggereerd dat door haar mogelijke Ierse afkomst te benadrukken, ze zich afzet van haar Duitse komaf. Een participant beargumenteerde dat wanneer de oma van Bruno een Ierse afkomst heeft, Bruno dat indirect zelf gedeeltelijk Iers is.

In de volgende vraag werd verteld dat Boyne een Ierse auteur is. Er werd gevraagd in welke mate de participanten het belangrijk vonden dat de oma van Bruno en Boyne mogelijk dezelfde afkomst delen op basis van een vijfpunts Likert-schaal, de resultaten hiervan staan in Bijlage 9. Het meest voorkomende antwoord was hier de neutrale optie, die werd gekozen door 20 (47,6%) van de participanten. Vervolgens werd de participanten gevraagd om hun

keuze te beredeneren. In de antwoorden kwamen drie thema's naar voren, namelijk de dood van de auteur, morele symmetrie en relevantie.

Het eerste thema is de dood van de auteur. Een participant gaf aan dat *The Boy in the Striped Pyjamas* een fictieve roman is en dat er dan niet zomaar vanuit mag worden gegaan dat de auteur dan zijn eigen mening vertolkt door middel van een personage. Een andere participant was het hier ten dele mee eens, deze participant beredeneerde dat het altijd zinvol is om als lezer bewust te zijn van de achtergrond van een schrijver, maar het werk wel te lezen met het idee dat de auteur dood is. Daarbij zei een van de deelnemers dat los van of het belangrijk is voor het verhaal is de relatie van de auteur en personages een interessant discussiepunt om in de klas te bespreken.

Het tweede thema dat naar voren kwam in de antwoorden was morele symmetrie. Binnen dit thema vielen drie subcategorieën, namelijk Ierland, familie en Boyne zelf. Ten eerste opperden de participanten dat de oma symbool kan staan voor de Ierse bevolking. Omdat Boyne schrijft met een Ierse achtergrond weet hij immers wat de mening is van de Ierse bevolking over de Holocaust. Wel zei een participant dat de roman over de Holocaust gaat en niet per se over The Troubles die zich in Ierland hebben afgespeeld. Ondanks dat Ieren dit collectieve trauma zeker met zich meedragen, moet dus niet per definitie de link worden gelegd met de meningen van de oma van Bruno in de roman. Het volgende subthema is familie. Participanten redeneerden dat de oma van Bruno ook gebaseerd zou kunnen zijn op familieleden van de auteur. Zo zei een participant: "Boyne zal de oma wel op zijn eigen moeder/oma/tante hebben gebaseerd. Of hij wou laten zien hoe strijdlustig de Ieren waren voor gelijkheid." Het laatste subthema dat naar voren kwam was Boyne zelf. Participanten opperden dat hij door middel van de oma van Bruno zijn eigen ideeën over de Holocaust vertolkte. Door de oma zich te laten distantiëren van de Holocaust, zou hij dan eigenlijk zeggen dat hij zelf tegen de verschrikkelijk gebeurtenissen gedurende Holocaust is. Verder zou het de oma van Bruno een reflectie kunnen zijn van hoe Boyne over zichzelf denkt.

Het derde thema dat naar voren kwam in de antwoorden was de relevantie. Doordat de Ierse afkomst van de oma niet hard wordt gemaakt en verder niet terugkomt in de roman, ervaren een aantal participanten dit aspect als de kern van de roman en vonden het dus niet relevant voor het verhaal. Een andere participant opperde dat het wel relevant is, maar dat wanneer je een boek met leerlingen leest, er moet worden gefocust op bepaalde aspecten van

de roman. Een mogelijke insteek zou de relatie tussen de roman en de personages kunnen zijn, maar dat hangt af van het doel van de les:

“Dat hangt er vanaf hoe je de tekst bespreekt. Als je context meeneemt, dan is het relevant. Je kan de inhoud van het boek ook bespreken zonder de context en je puur richten op de analyse en interpretatie van de tekst zelf.”

Recht om te schrijven over de Holocaust

Vervolgens werd aan de participanten gevraagd wie naar hun mening het recht had om te schrijven over de Holocaust. Van de 42 participanten, gaven 12 (28,6%) aan dat iedereen dat recht heeft. Een participant zei:

“Iedereen heeft het recht om over alles te schrijven. Anders zouden vrouwen geen boek meer mogen schrijven met een man als hoofdpersoon of mag ik niet schrijven over iemand die postbode is.”

en een andere participant zei:

“Jazeker. Het is iets wat nooit vergeten mag worden en iedereen kent wel een verhaal uit WW2. Dus waarom moet je van een bepaalde afkomst of geloofsovertuiging zijn om een verhaal over de holocaust te mogen vertellen? Het is iets wat een hele grote impact heeft gehad op de huidige maatschappij.”

Uit de overige antwoorden kwamen drie thema's naar voren. De thema's waren de verschillende soorten bronnen, research en talent.

Ten eerste vonden de participanten dat er verschillende soorten bronnen zijn die het recht hadden om te schrijven over de Holocaust, zo werden bijvoorbeeld ervaringsdeskundigen, familie en academici genoemd. Volgens een van de participanten was het belangrijk dat verschillende soorten bronnen over de Holocaust moeten schrijven om zo steeds andere invalshoeken te belichten. Wanneer je volgens de participanten het recht verloor om te schrijven over de Holocaust, was als je de Holocaust zou ontkennen, verheerlijken of complottheorieën erover zou aandragen.

Daarbij vonden de participanten dat wanneer je schrijft over de Holocaust, dat je niet zomaar een verhaal mag schrijven. Een auteur moet zich goed voorbereiden en goed onderzoek doen naar wat er allemaal is gebeurd gedurende de Holocaust. Verder moet een auteur zo dicht mogelijk bij de feiten blijven en als dan toch een mening wordt verkondigd in het verhaal, dan moet die mening met feiten worden onderbouwd.

Tot slot speelt talent een rol bij wie het recht heeft om te schrijven over de Holocaust. De genocide tegen de Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog is immers een gevoelig onderwerp en er moet op een respectvolle toon over worden gesproken en niet iedereen kan dat. Daarom is het belangrijk dat een auteur daar talent voor heeft om zo een solide verhaal te kunnen schrijven.

Vervolgens werd de participanten gevraagd of ze het eens waren met dat alleen maar verhalen moeten worden gelezen over de Holocaust afkomstig van slachtoffers. De resultaten hiervan zijn te vinden in Bijlage 10. Bijna alle participanten, namelijk 38 (90,5%) kozen voor de optie helemaal niet mee eens of niet echt mee eens. Er werd geantwoord in twee thema's, namelijk het perspectief en het doorbreken van de stilte.

Ten eerste kaartten participanten aan dat het belangrijk is om verhalen uit verschillende perspectieven te lezen. Zo kunnen bijvoorbeeld buitenstaanders een andere toon geven en kan je door leerlingen andere perspectieven te laten lezen, discussie laten ontstaan:

“Literatuur is geen geschiedenis, noch heeft het de taak om ons morele waarden bij te brengen. Iedereen mag overal over schrijven, en iedereen moet dat kunnen lezen - en daarna moeten we erover voelen en praten en discussiëren en het dan vooral flink met elkaar oneens zijn.”

Daarbij vonden de participanten dat niet alleen slachtoffers het recht hebben om over de Holocaust te schrijven, maar ook nabestaanden, bijstanders, mensen die onder druk bevelen uit moesten voeren en zelfs daders. Een participant zei het volgende:

“Het is ook goed om te lezen over andere perspectieven. Het verhaal van iemand die bijvoorbeeld gewerkt heeft als bewaker in een kamp. Waarom is dat gebeurd en wat is de context van die persoon. Het is te gemakkelijk voor mensen om diegenen als puur slechterik weg te zetten en ze te ontmenselijken. Daardoor kan je ook niet bespreekbaar maken dat het ook bij mensen uit je omgeving kan gebeuren dat er andere gedachten en gevoelens zijn en hoe je daar mee om kan gaan.”

Het tweede thema dat naar voren kwam was het doorbreken van de stilte. Participanten merkten op dat het aantal mensen die de Holocaust hebben meegemaakt sterk afneemt en dat het wel belangrijk blijft om de herinnering in stand te houden:

“Ik ben het er niet volledig mee eens aangezien de generatie van slachtoffers die op dit moment nog leven achteruitgaat. Het kunnen definiëren van wie zich een slachtoffer mag noemen is een discussie op zich. Ik ben echter wel van mening dat de verhalen die al door slachtoffers geschreven zijn meer belicht moeten worden.”

Zolang respectvol met het onderwerp wordt omgegaan is volgens de participanten elke bron over de Holocaust er één. De Holocaust moet namelijk worden blijven belicht om zo het bewustzijn in stand te kunnen houden.

Resultaten van de Interviews

Het interview is opgedeeld in een aantal delen om op verschillende vlakken informatie van de participanten te kunnen verkrijgen. Eerst werd een introductie van het interview gedaan en een introducerende vraag gesteld om participanten op hun gemak te stellen. Vervolgens werd

ingegaan op de problemen waar literatuurcritici op stuitten in Hoofdstuk 2. Er kwamen vragen aan bod over de fictionele representatie van de roman, morele symmetrie behandeld en wie het recht heeft om over de Holocaust te schrijven. De volgorde van deze vragen stonden niet vast, maar werden bepaald door de logische richting, waarin het interview werd gestuurd door de antwoorden van de participanten. Vervolgens werd een afsluitende vraag gesteld om erachter te komen of docenten nog andere problemen ervaren met Holocaustfictie in hun literatuurlessen. Tot slot werd de participanten verteld wat met de opnames van de interviews zou gaan gebeuren, namelijk dat de gesprekken zouden worden getranscribeerd en worden onderworpen aan een Thematische Analyse.

Introductie vraag

De eerste vraag die werd gesteld was welke aspecten uit *The Boy in the Striped Pyjamas* bespraken of zouden bespreken in hun literatuurlessen. De antwoorden die werden gegeven door de participanten waren onder te verdelen in twee hoofdthema's, namelijk verhaalanalyse en discussie.

Het eerste hoofdthema was verhaalanalyse. Participanten gaven aan op verschillende niveaus een verhaalanalyse met hun leerlingen te maken van de roman. Binnen dit hoofdthema werden antwoorden gegeven in subthema's, namelijk persoonskenmerken, de verhaallijn en begrippen. De docenten hadden het bijvoorbeeld over Bruno's naïviteit dat tot gevaarlijke momenten in de roman leidt. Verder werd belicht dat Bruno en Shmuel dezelfde verjaardag delen en aan het einde van het verhaal als ze naar de gaskamers worden geleid, vergelijkbare uiterlijke kenmerken hebben. Volgens de participant was de reden hiervoor dat de jongens eigenlijk helemaal niet zo verschillend van elkaar zijn en dat het *archetypical boys* zijn. Daarbij werd de nadruk gelegd op de oma van Bruno en haar andere kijk op de Holocaust dan andere volwassenen in het boek.

Verder werd het binnen de verhaalanalyse gehad over de verhaallijn. Hier hebben docenten het over wat er feitelijk gebeurt van hoofdstuk tot hoofdstuk. Hierbij werd besproken hoe bepaalde gebeurtenissen effect hebben op de rest van het verhaal en hoe daar ontwikkelingen in het verhaal en van de personages uit voortvloeide.

Verder werden bepaalde begrippen met de leerlingen besproken, om de jonge lezers handvatten te kunnen geven om over literatuur te kunnen praten. Zo werden termen als *point of view*, *alwetende verteller*, *rising action*, *climax*, *falling action*, *Out-With* en *The Fury* uitgelegd.

Vervolgens gebruikten de Engels docenten de roman om bepaalde thema's in de roman te bespreken. Wat opvalt aan de thema's die worden genoemd door participanten, is dat ze vaak bestaan uit tegenstellingen. Voorbeelden hiervan zijn oorlog en vrijheid en goed en kwaad. Daarbij werden thema's als rassenongelijkheid, discriminatie en indoctrinatie behandeld. Verder werden de bekende uitspraak: "Ich habe es nicht gewusst" aangekaart. Een participant zei hier het volgende over:

"En eigenlijk is dat in het klein precies ook wat de bevolking rondom Auschwitz zei, toen het bevrijd was: ik heb niet geweten dat dat hier was, ook al konden ze alles zien en de lichamen ruiken. Dan kun je natuurlijk je twijfels trekken. Bruno is een in mijn ogen een soort metafoor van de bevolking die eromheen woonde. Alleen wist Bruno het daadwerkelijk niet."

Het tweede hoofdthema dat naar voren kwam bij de vraag welke aspecten uit de roman de participanten belichten in hun lessen, was het aanhalen van discussiepunten. Een van de subthema's die uit de analyse kwam was dat docenten verbanden aankaarten en de klas lieten discussiëren over hoe de twee aspecten zich tot elkaar verhouden. Zo werd bijvoorbeeld door een aantal docenten gezegd dat de verfilming van het boek klassikaal werd gekeken. De leerlingen werd dan gevraagd om verschillen en overeenkomsten in bepaalde scènes te vinden. Daarbij werd de koppeling gemaakt met wat de leerlingen al eerder bij andere vakken, zoals geschiedenis, hadden geleerd. Leerlingen moeten dan uitleggen hoe de eerder vergaarde informatie zich verhoudt tot wat er stond in de roman. Verder werd aan de leerlingen gevraagd of ze de koppeling konden maken met huidige problematiek in de wereld, zoals de concentratiekampen die zelfs vandaag de dag nog bestaan.

Verder werden veel algemene discussievragen gesteld aan de leerlingen. Dit waren vragen over hun mening, zoals: Wat vind je van het onderwerp en het perspectief? Wat spreekt je het meeste aan aan het verhaal? Maar ook werden vragen gesteld over de

beweegredenen van personages en de auteur, zoals: Waarom denk je dat de auteur dit zo weergeeft?

Tot slot werd aan de leerlingen gevraagd om zich in te leven in bepaalde personages, om zo een discussie te kunnen voeren in de klas over wat leerlingen zouden doen als ze in de schoenen zouden staan van iemand anders gedurende de Holocaust. Docenten vroegen zaken aan hun leerlingen als: Weet je nog hoe jij was toen je zo oud was? Wat zou jij hebben gedaan als je in Bruno's schoenen stond? Een van de participanten gaf een concreet voorbeeld van een opdracht die aan haar havo 3 klassen werd gegeven:

“Dan lazen we het boek en wat ze eigenlijk deden, was dat zij zelf een personage kozen en dan een soort dagboek schreven vanuit de ogen van dat personage. Dus de meeste kozen Bruno, maar daar werd wat in gevarieerd en daarbij stelden we ze een paar vragen over het boek zelf.”

Een ander karakter waar veel aandacht aan werd geschonken bij het inleven van de personages, was de vader van Bruno. Aan het einde van het boek wordt immers de indruk gewekt dat zijn zoon komt te overlijden. Docenten vragen aan hun leerlingen hoe het zou moeten voelen voor die vader om te beseffen dat hij misschien wel zijn zoon is verloren. Aan de ene kant kan je namelijk als lezer sympathie voelen. Geen enkele vader verdient het immers om ouder te worden dan zijn eigen zoon. Toch is het een verschrikkelijke man die duizenden doden op zijn geweten heeft. Een van de participanten zei daar het volgende over:

“Je kunt het karma noemen op het einde. Voor zijn vader dan. Dus voor de vader van Bruno. Hij is verantwoordelijk voor al deze moorden van hele onschuldige mensen die dat allemaal niet hebben verdiend en zijn eigen zoon, die sterft op dezelfde manier als dat hij iedereen heeft laten sterven, dezelfde afschuwelijke wijze. Dus het is niet rechtvaardig voor Bruno, maar je kunt wel beargumenteren dat het rechtvaardig is voor zijn vader.”

Inaccurate Representatie van de Werkelijkheid

In het interview werden vragen gesteld om te achterhalen in welke mate docenten docenten vinden dat fictionele representatie belangrijk is in een verhaal en dit bespreken met hun leerlingen. Uit de antwoorden van de participanten kwamen drie thema's naar voren, namelijk de inaccurate representaties die leraren bespreken met hun leerlingen, hoe docenten deze de kennis van de leerlingen aanvullen met aspecten uit de werkelijkheid en wat het doel kan zijn van inaccurate representaties in literatuur.

Het eerste thema dat leraren aankaartten, was welke inaccurate representaties in hun literatuurlessen bespraken. Zo werd aan de leerlingen verteld wat het verschil is tussen fictie en geschiedenisboeken en dat fictie niet een afspiegeling is van de werkelijkheid. Een van de docenten zei bijvoorbeeld:

“Het is een Young Adult novel, dus op een sugar coded versie van de werkelijkheid.

De werkelijkheid was vele malen gruwelijker dan wat het boek laat zien.”

Een van de participanten noemde dat de Bevrijding vaak wordt geromantiseerd in de literatuur. Er was namelijk ook een keerzijde aan de beëindiging van de Tweede Wereldoorlog. Homoseksuelen moesten namelijk weer regelrecht de gevangenis in. Een andere docent noemde dat de Endlösung een striktgeheime operatie was. Het is ondenkbaar dat een jongetje van negen dit concentratiekamp onopgemerkt ontdekt. Door de strenge bewaking en het toezicht van zijn ouders zou het nooit mogelijk kunnen zijn dat Bruno en Shmuel steeds bij het hek zitten.

Het tweede thema dat naar voren kwam was hoe deze inaccuraties werden aangevuld met aspecten uit de werkelijkheid om zo te laten zien dat er verschillende perspectieven zijn rondom verhalen over de Holocaust. Hoewel docenten aangeven dat hun leerlingen al flink wat kennis hebben over de Holocaust, proberen de participanten toch de inaccurate representaties in de roman aan te vullen door bijvoorbeeld de koppeling te maken met informatie die de leerlingen al bij geschiedenis of andere vakken al hebben behandeld. Ook tonen docenten foto's aan hun leerlingen van hoe het er in werkelijkheid in Auschwitz aan toe ging. Verder probeerden docenten een discussie in de les in gang te zetten door leerlingen te

vragen wat zich in werkelijkheid afspeelde achter de hekken van Out-With dat de lezer niet te zien krijgt, omdat het perspectief van Bruno wordt gevolgd. Verder werd de koppeling met het heden gemaakt om te tonen dat de verschrikkingen die nu gebeuren. Oorlogen die momenteel spelen zijn immers vers in het geheugen van de leerlingen en daar hebben de jonge lezers een beeld bij. Door dat beeld te koppelen aan de Holocaust, kunnen leerlingen beter beseffen dat hoe de Holocaust staat beschreven in romans, niet een natuurgetrouwe schets van de werkelijkheid hoeft te zijn.

Het laatste thema dat naar voren kwam in de antwoorden van de docenten, is de reden waarom auteurs inaccurate representaties van de werkelijkheid in hun verhalen implementeren. Een auteur moet namelijk keuzes maken om een verhaal te kunnen laten raken. Door de nadruk te leggen op thema's als onschuld, onbevangenheid en vriendschap, maakt Boyne de keuze om niet een compleet accuraat beeld van de werkelijkheid te verschaffen in *The Boy in the Striped Pyjamas*. Daarbij moet het verhaal jonge lezers enthousiasmeren om verder te lezen. Door elementen aan het verhaal toe te voegen jongeren aanspreken, zoals de vriendschap tussen Shmuel en Bruno, wordt het verhaal relevanter voor deze doelgroep. Het is voor het verhaal belangrijk dat Shmuel niet doorheeft hoeveel mensen er in het kamp zijn opgesloten en wat het betekent als iemand al een paar dagen is verdwenen, anders had hij Bruno nooit gevraagd om zijn vader te komen helpen zoeken.

De volgende vraag die werd gesteld om te achterhalen hoe belangrijk docenten de accurate representatie in een roman vinden, was of het de morele plicht van een docent was om het spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid te bespreken met de leerlingen. Uit de antwoorden van de participanten kwamen drie hoofdthema's naar voren, namelijk de rol van de docent, de rol van de leerling en de rol van andere instanties. Het eerste thema dat voortvloeide uit de antwoorden van de participanten was de rol van de docent. Deelnemers van het interview gaven aan dat omdat ze zelf kozen om de literatuur te behandelen in hun lessen, het hun eigen verantwoordelijkheid was om deze literatuur in een goed daglicht neer te zetten. Dit deden de participanten door aan te geven dat Boyne geen ervaringsdeskundige is en er elementen in de roman kunnen zitten die niet waarheidsgetrouw zouden kunnen zijn. De docenten moeten kenbaar maken dat de roman een fictioneel werk is en de leerlingen genoeg context geven, zodat ze zelf kunnen beredeneren waarom het verhaal in grote lijnen misschien wel had kunnen gebeuren, maar niet precies zoals staat beschreven in *The Boy in*

the Striped Pyjamas. Verder vonden de docenten dat dit spanningsveld bespreekbaar moet worden gemaakt in de klas door discussievragen te stellen en leerlingen met elkaar te laten sparren of dit verhaal wel echt gebeurd zou kunnen zijn. Daarbij vonden docenten dat dit spanningsveld moet worden aangekaart door andere literatuur over dit onderwerp aan hun leerlingen te tonen, om zo het verschil tussen romans kenbaar te maken. Voorbeelden van literatuur die door docenten werd afgezet tegen *The Boy in the Striped Pyjamas*, was *The Aspern Papers* (1888) van Henry James, *Eichmann in Jerusalem* (1963) door Hannah Arendt en *The Diary of a Young Girl* (1947) van Anne Frank.

Docenten waren het niet eens over de rol van de lezer in deze kwestie. Er waren een aantal participanten die vonden dat jongeren nog niet bezig moet zijn met dit spanningsveld en de roman eerst moeten ervaren. Zo kunnen de leerlingen meer leesplezier ervaren en meer leeskilometers maken. Omwille van de leesbaarheid laten docenten dan onwaarheden in de roman zitten. Een andere docent zei echter het volgende: “Mensen die veel lezen, die hebben misschien wel een wat breder wereldbeeld, laten zich misschien minder makkelijk door een boek kleuren.” Het is dus ook de verantwoordelijkheid van de lezer om veel te lezen, dan wordt het immers vanzelf al duidelijk dat er fictionele aspecten in roman zitten.

Het laatste thema dat naar voren kwam uit de analyse was de rol van andere instanties. Zo zeiden de docenten dat het niet alleen de rol van de docent Engels moet zijn om het spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid kenbaar te maken. Als het al de rol van de school is, zou dit een vakoverstijgend streven moeten zijn, waar docente van vakken als Duits, Nederlands, geschiedenis, maatschappijleer en levensbeschouwing ook aan mee zouden moeten werken. Toch stelden een aantal docenten dat het bespreken van dit spanningsveld iets is waar ook de ouders en de politiek meer in zouden mogen hebben.

Morele symmetrie

De volgende vragen die werden gesteld, hadden het doel om te achterhalen in welke mate participanten morele symmetrie belangrijk vonden in de roman en dit bespraken met hun leerlingen. De eerste vraag die werd gesteld was of de docenten de relatie tussen de auteur en de werkelijkheid wel eens bespraken met hun leerlingen. Er waren een aantal participanten die aangaven alleen les te geven aan onderbouw leerlingen en dat dit onderwerp te moeilijk was voor die leeftijd. Verder waren er een aantal docenten die aangaven niks van de

achtergrond van John Boyne wisten en deze relatie daarom niet bespreken met hun leerlingen. Verder zijn de overige antwoorden op deze vraag in twee hoofdthema's onder te verdelen, namelijk de dood van de auteur en klassikale discussies.

Binnen het thema de auteur is dood, worden verschillende subthema's behandeld, namelijk de visie van de auteur, wie is de auteur en andere literatuur. Het eerste subthema is de visie van de auteur. Participanten gaven aan dat bij politieke onderwerpen, zoals de Tweede Wereldoorlog, dat je er als auteur niet aan ontkomt om je eigen mening in de roman te implementeren. Dit is niet erg, maar een lezer moet zich daar wel van bewust zijn. Hierdoor kan een lezer namelijk achterhalen wat de visie van de auteur is en dat aspect loskoppelen van de roman, zodat de roman gelezen kan worden vanuit het oogpunt dat de auteur dood is. Daarbij brachten de participanten op dat het belangrijk is om de achtergrond van de auteur te kennen. Het is volgens een van de participanten bijvoorbeeld belangrijk om te weten of de auteur een ervaringsdeskundige is. Een andere participant legt de nadruk op zoveel mogelijk diversiteit op de leeslijst van scholieren en probeert de Holocaust vanuit verschillende perspectieven te belichten. De meeste participanten zeiden echter dat ze de link tussen de auteur en de roman wel bespraken bij hun literatuurlessen, maar niet bij *The Boy in the Striped Pyjamas*. Docenten bespraken bijvoorbeeld deze relatie wel met Holocaustfictie geschreven door ervaringsdeskundigen van oorlogen, zoals *Private Peaceful* (2003) van Michael Morpurgo en *Night* (1956) van Elie Wiesel. Opvallend was ook dat docenten die relatie bespreken bij short stories die gaan over de Irish Civil War. Een voorbeeld dat hiervan werd genoemd was *The Sniper* (1923) van Liam O'Flaherty. Docenten hebben het dan over de onderdrukking van de Noord-Ieren gedurende deze periode. Een interessante invalshoek zou dus kunnen zijn omdat in de literatuurlessen af te zetten tegen het karakter van de oma van Bruno. Het is immers een goed discussiepunt voor leerlingen om de vanuit de mogelijke achtergrond van de oma te kunnen redeneren waarom ze bepaalde meningen uit in de roman.

Het andere hoofdthema dat naar voren kwam in de analyse, was dat de docenten de relatie tussen de auteur en de roman bespraken afhankelijk van wat hun doel was van de les. Voor docenten is immers maar beperkte ruimte om literatuur te behandelen. Daarom moeten docenten keuzes maken in aspecten van literatuur die uitgelicht dienen te worden. Een van de subthema's was bijvoorbeeld dat de relatie tussen de auteur en de roman niet werd besproken, maar dat het wel essentieel is dat de achtergrond van de auteur wordt benoemd. Er werd

bijvoorbeeld aan leerlingen de opdracht gegeven om zelf informatie over de auteur op te zoeken, omdat de achtergrond van de auteur kan helpen bij het begrijpen van de thematiek van een roman. In dit subthema wordt de auteur dus wel behandeld in de literatuurlessen, maar wordt de relatie tussen de auteur en de roman verder niet uitgediept.

Verder bespraken docenten de relatie tussen de auteur en de roman vaak als het doel van de les het opbrengen van een discussie was in de klas. Vragen die leerlingen onderling moesten behandelen waren bijvoorbeeld waar de auteur vandaan kwam en wat dat voor invloed had op het literaire werk. Hoe andere romans van de auteur zich verhouden tot het werk dat werd besproken in de les en wat de motivatie van de auteur zou zijn om de tekst te schrijven.

Vervolgens werd aan de participanten gevraagd of het van belang is dat Boyne en de oma van Bruno mogelijk hun Ierse afkomst met elkaar delen. De antwoorden die werden gegeven op deze vraag zijn onder te verdelen in twee hoofdthema's, namelijk interpretatie en morele symmetrie. Ten eerste waren er een aantal docenten die stelden dat wat je aan die relatie hangt voor iedere lezer persoonlijk is. De relevantie van de relatie tussen Boyne en de oma van Bruno hangt vanuit dat oogpunt dus volledig af van de interpretatie van de lezer. Een andere participant beargumenteerde dat het ervan afhangt of de auteur dood is of die relatie in de tekst moet worden gezocht:

“Dat hangt er natuurlijk een beetje vanaf of je dat hele de dood van de auteur aanhangt ja of nee. Ik vind het wel interessant, want ik vind het wel iets wat je moet benoemen en moet bespreken met je leerlingen. Kunnen wij zeggen dat omdat ze Iers zijn is oma als het ware de stem van de auteur die hier zijn mening verkondigt in dit toch wel redelijk tragische verhaal. Of mag je zo ver niet gaan? Wat heeft überhaupt de Ierse nationaliteit en het gediscrimineerd worden als Iers zijnde, wat heeft dat nog eventueel te maken met hoe en waarom deze oma zo reageert? Dus ik vind het wel iets belangrijks om te benoemen. Maar hoeveel waarde iemand daaraan hangt is vrij persoonlijk denk ik.”

Er waren een aantal docenten die de relatie als niet relevant interpreteren. Doordat de afkomst van de oma niet door de roman heen sijpelt en maar één keer wordt benoemd, ervaren veel

participanten het karakter van de oma niet als een manifest van de persoonlijke opvattingen van Boyne. De relatie werd door deze docenten eerder gezien als een interessant zijweggetje dan een relevante link.

Het tweede hoofdthema dat naar voren kwam in de analyse is de morele symmetrie. Dit hoofdthema is op te delen in twee subthema's, namelijk Boyne zelf, Duitsers en Ieren. Boyne zou bijvoorbeeld zijn achtergrond delen met de oma van Bruno, omdat het makkelijker is om je als auteur in te leven in een personage als je elementen van jezelf in een karakter stopt. Hierdoor kan een auteur een geloofwaardiger personage schrijven. Andere participanten zeiden dat Boyne zich afzet tegen de ideeën van Hitler en door de oma dezelfde Ierse achtergrond te geven, vertolkt hij zijn eigen mening in het boek. Verder bleek uit de analyse dat participanten de oma behandelden in hun literatuurlessen om stereotypen te doorbreken. Niet alle Duitsers waren namelijk daders en niet alle daders waren Duitsers gedurende de Tweede Wereldoorlog. Door dit Duitse karakter zich tegen de ideeën van Hitler uit te laten spreken, kunnen docenten bespreekbaar maken dat niet heel Duitsland achter Hitler stond. Veel participanten hadden het citaat over de Ierse achtergrond echter nog niet eerder opgemerkt, één van de participanten zei er het volgende over:

“Nou, Ik was me daar niet van bewust, de volgende keer als ik een les over dit boek zou geven, zou ik dat wel benoemen en dan zou ik het gaan hebben over de stereotypen. Namelijk, wat is de bedoeling van de schrijver dat alleen maar een echte buitenstaander, een hier dus niet een Duitser tot alleen maar goede dingen in staat is, maar ook dat Bruno een Duitser is en hij wilde Shmuel gewoon helpen.”

Deze participant bespreekt dus dat de Ierse achtergrond van de oma van Bruno haar minder Duits maakt. In het boek wordt in ieder geval duidelijk gemaakt dat de oma zich wel vasthoudt aan dat ze die afkomst zou hebben. De participant beredeneerde dat Bruno wel een Duitser is en die vriendelijk is tegen Shmuel. Vanuit deze lezing zou Bruno het karakter zijn dat stereotyperingen doorbreekt. Echter, als de oma van Bruno Iers is, is Bruno dat indirect ook.

Het laatste subthema dat werd besproken is de Ierse bevolking. De oma van Bruno zou volgens een aantal participanten symbool staan voor de Ierse bevolking. Gedurende The

Troubles heeft in Noord-Ierland namelijk veel onderdrukking en discriminatie plaatsgevonden. Door de oma het enige karakter te maken dat deze achtergrond deelt en haar vocaal uit te laten spreken tegen Hitler, zou Boyne erkennen hoe verschrikkelijk de Holocaust was en dat zou hij doen door middel van het personage van de oma van Bruno dat hetzelfde referentiekader als hijzelf heeft en handelt vanuit het collectieve trauma dat hij ervaart dat het dichtst bij de ervaring van de Holocaust komt. Verder oppert een van de participanten dat de Ieren neutraal waren gedurende de Tweede Wereldoorlog en dit een manier voor Boyne was om te zeggen dat de Ieren wel degelijk van zich lieten horen als het ging over de Holocaust.

Recht om te schrijven over de Holocaust

Vervolgens werd aan de participanten wie volgens hen het recht had om te schrijven over de Holocaust. Verder werd gevraagd wat ervoor zou kunnen zorgen dat de participant dat recht van iemand zou willen ontnemen. Er waren een aantal participanten die vonden dat iedereen het recht had om over de Holocaust te schrijven. Zo zei één van de participanten: “Anders zou waar we over mogen schrijven wel heel beperkt worden natuurlijk. Als je er alleen maar over mag schrijven als je het zelf meegemaakt heb.”

Daarbij wordt de term cultural appropriation vaker beschreven door participanten. Waarbij een persoon of groep op een onbehoorlijke manier omgaat met culturele elementen van een bepaalde groep. Het is immers heel lastig om daar niet aan te raken op het moment dat wordt geschreven over iets ingrijpends als de Holocaust.

De rest van de antwoorden waren onder te verdelen in aspecten die het recht gaven om over de Holocaust te schrijven en aspecten die het recht ontnemen om over de Holocaust te schrijven. Het eerste hoofdthema was de aspecten die mensen volgens de participanten het recht gaven om over de Holocaust te schrijven. Een auteur moet goed onderzoek doen en bewust zijn van de feiten over wat er allemaal is gebeurd gedurende de Holocaust. De participanten benoemden dit aspect bijna allemaal en benadrukten dat je niet zomaar een verhaal mag vertellen dat ver van de waarheid af ligt als het gaat over de Holocaust.

Daarbij is het belangrijk dat er over de Holocaust geschreven moet blijven worden, omdat bijvoorbeeld niet veel mensen meer leven die het verhaal kunnen navertellen. Door het verhaal te blijven vertellen, blijft de Holocaust immers deel van onze cultuur. Het is belangrijk dat er steeds weer nieuwe bronnen en vooral nieuwe soorten bronnen over de Holocaust verschijnen. Door bijvoorbeeld nieuwe perspectieven aan te dragen, blijft het gesprek steeds weer opkomen. Boynes roman kwam op twee fronten met een zeldzaam perspectief, namelijk het perspectief van een kind of het perspectief van iemand die normaal de antagonist zou zijn. Doordat het aantal ervaringsdeskundigen steeds schaarser wordt, kunnen de participanten zich er beter in vinden dat andere mensen het recht verdienen om over de Holocaust te schrijven. Daarbij zeggen veel docenten dat *The Boy in the Striped Pyjamas* een interessant uitgangspunt is voor discussie en dat ze de roman afzetten tegen een ander literair werk, vaak van een ervaringsdeskundige, om zo duidelijke verschillen te tonen aan hun leerlingen. Tot slot vonden participanten dat auteurs de vrijheid moeten hebben om te kunnen over elk onderwerp, er waren zelfs een aantal docenten die zeiden dat de geschiedenis best wat geweld aan mag worden gedaan om een verhaal te kunnen laten raken. Een participant zei daar het volgende over: “Ik vind dat je best wel hele immorele verhalen kan lezen op de middelbare school. En daar leren ze nog steeds heel veel van. Dan wel taalkundig, dan wel wereldbeeld achtig.”

Het tweede subthema wat naar voren kwam wat auteurs het recht zou ontnemen om te schrijven over de Holocaust. Het belangrijkste punt dat de docenten aankaarten over wat iemand het recht ontnemt om over de Holocaust te bespreken, is door het te ontkennen. Een van de participanten zei daar het volgende over:

“De Holocaust is natuurlijk het grote voorbeeld van goed én kwaad en ik denk dat iedereen het er wel over eens is dat er hele slechte dingen zijn gebeurd in de Holocaust. Tot niet zo lang geleden werden natuurlijk zaken die de Holocaust of mensen die de Holocaust wegdrukken en ontkennen, waren verboden. Tegenwoordig is dat wat vrijer, maar ja, Ik denk persoonlijk, ik zou in mijn onderwijs nooit dat soort denkbeelden uit gaan leggen in de klas, misschien als een voorbeeld van hoe het niet moet. Wij worden geacht om heel neutraal en objectief les te geven en dat doe ik op mijn best voor. Als je schrijft over de Tweede Wereldoorlog, dan gaat het uiteindelijk

toch altijd over de strijd tussen goed en kwaad. En als iemand het kwade toch verheerlijkt, dan vind ik dat hij erg verkeerd bezig is en dat hij dat niet moet doen.”

Verder waren participanten het eens dat de Holocaust niet verheerlijkt moet worden en dat er niet disrespectvol met de gegevens over de Holocaust mag worden omgegaan.

Aanpassingen aan het huidige curriculum

De laatste vraag die aan de deelnemers van het interview werd gesteld was: Als u het curriculum helemaal zelf zou mogen indelen, zou u dan op een andere manier omgaan met Holocaustfictie in uw literatuurlessen? De docenten gaven voornamelijk aan meer tijd te willen om te kunnen besteden aan literatuurlessen. Nu moeten namelijk gerichte keuzes worden gemaakt over de invalshoeken die worden gekozen voor de lessen. Door meer tijd vrij te maken voor de literatuurlessen kunnen docenten dieper ingaan op analyse van de tekst. De rest van de antwoorden waren op te delen in drie hoofdthema's, namelijk het aankleden van het materiaal, meegaan met de tijd en leerlingen zelf aan het werk laten gaan.

Het eerste thema dat naar voren kwam uit de analyse, was dat docenten niet alleen maar een boek willen lezen met hun leerlingen, maar dit ook een vermakelijk proces willen maken voor hun leerlingen. Zo willen participanten lesgeven in thema's, zodat verschillende soorten perspectieven rondom een onderwerp kunnen belicht. Daarbij kunnen nieuwe termen worden aangereikt zoals het concept van zelf en ander, om zo bij verschillende teksten te kunnen kijken wat het begrip betekent voor de interpretatie van het verhaal. Een van de docenten zei daar het volgende over:

“Dus ik zou het waarschijnlijk wel meer aankleden en dan dit ergens in het midden laten. Als in, in het midden zetten van het programma: binnen de horror van de blik van de volwassenen hebben we deze onschuldige blik van een jongetje. Wat doet dat? Wat betekent dat en wat doet dat met jullie voor hoe je dit thema snapt en begrijpt. Zo zou ik het doen”.

Tot slot zouden participanten graag de koppeling maken met vakken als Nederlands, maatschappijleer, aardrijkskunde en geschiedenis, om zo op een vakoverstijgende manier leerlingen in aanraking te laten komen met verschillende facetten van een bepaald thema.

Verder gaven docenten aan dat literatuurlessen door de jaren heen veranderen en dat door meer tijd ook meer ruimte is voor docenten om zich hierop aan te passen. Er kan dan een brug geslagen worden tussen de historische roman en het heden, bijvoorbeeld met de huidige oorlog in de Oekraïne. Door de immigranten en de vluchtelingen die de afgelopen decennia naar Nederland zijn gekomen, worden de literatuurlessen anders, omdat leerlingen met andere culturele achtergronden worden onderwezen:

“Ik denk wel dat in de afgelopen zes jaar de discussie wat anders is geworden en de hele maatschappelijke discussie eromheen ook anders is geworden. Dus zou ik er wel rekening mee houden. En ik zit natuurlijk in het westen en daar zijn ook veel immigranten of kinderen van immigranten. En die hebben vaak een ander beeld op de Holocaust of die hebben een andere uitleg gehad vanuit thuis. Die context bestond tien jaar geleden natuurlijk ook al, maar dat was een verzwegen context. De kinderen die ik nog les heb gegeven tien jaar geleden, die dachten misschien thuis wel anders. En daar werd thuis wel anders gedacht, maar dat werd niet geuit in het lokaal of op straat. En dat wordt het nu natuurlijk wel.”

Door de extra lesruimte kan meer aandacht aan lezers met verschillende achtergronden worden gegeven. Ook kan de stap worden gemaakt om niet alleen identificerend te lezen, maar ook de horizon te verbreden en anders naar zaken te gaan kijken dan jonge lezers eerder deden, bijvoorbeeld door hun achtergrond.

Tot slot zouden docenten graag zien dat leerlingen zelf aan de slag gaan met literatuur. Door middel van opdrachten en projecten zouden de leerlingen interactief aan de slag kunnen gaan met literatuur. Zo vertelde een van de participanten dat een van de opdrachten die jaarlijks terugkwam, was dat leerlingen in groepjes een aantal hoofdstukken moeten uitpluizen. Een andere participant gaf een ander voorbeeld van een activerende opdracht:

“Dat project heb ik dan zelf niet meegedraaid, maar bij een collega van mij, die dan op mijn vorige school lesgeeft, die bijvoorbeeld inderdaad bij geschiedenis meededen met het project met de Eerste Wereldoorlog. En dat ze dan brieven schreven naar mensen aan het front waren. Dus dat ze dat met Engels combineren. Hele mooie combinatie is dat hoor. Dat je daar dan de verdieping kan vinden om ook echt de geschiedenis dieper in te duiken én ze daar meer over te onderwijzen.”

Conclusie

De onderzoeksvraag van deze scriptie was: welke literatuurdidactische uitdagingen biedt de omgang met Holocaustfictie in het voortgezet onderwijs en hoe gaan docenten in de praktijk met deze uitdagingen om? Als casus voor dit onderzoek werd de roman *The Boy in the Striped Pyjamas* gebruikt. Om deze vraag te beantwoorden is onderzoek gedaan naar welke literatuurdidactische uitdagingen literatuurcritici ervaren bij *The Boy in The Striped Pyjamas*. Er werden drie uitdagingen gekozen om te onderzoeken, namelijk inaccurate representaties van de werkelijkheid, morele symmetrie en wie het recht heeft om over de Holocaust te schrijven. Vervolgens zijn er enquêtes uitgezet naar docenten Engels om uit te zoeken hoe docenten omgaan met deze uitdagingen in hun literatuurlessen. Ten slotte zijn er

diepte-interviews gehouden om docenten de ruimte te bieden om uitgebreider antwoord te geven. De resultaten van de vragenlijst en de interviews zijn geanalyseerd volgens een Thematische Analyse.

Binnen de uitdaging inaccurate representaties van de werkelijkheid, werden twee vragen gesteld. De eertse vraag was hoe geloofwaardig een citaat uit *The Boy in the Striped Pyjamas* was. Literatuurcritici legden in dit citaat de nadruk op het vertekende beeld dat er honderden kinderen in een concentratiekamp als Auschwitz rondliepen. In de vragenlijst legden docenten daar ook de nadruk op, maar bespraken ook zaken als dat kinderen ongeacht de situatie toch wel zouden gaan spelen. Daarbij werd de setting van de roman als erg geloofwaardig ervaren en werden de inaccurate representaties niet als schadelijk ervaren, omdat het logisch is dat een kind niet alle gruwelen van de oorlog meekrijgt. De docenten in de interviews erkenden de inaccurate representaties in de roman, maar gaven ook aan dat deze open plekken in de roman in de les werden aangevuld met onder andere foto's van de Holocaust. Docenten vonden dat de geschiedenis in zekere mate wat geweld aan mochten doen, zodat auteur de literaire vrijheid heeft om een aangrijpend verhaal te kunnen schrijven.

De volgende uitdaging die door literatuurcritici wordt aangekaart is morele symmetrie. Literatuurcritici pleitten dat Boyne zijn eigen mening vertolkte door het personage van de oma van Bruno. In de vragenlijst werd gesteld dat de Ierse achtergrond van de oma niet in de roman doorsijpelt en ook niet wordt verkondigd als feit. Er kunnen dus geen duidelijke conclusies aan de herkomst van de oma worden verbonden. Ook bij de interviews stelden de participanten dat het een kwestie van interpretatie is, wat er in deze passage moet worden gelezen. Toch kaartten een aantal participanten aan dat het wel een interessant feit is gezien de politieke positie van Ierland gedurende The Troubles en de Tweede Wereldoorlog. Volgens de participanten van de vragenlijsten en de interviews hangt de interpretatie van de morele symmetrie er vanaf of de theorie van de dode auteur moet worden aangehangen. Als er dan toch sprake is van morele symmetrie dan stellen de participanten van de vragenlijst dat Boyne niet alleen zijn eigen persoonlijkheid in het karakter van de oma legt, maar mogelijk ook die van familieleden van Boyne of Ieren in het algemeen. De participanten van de enquête voegen daaraan toe dat Boyne mogelijk probeert te vertellen dat niet alle Duitsers inherent slecht waren gedurende de Tweede Wereldoorlog.

De laatste uitdaging waar literatuurcritici mee kampten was wie het recht heeft om over de Holocaust te schrijven. Door de Ierse en katholieke achtergrond, zou Boyne dat recht

in mindere mate hebben. Participanten van de enquête vonden dat zo lang er voldoende research is gedaan naar de Holocaust en er respectvol wordt omgegaan met het gevoelige onderwerp, dat iedereen het recht heeft om over de Holocaust te schrijven. Zo worden er steeds nieuwe perspectieven aangedragen en wordt de gevreesde stilte rondom de Holocaust steeds weer doorbroken. Participanten van de interviews voegden daaraan toe dat schrijftalent ook een voorwaarde zou kunnen zijn om over de Holocaust te schrijven.

Uit dit onderzoek is gebleken dat docenten in mindere mate de ernst ervaren van de uitdagingen die Holocaustfictie met zich meebrengen. Docenten merken dan ook op dat literatuur altijd afhangt van de interpretatie van de lezer. Daarom gaan docenten de discussie aan met hun leerlingen. Er is echter maar beperkte ruimte binnen het curriculum om hier aandacht aan te besteden en dus moeten docenten kiezen wat ze behandelen in hun lessen. Dit gaat vaak ten koste van deze belangrijke discussies met hun leerlingen.

Literatuurlijst

Primaire Literatuur

Boyne, J. (2016). *The Boy in the Striped Pyjamas* Penguin Random House Children's UK.

Oberski J. (1978). *Kinderjaren*. Amsterdam: Ambo Anthos Uitgevers.

Kerr, J. (1971). *When Hitler stole Pink Rabbit*. Harper Collins Publisher.

Zusak, M. (2005). *The Book Thief*. Alfred A. Knopf.

Secundaire Literatuur

Aalbers, G. (2019). Controversiele Geschiedenis in het Klaslokaal. [Masterscriptie, Universiteit Utrecht]. UU Theses Repository.

Adorno, T. W. (1951). Kulturkritik und Gesellschaft. *Prismen*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Adorno, T. W. (1967). Cultural Criticism and Society. *Prisms*. 19-34.

Baer, E. R., “A new algorithm in evil: Children’s literature in a post-Holocaust world,” *The Lion and the Unicorn*, 2000, 24(3), 378–401.

Bloom, H. (2004). Introduction. In: H. Bloom (Red.), *Literature of the Holocaust*. 1-3. Broomall: Chelsea House Publishers.

Cesarani, D. (2008) *Review of The Boy in the Striped Pajamas*. Literary Review. 33(2) 1-17.

Foster, S. & Pearce, A. & Pettigrew, A. (2020). *Holocaust Education. Contemporary Challenges and controversies*. London: UCL Press.

Foster, S. (2013). Teaching about the Holocaust in English schools: challenges and possibilities. *Intercultural Education* 24(2), 133-148.

Gilbert, R. (2010). *Grasping the Unimaginable: Recent Holocaust Novels for Children by Morris Gleitzman and John Boyne*. Children’s Literature in Education. 41 355-366.

Government of Ireland. Central Statistics Office. “*Census 2011 - This is Ireland –Table 37 – Persons usually resident and present in the State on census night, classified by religious denomination and nationality*.” March 2012. Geraadpleegd op. 12 mei.

2022.

Gubar, S. (2003). *Poetry After Auschwitz*. Bloomington: Indiana UP.

Halioua, B., Marmor, M, F. (2020). The eyes of the angel of death: Ophthalmic experiments of Josef Mengele. *Survey of Ophthalmology*. 65(6), p. 744-748.

Hollindale, P. (1988). *Ideology and the Children's Book*. Stroud: Thimble Press.

Idinopulus, T. A. (2004). The Holocaust in the Stories of Elie Wiesel. In: H. Bloom (Red.), *Literature of the Holocaust*. 3-20. Broomall: Chelsea House Publishers.

Jackson, D. (2020). I know it's not really true, but it might just tell us . . .': The troubled relationship between *The Boy in the Striped Pyjamas* and understanding about the Holocaust. UCL Press London. 135-149

Jordan, S. D. (2004) Educating Without Overwhelming: Authorial Strategies in Children's Holocaust Literature. *Children's Literature in Education*, 35(3), p. 199-218.

Kokkola, L. (2003). *Representing the Holocaust in Children's Literature*. London: Routledge.

Keogh, Dermot. *Jews in Twentieth-century Ireland: Refugees, Anti-Semitism and the Holocaust*. Cork: Cork University Press, 1998. Print.

Lang, B., (2000). *Holocaust Representation: Art within the Limits of History and Ethics*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Majaro, N. (2014). Lookig for Ideology in Children's Fiction regarding the Holocaust. *New Review of Children's Literature and Librarianship*, 20(1), 1-14.

Matthews, A. M. (2014). *Navigating the Kingdom of Night*. Adelaide: University of Adelaide Press.

Plummer, K. (2019). *Narrative Power: The Struggle for Human Value*. Polity.

Rafael, L. S. (2003). Representing the Holocaust in Literature: Diaries, Memoirs, Fateless, and Other Fiction. *Colloquia Germanica*, 36(3/4) 225-245.

Rosenfeld, A. H. (2004). The Problematics of Holocaust Literature. In: H. Bloom (Red.), *Literature of the Holocaust*. 21-48. Broomall: Chelsea House Publishers.

Sherwood, H. (2022, 27 januari). The Boy in the Striped Pyjamas ‘may fuel dangerous Holocaust fallacies’. *The Guardian*. Geraadpleegd op 26 juni 2022, van <https://www.theguardian.com/world/2022/jan/27/the-boy-in-the-striped-pyjamas-fuels-dangerous-holocaust-fallacies>

Schippers, A. (1995). Middel nederlandse Fabels. Studie van het genre, beschrijving van collecties, catalogus van afzonderlijke fabels. [Proefschrift, Radboud Universiteit Nijmegen]. Radboud Repository.

Taylor, A. J. P. (1975). *The Second World War*. New York: G. P. Putnam's Sons.

Verhoeven, N. (2020). Thematische Analyse: Patronen vinden bij Kwalitatief Onderzoek. Amsterdam: Boom uitgevers.

Vrijhoeven, S. (2019). Europeanisering van Holocaustonderwijs: theorie en praktijk. [Masterscriptie, Radboud Universiteit]. Radboud Repository.

Zandberg, E. (2010). The right to tell the (right) story: journalism, authority and memory. *Media, Culture & Society*, 32(1), 5-24.

Bijlagen

Bijlage 1: Enquête voor docenten Engels over *The Boy in the Striped Pyjamas*

Hartstikke bedankt dat u wil deelnemen aan deze enquête voor mijn scriptie.

Vraag 1: Door "Ik ga akkoord" te selecteren stemt u ermee in dat alle gegevens die u in deze enquête invult, gebruikt zullen worden voor de verwerking van de resultaten van een scriptie.

Er zal zorgvuldig met de gegevens worden omgegaan en u zal binnen het onderzoek anoniem blijven.

Vraag 2: Voor deze vragenlijst is het belangrijk dat hij alleen wordt ingevuld door docenten Engels die de roman *The Boy in the Striped Pyjamas* hebben gelezen. Als u in het verleden les heeft gegeven op een middelbare school of u een stagiaire bent, is dat ook in orde.

Vraag 3: Behandelt u *The Boy in the Striped Pyjamas* van John Boyne ook in uw literatuurlessen?

Vraag 4: Wat zijn andere romans binnen de Holocaustfictie waar u aandacht aan besteedt in uw lessen? Als er geen andere romans zijn, vult u dan 'geen' in.

Vraag 5: Wat is uw gender?

Vraag 6: Hoelang geeft u al les, in jaren?

Vraag 7: In welke regio geeft u les?

Vraag 8: Op wat voor schooltype geeft u les?

Vraag 9: Aan welk(e) niveau(s) geeft u momenteel les? N.B.: gymnasium valt onder vwo. Als u lesgeeft aan gecombineerde klas (mavo/havo; havo/vwo), kiest u dan voor het hoogste niveau.

Vraag 10: Hoe vaak per jaar behandelt u Holocaustfictie in uw lessen in de onderbouw?

Vraag 11: Hoe vaak per jaar behandelt u Holocaustfictie in uw lessen in de bovenbouw?

Hier volgt een korte samenvatting van de roman *The Boy in the Striped Pyjamas* van John Boyne. Deze roman vertelt het verhaal van de negenjarige Bruno, die naar een huis aan de randen van Auschwitz verhuist, dat in de roman de gefictionaliseerde vorm aanneemt van

Out-With. Bruno houdt ervan om op ontdekkingsstocht te gaan en komt zo op een dag terecht aan de hekken van Out-With. Hier ontmoet hij het Joodse jongetje Shmuel, met wie hij bevriend raakt. Op een dag is Shmuel zijn vader kwijt en vraagt Bruno om hem te helpen zoeken. Wanneer Bruno onder het hek door is gekropen en het pak aan heeft getrokken dat alle gevangenen van Out-With dragen, raken Shmuel en Bruno verzeild in een stroomversnelling van mensen. De lezer zou aan het einde van de roman kunnen denken dat ze beiden worden vergast in de gaskamers van Out-With.

Vraag 12: De volgende passage komt uit *The Boy in the Striped Pyjamas*:

“Are there many other boys over there?” asked Bruno. ‘Hundreds,’ said Shmuel. Bruno’s eyes opened wide. ‘Hundreds?’ he said, amazed. ‘That’s not fair at all. There’s no one to play with on this side of the fence. Not a single person.’ ‘We don’t play,’ said Shmuel.”

Hoe geloofwaardig vindt u deze passage?

Vraag 13: Waarom vond u deze passage wel of niet geloofwaardig?

Vraag 14: Een vaak terugkerend spanningsveld in literatuur is dat tussen fictie/verbeelding en werkelijkheid/realiteit. Heeft u het in uw literatuurlessen over Holocaustfictie wel eens over dit spanningsveld?

Vraag 15: Waarom bespreekt u dit spanningsveld wel of niet in uw literatuurlessen over Holocaustfictie?

Vraag 16: In *The Boy in the Striped Pyjamas* is er slechts één karakter dat zich uitspreekt over haar afgunst voor de ideeën van Hitler. Het gaat hier om de oma van Bruno. In het verhaal wordt verteld dat de oma van Bruno van Ierse afkomst is:

“She had long red hair, surprisingly similar to her daughter-in-law’s, and green eyes, and she claimed that was because somewhere in her family there was Irish blood.”

Hoe belangrijk is het volgens u dat de oma van Bruno Iers is?

Vraag 17: Waarom is het volgens u wel of niet belangrijk dat de oma van Bruno Iers is?

Vraag 18: John Boyne, de auteur van de roman is ook van Ierse afkomst. Hoe relevant is het voor de interpretatie van de roman dat zowel John Boyne als de oma van Bruno Iers is?

Vraag 19: Waarom is het wel of niet relevant dat zowel John Boyne als de oma van Bruno Iers zijn?

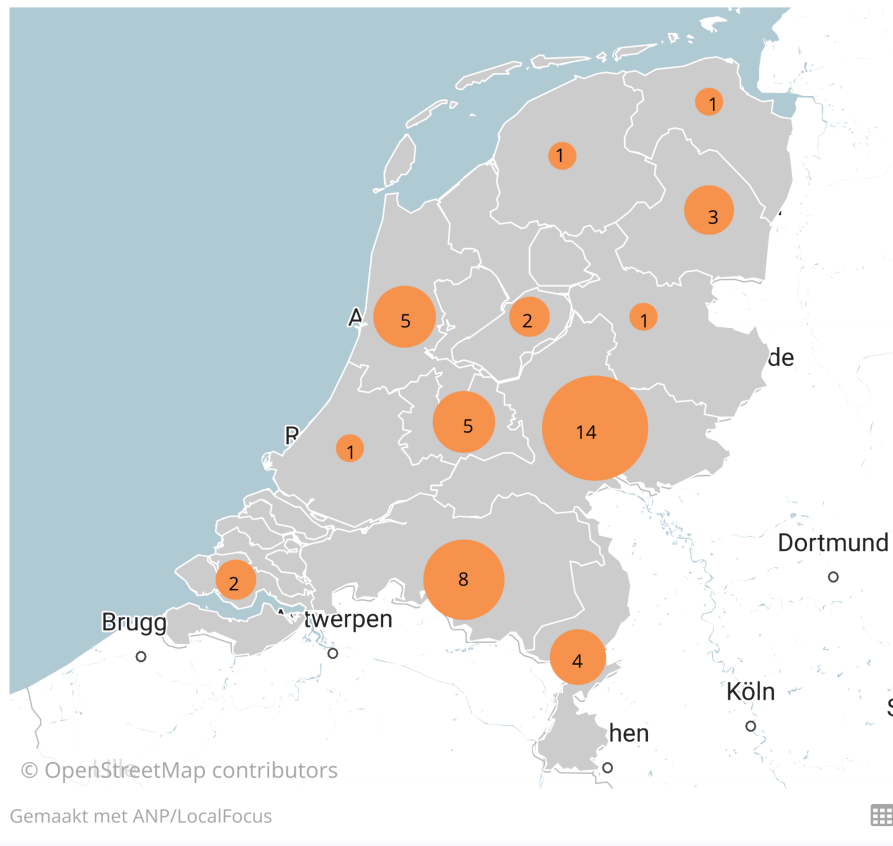
Vraag 20: Wie hebben er volgens u allemaal het recht om te schrijven over een onderwerp als de Holocaust en waarom?

Vraag 21: Kunt u reageren op de volgende stelling? We moeten alleen maar verhalen lezen binnen de Holocaustfictie die afkomstig zijn van de slachtoffers die de Holocaust zelf hebben meegemaakt.

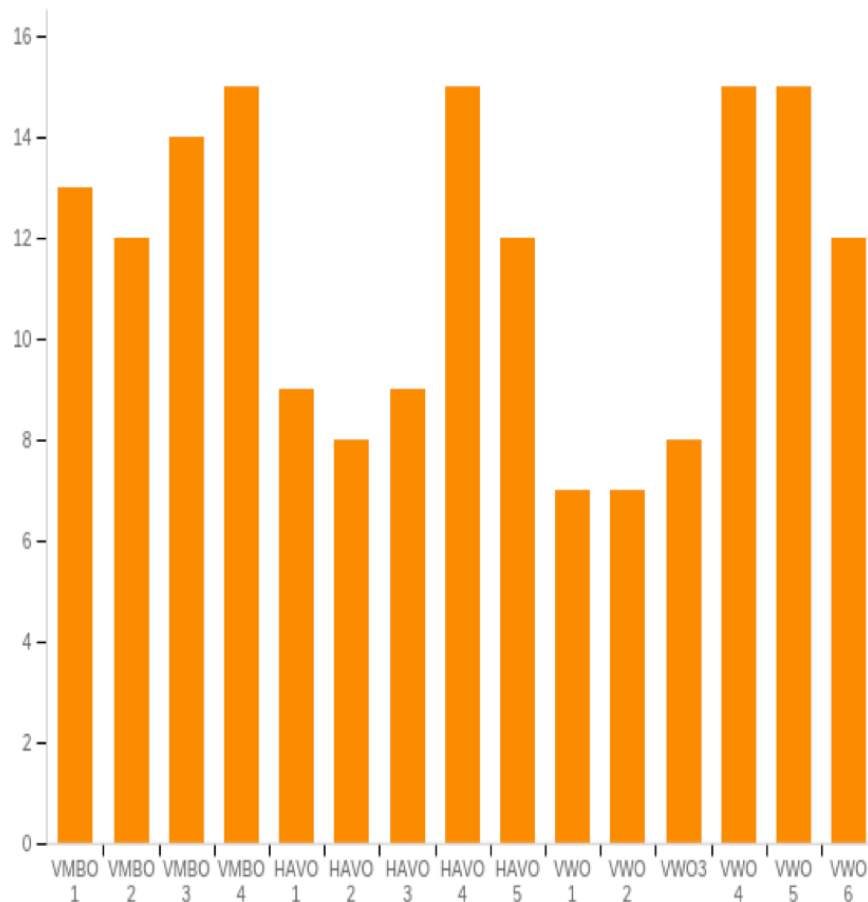
Vraag 22: Waarom bent u het er wel of niet mee eens met of we alleen verhalen moeten lezen over de Holocaust die zijn geschreven door slachtoffers?

Vraag 23: Dank voor uw bijdrage aan deze vragenlijst! Mocht u nog geïnteresseerd zijn om deel te nemen aan een focusgroep begin juni, laat dan alstublieft uw e-mailadres achter.

Bijlage 2: Kaart Aantal Participanten dat in elke Regio Lesgeeft

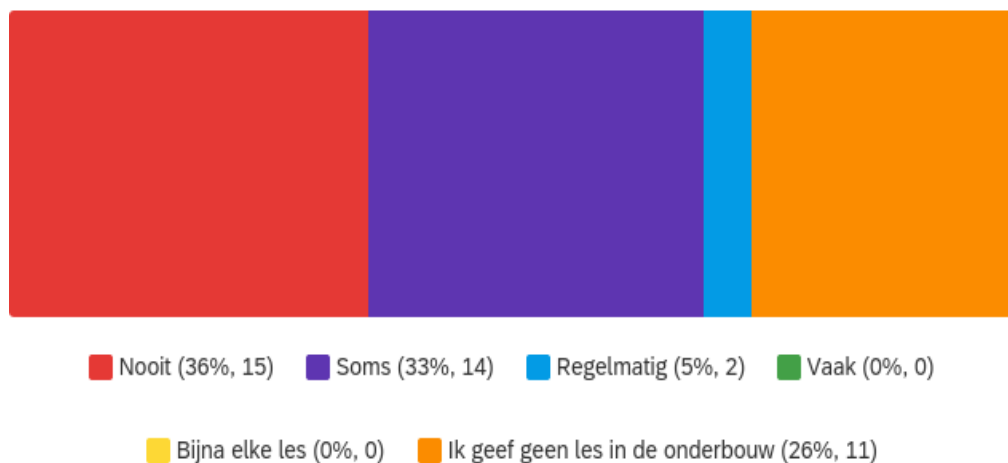

Bijlage 3: Op welke Niveaus geven de Participanten Les.

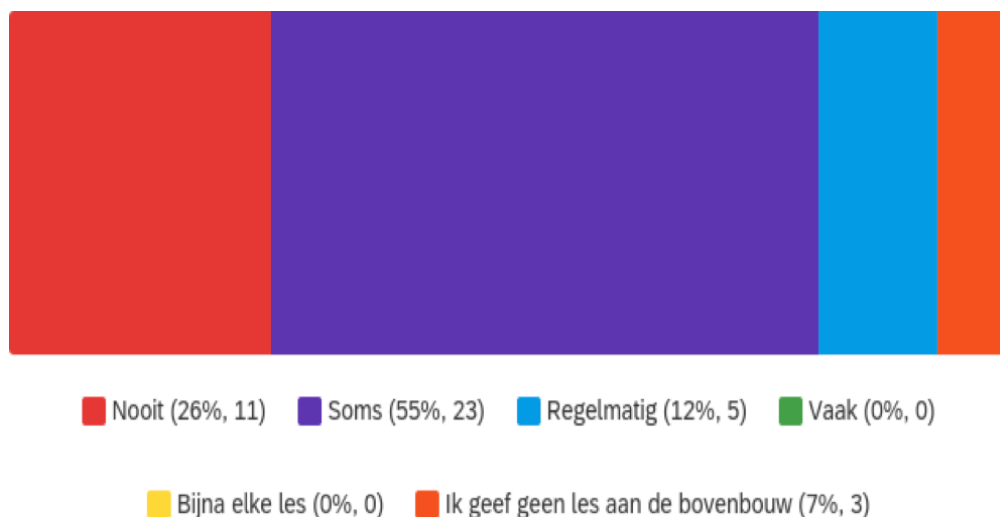

Bijlage 4: Hoe vaak wordt Holocaustfictie jaarlijks behandeld in de onderbouw

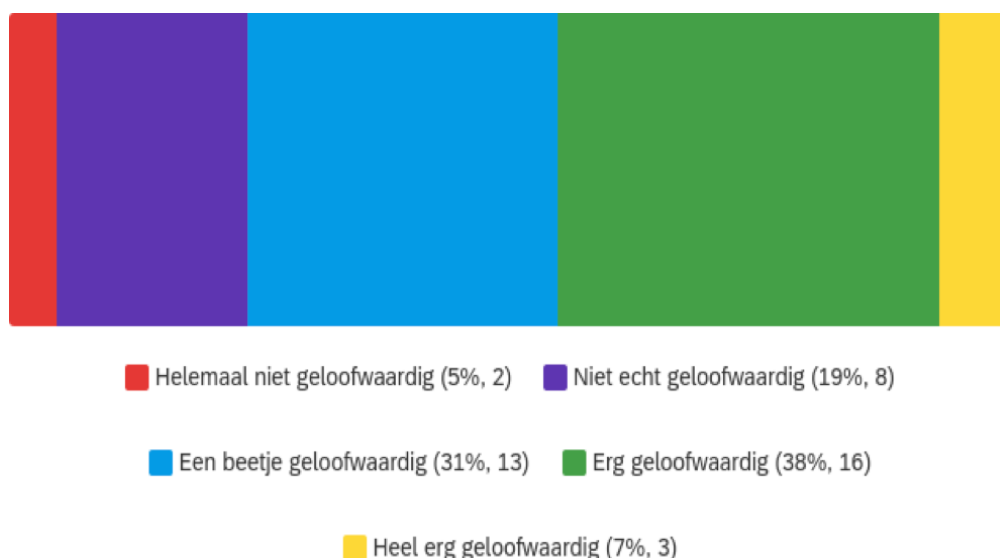
Q10 - Hoe vaak per jaar behandelt u Holocaustfictie in uw lessen in de onderbouw?

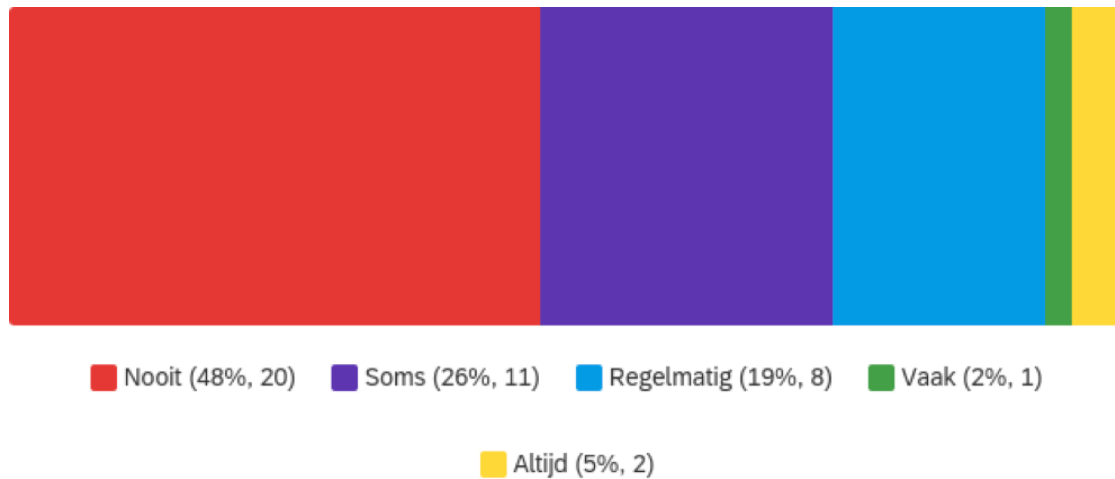
Bijlage 5: Hoe vaak wordt Holocaustfictie jaarlijks behandeld in de bovenbouw

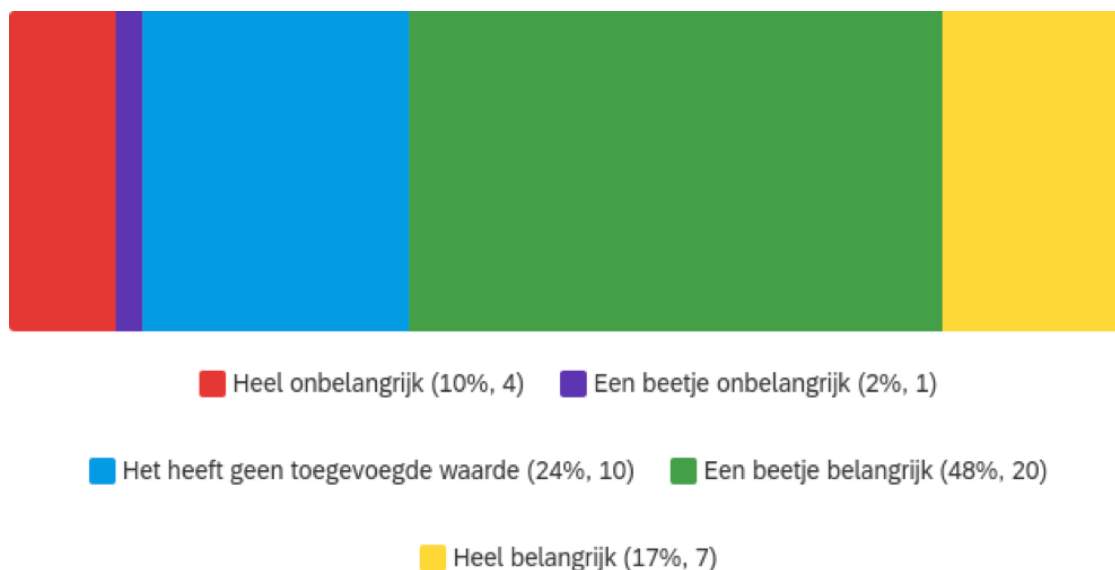
Bijlage 6: Hoe geloofwaardig participanten de passage vinden over de honderden kinderen in Out-With

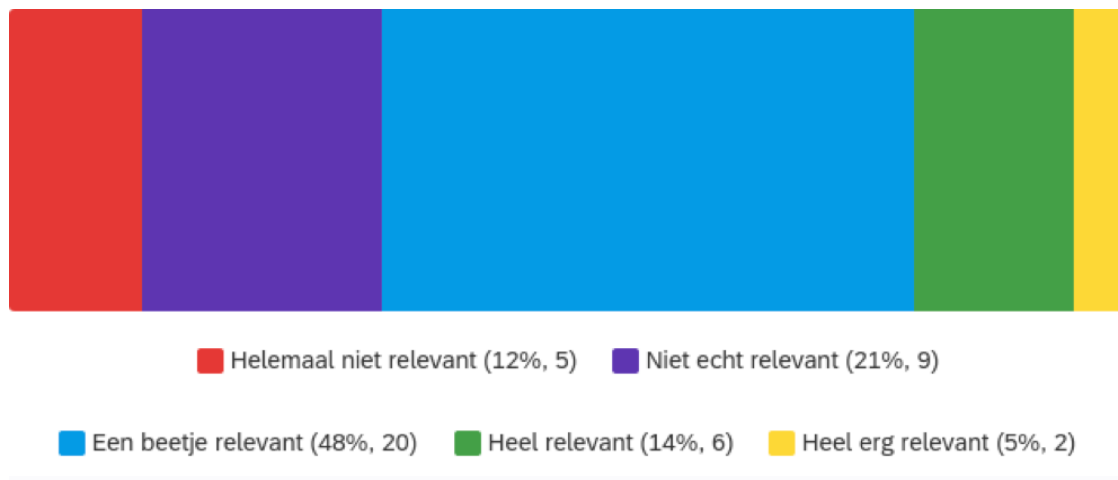
Bijlage 7: Hoe vaak participanten het hebben over het spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid

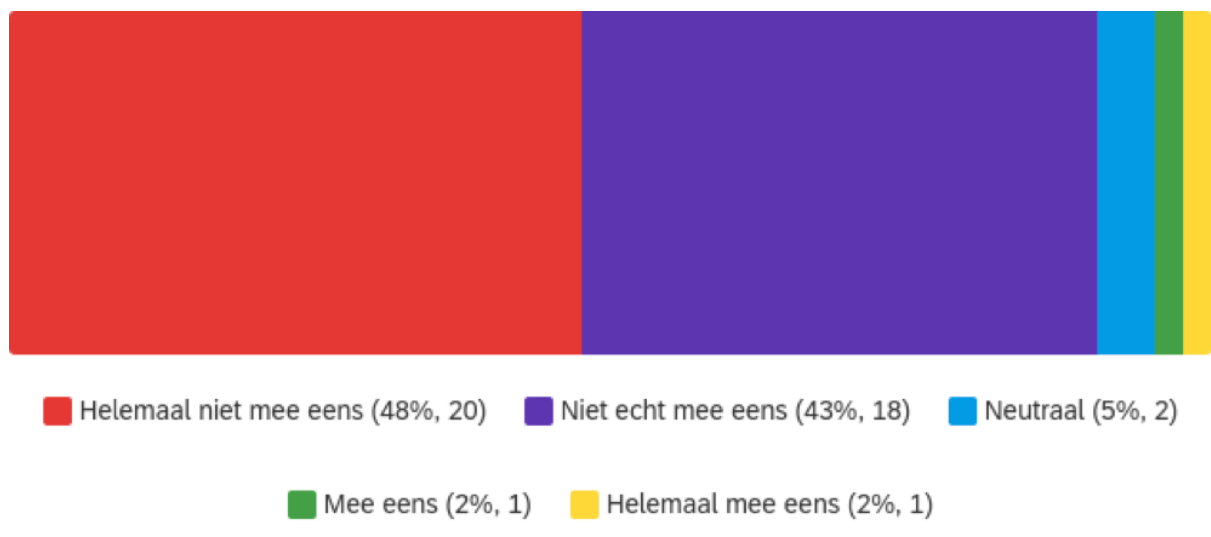
Bijlage 8: Hoe Belangrijk vinden Participanten het dat de Oma van Bruno Iers is?

Bijlage 9: Hoe Relevant vinden Participanten het voor de interpretatie van de Roman dat zowel John Boyne als de Oma van Bruno Iers is?

Bijlage 10: Alleen Verhalen Lezen van Slachtoffers van de Holocaust

Bijlage 11: Transcripten

Gesprek 1

Interviewer: [00:00:00.30] Goedemiddag. Nogmaals bedankt voor uw deelname aan dit interview en hartelijk welkom bij deze bijeenkomst. Laat ik voordat ik begin mezelf ook even voorstellen. Ik ben Daphne Gentiluomo. Ik heb mijn vorig jaar bachelor Nederlandse taal en cultuur afgerond en momenteel ben ik bezig met de master Europese Letterkunde, waar ik dus nu ook aan het afstuderen ben en mijn masterscriptie aan het schrijven ben over hoe Holocaustfictie wordt gedoceerd in het vak Engels in het Nederlandse klaslokaal. Als casus voor deze conversatie zal de John Boynes *The Boy in the Striped Pyjamas* worden gebruikt en ga ik u een aantal vragen stellen. Het idee is dat u uw mening geeft over deze kwesties, hoe u ze behandelt in uw lessen of zou behandelen in uw lessen. Deze meeting zal ongeveer een half uurtje in beslag nemen. Voordat we beginnen, wil ik u erop wijzen dat deze meeting wordt opgenomen en dat wat vandaag wordt besproken zal verwerkt in de resultaten van mijn scriptie. Bent u daar oké mee?

Participant 1: [00:01:01.75] Ja, dat is prima.

Interviewer: [00:01:02.77] Daarbij wil ik u erop attenderen dat u anoniem zal blijven binnen het onderzoek en dat ik zorgvuldig met de verwerking van de resultaten van dit gesprek zal omgaan. Dit is een online meeting, dus zoals u merkt, het gaat een beetje haperend, maar we gaan proberen het zo soepel mogelijk te laten verlopen. En dan wil ik eigenlijk beginnen om uw geheugen op te frissen door een kleine samenvatting te geven van de roman. De roman gaat over de negenjarige Bruno, die van zijn ouders te horen krijgt dat ze naar Auschwitz gaan verhuizen en dit is dus de gefictionaliseerde vorm van Auschwitz. Eerst vindt Bruno het erg vervelend om zijn vrienden in Berlijn achter te laten, maar daar zal al snel verandering in komen. Bruno ziet door het raam in zijn kamer Out-With liggen. Hij ziet de gevangen die daar wonen en denkt op de een of andere manier dat het een soort boeren die gekke pyjama's aan hebben. Bruno is een echte avonturier, gaat ook altijd spelen en op onderzoek uit. En hoewel zijn moeder tegen hem zegt: blijf alsjeblieft in de tuin, besluit hij toch het bos in te gaan en komt op een gegeven moment terecht bij de hekken van Auschwitz, waar hij het joodse jongetje Shmuel ontmoet. Ze raken bevriend en Bruno komt ook vaker terug met eten voor Shmuel. En wanneer Shmuel dus zijn vader een aantal dagen kwijt is, twijfelt Bruno er ook niet over om onder het hek door te klimmen en met Shmuel zijn vader te gaan zoeken. Het enige probleem is dat Bruno een erg onschuldig en naïef beeld van Auschwitz heeft. Hij zegt ook: ik dacht dat er groentekraampjes, fruitkraampjes, cafeetjes zouden zijn en eigenlijk alles wat ik dacht dat er zou zijn was er niet. In het concentratiekamp raken de twee jongens verzeild in een stroomversnelling aan mensen en wordt de indruk gewekt dat beide jongetjes worden vergast in gaskamers. Nou, mijn eerste vraag is: behandelt u de Boynes *The Boy in*

the Striped Pyjamas in uw literatuurlessen? En wat zijn de voornaamste aspecten die u van de roman die u met de leerlingen besprak?

Participant 1: [00:03:22.83] Wij lazten The Boy in The Striped Pyjamas met de tweede klas tweetalig vwo en dat was gewoon een vast onderdeel in het programma. Ik denk dat het zo'n beetje de tweede roman was die we met ze lazten. We behandelden daarin een aantal dingen die gericht waren op kenmerken van persoonskenmerken. De verhaallijn haalden we eruit.

Interviewer: [00:03:58.89] Besprak je dan bijvoorbeeld ook over iets zoals dat Out-With de fictionele vorm was van Auschwitz en dat the Fury de Führer was? Die relatie ook?

Participant 1: [00:04:11.76] Ja zeker.

Interviewer: [00:04:14.04] En besprak u dan bijvoorbeeld ook in uw literatuurlessen in het algemeen wel eens de relatie tussen de auteur in de roman en of die er überhaupt is?

Participant 1: [00:04:29.76] Ja, dat deden we niet. Daar zijn we niet op ingegaan. Het zijn natuurlijk jonge kinderen van twaalf, dertien jaar.

Interviewer: [00:04:39.93] Hebben volgens u de auteur en de roman überhaupt een invloed op elkaar?

Participant 1: [00:04:48.27] Ik denk dat dat altijd zo is natuurlijk.

Interviewer: [00:04:51.96] De reden dat ik dat vraag is, de oma van Bruno is een karakter dat heel erg afwijkt van de rest van de karakters. Zij spreekt zich als enige karakter vocaal uit tegen de ideeën van Hitler. En dat uit zich bijvoorbeeld in wanneer zij met ruzie een etentje verlaat in Out-With, wanneer de vader trots zijn nazicommandant kostuum laat zien. En wat opmerkelijk is aan de oma van Bruno is dat er op een gegeven moment over haar wordt gezegd dat ze groene ogen heeft, rood haar en dat ze altijd claimt dat zij een Ierse afkomst heeft gehad. Dat is opmerkelijk, omdat ook John Boyne een Ierse afkomst heeft. Is dat volgens u van invloed op de roman? Dat zowel het enige karakter dat zich afzet van de nazi ideeën van Hitler dezelfde afkomst deelt als John Boyne?

Participant 1: [00:06:07.60] Dat weet ik niet. Wat wij wel bespraken was natuurlijk de rol van de oma en het feit dat ze dus als enige inderdaad afweek en daarmee aan te geven dat ook niet iedereen in Duitsland honderd procent achter achter Hitler stond. Dus dat bespraken wel. We hebben dat niet besproken in relatie tot de auteur.

Interviewer: [00:06:29.80] En wat is uw mening daarover? Is het van significante waarde dat dat ze beiden die afkomst delen?

Participant 1: [00:06:44.46] Een hele goede vraag. Dat weet ik niet. Ik denk dat het voor een schrijver natuurlijk wel makkelijk maakt. Dat je je makkelijker in kunt leven in een bepaald persoon als je daar ook iets mee deelt en dat je dan je karakters op bepaalde kenmerken meegeeft. En dat maakt het op een bepaalde manier waarschijnlijk makkelijker of geloofwaardiger om daarover te schrijven.

Interviewer: [00:07:22.06] Dus omdat een schrijver zich beter kan inleven in een personage wordt het makkelijker om over een personage te schrijven?

Participant 1: [00:07:34.97] Ja en ook geloofwaardiger.

Interviewer: [00:07:39.01] Ja, daar kan ik me wel in vinden.

Participant 1: [00:07:40.40] Er moet een reden zijn waarom de oma anders denkt. En dit is een hele makkelijke reden natuurlijk.

Interviewer: [00:07:54.41] John Boyne heeft zelf de Tweede Wereldoorlog niet meegemaakt. Heeft hij dan wel het recht om over zo'n gevoelig en lastig onderwerp te schrijven als de Holocaust?

Participant 1: [00:08:05.14] Dat denk ik wel. En anders zou waar we over mogen schrijven wel heel beperkt worden natuurlijk, als je er alleen maar over mag schrijven als je het zelf meegemaakt heb.

Interviewer: [00:08:14.97] De Holocaust is wel een onderwerp dat heel gevoelig ligt. Het is lastig onder woorden te brengen en dat wordt in de literatuur ook veel aangehaald. Mensen gaan spelen met vorm om maar te proberen de verschrikkingen onder woorden te brengen. Maar John Boyne is Iers. Ierland was een neutraal land in de Tweede Wereldoorlog. Heeft hij dan bijvoorbeeld alweer minder recht om te schrijven over Tweede Wereldoorlog dan bijvoorbeeld u of ik die uit Nederland komen, wat wel een land is dat deel heeft genomen aan de Tweede Wereldoorlog?

Participant 1: [00:09:00.72] Nee, dat denk ik niet. Ik denk dat iedereen dat recht heeft. Hij heeft zich er duidelijk in verdiept. Ik denk dat als je je erin verdiept, respectvol met gegevens omgaat en je het niet romantiseert het dan denk ik wel mag. En hij schrijft geen geschiedenisboeken. Ja, ik zou niet weten waarom dat niet zou mogen.

Interviewer: [00:09:43.14] Heeft u dat idee? Want u zegt: natuurlijk mag je erover schrijven als je je erin verdiept en er respectvol mee omgaat met een onderwerp als de Holocaust. Heeft u het idee dat hij dat heeft gedaan? Dat is gewoon een open vraag.

Participant 1: [00:10:02.03] Dat denk ik wel. Ja.

Interviewer: [00:10:14.46] Er zitten een aantal dingen in die niet echt hadden kunnen gebeuren gedurende de Holocaust. Natuurlijk is Out-With een gefictionaliseerde vorm van Auschwitz, maar wat bijvoorbeeld een argument is dat erg wordt aangedragen is dat bij aankomst in de concentratiekampen de kinderen eigenlijk voornamelijk meteen werden vergast. Uitzondering hierop waren natuurlijk de kinder experimenten van Josef Mengele, om even een voorbeeld te noemen. Maar in de roman staat bijvoorbeeld ook een quote: hoeveel kinderen zijn er aan de andere kant van het hek? En dan zegt Shmuel: honderden. Dat beeld is bijvoorbeeld een beeld dat niet echt had kunnen bestaan. Er zijn een aantal dingen in de roman waarvan mensen zeggen dat dit niet zo had kunnen gebeuren. En John Boyne zegt zelf ook dat *The Boy in the Striped Pyjamas* een fabel is en, zoals u net zegt, geen geschiedenisboek die lezers een les moet leren over empathie en antipathie en niet een natuurgetrouwe schets moet geven over hoe Auschwitz er in die tijd heeft moeten uitzien. Toch is de roman wel een roman die veel wordt gelezen door jonge kinderen. Ook bijvoorbeeld uw leerlingen. Is het dan uw morele plicht als docent om ze bewust te maken van het feit dat het een roman is en niet alles in die roman per se echt heeft moeten gebeuren?

Participant 1: [00:11:50.67] Dat is ook een van de dingen die normaal gesproken ter sprake komen. Juist omdat ze zelf al verschillen aangeven bij geschiedenis zeggen ze: ze hebben dit geleerd. En dat is juist een moment om te zeggen: daar gaat het dus ook niet om. En het gaat er ook juist om dat je de verschillen tussen die twee jongetjes ziet. En dat eigenlijk die twee jongetjes helemaal geen ruzie met elkaar hebben of iets tegen elkaar hebben, maar juist goede vrienden zijn. En dat het de grote mensen zijn die daar een oorlog aan het voeren zijn.

Interviewer: [00:12:28.68] Dus in uw ervaring komen kinderen eigenlijk al zelf naar u toe en geven hierbij aan dat ze dit gehoord hebben daar en nu hoor ik dit hier. Hoe zit dat?

Participant 1: [00:12:40.62] Ja, ze leggen eigenlijk allemaal wel de link tussen de geschiedenisles en het boek. En dan weet ik alleen niet, of we ook heel bewust kozen dat ze bij geschiedenis op hetzelfde moment ook de Tweede Wereldoorlog aan het behandelen waren. Maar dat kende ze. Ze wisten in ieder geval voldoende van de Tweede Wereldoorlog vanuit de geschiedenisles om die link te leggen.

Interviewer: [00:13:09.30] En dat was 2 vwo, zei u? Dat is vrij jong om dan zoveel te weten. Ik hoor hier hele verschillende verhalen hierover, dus het is interessant om dit zo mee te krijgen.

Interviewer: [00:13:24.48] Bespreekt u überhaupt wel eens in uw literatuurlessen het verschil tussen fictie en werkelijkheid en hoe dat spanningsveld tot elkaar verhiel?

Participant 1: [00:13:36.06] Ja, dat komt in orde met dit feit. Dit waren natuurlijk relatief jonge kinderen waar we echt niet heel erg veel mee in literatuur doken, maar juist tegen ze zeiden: ga maar heel veel lezen. Maar dat is wel een van de dingen die ter sprake kwam, net zoals de verschillende culturen in een tweetalig vwo. In elke tweetalige lessen of klassen is het heel belangrijk voor cultuurverschillen, dus ook daar kijk ik heel erg naar. Wat gebeurt er dan in Engeland? Wat bedoel je als je zegt een kopje thee drinken in Engeland of in Nederland? Als er door het lezen van een boek ook cultuurverschillen naar boven komen, dan worden die ook besproken en ook altijd dan de relatie van zaken. Maar dit is wat in het boek staat, maar het is een roman, dus dit is niet per se een afspiegeling van de werkelijkheid of een gegeneraliseerde afspiegeling van de werkelijkheid. Ja, we maken ze wel kritisch in die zin.

Interviewer: [00:14:43.86] Ja, maar wat een interessante vorm van onderwijs ook zo dat er zoveel ruimte is voor persoonlijke ontwikkeling.

Participant 1: [00:14:51.01] Ik vind een van de leuke dingen van tweetalig onderwijs dat je heel veel tijd en ruimte hebt.

Participant 1: [00:15:03.49] In de brugklas en tweede klas heb je vanuit tweetalig vwo iets van vijf uur in de week Engels, dat is echt heel veel.

Interviewer: [00:15:12.67] Oh, dat is wel ruim inderdaad.

Participant 1: [00:15:14.80] Ja.

Interviewer: [00:15:15.91] Zitten kinderen dan ook langer op school?

Participant 1: [00:15:19.21] Iets langer geloof ik, maar niet heel veel. Het gaat meer ten koste van een keertje gym en een keertje wat andere dingen.

Interviewer: [00:15:32.38] Niet dat dat een straf is voor veel leerlingen.

Participant 1: [00:15:36.25] Ze zijn ook wel heel sportief. Het grappige was wel dat in latere jaren dan heel vaak wel sport en maatschappij als extra keuzevak kwam. En omdat ze juist ook sportief waren ze niet alleen, nerds zoals ze dat dan zeggen.

Interviewer: [00:16:04.38] Dat vind ik wel heel geestig. Ik heb nog een laatste afsluitende vraag. Als u het curriculum zelf helemaal zou mogen indelen, zou u dan iets veranderen aan de manier waarop er om wordt gegaan met Holocaustfictie in uw literatuurlessen?

Participant 1: [00:16:23.76] Nee. Ik denk wel dat in de afgelopen zes jaar de discussie wat anders is geworden en de hele maatschappelijke discussie eromheen ook anders is geworden. Dus ik denk wel dat ik daar ook rekening mee zou houden. En ik zit natuurlijk in het westen en daar zijn ook veel immigranten of kinderen van immigranten welke vaak een ander beeld op de Holocaust hebben of een andere uitleg hebben gehad vanuit huis.

Interviewer: [00:17:09.86] Is dat wat u bedoelt met dat de context tegenwoordig anders is?

Participant 1: [00:17:14.36] Nou die context bestond tien jaar geleden natuurlijk ook al, maar dat was een verzwegen context. De kinderen die ik nog les heb gegeven tien jaar geleden dachten misschien thuis wel anders. Daar werd thuis dan misschien wel anders gedacht, maar dat werd niet geuit in het lokaal of op straat. En dat wordt het nu natuurlijk wel.

Interviewer: [00:17:44.99] Leerlingen worden wat vocaler?

Participant 1: [00:17:46.17] Aan de ene kant zou ik ze ruimte geven, aan de andere kant zou ik ze ook duidelijk maken dat dat een beeld is en dat wij dat duidelijk anders zien.

Interviewer: [00:18:02.23] En gewoon de verschillende aspecten belichten en ruimte geven om de zelf te leren denken?

Participant 1: [00:18:10.93] Ja. Dat is wel anders geworden echt in de laatste vijf jaar denk ik.

Interviewer: [00:18:21.97] Mijn vraag was eigenlijk of u het op een andere manier zou doen, maar volgens mij klinkt het alsof u dit al deed in uw literatuurlessen.

Participant 1: [00:18:32.35] Daar had ik dus ruimte voor ja. En omdat er gewoon de tijd voor is. Het gaat ook heel erg om zoals jij zegt de ontwikkeling van kinderen en in leven.

Interviewer: [00:18:49.69] Nou, hartstikke fijn. Fijn dat er zo veel ruimte voor was. Dat hoor je niet vaak. Nou, ik ga dan eventjes afsluiten. Dit was ontzettend fijn en een verrijkend gesprek. Nogmaals heel erg bedankt voor uw tijd en uw moeite vanmiddag. Wat er met dit gesprek gaat gebeuren is het volgende. Ik ga dit gesprek eerst transcriberen en er dan een Thematische Analyse op loslaten. Dus ik ga dan de antwoorden van iedereen coderen en in thema's onderbrengen, zodat ik in grote lijnen weer kan geven wat de algemene argumenten zijn die worden aangedragen. Mocht u nog interesse hebben, ik stuur het u met alle liefde uiteindelijk nog eventjes op als ik het cijfer terug heb. En dan wens ik u voor nu nog een hele prettige dag en dan ga ik nu de opname in ieder geval stopzetten.

Gesprek 2

Interviewer: [00:00:02] Nou goedemiddag. Nogmaals bedankt voor uw deelname aan dit interview en hartelijk welkom bij deze bijeenkomst. Laat ik voordat we beginnen mezelf even voorstellen. Ik ben Daphne Gentiluomo. Ik heb vorig jaar mijn bachelor Nederlandse taal en Cultuur gedaan aan de Radboud Universiteit en ik doe daar nu de master Europese Letterkunde, waar ik dus nu mijn scriptie aan het schrijven ben over hoe Holocaustfictie wordt behandeld in het klaslokaal met betrekking tot het vak Engels. Als casus voor deze conversatie zal *The Boy in the Striped Pyjamas* worden gebruikt. Ik ga u een aantal vragen stellen en het idee is dat u uw mening geeft over deze kwesties en hoe u dat behandelt of zou behandelen in uw klaslokaal. Deze meeting zal om en nabij hopelijk een half uurtje in beslag

nemen. Voordat we beginnen wil ik u erop wijzen dat deze meeting wordt opgenomen en wat er vandaag wordt besproken zal worden verwerkt in de resultaten van mijn scriptie. Is dat voor u in orde?

Participant 2: [00:01:32] Prima.

Interviewer: [00:01:45] Daarbij wil ik u erop attenderen dat u anoniem zal blijven binnen het onderzoek en dat ik zorgvuldig met de verwerking van de resultaten van dit gesprek zal omgaan. Dit is een online meeting dus het is onvermijdelijk dat we soms elkaar in de rede vallen, maar ik zal proberen om het gesprek zo soepel mogelijk te laten verlopen. Nou, om te beginnen zal ik even uw geheugen proberen op te frissen door een samenvatting te geven van *The Boy in the Striped Pyjamas*. Hebben we het allemaal weer even helder. De roman gaat over de negenjarige Bruno die van zijn ouders te horen krijgt dat ze naar Out-With gaan verhuizen en Out-With is dus de gefictionaliseerde vorm van Auschwitz. Dit gaan ze doen omdat Bruno's vader een prominente baan krijgt als nazicommandant. Eerst vindt Bruno het erg lastig om zijn vrienden achter te laten in Berlijn, maar daar zou snel verandering in komen wanneer hij met zijn familie aankomt in Out-With. Eenmaal aangekomen in Out-With ziet Bruno door het raam van zijn kamer het concentratiekamp en hij denkt als hij de gevangenen ziet dat het een soort boeren zijn die op de een of andere manier een soort van pyjamas aan hebben. Bruno is een echte avonturier en houdt van spelen. En ondanks dat zijn moeder tegen hem zegt dat hij de tuin niet mag verlaten, gaat hij op een dag toch het bos in en komt hij terecht bij de hekken van Out-With, waar hij het Joodse jongetje Shmuel ontmoet. Hij blijft steeds terugkomen en ze worden langzaam bevriend. Hij neemt ook steeds eten mee en wanneer Shmuel op een dag naar hem toekomt en zegt dat zijn vader al een paar dagen weg is, twijfelt Bruno er ook niet over om met hem onder het hek te kruipen en hem te helpen om zijn vader te gaan zoeken. Het enige probleem is dat Bruno een heel onschuldig en naïef beeld heeft van Out-With. Hij denkt op een gegeven moment ook dat er eetkraampjes zijn en cafeetjes en hij is er eigenlijk heel erg verbaasd over dat hij die niet ziet in het kamp. Wanneer ze dus aankomen in het kamp om de vader van Shmuel te gaan zoeken, raken ze in een soort stroomversnelling aan mensen en wordt geïnsinueerd dat de twee jongens worden vergast. De eerste vraag is: Behandelt u *The Boy in the Striped Pyjamas* in uw literatuurlessen en wat zijn dan de voornaamste aspecten die u behandelt als u de roman doceert?

Participant 2: [00:03:43] Ik heb dit vorig jaar onderwezen aan atheneum 3. Toen hebben we gezamenlijk het boek gelezen en we hebben ook samen de film gekeken. En de rest van de vraag was?

Interviewer: [00:03:55] Doceert u hem in uw les? Dus dat is ja. Dat heeft u vorig jaar gedaan. En wat zijn de voornaamste aspecten die u doceert? Waar heeft u het dan over met uw kinderen?

Participant 2: [00:04:06] Nou, we hebben het natuurlijk over wat er gebeurt. Ik merk ook vooral in atheneum 3, dat zijn ook nog relatief jonge kinderen die niet helemaal in de gaten hebben wat er nou echt gebeurt en die ook niet altijd zich realiseren hoe bepaalde personages zich verhouden tot de ideologieën die zich voordoen in het verhaal. Dus we hebben het ook heel erg over Bruno's oma, die heeft echt een hele andere visie op bepaalde dingen. En ook de rol die bepaalde personages innemen binnen deze hele structuur en binnen de politieke situatie, maar ook vragen als: vinden we het realistisch dat Bruno eigenlijk zo naïef is. Of niet? Weet je zelf nog hoe je was toen je ongeveer zo oud was? Dus eigenlijk een beetje standaard literatuur. Je gaat een beetje in op de gebeurtenis, de personages, de ontwikkelingen en daarnaast vind ik het ook wel belangrijk om dan te eindigen met: He jongens, dit hebben we gelezen, we weten wat er gebeurt. We roepen dat we dit allemaal nooit meer moeten laten gebeuren maar het gebeurt op dit moment natuurlijk gewoon in Amerika, in China, op bepaalde plekken in de wereld. Ja, wat doen we daarmee? Wat moeten we daarmee doen? En wat vinden jullie daar eigenlijk van? En dat vind ik ook een heel belangrijk aspect hiervan, dat ze beginnen te leren dat literatuur een manier is om in de schoenen te stappen van iemand anders. En dat gaat jouw eigen beeld van de wereld verrijken.

Interviewer: [00:05:46] U zegt bijvoorbeeld dat de oma van Bruno inderdaad een hele andere rol heeft dan de andere personages. Mijn volgende vraag is dan ook: De oma van Bruno is het enige personage dat zich expliciet afzet tegen de ideeën van Hitler. Ze verlaat zelfs met ruzie een etentje in Out-With bij de familie van Bruno wanneer de vader met trots zijn nieuwe kostuum laat zien. Vervolgens komt ze ook niet meer langs. Op een gegeven moment komt ze te overlijden en in die tijd hebben ze elkaar ook niet meer gezien. In de enquête heeft u ook al gezien dat de oma zich identificeert als Iers. En John Boyne is zelf ook van Ierse afkomst. Is dat voor u belangrijk dat ze die Ierse en vooral niet-Duitse afkomst met elkaar delen?

Participant 2: [00:06:36] Ja dat is een heel interessant vraagstuk. Dat hangt er natuurlijk een beetje van af of je dat hele de dood van de auteur, of je dat aanhangt ja of nee. Ik vind wel, ik heb daar niet een heel hard standpunt in. Ik vind het wel interessant, want ik vind het wel iets wat je moet benoemen en moet bespreken met je leerlingen. Kunnen wij zeggen dat omdat ze Iers is oma als het ware de stem van de auteur is, die hier zijn mening verkondigt in dit toch wel redelijk tragische verhaal. Of mag je zo ver niet gaan? Wat heeft überhaupt de Ierse nationaliteit en het gediscrimineerd worden als Iers zijnde, wat heeft dat nog eventueel te maken met hoe en waarom deze oma zo reageert. Dus ik vind het wel iets belangrijks om te benoemen, maar hoeveel waarde iemand daaraan hangt is vrij persoonlijk denk ik.

Interviewer: [00:07:22] Literatuur is natuurlijk ook iets persoonlijks. Heeft u het in uw literatuurlessen wel eens over de relatie tussen de auteur en de roman?

Participant 2: [00:07:32] Ja. In de onderbouw minder. In atheneum 3 heb je het er vooral over wat er gebeurt. Wat is hier nu eigenlijk aan de hand? En hoe ziet Bruno anders? In de bovenbouw hebben we het daar wel meer over. Praten we echt over: goh dit is de achtergrond van de auteur. Je kan niet altijd 1 op 1 zeggen dat het dezelfde persoon is, maar bijvoorbeeld bij *Shooting an Elephant* van George Orwell is die connectie toch ontzettend kort. Dan mag je dat vrij duidelijk zeggen.

Interviewer: [00:08:05] John Boyne heeft zelf de Tweede Wereldoorlog niet meegemaakt. Heeft hij daar dan wel recht op om zo'n gevoelig en lastig onderwerp te beschrijven in een roman?

Participant 2: [00:08:15] Oeh dat vond ik ook een hele interessante vraag. Dat hangt er een beetje van af denk ik van wat je denkt dat de rol van literatuur is. En ik denk dat er nog steeds misschien wel best veel mensen zijn, vooral op school, die denken dat literatuur bij moet dragen aan een soort morele opvoeding. En ik weet niet of dat helemaal waar is. Ik vind dat je best wel hele immorele verhalen kan lezen op de middelbare school. En daar leren ze nog steeds heel veel van. Dan wel taalkundig, dan wel wereldbeeld achtig. Maar het is natuurlijk niet de bedoeling dat wij leerlingen klaarstomen voor een bepaald soort burgerlijke rol door ze bepaalde literaire werken te laten lezen. Dat vind ik een problematisch idee in elk geval. Ik denk dat als je alleen maar auteurs laat schrijven die het mee hebben gemaakt, dan stopt op een gegeven moment ook zo'n verhalencyclus. En dat zou wel heel jammer zijn. Het hertellen van verhalen doen we natuurlijk ook al eeuwen. Sinds Homerus, daarna Ovidius en dat loopt zo door. Dus ik denk wel dat dat kan, dat dat zou moeten kunnen. Ik vind wel dat je natuurlijk op een moment dat je zo'n werk bespreekt en je zou twee werken lezen die met de Tweede Wereldoorlog te maken hebben en een is geschreven door een ervaringsdeskundige en de ander niet, dat je dat als een thema kan gebruiken binnen je lessen. Dat is wel interessant. Zijn er dan verschillen in of niet?

Interviewer: [00:09:39] Ja, de reden waarom ik de vraag eigenlijk stel, is ook gedeeltelijk omdat John Boyne heel erg onder vuur door zijn inaccurate beschrijvingen van de Holocaust. Ervaart u dat ook dat de Holocaust soms wordt gerepresenteerd op een manier waarvan je denkt: Zo is het volgens mij niet echt gebeurd.

Participant 2: [00:09:56] Ja dat is lastig want ik was er natuurlijk zelf ook niet bij. Ik wist dat ook niet. Ik heb me daar ook niet zo in verdiept in aanloop naar de lessen toe. En het werpt ook de vraag op: Wat is accuraat? Want we bekijken natuurlijk alles door onze socio-culturele

bril, dus hoe gaan we daarnaar kijken? Het valt natuurlijk ook wel op dat de Bevrijding van de Tweede Wereldoorlog wordt heel erg van: Ah Awesome! We zijn nu allemaal vrij, het is zo geweldig. En dan zeg ik ook altijd tegen mijn leerlingen: Hou er rekening mee dat iedereen die in dat kamp zat, omdat ze homoseksueel waren, die gingen gewoon regelrecht de gevangenis opnieuw in. Daar hebben we het eigenlijk niet zo over. Dus het aanbrengen van zoveel mogelijk nuance vind ik wel belangrijk, maar ik weet niet hoe mogelijk het is.

Interviewer: [00:10:56] Een voorbeeld wat ik hierbij heb, in de quote van de enquête stond bijvoorbeeld ook: Er zijn hier honderden kinderen, maar ze spelen niet. Kinderen werden eigenlijk voornamelijk gelijk bij aankomst in Auschwitz werden ze vergast omdat ze geen zware arbeid konden leveren. Dus dat is bijvoorbeeld een beeld dat daar honderden jongetjes liepen, dat kan bijvoorbeeld al niet. Maar ook aan de andere kant dat er dingen weg worden gelaten uit de roman. Door bijvoorbeeld alleen maar te hinten naar de vergassingen. Daardoor wordt jodenuitroeiing niet expliciet benoemd. En als een jong lezer dan dat leest, bijvoorbeeld uw leerlingen die dan voor het eerst in aanraking komen met Holocaustfictie, dan kunnen ze dat best wel voor waar aan gaan nemen. Dus is het in die zin dan uw verantwoordelijkheid als docent om ze daar bewust van te maken, van dit spanningsveld tussen feit en fictie?

Participant 2: [00:12:03] Ja, zeker. Dat vind ik wel. Soms maak je als schrijver bepaalde keuzes om een verhaal extra te laten raken. Of omdat je een bepaalde plot motivatie hebt. Bruno is natuurlijk heel erg op zoek naar vriendjes. Dus hoe meer er wordt gehint naar er zijn daar allemaal kinderen, hoe meer hij de aantrekkingskracht voelt om daarheen te gaan denk ik. Dat is wel iets wat je kan bespreken want het blijft natuurlijk fictie. Dit is niet echt gebeurd, het is geen geschiedenisboek.

Interviewer: [00:12:32] Is dat dan uw morele plicht als docent om dat te onderwijzen?

Participant 2: [00:12:45] Ja, idealiter zou ik dit soort dingen denk ik in combinatie met het vak geschiedenis geven, dat je dan een soort gaaf moment dat je dat timet. Gebeurt natuurlijk niet. Het verschil tussen feit en fictie is natuurlijk iets waar we leerlingen op moeten wijzen. Waarom? Je merkt dat er een hoop fictie rondgaat op het internet wat aangenomen wordt voor feit. En dat kritisch benaderen is wel belangrijk.

Interviewer: [00:13:11] Wat u al zegt, het is misschien meer een roman om te raken. John Boyn beschrijft zelf *The Boy in the Striped Pyjamas* als een fabel, dus een kort verhaal dat een morele les moet leren, en de les dat hij wil dat zijn lezers leren is een les over empathie en antipathie. En niet een natuurgetrouwe schets hoe Auschwitz of Out-with er in die tijd moet hebben uitgezien. Kan hij daarmee goedpraten dat daardoor inaccurate representaties van de Holocaust in de roman zitten?

Participant 2: [00:13:53] Ja, dat denk ik op zich wel. Ik denk dat je op het moment dat je fictie gaat schrijven, dat je baseert binnen een echte historische situatie zoals binnen het echte leven, dat je dan altijd bepaalde aspecten uit cherry pict die overbrengen wat jij wil overbrengen. Net als je hebt zo'n life writing, zo'n autobiografische film over Henry James, en je hebt die scene dat hij in die baai van Venetië jurken gaat verdrinken van een vrouw waar die dan misschien iets mee had en zij is dan overleden. En hij had die jurken gekregen, maar hij wil ook niet de indruk wekken dat hij iets met haar had. Dus dan probeert hij die jurken te verdrinken in die baai. Dat is natuurlijk prachtig visueel. Dat is natuurlijk een heel klein deel van zijn leven, maar dat wordt heel groot gemaakt omdat mega jurken, veel lagen, elke keer komt het weer omhoog. Soort van kwal. Dat spreekt heel erg maar is misschien twintig minuten van zijn leven geweest. Hoe belangrijk is het dat we daar een hele scène van maken?

Interviewer: [00:14:51] Daar zit op zich ook wel wat in. Dan heb ik nog een laatste afsluitende vraag: Als u het curriculum helemaal zelf zou mogen indelen, zou u dan op een andere manier omgaan met Holocaustfictie in uw literatuurlessen?

Participant 2: [00:15:13] Ja, want een boek lezen vind ik gewoon te weinig. Ik zou heel graag verschillende tijdsperiodes en verschillende bronnen en zoveel mogelijk verschillende facetten willen laten zien van dat ene thema. En misschien niet eens alleen de Holocaust, maar gewoon genocide in het algemeen wat nog steeds nu ook speelt. En dat trekt ook die Holocaust een beetje naar het nu. Want het is voor die leerlingen natuurlijk honderdduizend jaar geleden voor hun gevoel. Nu niet meer zo relevant. En dan kan je het koppelen aan een veel groter geheel. En daarnaast een geheel van het idee van zelf en ander en hoe verhouden we ons tot andere groepen en hoe reageren we daarop? Want we denken allemaal dat we super tolerant zijn in Nederland, dat is natuurlijk ook niet waar. Nou goed, toeslagen schandaal en zo, dat doen we in de bovenbouw bijvoorbeeld wel meer. Daar hebben we een thema Post-kolonialisme of een thema the American Dream. Maar wat betekent dat voor verschillende sub-etniciteiten binnen Amerika? En het zou heel vet zijn als we dat met de Holocaust of een self and other zouden kunnen doen.

Interviewer: [00:16:14] Door een koppeling te maken met andere facetten van de samenleving kun je leerlingen als persoon beter laten ontwikkelen. Door de Holocaust te koppelen aan het nu, maar ook door de Holocaust te koppelen aan sociale aspecten. Dit was het eigenlijk. Het was een ontzettend fijn en verrijkend gesprek.

Participant 2: [00:16:38] Ja, het was leuk.

Interviewer: [00:16:41] Ja, en ik heb veel geleerd ook. Veel hele andere dingen gehoord die ik natuurlijk in enquêtes en vooral ook in de literatuur ben tegengekomen. Ik ga u nu zeggen

wat ik met de resultaten ga doen, zodat u weet wat er met dit gesprek gaat gebeuren. Ik ga het eerst transcriberen en vervolgens ga ik er een Thematische Analyse op loslaten, dus ik ga de antwoorden in verschillende codes en vervolgens in verschillende thema's zetten. Dat ga ik met alle interviews doen, zodat ik een beeld krijg in wat voor thema's er ongeveer antwoorden zijn gegeven. En mocht u nog interesse hebben om het werkstuk een keer te lezen, dan zal ik het u zeker toesturen als ik het cijfer terugheb.

Participant 2: [00:17:24] Ja, lijkt me gaaf.

Interviewer: [00:17:24] Dan ga ik nu de opname in ieder geval sluiten.

Gesprek 3

Interviewer: [00:00:02] Goedemiddag. Nogmaals bedankt voor uw deelname aan dit interview en hartelijk welkom bij deze bijeenkomst. Laat ik voordat we beginnen mezelf even voorstellen. Ik ben Daphne Gentiluomo en ik heb vorig jaar mijn bachelor Nederlandse taal en Cultuur afgerond en momenteel doe ik de master Europese Letterkunde, waaraan ik nu aan het afstuderen ben. We zullen het vandaag gaan hebben over hoe Holocaustfictie wordt behandeld in het klaslokaal met betrekking tot het vak Engels. Als casus voor deze conversatie zal *The Boy in the Striped Pyjamas* worden gebruikt. Ik ga u een aantal vragen stellen en het idee is dat u uw mening geeft over hoe u deze kwesties worden behandeld of dat u ze zou behandelen in uw eigen literatuurlessen. Deze meeting zal ongeveer een half uurtje in beslag nemen. En voordat we beginnen wil ik u erop wijzen dat deze meeting wordt opgenomen. Is dat voor u oke?

Participant 3: [00:00:47] Ja hoor.

Interviewer: [00:00:48] Helemaal top. Daarbij wil ik u attenderen dat u anoniem zal blijven binnen het onderzoek en dat ik zorgvuldig met de verwerking van de resultaten van dit gesprek zal omgaan. Dit is een online meeting dus het is onvermijdelijk dat we soms elkaar in de rede vallen, maar ik zal proberen om het gesprek zo soepel mogelijk te laten verlopen. Om te beginnen wil ik uw geheugen graag even opfrissen door een kleine samenvatting te geven van *The Boy in the Striped Pyjamas*. De roman gaat over de negenjarige Bruno die van zijn ouders te horen krijgt dat ze naar Out-With, dus dat is de gefictionaliseerde vorm van Auschwitz, gaan verhuizen. Eerst vindt Bruno dit erg lastig om zijn vrienden achter te laten in Berlijn, maar al snel zou daar verandering in komen wanneer de familie aankomt in Out-With. Bruno ziet door zijn raam in zijn kamer de gevangenen die in Auschwitz wonen en in zijn perceptie zijn dat een soort boeren die pyjama's aan hebben. Bruno is een echte avonturier en ondanks dat zijn moeder steeds zegt: blijf in de tuin spelen, gaat hij op een dag

het bos in en komt hij zo terecht bij de hekken van Auschwitz, waar hij het Joodse jongetje Shmuel ontmoet. Langzaam worden ze bevriend en Bruno blijft steeds terugkomen, probeert ook steeds eten mee te nemen voor de uitgehongerde Shmuel. Het probleem is echter alleen dat Bruno een hele naïeve visie heeft van wat Out-With nou eigenlijk is. Hij denkt ook dat er cafeetjes zouden kunnen zijn, groentekraampjes, fruitstalletjes en wanneer Shmuel dan vraagt om zijn vader te gaan zoeken die al een paar dagen vermist is, kruipt Bruno dan ook meteen onder het hek. Eenmaal in het concentratiekamp aangekomen raken de twee jongens verzeild in een soort stroomversnelling aan mensen die naar de gaskamers leidt en wordt dan de insinuatie gewekt dat beide jongetjes worden vergast. Nou, mijn eerste vraag is aan u: behandelt u *The Boy in the Striped Pyjamas* in uw literatuurlessen en wat zijn dan de voornaamste aspecten die u bespreekt met uw leerlingen?

Participant 3: [00:02:37] Ik geef daar geen lessen over. De belangrijkste aspecten daaraan zei je?

Interviewer: [00:02:44] Ja. Als je dan geen les geeft over de roman, wat zou je dan bespreken met je leerlingen als je hem wel zou bespreken?

Participant 3: [00:02:57] Wat ik met ze zou bespreken. Moeilijke vraag. Wacht, heel even denken.

Interviewer: [00:03:06] Want aan wat voor leerlingen geef jij les nu?

Participant 3: [00:03:10] Ik ben klaar met stage. Maar ik gaf aan eerstejaars en derdejaars les. Maar ik denk dat wat ik met ze zou bespreken is vooral Bruno zelf denk ik. Zijn naïviteit dat eigenlijk heeft geleid dat hij niet weet wat er zich allemaal afspeelt en wat hem eigenlijk ook heeft geleid tot zijn dood. Ik zou het eigenlijk vooral over Bruno zelf hebben.

Interviewer: [00:03:40] En heeft u het in uw literatuurlessen dus wel eens over de relatie tussen de auteur en de roman? Vindt u dat de auteur invloed op de roman heeft? En bespreekt u die relatie wel eens met uw leerlingen?

Participant 3: [00:03:58] Daar heb ik zelf dus geen ervaring mee. Maar ik denk dat het wel handig is als leerlingen de invloed van de auteur op een roman weten want dat is wel nice om te weten. Want dan weet je ook of die auteur er zelf ook ervaring mee heeft of dat hij ten minste een bepaald inzicht op waar hij over schrijft heeft. Dan is het niet maar een random persoon die niets over de Holocaust weet die dan daar maar gewoon over schrijft. Dus dat is dan wel denk ik fijn voor ze om te weten van oké dit is iemand die er wel wat over weet.

Interviewer: [00:04:31] Dit is in het geval van *The Boy in the Striped Pyjamas* eigenlijk heel interessant dat je dat aankaart. Want John Boyne heeft zelf de Tweede Wereldoorlog niet meegemaakt. Heeft hij dan wel het recht om te schrijven over een onderwerp als de Holocaust?

Participant 3: [00:04:46] Ja, want ik denk niet echt dat er nog veel meer mensen leven uit die tijd. Dus ik denk dan wel als je je erin verdiept en als je weet wat er ongeveer is gebeurd dat het dan oké is eigenlijk. Dus zolang je maar weet waar je over schrijft.

Interviewer: [00:05:20] Je zegt dat het belangrijk is dat auteurs weten waar ze over schrijven. Heeft u het idee dat er aspecten zijn uit *The Boy in the Striped Pyjamas* die een inaccurate representatie geven van de werkelijkheid? Of vind je dat het een roman is die in principe wel echt had kunnen gebeuren?

Participant 3: [00:05:55] Ik denk dat het in principe wel had kunnen gebeuren. Maar ik denk ook dat het een te grote fantasie is dat Bruno gewoon wegloopt en daarna dat het hekje wat open staat waardoor hij ertussen kan, want anders zouden de Joden misschien ook gewoon zo makkelijk kunnen ontsnappen. Dus ik denk dat er wel echt veel zwaardere beveiliging was.

Interviewer: [00:06:20] Ja, fair. Interessant dat je dat zegt. Ik heb er eigenlijk niet over nagedacht dat Shmuel natuurlijk ook de andere kant op had kunnen gaan. En zou je dat spanningsveld bespreken met je leerlingen? Dus zeg maar tussen fictie en werkelijkheid en hoe dat soms langs elkaar kan lopen?

Participant 3: [00:06:49] Ik denk dat ik het wel met ze zou bespreken, maar niet met elke doelgroep, want ik zou het bijvoorbeeld niet met de eerste- of derdejaars bespreken. Misschien wel met de derdejaars, hangt er ook af van het niveau. Maar ik denk dat dat wat te diepzinnig wordt en ook te moeilijk voor ze dus misschien met 3 vwo, of vierde- vijfde- zesdejaars.

Interviewer: [00:07:16] De Oma van Bruno is het enige personage dat zich echt afzet tegen de ideeën van Hitler. Zo verlaat ze bijvoorbeeld met ruzie een etentje in Out-With nadat Bruno's vader met trots zijn nieuwe commandanten kostuum aan haar laat zien. Vervolgens komt ze ook niet meer terug naar de familie en dan overlijdt ze dus op een gegeven moment ook. De oma van Bruno wordt geschetst als een Iers karakter. John Boyne is zelf ook Iers. Is dat volgens u belangrijk? Dat zowel de auteur als dit afwijkende personage van de oma van Bruno allebei dezelfde afkomst delen?

Participant 3: [00:07:58] De auteur is zelf ook Iers?

Interviewer: [00:08:03] Ja.

Participant 3: [00:08:09] Wacht, de vraag is dus of het belangrijk is dat ze allebei Iers zijn?

Interviewer: [00:08:12] Ja. In de context van dat de oma van Bruno eigenlijk het enige personage is die zich vocaal tegenstribbelt tegen de ideeën van Hitler.

Participant 3: [00:08:29] Ik herinner me niet dat de oma Iers was.

Interviewer: [00:08:36] Ik kan je wel vertellen hoe dat in de roman werd gezegd. Het wordt niet verteld als een feit. Er staat eigenlijk iets als: she always claimed she was Irish and she had red hair and green eyes. And she claimed someone in her family was Irish. Zoiets stond er in de roman.

Participant 3: [00:08:58] Ik denk dat omdat die oma zich zo verzet tegen de nazireligie. Ik denk dat er wel een samenhang is met het Iers zijn want Ierland werd zelf ook onderdrukt en misschien ziet zij hetzelfde nu ook gebeuren. En ik denk dat de auteur dat ook heeft proberen terug te brengen van: hé kijk! Een Ierse vrouw die inziet dat wat Ierland is overkomen zich eigenlijk nu weer vele malen erger plaatsvindt.

Interviewer: [00:09:45] John Boyne beschrijft *The Boy in the Striped Pyjamas* als een fabel die lezers een les moet leren over empathie en antipathie en niet een natuurgetrouwe schets moet geven over hoe Auschwitz er in die tijd heeft moeten uitzien. Toch is de roman er een die veel wordt gelezen door jongeren, dus ook door leerlingen uit jouw klas. En dit is waarschijnlijk ook een van de eerste keren dat ze in aanraking zullen komen met informatie of dan wel fictie over de Holocaust. Vindt u het dan uw verantwoordelijkheid om te zeggen: oke dit is een roman maar er zijn ook aspecten die niet kloppen of zouden kunnen kloppen aan de roman. Is dat uw morele functie als docent? Om dat duidelijk te maken aan je kinderen? Of ligt dat misschien eerder bij een auteur?

Participant 3: [00:10:41] Ik denk dat wanneer kinderen beginnen met het lezen van het boek gaan ze niet meteen onderzoeken wie de auteur is, meestal gewoon met lezen. En ik denk dat het als docent wel belangrijk is om aandacht te geven aan oké, niet alles klopt. Maar ik zou het niet zomaar in een keer zeggen. Meer, zijn er dingen die jullie hebben gelezen waarvan ze zullen denken: dit is apart? En dat je er dan samen naar gaat kijken. Dus ik zou niet van de leerling zelf verwachten dat ze het gaan opzoeken, maar samen met hen onderzoeken van: wat denk je dat niet klopt? Want het is ook best een gevoelig onderwerp dus natuurlijk zijn ook in Nederland jongeren wel echt bekend met de Tweede Wereldoorlog. Maar ik vind dat dit boek wel een goed beginstuk is om over te lezen en dan meteen al zeggen van: ja, maar dit klopt niet. Dat is dan denk ik voor hen best wel traumatiserend eigenlijk.

Interviewer: [00:11:47] Ja precies. Dus dit is een goed boek om in aanraking te komen met de Holocaust voor jonge lezers op het moment dat ze wel doorontwikkelen en ook andere romans en andere visies gaan lezen.

Participant 3: [00:12:00] Ja.

Interviewer: [00:12:02] Dan heb ik nog een laatste vraag en dat is: als u het curriculum helemaal zelf zou mogen indelen, op welke manier zou u dan omgaan of anders omgaan met Holocaustfictie in uw literatuurlessen dan nu het geval is op uw school of in uw eigen lessen?

Participant 3: [00:12:19] Nou, bij mijn stageschool dan had je drie keer of vier keer per week Engels en een van die dagen dan was dat een literatuurdag, dus dan had je de andere dagen grammatica en vocabulaire. En dan was die ene dag dat was dan literatuurdagje, dus dan behandelde ze gedichten of zoiets. En ik denk op zich dat dat iets is wat ik ook zelf zou doen want het is natuurlijk belangrijk dat de leerlingen ook zelf weten grammatica en al is, maar als je dan een dagje besteed aan eigenlijk de persoonlijke ontwikkeling van een student met betrekking tot literatuur.

Interviewer: [00:13:01] Dus eigenlijk wat je zegt is: Een ideale situatie is eigenlijk hoe het op mijn school werd gedaan.

Participant 3: [00:13:07] Ja.

Interviewer: [00:13:07] Nou, dat is eigenlijk dat we hopen dat we aan het doceren zijn toch? De ideale situatie. Nou, dit was een ontzettend fijn en verrijkend gesprek. Nogmaals heel erg bedankt voor uw tijd.

Participant 3: [00:13:21] Geen probleem hoor.

Interviewer: [00:13:31] Wat er met dit gesprek gaat gebeuren is het volgende: Ik ga dit gesprek transcriberen en vervolgens ga ik er een Thematische Analyse op loslaten. Dat wil zeggen dat ik eerst deze antwoorden ga coderen en dan onder ga verdelen in thema's zodat ik een algemeen beeld krijg van de argumenten die worden aangedragen in dit gesprek. Mocht je nog interesse hebben om het werkstuk te lezen in zijn totaliteit dan stuur ik het naar je als ik mijn cijfer terug heb. Verder nog een hele fijne middag en dan ga ik nu de opname sluiten.

Gesprek 4

00:00:02 Interviewer: Goedemiddag. Nogmaals bedankt voor uw deelname aan dit interview en hartelijk welkom bij deze bijeenkomst. Laat ik voordat we gaan beginnen mezelf even voorstellen. Ik ben Daphne Gentiluomo. Ik heb vorig jaar mijn bachelor Nederlandse taal en Cultuur afgerond en ben momenteel bezig met de Master Europese Letterkunde en daar

schrijf ik mijn scriptie over hoe Holocaustfictie wordt gedoceerd bij het vak Engels. Als casus voor deze conversatie zal *The Boy in the Striped Pyjamas* worden gebruikt. Ik ga u een aantal vragen stellen en het idee is dat u uw mening geeft over hoe deze kwesties behandeld worden in uw les of dat u ze zou behandelen in uw lessen. Deze meeting zal om en nabij een half uur in beslag nemen en voordat we beginnen wil ik u erop wijzen dat deze meeting wordt opgenomen en dat wat vandaag zal worden besproken zal worden verwerkt in de resultaten van mijn scriptie. Daarbij vertel ik u dat u anoniem blijft binnen dit onderzoek en dat ik zorgvuldig met de verwerking van de resultaten van dit gesprek zal omgaan. Dit is een online meeting. Zoals u merkt haperen we beetje, ik zal proberen het gesprek zo vloeiend mogelijk te laten verlopen en om te beginnen wil ik dan eventjes graag uw geheugen opfrissen met een kleine samenvatting van de roman. *The Boy in the Striped Pyjamas* gaat over de negenjarige Bruno die van zijn ouders te horen krijgt dat ze naar Out-With gaan verhuizen, dat is de gefictionaliseerde vorm van Auschwitz, omdat zijn vader daar een prominente baan krijgt als nazicommandant. Eerst vindt hij het lastig om zijn vrienden in Berlijn achter te laten maar al snel komt daar verandering in. In zijn kamer in Out-With ziet Bruno door het raam het concentratiekamp liggen, maar hij snapt niet helemaal wat het is en hij denkt ook dat de gevangenen die er wonen boeren zijn die pyjamas aan hebben. Bruno is een echte avonturier en ondanks dat zijn moeder hem vertelt dat hij in de tuin moet blijven spelen gaat hij op een dag toch het bos in en komt zo terecht bij de hekken van Out-With, waar de Joodse jongetje Shmuel ontmoet. Nou, ze worden al snel bevriend en Bruno komt ook steeds terug met eten en wanneer Shmuel hem dan vraagt om zijn vader te zoeken die al een paar dagen weg blijkt te zijn twijfelt Bruno dan ook geen moment en kruipt onder het hek door. Alleen heeft een heel naïef beeld van hoe Out-With eruit ziet, dus het eerste wat hij eigenlijk ook denkt is, wanneer hij daar aankomt: ik dacht dat er marktjes zouden zijn en groente en fruit kraampjes en eigenlijk alles wat hij dacht dat er zou zijn is er niet. De jongens raken verzeild in een soort stroomversnelling aan mensen en worden naar de gaskamers geleid en aan het einde van het boek wordt dan geïnsinueerd dat beide jongetjes komen te overlijden in de gaskamers. Mijn eerste vraag aan u is: behandelt u *The Boy in the Striped Pyjamas* in uw literatuurlessen en wat zijn dan de voornaamste aspecten van de roman die u doceert?

00:02:46 Participant 4: Ik heb de *The Boy in the Striped Pyjamas* ik denk een paar jaar behandeld in atheneum 3 op de middelbare school. Havo 3 ook en dan lazen we het boek en wat ze eigenlijk deden was dat zij zelf een personage kozen en dan een soort dagboek schreven vanuit de ogen van dat personage. Dus de meeste kozen Bruno maar daar werd wat in gevarieerd en daarbij stelden we ze een paar vragen over het boek zelf.

00:03:19 Interviewer: En wat voor vraag stelde u dan?

00:03:21 Participant 4: Dat waren soms wat meer kennisvragen van: wat denk je dat ze met Out-With bedoelen? Ik moet wel even diep graven, want het is wel een paar jaar geleden.

Dat waren ook wel wat vragen over: wat vind je van dit onderwerp? Dat ze een soort mening konden vormen over wat er gebeurde in het boek.

00:03:43 Interviewer: Oké, en heeft u het in uw literatuurlessen wel eens over de relatie tussen de auteur en de roman?

00:03:50 Participant 4: In dit geval hebben we dat niet gedaan. Nee in dit geval niet, maar in andere literatuurlessen heb ik dat wel eens gedaan.

00:03:59 Interviewer: En wat is dan bijvoorbeeld een roman, misschien ook zelfs binnen Holocaustfictie of een andere roman, waar u dat wel doet?

00:04:08 Participant 4: Weer even graven. Ik werk nu op het hbo namelijk. Ik heb short stories behandelt in havo 4 waarbij we het bijvoorbeeld hadden over de oorlog in Ierland tussen de katholieken en de protestanten. Dat was dan een Ierse schrijver ook en dat dan bespreken: wat is daar dan de invloed van dat zo'n schrijver al een bepaalde kant heeft? En wat voor effect heeft het op het verhaal eigenlijk?

00:04:48 Interviewer: Grappig dat u dat zegt. Het staat niet zo heel groot in de roman. Het zijn eigenlijk maar 3 zinnen, maar de oma van Bruno is natuurlijk een apart karakter binnen deze roman. Zij is de enige die zich vocaal afzet tegen de ideeën van Hitler. Op een gegeven moment gaat ze ook met ruzie weg bij een etentje in Out-With nadat de vader van Bruno met trots zijn nazicommandant kostuum laat zien. Ergens in de roman staat dan heel kort een beschrijving van de oma van Bruno. Ze heeft rood haar groene ogen en ze claimt altijd dat ergens in haar familie Iers bloed is en John Boyne is van origine ook Iers, hij woont daar. Is het volgens u dan opmerkelijk of van belang dat zowel de schrijver als dit opmerkelijke karakter de oma van Bruno diezelfde afkomst delen?

00:05:41 Participant 4: Ik denk wel dat het als het relevant is voor het verhaal dan kan het wel denk ik van toegevoegde waarde hebben. Ik denk dat wij in dit geval meer gericht hebben op het verhaal van Bruno zelf en de oma daar misschien niet heel erg in mee hebben genomen. Maar het kan natuurlijk wel interessant zijn. Waarom kiezen ze nou zo'n personages die er dan wel tegenin gaan met zo'n achtergrond?

00:06:06 Interviewer: En als u voor uzelf buiten de lessen om een mening zou moeten vormen over deze gelijkenis, wat zou u dan zeggen? Is het van belang voor de roman of zegt u: nou, ik zie die relatie niet zo?

00:06:20 Participant 4: Ik denk dat het heel erg ligt aan de leeftijdsgroep waar je het aan doceert. In een onderbouw klas denk ik zelf dat het misschien nog wel wat te diepgaand is

om daar helemaal op in te gaan. Ik denk dat je in een bovenbouwklas, een iets ouder leeftijd, dat je daar wel wat meer verbanden gaat zien. Wat voor achtergrond heeft iemand nou en wat voor effect heeft dat op een verhaal? Et cetera.

00:06:42 Interviewer: En als ik het aan u vraag als lezer?

00:06:49 Participant 4: Ligt er ook weer heel erg aan wat wat ik lees. Kijk, bij fictie denk ik dat ik het wat minder belangrijk vind. Als er iets non-fictie is dan wil ik wel weten: wat heeft diegene dan met dit onderwerp? Wat is dan de achtergrond van deze persoon? Daar zit voor mij wel een verschil in.

00:07:11 Interviewer: John Boyne heeft bijvoorbeeld zelf de Tweede Wereldoorlog niet meegemaakt. Heeft hij het dan wel het recht om over zo'n moeilijk en lastig onder woorden te brengen onderwerp te praten als de Holocaust?

00:07:22 Participant 4: Ja, ik denk dat iedereen het recht heeft. We kunnen altijd weer praten over de uitvoering ervan of het dan goed of ze recht komt, maar ik denk dat iedereen het recht heeft.

00:07:32 Interviewer: Is er iets wat een schrijver zou kunnen doen waarvan u zou zeggen: nou, als dit erin staat of als dit wordt gehanteerd dan vind ik dat je al het recht verliest om over de Holocaust te schrijven?

00:07:47 Participant 4: Ja, ik denk als je het hebt over over Auschwitz bijvoorbeeld, dan lijkt het me wel goed dat je daar ook bijvoorbeeld een keer geweest bent of dat je daar echt heb gezien hoe het was. Als je daar überhaupt nog nooit geweest bent dan zou ik dan bijvoorbeeld al denken van: ja, is wel lastig om daarover te schrijven lijkt me.

00:08:11 Interviewer: Bespreekt u met uw leerlingen, en dat kan bovenbouw onderbouw zijn, wel eens het spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid?

00:08:25 Participant 4: Nou, niet misschien zo letterlijk.

00:08:27 Interviewer: Kijk, in sommige romans is het bijvoorbeeld heel duidelijk dat dingen niet echt kunnen gebeuren, bijvoorbeeld in sciencefiction. Maar bijvoorbeeld hier in *The Boy in the Striped Pyjamas* is het wel een situatie, tenminste een ruimte, die ergens echt heeft bestaan. Auschwitz heeft echt bestaan maar dit is een gefictionaliseerde vorm daarvan waardoor niet per se alles een natuurgetrouwe beschrijving van de werkelijkheid hoeft te zijn. Zou je dat kenbaar maken aan uw leerlingen?

00:08:59 Participant 4: Dat heb ik nooit zo gedaan. Ik vind het wel een interessant element om te doen kunnen doen. Ja, ik heb dat in ieder geval nooit gedaan.

00:09:06 Interviewer: En bij andere romans misschien?

00:09:09 Participant 4: Nee. We hebben het wel, maar dat is een heel ander onderwerp. Ik zit op een best wel christelijke school want daar hebben we ook over verhalen als Mathilde en dat soort dingen. Daar was het wel handig als het onderscheid maakte van: jongens, dit is geen werkelijkheid. Dus hij had te maken met de christelijke achtergrond hebben van de school.

00:09:28 Interviewer: Met Mathilde bedoelt u, eventjes voor mezelf, dat meisje met die gave?

00:09:33 Participant 4: Ja, het is wat bovennatuurlijk. Dat is soms voor sommige gezinnen wat problematisch.

00:09:38 Interviewer: Dan snap ik je clash inderdaad. John Boyne beschrijft *The Boy in Striped Pyjamas* als een fabel, dus een kort verhaal met een moraal, die lezers een les moet leren over empathie en antipathie en niet een natuurgetrouwe schets moet geven over hoe Auschwitz er in het echt moet hebben uitgezien. Toch is de roman er wel één die wordt gelezen door jonge lezers zoals bijvoorbeeld uw onderbouwleerlingen die nou misschien zelfs voor het eerst in aanraking komen met Holocaustfictie. Is het dan uw, tussen haakjes, morele plicht als docent om dan kenbaar te maken van: dit zijn misschien elementen die in de roman zitten die niet in het echt hadden kunnen gebeuren?

00:10:31 Participant 4: Ik weet niet of het mijn morele plicht is. Ik denk dat het als die dingen erin zitten dat we daar over hadden kunnen hebben. Ik weet niet of het mijn morele plicht is om het daarover te hebben. Een boek lezen is ook gewoon een ervaring van een leerling op zich. Maar dit hoeft niet een morele plicht te zijn van de docent om echt te zeggen: wat is echt? wat is niet echt? Dat zie ik niet zo heel erg zo bij een boek.

00:10:55 Interviewer: De reden waarom ik het vraag is: in de literatuur las ik kritieken op de roman en ik probeer een beetje te peilen hoe dat bij docenten zit. Een daarvan was bijvoorbeeld dat er heel veel open plekken in de roman zaten dus bijvoorbeeld jodenhaat, genocide. Er werd allemaal wel naar gehint, maar van de lezer wordt eigenlijk verwacht dat je dat aanvult met je eigen kennis. Dus bijvoorbeeld, er wordt heel vaak gesproken over rook die uit de schoorsteen komt, waar dus naar gehint wordt dat er mensen vergast worden. Maar bijvoorbeeld ook als er iemand in elkaar wordt geslagen, dat gebeurt allemaal buiten het beeld van Bruno om. Dus een lezer kan het opmerken op het moment dat hij er genoeg kennis

over heeft, maar moet het wel zelf invullen waardoor het voor een jonge lezer kan lijken alsof het misschien zelfs niet gebeurd.

00:11:46 Participant 4: Dat is wel goed dat je even opheldert, want daar heb ik het wel met mijn leerlingen over gehad dan. Ik heb ook juist heel erg wel ervoor gekozen om ze niet van tevoren te vertellen om zo een boek gewoon te lezen en te ervaren en daarna gaan we praten over: oké, maar wat betekende dit nou eigenlijk en wat gebeurde er nou eigenlijk? En omdat juist denk ik ook een beetje dat de kracht van het verhaal op zich is dat het een jongetje is waarin je meegaat in een verhaal, of hij het ook niet wist. Ik denk dat het doel van een boek ook een beetje voorbij gaat als je het van tevoren al gaat uitleggen. En er waren echt wel leerlingen die het verhaal kenden, dus die lazen het natuurlijk wel anders. Maar die heb ik gevraagd van: jongens, deel nog even niet waar het precies over gaat, laat het ze zelf ervaren. En er naderhand inderdaad wel over gepraat: wat betekent dat nou eigenlijk?

00:12:47 Interviewer: Ja een ander argument dat bijvoorbeeld in de literatuur heel veel terugkwam was als Shmuel en Bruno elkaar voor het eerst ontmoeten. Bruno is natuurlijk erg op zoek naar vriendjes en die vraagt dan aan Shmuel: zijn er veel kindjes aan de andere kant van het hek? En dan zegt Shmuel: ja, honderden. Oh, doen jullie veel spelletjes? Nee, we spelen eigenlijk nooit, zegt hij dan. Het feit dat dat beeld dat er heel veel jongetjes aan de andere kant van het hek waren, is een hoogstwaarschijnlijk vertekend beeld omdat als kinderen aankwamen in Auschwitz, ze konden natuurlijk geen zware arbeid leveren, dus die werden vaak al gelijk vergast. Uitzonderingen waren natuurlijk bijvoorbeeld experimenten die door Josef Mengele werden gevoerd. Maar het feit dat daar honderden kinderen liepen is waarschijnlijk een vertekend beeld. Is dat dan schadelijk? Want die jongens zouden natuurlijk wel zijn vergast, dus het idee dat ze er waren dat dat zo in de roman is opgenomen kan wel een verzachtend beeld geven over de Holocaust. Is dat schadelijk voor jongeren?

00:13:48 Participant 4: Ik weet niet of het schadelijk is voor jongeren. Ik kan me wel voorstellen dat het schadelijk is voor mensen die misschien nog met de ervaring leven zeg maar. Dus ik denk niet dat het echt een probleem is voor kinderen die het boek nu lezen. Je zou het daar wel over kunnen hebben want je kan het er ook over hebben dat hij dat gewoon zelf misschien anders heeft ervaren als kind in het kamp. Dat je dat kan toelichten van: joh in de werkelijkheid was het eigenlijk niet zo. Want was het zo? Ja, ik weet niet of dat echt schadelijk is voor kinderen die het nu lezen. Ik zou het wel zo dicht mogelijk bij de waarheid houden als je over dit soort onderwerpen schrijft. Ik denk dat ik daar wel het eerst voor zou gaan. Ik zou zijn voor mensen die er echt actieve verhalen over hebben of ervaring mee hebben.

00:14:42 Interviewer: Het kan natuurlijk ook Shmuel's ervaring zijn dat er misschien bij hem in het stukje kamp 10 jongetjes waren, dus dat hij voor zichzelf dacht van: dan zullen we daar

ook nog wel heel veel zitten. En zijn dat er gewoon 20 jongetjes? Omdat het voor zijn gevoel honderden jongens waren?

00:14:58 Participant 4: Ja, voor kinderen kunnen zulke dingen heel anders aanvoelen dan in voor ons bijvoorbeeld.

00:15:02 Interviewer: Heb ik nog nooit over nagedacht, maar dat is inderdaad ook wel een goede invalshoek. Dan heb ik nog een afsluitende vraag en dat is als u het curriculum helemaal zelf zou mogen indelen, zou u dan op een andere manier omgaan met Holocaustfictie in uw literatuurlessen?

00:15:23 Participant 4: Ik denk het eigenlijk niet. Kijk, ik ben uiteindelijk een Engels docent dus het gaat mij natuurlijk vooral ook bij de verhalen om het lezen. Ik vind dan misschien niet dat ik echt een geschiedenisdocent ben dus misschien is dat dat voor mij wel een groot verschil. Ik denk dat het goed is om om context aan te bieden als er literatuur behandeld wordt. Maar ik denk dat het vooral gaat bij mij om het verhaal overbrengen om je te verdiepen in het thema van een van een verhaal. Om je te verdiepen in de personages, in een plotline, en de setting of dat soort dingen dan het daar echt gaat om: hè? heb ik het hele Holocaustverhaal verteld? Dus het is denk ik goed om een bepaalde context te geven, maar soms dan vraag ik me ook wel af: ja, is het altijd nodig om een context te geven of mag een kind dat ook zelf ontdekken?

00:16:16 Interviewer: Nou, wat ik wel veel van bijvoorbeeld veel docenten hoor is dat ze zeggen van: ik check bij de geschiedenisdocenten of ze al de Holocaust hebben behandeld zodat ik in die zin minder context hoeft te geven, of ze proberen gelijk te lopen met geschiedenis zodat ze die koppeling ook kunnen maken.

00:16:34 Participant 4: Nou, ik weet wel dat, dat project heb ik dan zelf niet meegedraaid bij een collega van mij die dan op mijn vorige school, die bijvoorbeeld inderdaad bij geschiedenis meededen met het project met de Eerste Wereldoorlog en dat ze dan brieven schreven naar mensen die aan het front waren. Dus dat ze daar met Engels combineren, dat wel. Hele mooie combinatie is, hoor dat je daar juist dan de verdieping kan vinden om ook echt de geschiedenis dieper in te duiken én ze daar meer over te onderwijzen.

00:17:06 Interviewer: Nou, dank u wel. Dan gaan we afsluiten. Dit was een ontzettend fijn gesprek. Nogmaals bedankt voor uw tijd en uw moeite vanmiddag. Ik ga even vertellen wat er met dit gesprek gaat gebeuren. Ik ga het transcriberen, dan ga ik de antwoorden in codes coderen en die ga ik weer onderverdelen in thema's, zodat ik in grote lijnen weet wat iedereen als argument aandraagt. En mocht u interesse hebben, dan stuur ik het straks nog eventjes

naar u op als ik mijn cijfer terug heb in zijn totaliteit. Dan wens ik u een fijne dag en ga ik de opname sluiten.

Gesprek 5

00:00:03 Interviewer: Nou goedemiddag. Nogmaals bedankt voor uw deelname aan dit interview en hartelijk welkom bij deze bijeenkomst. Laat ik voordat we beginnen mezelf even voorstellen. Ik ben Daphne Gentiluomo. Ik heb vorig jaar mijn bachelor Nederlandse taal en Cultuur afgerond en doe momenteel de master Europese Letterkunde, waar ik nu aan het afstuderen ben. Dus we zullen het vandaag gaan hebben over hoe Holocaustfictie wordt behandeld in het klaslokaal met betrekking tot het vak Engels. Als casus voor deze conversatie zal *The Boy in the Striped Pyjamas* worden gebruikt. Ik ga een aantal vragen stellen. Het idee is dat u uw mening geeft over hoe u deze kwesties behandelt of zou behandelen in uw eigen lessen. Deze meeting zou om en nabij een half uur in beslag nemen en voordat we beginnen wil ik u erop wijzen dat deze meeting wordt opgenomen en dat wat vandaag wordt gesproken zal worden verwerkt in de resultaten van de scriptie. Is dat voor u in orde?

00:00:49 Participant 5: Helemaal goed.

00:00:50 Interviewer: Daarbij wil ik u erop attenderen dat u anoniem zal blijven binnen het onderzoek en dat ik zorgvuldig met de verwerking van de resultaten van dit gesprek zou omgaan. Dit is een online meeting, dus het is onvermijdelijk dat we nou... Dit is een fysieke meeting, dus dit gaat helemaal goed komen. Maar ik zal om even uw geheugen op te frissen een kleine samenvatting geven van de roman. De roman gaat over de negenjarige Bruno die van zijn ouders te horen krijgt dat ze naar Out-With gaan huizen verhuizen en Out-With is de gefictionaliseerde vorm van Auschwitz, omdat de vader van Bruno daar een prominente baan krijgt als nazicommandant. Eerst vindt Bruno dit erg moeilijk om zijn vriendjes achter te laten, maar al snel zal daar verandering in komen. Bruno ziet door het raam in zijn kamer het concentratiekamp Out-With liggen en ook de gevangenen die daar wonen. En op de één of andere manier denkt hij dat dat boeren zijn die een soort pyjamas aan hebben. Bruno is een echte avonturier. Ondanks dat zijn moeder altijd tegen hem zegt dat hij in de tuin moet blijven spelen gaat hij op een dag toch het bos in en komt zo terecht bij de hekken van Auschwitz, waar hij het Joodse jongetje Shmuel ontmoet. Ze worden langzaam bevriend en Bruno blijft ook steeds terugkomen. Neemt ook steeds eten voor hem mee. Alleen Bruno heeft een erg onschuldig beeld van hoe Out-With er precies uitziet. Dus wanneer Shmuel vraagt om onder het hek te kruipen om zijn vader te gaan zoeken, die al een paar dagen weg blijkt te zijn, doet Bruno dat ook gelijk. Het eerste wat Bruno zegt als hij Out-With binnenkomt is: oh, ik dacht dat er fruitkraampjes zou zijn, groentekraampjes, cafeetjes en eigenlijk alles wat ik dacht dat er zou zijn, is er niet. En eenmaal In het kamp raken de jongens verzeild in een soort van stroomversnelling aan mensen en wordt de indruk gewekt dat ze beiden worden vergast in de gaskamers van Out-With. Nou, mijn eerste vraag is: behandelt u *The Boy in the Striped pyjamas* in uw literatuurlessen en wat zijn dan de voornaamste aspecten van de roman die u doceert aan uw leerlingen?

00:02:40 Participant 5: Ik heb dit gedoceerd. Vooral op een eerdere school en ook hier in onderbouw in de derde klas. Ik geef nu al twee jaar geen onderbouw meer helaas, maar mijn leerlingen in de bovenbouw moeten een literatuurlijst aanleggen en sommigen daarvan kiezen alsnog voor *The Boy in the Striped Pyjamas*. Toen ik het doceerde, behandelde we echt het hele boek en gingen vooral in op thema's van onschuld en vriendschap en hoe die zich ontwikkelden, omdat ik altijd vond dat die op de voorgrond lagen van dit boek. En ook vragen stellen, heel veel vragen stellen aan leerlingen: wat gebeurt hier? Waarom gebeurt het en vooral waarom doet Bruno dit? Omdat Bruno is 9 toch? Ja, 9. En die leerlingen zijn natuurlijk al wat ouder, hebben natuurlijk wel zicht op wat tijdens die oorlog is gebeurd en weten wel wat concentratiekampen zijn en wat daar gebeurde. En om ze iets meer bewust te maken van het feit dat het gebrek aan kennis ja, toch een bepaalde onschuld in stand kan houden, maar dus ook tot gevaarlijke situaties kan leiden. Dat is heel interessant om te zien hoe zij daarop reageren.

00:03:58 Interviewer: Neemt u ook mondelingen af met de bovenbouw?

00:04:00 Participant 5: Ja. Over het boek geven zij een presentatie en dan stel ik wel ook vragen inderdaad over vooral het einde van het boek, omdat ze nogal eens de neiging hebben om de film te kijken en dus missen ze wat nasleep het nog heeft in het boek voor de ouders, wat ik ook altijd een interessante vind. Maar ik wil ook altijd dat ze uitleggen inderdaad van: hoe kan die vriendschap tussen Shmuel en Bruno bestaan? Hoe is dat mogelijk? Omdat ik vind als ze dat kunnen uitleggen, dan hebben ze een deel van de van de essentie van de boeken goed begrepen.

00:04:41 Interviewer: Heeft u het in uw literatuurlessen wel eens over de relatie tussen de auteur en de roman? Hebben die hebben die volgens u invloed op elkaar?

00:04:46 Participant 5: Niet altijd, maar bij sommige werken wel. Zeker ja. Dan moet ik heel eerlijk bekennen dat ik het van John Boyne niet precies weet, maar vwo 4 is nu met korte verhalen bezig waarbij echt heel duidelijk zichtbaar is hoe de persoonlijke achtergrond van de auteur invloed heeft op de verhaal. En dat kan soms zijn de thema's, maar soms ook gewoon puur de setting dus, dat zit wel degelijk in.

00:05:17 Interviewer: Dan ga ik nu eventjes vertellen hoe bijvoorbeeld literatuurcritici het zagen specifiek bij *The Boy in the Striped Pyjamas*. De oma van Bruno is bijvoorbeeld eigenlijk het enige personage dat zich heel erg vocaal afzet tegen de ideeën van Hitler. Op een gegeven moment loopt ze ook met ruzie weg bij een etentje van Out-With als de vader van Bruno met trots zijn nazicommandant pak laat zien. En over de oma van Bruno wordt het volgende gezegd: ze heeft een typisch Iers uiterlijk, dus rood haar groene ogen en ze claimt altijd dat er ergens in haar familie iemand was die Iers was en dat zij daarom dus ook Iers is. Het staat er dus. Niet duidelijk, maar de indruk wordt wel gewekt dat zij een Ierse afkomst heeft. John Boyne is zelf ook Iers. Is het van belang voor het verhaal dat zowel dit specifieke karakter, de oma van Bruno als John Boyne zelfde Ierse afkomst delen?

00:06:20 Participant 5: Dat is een interessante vraag omdat, natuurlijk jij weet dat ook, literatuur is een kwestie van interpretatie en we nemen allemaal onze eigen rugzakjes mee als we iets gaan lezen en daarmee geven op bepaalde manier invulling natuurlijk aan de betekenis van een roman in dit geval: is het van belang? Ik denk niet dat het een zoverre invloed heeft op haar karakter. Weet je, ze is duidelijk inderdaad de enige die zich duidelijk afzet en zeggen de gehele gang van zaken. Nee, in dit geval denk ik het niet eigenlijk. Waarschijnlijk omdat, wat ze zei, is een duidelijk genoeg stem. Oké, misschien staat zij wel als representatief voor John Boyne zelf, maar zolang dat niet doorsijpelt, het is geen manifest van hem. Dus denk ik niet dat dat in die zin heel relevant is.

00:07:34 Interviewer: Nee, John Boyne heeft bijvoorbeeld zelf de Tweede Wereldoorlog ook niet meegemaakt. Heeft hij dan het recht om te schrijven over zo'n lastig onder woorden te brengen onderwerp, maar ook zo'n gevoelig onderwerp als de Tweede Wereldoorlog?

00:07:48 Participant 5: Ik moet een beetje lachen, omdat ik momenteel met vwo 5 bezig ben met African-American perspective om die American Dream, waarbij ook blanke schrijvers bezig zijn met de zwarte geschiedenis te beschrijven. Dus het is precies de vraag die ik vandaag aan mijn leerlingen heb gesteld en ook dat vind ik een beetje een dubbele vraag. Ik denk dat in dit geval specifiek omdat *The Boy in the Striped Pyjamas* is een heel toegankelijk boek is. Het is een boek dat door veel pubers nog steeds graag wordt gelezen omdat ze het gewoon, ze vinden het fijn geschreven en het is ook niet zo moeilijk. Het onderwerp is natuurlijk wel heel gecompliceerd, maar wat John Boyne zo goed doet in het boek is dat doordat hij het vanuit het perspectief van Bruno beschrijft hoeven we niet alles te weten. We mogen heel veel zelf invullen. En ik denk wel dat er een stuk in het boek zit dat we missen in bijvoorbeeld documentaires en die overlap tussen, gewoon dat kinderlijke perspectief, vriendjes maken. Wat betekent dat nou om in Auschwitz te zijn? Dat zien we van een hele andere kant. Ik denk dus dat hij in die zin daar wel over mag schrijven. Dat moet zelfs, omdat we die herinneringen levend moeten houden, ook voor onze jeugd en die zullen het niet snappen als we dat lezen van de perspectieven iemand die dan werkelijk zoiets heeft meegemaakt vanuit het kamp of buiten het kamp. Aan de andere kant, kan hij het leed van die kampen goed in beeld krijgen? Nou, als ik af mag gaan van mijn leerlingen, ja, zeker wel. Ik denk dat het enige kritiek dat je er tegenaan kunt gooien is: hij heeft het niet meegemaakt. Hij schrijft het dus vanuit een ja, tweede en derde hands verhaal. Het is niet zijn verhaal en misschien doet hij dan niet genoeg recht aan de gebeurtenissen vanuit het perspectief van mensen die het wel hebben.

00:10:02 Interviewer: Zijn er romans waarvan u zou zeggen: nou, deze persoon heeft niet het recht om erover te schrijven. Zou er een roman kunnen bestaan waarvan u dan zou zeggen: zo mag het van mij echt niet?

00:10:19 Participant 5: Ha ha, dat is een hele goeie en een gevaarlijke. Dat ligt aan het doel van de roman. Als jij wilt beschrijven hoe het inderdaad net een vakantiepark was en die Joodse mensen moesten maar blij zijn dat ze in ieder geval een dak boven hun hoofd hadden: nee, dat mag niet. Maar als, stel iemand met nazi's in de familie in hun geschiedenis en die wil beschrijven hoe dat volgens zijn of haar familie was in die tijd, dat is ook een perspectief dat ik denk dat we moeten hebben om een zo volledig en eerlijk mogelijk beeld te creëren. En we moeten natuurlijk niet vergeten dat op het moment dat je het in een roman opschrijft is het fictie en is het dus geschreven om te entertainen behalve informeren, maar vooral te entertainen. En dat moet je toch altijd met een korrel zout nemen. Maar ik denk wel dat dat

soort dingen ook zouden moeten mogen, maar op het moment dat je de hele Holocaust en alles eromheen gaat ontkennen: nee, dat mag echt niet.

00:11:32 Interviewer: U zegt dat deze roman natuurlijk voornamelijk als doel heeft om te entertainen omdat het fictie is. Bespreekt u dat spanningsveld wel eens tussen fictie en werkelijkheid in de romans? En dan op welke manier zou je dat doen, of doet u dat?

00:11:48 Participant 5: Bij *The Boy in the Striped Pyjamas*, ik doe het wel, of ik probeer het te doen. Hoe het aankomt, is dat een beetje afhankelijk van je klas. Ik benadruk altijd het feit dat we het lezen vanuit Bruno en dat we daardoor al een hele hoop feitelijkheden missen. Eigenlijk dat we wel tussen de regels kunnen lezen, maar dat dat weer een stukje eigen interpretatie is. En dat we dus inderdaad meenemen wat we leren bij geschiedenis en wat we op tv hebben gezien en in film en onder dat soort zaken. En wat ik vooral probeer te doen is bijvoorbeeld het einde van het boek, hè, als die suggestie inderdaad wordt gewerkt dat Bruno en Shmuel en een gaskamer terechtkomen, er wordt flink wat spanning opgebouwd van tevoren en dat is het moment dat ik er altijd uit licht. Als in hoeverre is deze spanning voor onze lezersspanning, omdat wij weten wat er staat te gebeuren of de spanning van bange Shmuel, die helemaal in het ongewisse te zijn die gewoon denken van: oh, maar misschien kunnen we hier wel de vader van Shmuel zoeken. Dat is een stukje wat ik erbij probeer te pakken, want in hoeverre is het realistisch dat die kinderen het spannend vinden dat ze met zijn allen ergens heen gaan? Dat is het voorbeeld dat ik meestal wel bij haal.

00:13:16 Interviewer: Wat bijvoorbeeld in de literatuur heel veel terugkomt is wanneer Shmuel en Bruno elkaar ontmoeten, dan is Bruno natuurlijk heel erg op zoek naar vriendjes. Hij vraagt aan Shmuel van: o, zijn er veel kinderen aan de andere kant van het hek en Shmuel zegt dan: honderden. O, spelen jullie dan veel? Nee, nooit. We spelen nooit, zegt hij dan. Wat de literatuurcritici heel veel aanhalen is dat kinderen bij aankomst in Auschwitz vaak werden vergast omdat ze geen zware arbeid konden leveren. Uitzondering op de regels zijn natuurlijk bijvoorbeeld experimenten van Josef Mengele. Maar het beeld dat daar honderden kinderen rondlopen, dat is waarschijnlijk, een verkeerd beeld zou ik niet willen zeggen, want het kan, maar het is onwaarschijnlijk. Zo zitten er een aantal dingen in het boek, bijvoorbeeld ook dat genocide vaak inderdaad, zoals je zegt, impliciet wordt gelaten. Er worden veel dingen impliciet gelaten en daardoor moeten kinderen het zelf invullen. Krijgen kinderen dan als ze voor het eerst dit boek lezen niet een verkeerd beeld van hoe de Holocaust moet hebben uitgezien?

00:14:31 Participant 5: Ja, maar wat is verkeerd? De Holocaust is als ik zeg: ronduit verschrikkelijk, dekt dat bij verre niet de lading van hoe verschrikkelijk. Ja, moeten we ze daarmee confronteren? Dit zijn kinderen van 14 die dit lezen. Ik vind ook dat we verantwoordelijkheid hebben ze een beetje te beschermen tegen de echte verschrikkingen van

de Holocaust. Vertekend dus, ja, misschien wel. Is dat heel erg? Zolang we ze leren dat ze kritisch moeten nadenken over wat ze lezen en wat ik ze vertel, want ook ik neem mijn bagage mee in mijn interpretatie op dit boek, vind ik dat dat niet zo heel erg hoeft te zijn. En we moeten wel voorzichtig zijn dat we, niet dat we het niet mooi maken dat we niet mooi praten, maar nogmaals, omdat het vanuit het perspectief van de negenjarige is, hoeven wij ook niet over te gaan tot de nachtmerries die eigenlijk een onderdeel waren van de Holocaust. En dus vind ik het niet verkeerd.

00:15:48 Interviewer: John Boyne beschrijft bijvoorbeeld zelf ook zijn roman als een fabel, dus een kort verhaal met een moraal, die de lezers een les moet leren over empathie en antipathie en dus niet ook een natuurgetrouwe schets moet geven over hoe de Out-With er in die tijd moet hebben uitgezien. Toch is de roman vaak één van de eerste keren dat jongeren, ook uw leerlingen, in aanraking komen met Holocaustfictie en eigenlijk ook het spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid. Is het uw morele plicht, tussen haakjes, als docent om dat spanningsveld kenbaar te maken en dus te zeggen van: nou, dit is een roman en niet perse alles wat erin gebeurt hoeft werkelijkheid te zijn? Of ligt die verantwoording misschien eerder bij een auteur om ervoor te zorgen dat dus de scène die schetst ook zo natuurgetrouw mogelijk is? Of misschien zelfs bij een andere partij? Dat kan ook, hè.

00:16:51 Participant 5: Nee, ik denk dat dat wel bij de docent ligt, in dit geval dus bij mij, als ik het bespreek met mijn leerlingen. En wederom, tot op zekere hoogte, je moet heel duidelijk maken altijd dat het is geschreven door iemand die het niet zelf heeft meegemaakt. Er zitten elementen in die niet waarheidsgetrouw zijn, dat vertel ik ze altijd. Ik geef veel onderwijs in fictie en daar benadrukte ik dus ook: het is een interpretatie. Dit is een beeld van deze auteur en dat vind ik wel heel belangrijk. Of het waarheidsgetrouw is omdat ik dan benadruk van: jongens, dit is niet perse hoe het echt zou gebeuren. Nee, dat niet. Ik moet benadrukken dat het fictie is, maar niet ook nog daarmee benadrukken dat het dus niet per se waarheidsgetrouw is. Ik denk, dat stukje zit bij de geschiedenisdocent. Een stukje algemene opvoeding en kijk bij dit onderwerp specifiek de geschiedenis, dus dat zijn ook onderwerpen waarvan ik denk nou, dat is een stukje, dat ligt bij andere opleiders bij de levensbeschouwing, docent of bij ouders. Ik wil wel benadrukken: dit is niet de waarheid, dit is een waarheid.

00:18:34 Interviewer: Dan heb ik nog een afsluitende vraag en dat is: als u het curriculum helemaal zelf zou mogen indelen, zou u dan anders omgaan met Holocaustfictie in de literatuurlessen?

00:18:46 Participant 5: Nou, wat we nu in de bovenbouw doen vind ik eigenlijk heel tof. Dus nee, maar als ik bijvoorbeeld voor de onderbouw het helemaal opnieuw zo vormgeven. De Holocaust is een heel belangrijk, verschrikkelijk, maar belangrijk stukje geschiedenis waar we heel veel hebben geleerd in die tijd. Het leidt tot vandaag een hele hoop discussies die we

in de bovenbouw nog steeds met onze leerlingen voeren, aan de hand van artikelen en dergelijke. Dus wat ik dan zou willen doen? Het voor derdeklassers bijvoorbeeld iets meer inpakken. Dus niet gewoon, we gaan nu een boek lezen en dat heeft toevallig te maken met de Holocaust, maar oké, jongens, we gaan dit grootste onderwerp behandelen en binnen dat grote onderwerp gaan we een aantal werken lezen. Dan heb ik me nooit verder heel erg verdiept in bijvoorbeeld poëzie en dergelijke, maar we zijn nu ook bezig met war poetry. Is weliswaar de Eerste Wereldoorlog, dat zou ik ook bij zetten, want soldaten die vanuit hun perspectief een oorlog beschrijven, dat is ook weer heel anders. Iets veranderen? Dus ik zou het waarschijnlijk wel meer aankleden en dan dit ergens in het midden laten als in, in het midden zetten van het programma als een soort van binnen de horror van de blik van de volwassenen hebben we deze onschuldige blik van een jongetje. Wat doet dat? Wat betekent dat en wat doet dat met jullie voor hoe je dit thema snapt en begrijpt? Zo zou ik het doen.

00:20:31 Interviewer: Helder, dank u wel. Nou, dit was het. Dank u wel voor uw tijd moeite en ik ga even vertellen wat ik ga doen met de resultaten. Ik ga dit gesprek transcriberen en dan ga ik de antwoorden coderen en daarna onderverdelen in grotere thema's. Dat ga ik bij iedereen doen en dat ik dan een beetje in grote lijnen weet hoe iedereen antwoord op deze vragen. Mocht u nog interesse hebben, ik stuur het u met liefde even toe aan het einde als ik mijn cijfer terug heb gekregen. En dan wens ik u nog een hele prettige middag.

Gesprek 6

00:00:01 Interviewer: Nou, goedemiddag. Nogmaals bedankt voor uw deelname aan dit interview een hartelijk welkom bij deze bijeenkomst. Laat ik voordat ik begin mezelf even voorstellen. Ik ben Daphne Gentiluomo en ik heb vorig jaar mijn bachelor Nederlandse taal en Cultuur afgerond en momenteel doe ik de Master Europese Letterkunde en daar ben ik nu aan het afstuderen. We zullen het vandaag gaan hebben over Holocaustfictie en hoe dat wordt behandeld in het klaslokaal met betrekking tot het vak Engels. Als casus voor deze conversatie zal *The Boy in the Striped Pyjamas* worden gebruikt. Ik ga u een aantal vragen stellen en het idee is dat u uw mening geeft over hoe deze kwesties behandelt of zou behandelen in uw eigen lessen. Deze meeting zal om en nabij een half uur in beslag nemen en voordat we beginnen wil ik u erop attent maken dat deze meeting wordt opgenomen en dat wat er vandaag wordt besproken zal worden verwerkt in mijn scriptie. Is dat voor u in orde?

00:00:51 Participant 6: Ja, prima.

00:00:52 Interviewer: Helemaal goed. En daarbij wil ik even zeggen dat u anoniem zal blijven binnen het onderzoek en dat ik zorgvuldig met de verwerking van de resultaten van dit gesprek zal omgaan. Dit is een online meeting, dus het is onvermijdelijk dat we elkaar soms in de rede zouden vallen. Maar ik zal proberen om het gesprek zo soepel mogelijk te laten verlopen. En om te beginnen wil ik even uw geheugen opfrissen door een kleine samenvatting van de roman te geven. *The Boy in the Striped Pyjamas* gaat over de negenjarige Bruno die van zijn ouders te horen krijgt dat ze naar Out-With gaan verhuizen en Out-With is de gefictionaliseerde vorm van Auschwitz. Dat gaan ze doen omdat Bruno's vader een prominente baan krijgt als nazicommandant en eerst vindt Bruno dit erg lastig om zijn vriendjes ook achter te laten in Berlijn, maar al snel komt daar verandering in. Bruno ziet door zijn raam in zijn kamer het concentratiekamp liggen en hij denkt op de één of andere manier dat de gevangenen die er wonen dat dat een soort boeren zijn die op de een of andere manier pyjama's aan hebben. Bruno is een echte avonturier en ondanks dat zijn moeder altijd

zegt van: blijf alsjeblieft binnen de tuin, besluit hij op een dag toch om het bos in te trekken en dan komt hij op een dag aan de hekken van Auschwitz terecht, of Out-With, waar hij het Joodse jongetje Shmuel ontmoet. Ze worden langzaam bevriend en Bruno blijft ook steeds terugkomen naar het hek en probeert ook steeds eten mee te nemen voor de uitgehongerde Shmuel. Het probleem is alleen dat Bruno een erg onschuldig beeld heeft over Auschwitz en wanneer Shmuel dan ook vraagt te helpen met het zoeken van zijn vermiste vader, klimt hij ook meteen het hek onderdoor. En wanneer die binnenkomt, zegt hij eigenlijk ook gelijk van: ik had verwacht dat er groentekraampjes zouden zijn, dat er maar dat er een soort van markt zou zijn en cafeetjes en eigenlijk zegt hij dat alles wat hij dacht dat er zou zijn, er niet was. En eenmaal aangekomen in het kamp raken de jongens verzeild in een soort van stroom van mensen en wordt de indruk gewekt dat ze naar de gaskamers worden geleid, waar ze dan ook zouden komen te overlijden. De eerste vraag die ik u zou willen stellen is: behandelt u *The Boy in the Striped Pyjamas* in de literatuurlessen? En wat zijn dan de voornaamste aspecten van de roman die u met ze behandelt met uw leerlingen?

00:03:11 Participant 6: Ik heb het op verschillende leerjaren en op verschillende niveaus, hebben we het boek gedaan. Bijvoorbeeld gewoon als, ze mogen een boek kiezen en sommige leerlingen kiezen voor dit boek. Nou, dat is prima. Dan lezen ze het zelf. Ik heb het ook wel eens klassikaal gedaan, dus dat is met zijn allen lezen we dan dit boek en dan krijg je ook meer ruimte om dingen uit het boek te bespreken. En waar ik dan op focus is een stukje gewoon literair, noem ik het maar gewoon. Hoe wordt het verteld? Wat is het perspectief? Kunnen we deze verteller vertrouwen, want Bruno is een jongetje van 9. Wat doet dat dan met jou als lezer, dat je door de ogen van de negenjarige jongetje ziet? Want degene die leest zijn eigenlijk altijd ouder. Denk ook niet dat het heel geschikt is voor een negenjarige kind om het zelf te lezen. Dus dat is interessant vind ik om te bespreken, want dat hele onschuldige geeft wel een hele mooie draai aan het verhaal vind ik. Dat hij het zo vreemd beziet. En dat kan ook wel een opening zijn van discussie van, zou het werkelijk zo zijn dat mensen het zo beleefd hebben. Is het geloofwaardig genoeg? Zou het werkelijk zo kunnen zijn? Dat is altijd wel leuk om te bespreken. Het einde is vaak heel indrukwekkend, vinden leerlingen. Kijk, je houdt natuurlijk dat sommige leerlingen doen alsof ze het lezen. Dus dan heb je natuurlijk weinig ruimte voor discussie, maar er zijn leerlingen die het wel werkelijk lezen. Vaak is het einde, vinden ze heel erg grijpend. Maar het is ook interessant om dat te bespreken. Wat doet dat dan met die vader van Bruno? Want dat is eigenlijk een slechterik. Als je het gewoon vanuit Westerse, vanuit onze ogen bekijkt, is dat natuurlijk een bende nazi's. Maar hij heeft wel oprecht verdriet als hij die kleren vindt van zijn zoontje. En wat zou het met hem doen? Dus dat is wel interessant om te bespreken.

00:04:51 Interviewer: Zeker. U zegt: ik behandel onder andere met mijn leerlingen of dit zo wel echt zou kunnen gebeuren. Bespreekt u dus dan het spanningsveld tussen werkelijkheid en fictie in literatuur? En hoe doet u dat specifiek bij deze roman?

00:05:08 Participant 6: Ik ga er eigenlijk vanuit als je het leest dat leerlingen al wel behoorlijke achtergrondkennis hebben van de Tweede Wereldoorlog. Want het wordt behandeld, dus ze weten al wel dat er waren inderdaad concentratiekampen Er zijn inderdaad echt ongelooflijk veel mensen die daar opgesloten zaten en ze weten een beetje de omstandigheden.

00:05:24 Interviewer: Welke niveaus geeft u les? Sorry.

00:05:27 Participant 6: Ik heb klas 1 tot en met 5 in principe, want ik heb nog nooit de zesde klas gehad. Maar dit is een beetje een boek wat we lezen in bijvoorbeeld de vierde klas havo of vwo. Ik heb het ook wel eens met 1 tot 3 klas gedaan. De realiteit, maar voor Bruno is allemaal zo vreemd, dus dan kun je ook bespreken van: goh, zouden er mensen zijn geweest die het inderdaad niet echt door hebben gehad wat er allemaal gebeurde achter de hekken? Zo zouden mensen inderdaad hebben kunnen denken van: oh ja, maar dat is prima wat daar gebeurt want daar worden de mensen verzorgd en ze zijn eigenlijk op een soort kamp bij wijze van, dus dat is ook interessant wat leerlingen daarvan vinden. Beetje meegaan met Bruno, zeg maar van: goh, kun je met hem mee? Kan het inderdaad zo zijn dat iemand dat helemaal niet doorheeft?

00:06:14 Interviewer: Ja zeker op die leeftijd. En een andere zaak die in de literatuur vaak voor of terugkomt als ik lees over inaccurate representaties van de Holocaust, is bijvoorbeeld het stukje waarin Bruno en Shmuel elkaar voor het eerst ontmoeten. Bruno die is eigenlijk heel erg op zoek naar vriendjes en die zegt dan tegen Shmuel: zijn er veel kinderen daar? En dan zegt Shmuel: honderden kinderen. En de kritiek die daarop wordt geleverd, is dat kinderen die in Auschwitz aankwamen, dat die eigenlijk voornamelijk gelijk naar de gaskamers werden gebracht, omdat ze geen zware arbeid konden leveren. Dus het beeld dat Boyne hier schetst over dat er honderden kinderen in zo'n concentratiekamp rondliepen, de kans is klein dat dat echt zo heeft kunnen gebeuren. Kijk, uitzonderingen op de regel waren natuurlijk bijvoorbeeld de experimenten die bijvoorbeeld Josef Mengele met kinderen deed. Is dat iets wat u zou bespreken met uw leerlingen? Zo'n ik in accurate representatie?

00:07:23 Participant 6: Als ik het had geweten. Nu je dit zegt denk ik, oh ja. Maar wat denk ik zelf? Ik ga ook uit van de geschiedenis kennis die ik dan zelf heb en daarvan denk ik dat heb ik ook altijd in mijn hoofd, een soort reclameachtige filmpjes die ze maakten om mensen te overtuigen dat het allemaal helemaal prima was. Er waren ook kinderen in, omdat het natuurlijk ook vaak een stukje onschuld en gezelligheid bij wijze van uitstraalt, dus dat weet ik eigenlijk niet. Nu ik dit weet en je dit zo noemt denk ik van ja, dat zal wel iets zijn wat ik zou kunnen noemen. Maar ik zou er niet per se heel erg op ingaan, omdat het nu je het noemt, denk ik: vind ik dit heel storend? Zou ik dit als een soort inaccurate weergave zien? En dan

denk ik: nou nee, niet echt, want ik snap dat het voor het verhaal belangrijk is dat Shmuel dat ook niet zo realiseert van: oh ja, er zijn hier echt ontzettend veel mensen en kinderen ook die opgesloten eigenlijk zijn.

00:08:14 Interviewer: Nee precies. Zeker. John Boyne beschrijft zelf *The Boy in the Striped Pyjamas* eerder als een fabel die lezers een les moet leren over empathie en antipathie en niet per se een natuurgetrouwe schetst moet geven over hoe Auschwitz of Out-With er in die tijd moet hebben uitgezien. Toch is dit een roman die veel wordt gelezen door jongeren en bijvoorbeeld ook uw leerlingen, misschien zelfs één van de eerste keren dat leerlingen in aanraking komen met Holocaustfictie. En ook met het spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid, is het dan uw verantwoordelijkheid, uw morele plicht als docent, om duidelijk te maken dat niet alles wat in de roman gebeurt een op een representatie is met hoe de werkelijkheid er uit had kunnen zien?

00:09:03 Participant 6: Ik vind het wel interessant om het te bespreken want dat doe ik ook wel met leerlingen dat je dan ook vragen van: wat we net gelezen hebben, zou dat echt zo kunnen zijn? En zeker, er zijn soms leerlingen die dan zeggen van: Ja, dit zou best wel eens precies zo kunnen zijn. Fijn, dan kan ik het wel noemen, want het is natuurlijk ook bedacht, het is een fictie. Het is een verhaal. Bruno, misschien is er dan wel een jongetje zijn geweest die Bruno heette, maar niet precies dit verhaal, dus dat noem ik dan wel. Ik snap het wel, John heeft wel een heel, heel meeslepend verhaal natuurlijk. Je kunt een heel eind mee met de met de hoofdpersonen. Ik zie het niet per se als morele plicht om daar. Inaccurate dingen in aan te geven ofzo. Ik heb ook nog nooit over nagedacht, realiseer ik me. Nee, ik lees het verhaal wel heel erg voor het verhaal. En heel erg omdat de setting natuurlijk al meteen heel veel spanning met zich mee brengt. Je kunt het zo snappen terwijl zo'n onschuldig verhaaltje is bijna in een hele gruwelijke situatie. Dit is eigenlijk zo'n boek dat je twee keer zo moeten lezen in je leven. Inderdaad, de eerste keer gewoon voor het verhaal en later een keer als je misschien wat ouder bent. Ik denk niet dat er veel leerlingen dat doen.

00:10:13 Interviewer: Nou, ik wel.

00:10:14 Participant 6: Dat is wel grappig Als je het doceert, dan lees je het misschien bij wijze van elk jaar weer en dan haal je weer altijd andere dingen er ook uit en het verschilt natuurlijk wel leerlingen zelf mee komen. Je hebt soms klassen die gewoon, ja, die staan niet echt open voor discussie of die zijn gewoon, ja, oké, we moeten nou eenmaal lezen, whatever. Sommige klassen zijn juist wel heel erg daarmee bezig. Die vinden dat heel boeiend. Ik hoop altijd maar een beetje dat mijn collega's van geschiedenis dat stukje oppakken van het kloppen, de werkelijkheid, zeg maar.

00:10:46 Interviewer: Dat hoor ik ook wel veel hoor. Als ik interviews doe, is dat veel docenten, zeggen: ik zorg dat deze literatuurlessen samenlopen met het vak geschiedenis op het moment dat zij de Tweede Wereldoorlog behandelen. Dus dat is ook wel een leuke koppeling, vind ik.

00:11:00 Participant 6: Ik check het meestal wel bijvoorbeeld, ook als ik iets van de Eerste Wereldoorlog doe, dan check ik bij mijn collega's van oke hebben ze dat al gehad? Ja? Top, dan kan ik dan kan het aansluiten, anders dan zit je weer met een heel stuk uitleg. Het is wel slim om dat te doen. Maar ik laat het niet per se daarvan afhangen. Ik heb het nog nooit op die manier georganiseerd.

00:11:22 Interviewer: Vindt u het dan misschien eerder de auteurs verantwoordelijkheid? Want bijvoorbeeld John Boyne beschrijft zijn verhaal als een fabel. Is dat dan om het maar even te zeggen een 'cop out' of mag een auteur de artistieke vrijheid nemen om iets een fabel te noemen en zo de historische geschiedschrijving wat meer achter zich te laten?

00:11:46 Participant 6: Ik denk zeker omdat hij dat genoemd heeft: ik heb het geschreven als als fictie, als een fabel, dan vind ik dat je daar zeker alle rechten hebt. Ik vind juist dat auteurs de vrijheid moeten hebben om een mooi verhaal te kunnen schrijven en daar bepaalde geschiedkundige dingen misschien wel buiten gebruiken om een setting te geven. Ik denk alleen wel, omdat het natuurlijk een denk ik mooie weergave is, een heel eind accuraat, een heel eind, klopt het? Ik denk wel dat ik er heel veel moeite mee zou hebben als het bij wijze van een Holocaustontkenning zou zijn. En als iemand dat dan zou noemen als dichterlijke vrijheid, noem ik het maar of fictie literaire vrijheid, maar dat is misschien ook persoonlijk omdat ik dan denk ja, in dit geval vind ik het niet erg, omdat het nog goed is. Als ik heel eerlijk zou zou zijn, dan zou het de andere kant op ook goed moeten zijn, dus dat iemand het bewijs van ontkent maar. Dat vind ik dan weer niet, ok? Zo is het misschien een beetje dubbel.

00:12:39 Interviewer: Mijn volgende vraag was: John Boyne heeft zelf de Tweede Wereldoorlog niet meegemaakt. Heeft hij dan wel het recht om te schrijven over zo'n lastig en gevoelig onderwerp als de Holocaust? Misschien een betere vraag is dan, wat zou er allemaal voor zorgen dat iemand niet het recht voor u zou hebben? Want u zegt inderdaad als iemand de Holocaust ontkent, dan vind ik dat je zo'n verhaal niet zou moeten schrijven en mogen schrijven en zijn er andere redenen waarom u zegt van nou: Als je dat doet?

00:13:10 Participant 6: Ja nou, als je echt geschiedvervalsing gaat toepassen in een verhaal, dan wordt het lastig. Een heel ander voorbeeld is dat er natuurlijk heel veel romance achtige, liefdes achtige verhalen, Young Adult literatuur waarin het zo is dat je denkt van oh ja, een is de ware en het voelt dan echt fantastisch. Ik denk dat als je dat veel leest dat je misschien wel

eens een verkeerd beeld kunt krijgen van hoe het zou moeten zijn. Dat er bijvoorbeeld relaties bij wijze van stuklopen omdat leerlingen ooit hebben gelezen en denken zo voelt het niet zoals in dat boek. Dat is lastig als je alleen maar dat leest en niet weet dat het fictie is of je niet doorhebt. Dit is maar één manier waarop je het zou kunnen schrijven, dus ik zou moeite mee hebben als mensen echt, zeker als je het over Holocaustfictie, als het de waarheid helemaal links laat liggen. Er wordt natuurlijk nog steeds over geschreven Holocaustfictie en over de Eerste Wereldoorlog, of wat dan ook, dat vind ik juist heel slim dat mensen dat doen, zodat het levend blijft, want het is wel onderdeel van de cultuur. Ja, waar je van kennis van zou kunnen nemen en met een stukje afstand en wat meer overzicht, denk ik dat je er juist heel goed over zou kunnen schrijven, omdat je meerdere bronnen kunt raadplegen. Mensen die het hebben meegemaakt is misschien een beetje eenzijdige blik hebben, wat ook prima is als je daarover schrijft, maar dan is het niet per se literatuur fictie.

00:14:32 Interviewer: Heeft u in uw literatuurlessen dan ook wel eens over de relatie tussen de auteur en de roman? Hebben die überhaupt een invloed op elkaar?

00:14:47 Participant 6: Als ik bijvoorbeeld een klassiek boek zoals dit doe, dan vraag ik even zelf een stukje informatie te vinden over de auteur, dat ze een klein beetje een beeld hebben. Van wie is deze schrijver? Maar ik ben eigenlijk niet echt bezig met de auteur. Meestal dan heb ik het echt over het verhaal.

00:15:03 Interviewer: De reden waarom ik dat vraag is omdat in de literatuur wordt bijvoorbeeld veel aangekaart dat de oma van Bruno en dat staat er heel klein in is, maar er is een quote en die zegt ongeveer dan: De oma van Bruno heeft een typisch Iers uiterlijk. Ze heeft rood haar groene ogen en ze claimt altijd dat ergens in haar familie iemand is die Iers is. De oma van Bruno is natuurlijk het enige personage dat zich afzet tegen de ideeën van Hitler. Ze verlaten op een gegeven moment zelfs met ruzie een etentje in Out-With, omdat de vader van Bruno met trots zijn nieuwe commandant kostuum aan haar laat zien. Vervolgens overleed ze ook, dus je krijgt haar daarna ook niet meer te zien. Wie ook Iers is, is John Boyne, de auteur van de roman. Is het dan volgens u belangrijk dat dit karakter, de oma van Bruno, die zich afzet tegen de ideeën van Hitler en John Boyne, de auteur van de roman, dezelfde afkomst hebben?

00:16:03 Participant 6: Ik wist het niet. Dus zo goed research heb ik zelf ook niet gedaan. Nee, ik denk dat, het zou interessant kunnen zijn om te zeggen van: goh wat grappig of interessant dat hij misschien wel zijn eigen roots heeft gebruikt om daar een karakter in te schrijven. Dat zou ik dan meer als een soort wat grappig of een soort kleine, ik noem het maar even een zijweggetje. Ik zou dat denk ik niet belangrijk maken in in in in lessen daarover.

00:16:32 Interviewer: Ik moet zeggen, ik heb daar ook hele wisselende antwoorden over gehoord. Sommige mensen zeggen omdat ze het enige niet-Duitse karakter is, dat het dan wel heel erg van invloed kan zijn op een roman, omdat ze zich identificeert als niet-Duits en ook vanwege de onderdrukking van de Ierse bevolking in het verleden, dat ze dan zeggen: het is misschien juist wel belangrijk dat John Boyne zijn stem daardoor via de oma laat spreken. Aan de andere kant maakt het bijvoorbeeld Bruno ook iets minder Duits, omdat die oma Iers.

00:17:17 Participant 6: Ik ben er gewoon niet zo heel diep op ingaan, denk ik. Ik vind het is wel een heel belangrijk karakter, ik zeker weet dat ik haar heel erg uitgelicht heb, maar in het verhaal ook dat leerlingen hebben van oh ja, zij is anti en dat een beetje tussen de regels door gezegd. Maar moet je dat natuurlijk eruit halen? Dat haal ik wel naar voren als karakter, maar niet per se haar Iersheid of zo, nee.

00:17:50 Interviewer: Het zijn ook echt maar 3 zinnen uit de roman. Maar het wordt in de literatuur erg opgelicht dus ik dacht, ik ga even kijken hoe dat in het veld, om maar zo te zeggen?

00:17:51 Participant 6: Ja. ik heb het überhaupt niet opgepikt. Ik heb het al een paar keer gelezen. Het is niet eens bij gebleven.

00:17:58 Interviewer: Nee, kan ik me heel goed voorstellen. Dan heb ik nog een afsluitende vraag: Als u het curriculum zelf helemaal zou mogen indelen, zou u dan op een andere manier omgaan met Holocaustfictie in uw lessen?

00:18:13 Participant 6: We hebben niet echt een heel duidelijk, we hebben wel literatuur curriculum, maar dat is een beetje eigenlijk naar vrije keus. Bijvoorbeeld in de vierde klas lezen we een klassikaal boek en dan kun je bijvoorbeeld kiezen, van: ik heb dit jaar zin in The Boy in the Striped Pyjamas en volgend jaar doe ik Animal Farm en het jaar daarna ook weer iets anders, dus het komt soms ook helemaal niet voor, het hele Holocaustfictie verhaal. Sommige leerlingen kiezen het dan zelf want het is een heel aantrekkelijk boek voor leerlingen, omdat het heel makkelijk voelt voor leerlingen. Het leest redelijk makkelijk en het is een verhaal waar je goed in mee kunt. Ik ben op zich wel helemaal tevreden met de keuzevrijheid die we hebben van jezelf waar je zin in hebt én wat probeert, probeer een beetje aan te sluiten bij de klas, dus ik denk niet dat ik zomaar iets heel ergs zou veranderen, erin.

00:19:00 Interviewer: Dus op zich ook prima, toch?

00:19:02 Participant 6: Ja het feit dat het niet altijd misschien helemaal bij leerlingen nul Holocaustfictie langskomt, ja, daar kan ik wel mee leven ja.

00:19:10 Interviewer: Op zich. Ja, want de wat ik ook veel te horen krijg is bijvoorbeeld bij het vak Duits dat er dan eigenlijk altijd wel iets van Holocaustfictie al in zit, dus dat docenten dan zeggen van: oh, maar dat krijgen ze in principe toch wel mee bij Duits. Dus als ze het dan niet kiezen bij Nederlands of Engels, dan vind ik het wat minder erg. Het is niet dat ze helemaal niet mee in aanraking komen.

00:19:34 Participant 6: Ja, ik denk er zijn waarschijnlijk leerlingen die er überhaupt nooit mee in aanraking komen, want die hebben je kijk. Dan hebben ze sowieso gehoord van de Tweede Wereldoorlog, want dat krijg je ergens in geschiedenis. basisschool, voortgezet onderwijs krijg je dat sowieso of je straks kiest of niet kiest en ik denk dat dat voor sommige mensen dat misschien ook al wel genoeg is, want ik weet ook wel dat soms leerlingen ook wel echt moeite mee hebben die het die te verschrikkelijk vinden. Dus dat ik net al zei dat einde vinden sommige leerlingen echt wel heel ingrijpend van: jeetje, maar mevrouw, zijn ze dan dood? Ik voel mijzelf daarin. Dat vinden ze ook heel lastig. Die onzekerheid dat natuurlijk niet per se geschreven wordt, dat is ook wel een interessant punt natuurlijk. Waarom kiest de schrijver ervoor om het daar te laten eindigen? Nee, ik kan er wel mee leven als leerlingen, ja, misschien wel nooit in aanraking komen met Holocaustfictie. Dat is jammer, want het is een hele rijke bron. Er is zo ongelooflijk belachelijk veel literatuur over alle mogelijke onderwerpen. Die komt altijd iets te kort.

00:20:33 Interviewer: Nou, dank u wel. Nogmaals, het was een ontzettend fijn gesprek, dank u voor uw tijd en uw moeite. Ik ga eventjes uitleggen wat er met dit gesprek gaat gebeuren. Ik ga eerst transcriberen en dan ga ik er een Thematische Analyse op loslaten, dus ik ga eerst alle antwoorden die u heeft gegeven en ook uw collega's categoriseren in codes en vervolgens die codes dan onderverdelen in thema's, zodat ik in grote lijnen weet wat voor in wat voor thema's er antwoord wordt gegeven. En mocht u interesse hebben dan stuur ik de scriptie met alle liefde naar u op als ik hem zelf terug heb.

00:21:10 Participant 6: Ik vind dat wel leuk.

00:21:11 Interviewer: Ja, nee, dan doe ik dat. Fijn. En dan wens ik u voor nu een fijne, prettige middag en ga ik de opname sluiten.

Gesprek 7

00:00:01 Interviewer: Goededag. Nogmaals bedankt voor uw deelname aan dit interview en hartelijk welkom bij deze bijeenkomst. Laat ik voordat ik begin mezelf even voorstellen. Ik ben Daphne Gentiluomo en ik heb vorig jaar de bachelor Nederlandse Taal en Cultuur afgerond en momenteel doe ik de master Europese Letterkunde waar ik nu aan het afstuderen ben. We zullen vandaag het gaan hebben over hoe Holocaustfictie wordt behandeld in het klaslokaal met betrekking tot het vak Engels en als casus voor deze conversatie zal *The Boy in the Striped Pyjamas* worden gebruikt. Ik ga u een aantal vragen stellen en het idee is dat u uw mening geeft over hoe deze kwesties worden behandeld in uw literatuurlessen of dat u ze zou behandelen in de literatuurlessen. Deze meeting zal om en nabij een half uur in beslag nemen. Voordat we beginnen wil ik u erop wijzen dat deze meeting wordt opgenomen en dat wat vandaag wordt besproken, zal worden verwerkt in de resultaten van mijn scriptie. En daarbij wil ik u erop attenderen dat u anoniem zal blijven binnen het onderzoek en dat ik zorgvuldig met de verwerking van de resultaten van dit gesprek zal omgaan. Dit is een online meeting, dus het is onvermijdelijk dat we soms elkaar een beetje in de rede zullen vallen. Ik zal proberen om het gesprek zo soepel mogelijk te laten verlopen en voordat we beginnen met de vragen ga ik eventjes uw geheugen opfrissen door een samenvatting van de roman te geven. Nou, de *The Boy in the Striped Pyjamas* gaat over de negenjarige Bruno die van zijn ouders te horen krijgt dat ze naar Out-With gaan verhuizen en Out-With is de gefictionaliseerde vorm van Auschwitz, omdat de vader van Bruno een prominente baan krijgt als nazicommandant. Eerst vindt Bruno het erg lastig om zijn vrienden ook achter te laten in Berlijn, maar daar zal snel verandering in komen wanneer de familie aankomt in Out-With. Bruno ziet door het raam in zijn kamer van Out-With het concentratiekamp liggen en hij denkt dat de gevangenen die daar wonen dat dat een soort boeren zijn die gekleed zijn in een soort pyjama. Bruno is een echte avonturier en houdt er ook van om te spelen. En hoewel zijn moeder ook tegen hem zegt van: blijf nou alsjeblieft in de tuin, gaat hij toch het bos in en komt hij zo spelenderwijs bij de hekken van Out-With terecht, waar die het Joodse jongetje Shmuel ontmoet. Langzaam worden ze vrienden. Bruno komt ook steeds terug met eten en wanneer Shmuel aan Bruno vraagt om te helpen te zoeken naar zijn vader, die al een paar dagen weg is, twijfelt Bruno daar ook niet over en komt ook gelijk onder het hek door. Alleen Bruno heeft een erg onschuldige perceptie van hoe Out-With eruit ziet. Ook als hij binnenkomt is hij eigenlijk heel erg verbaasd over dat er geen kraampjes en cafeetjes en markten zijn. Hij zegt op een gegeven moment ook: alles wat ik dacht dat er zou zijn, was er niet. Dus hij heeft ook geen flauw benul van wat er zich allemaal afspeelt in Out-With. Aan het einde van het boek komen de twee jongens in een soort van stroomversnelling van mensen terecht en worden ze geleid naar de gaskamers, en dan wordt de insinuatie gewekt dat beide jongetjes worden vergast. Nou, dat leidt ons tot de eerste vraag: behandelt u *The*

boy in the Striped Pyjamas in uw literatuurlessen en wat zijn de voornaamste aspecten van de roman die u met uw leerlingen bespreekt?

00:03:22 Participant 7: Persoonlijk heb ik het boek inderdaad nog niet behandeld tijdens mijn lessen. Ik vind het wel een toepasselijk boek om te gebruiken in de lessen vanwege de jonge leeftijd van de jongens die er zijn, plus het is niet allemaal dood en verdoemenis om het zo even heel goed te zeggen. Wat was het tweede deel van je vraag?

00:03:49 Interviewer: Wat zijn de aspecten van de roman die u bespreekt met uw leerlingen? Maar u zegt: ik heb nog geen Holocaustliteratuur gegeven, dus misschien welke aspecten uit de roman zou u belichten aan uw leerlingen?

00:04:02 Participant 7: Vanuit dat boek gezien zou ik zeggen, een beetje tegenstrijdige berichten. Zijn vader die daarin nog een rol speelt en wat hem wordt voorgelegd als jonge kind zijnde, tegenover wat hij daadwerkelijk te zien krijgt. De verschillende berichten die daar toen altijd ook gaande waren en die in het boek of film nog ontzettend afspelen, waardoor het zo'n dramatisch einde heeft.

00:04:35 Interviewer: Sorry, kunt u dat laatst nog even herhalen u? U had het over de vader?

00:05:04 Participant 7: Ja, de tegenstrijdige berichten vanuit zijn vader versus wat Bruno echt ziet in het kamp.

00:05:16 Interviewer: En u zegt bijvoorbeeld ook, het is fijn dat die jongetjes zo jong zijn. Bedoelt u daarmee ook dat het fijn is voor jonge lezers om in aanraking te komen met Holocaustfictie voor het eerst en dat dan te zien door de ogen van een kind. Dat ze daar zich zeg maar misschien meer mee kunnen vereenzelvigen? Dat ze zich beter kunnen inleven in de personages?

00:05:42 Participant 7: Ja, inderdaad. Ik denk dat dat toepasselijker is, maakt het verhaal wat onschuldiger in het begin, waardoor het iets gemakkelijker inkomen is en beter wennen is aan het onderwerp aan sich om er volgens inderdaad het wel wat te verergeren in deze situatie en ik denk dat ze zich daar wel beter mee kunnen associëren. Ja.

00:06:12 Interviewer: Heeft u het in uw literatuurlessen, of zou u het in uw literatuurlessen wel eens hebben over de relatie tussen de auteur en de roman? En hebben die überhaupt wel invloed op elkaar?

00:06:28 Participant 7: De auteur van het boek en dan de roman zelf?

00:06:30 Interviewer: Ja.

00:06:35 Participant 7: Geen idee, durf ik zo niet te zeggen, wat daar eventueel aan is te relateren.

00:06:41 Interviewer: Een voorbeeld daarvan bijvoorbeeld is de oma van Bruno, zij is het enige karakter dat echt opvalt als zijnde anders, omdat zij zich vocaal uit tegen de ideeën van Hitler. Op een gegeven moment, om daar een voorbeeld van te geven, stormt zij ook boos met ruziën etentje uit. Nadat de vader van Bruno met trots zijn nazicommandant kostuum had laten zien. En daarna komt ze ook nooit meer langs bij de familie. Ergens in de roman staat dat ze typisch Ierse kenmerken heeft dus bijvoorbeeld rood haar groene ogen en dat ze ook claimt dat ze Ierse roots heeft, omdat ergens in haar familie een Ierse familielid heeft gezeten. John Boyne is zelf ook Iers. Is dat volgens u iets significant wat erin zit? Dat Boyne juist dat karakter Iers heeft gemaakt?

00:08:11 Participant 7: Ja, ik denk zeker wel dat dat invloed heeft op haar karakter.

00:08:42 Participant 7: Ja. Ho, zijn we dan weer.

00:08:47 Participant 7: Ja we zijn er weer, kijk aan.

00:08:48 Interviewer Ja perfect.

00:08:50 Participant 7: Oké. Ja, we hebben weer even storing gehad.

00:08:53 Interviewer: Oké, dus John Boyne is Iers, de oma is Iers. De oma van Bruno zet zich af tegen de idee van Hitler. Is het dan iets belangrijks dat juist dat karakter Iers is?

00:09:09 Participant 7: Ja dat denk ik wel. Ik denk dat dat zeker de invloed is vanuit de auteur op het verhaal, om daar toch een beetje zijn eigen perspectief en mening over te kunnen uiten in het boek zelf.

00:09:26 Interviewer: En dan is dat perspectief dat ook Boyne zich afzet tegen de idee van Hitler?

00:09:35 Participant 7: Dat zou goed kunnen. Nou ja, zeker. Ik denk dat dat een plausible conclusie is die je zou kunnen trekken daaruit ja.

00:09:45 Interviewer: En zou u zo een relatie tussen de auteur en een roman bespreken met uw leerlingen of zegt u: misschien is dat nog iets te hoog gegrepen, of is dat juist wel

belangrijk om te benoemen én zeg maar in welke leeftijdscategorie, in welk niveau moet ik een beetje denken aan wie u al les heeft gegeven?

00:10:08 Participant 7: Ik heb meerdere klassen op eigenlijk meerdere niveaus lesgegeven. Persoonlijk zou ik de deze relatie niet heel snel bespreken, want dat onderwerp an sich is al meer dan gespreksstof genoeg. Maar voor de wat? Meerdere jaars studenten, die hier al wat meer van op de hoogte zijn dan wat meer er in aanraking mee zijn geweest, zou dit een zeer interessante input kunnen zijn. Dus ik zie dat meer als uitbreiding en verdieping op de basisinformatie, laat ik het zo zeggen.

00:10:47 Interviewer: John Boyne heeft zelf de Tweede Wereldoorlog bijvoorbeeld niet meegemaakt. Heeft hij dan wel recht om te schrijven over zo'n gevoelig en lastig onder woorden te brengen onderwerp als de Holocaust? Het zijn de grote vragen die hier worden gesteld.

00:11:07 Participant 7: Inderdaad. Ja, zeker. Dat is een ontzettend grijs gebied en daar kunnen we denk ik urenlang over discussiëren. Mijn persoonlijke mening daarin als je iets zou, zo zou ondernemen, verwacht ik dat daar voorafgaande dermate uitvoerig onderzoek naar is geweest. Om te kunnen zeggen: dit is een boek en een verhaal, wat het meest op waarheid gebaseerd is met wellicht hier en daar een stukje fictie, maar wat wel een representatie is van hoe het er toentertijd aan toe ging of zou kunnen gaan.

00:11:56 Interviewer: Oké en wat zou ervoor zorgen dat u zegt: deze persoon heeft geen recht om te schrijven over Holocaustfictie en over de Holocaust?

00:12:14 Participant 7: Personen die totaal onbestudeerd uitingen doen over het onderwerp alsof ze er alles vanaf weten zonder ook maar enig vooronderzoek te doen.

00:12:26 Interviewer: John Boyne beschrijft zelf zijn *The Boy in the Striped Pyjamas* als een fabel en hij zegt ook expliciet: dit is niet een geschiedenisboek, dit is een fabel die lezers een les moet leren over empathie en antipathie en dus niet een natuurgetrouwe schets moet zijn over hoe Auschwitz er in die tijd moet hebben uitgezien. Toch is het wel een roman die veel wordt gelezen door jongeren zoals bijvoorbeeld ook uw leerlingen en dit is waarschijnlijk ook één van de eerste keren dat zij in aanraking zullen komen met fictie over de Holocaust en ook met het spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid. Is het dan in die zin uw verantwoordelijkheid om indien er inaccurate representaties van de werkelijkheid in de roman verborgen zitten, wat die kinderen dus misschien niet zullen kunnen snappen, is dat dan uw verantwoordelijkheid als docent om dat te bespreken met uw leerlingen?

00:13:37 Participant 7: Ja in dat opzicht wel. Ja, dat is mijn verantwoording vanuit mijn rol als docent en de vrijwillige keuze die ik heb gemaakt om dit boek dan als literaire materiaal aan te halen. Ja, dat presenteren aan mijn klas en dan vind ik dat ik daar dan ook verantwoordelijk voor zou moeten zijn om enige onregelmatigheden wel duidelijk te maken naar mijn leerlingen toe om gewoon miscommunicatie te voorkomen.

00:14:05 Interviewer: Ja. En wat vindt u er dan van dat John Boyne het een fabel vindt? Is dat niet een 'easy way out' om het maar zo even te zeggen?

00:14:19 Participant 7: Ja, ik denk dat hem dat een beetje veilig stelt voor wellicht bepaalde kritieken, maar aan de andere kant is dat misschien.

00:15:09 Interviewer: Volgens mij ben ik er weer.

00:15:10 Participant 7: Hoi, ja.

00:15:12 Interviewer: Zijn er weer helemaal goed, even kijken, u zei: ik denk dat het hem aan de ene kant veilig stelt en toen wilde u uw zin vervolgen toen viel ik weg volgens mij?

00:15:25 Participant 7: Hij wordt inderdaad veilig gesteld van bepaalde kritieken, want het is inderdaad een werk van fictie. Aan de andere kant is hij daar misschien ook gewoon heel eerlijk over in dat opzicht.

00:15:41 Interviewer: En wat ik heb gelezen is dat hij het boek aan het schrijven was en er later in het proces achter kwam van er zijn een aantal dingen die niet kloppen en voor het verhaal is het misschien beter als ze erin blijven voor het werk, maar de schets van de werkelijkheid klopt het niet helemaal dus toen heeft hij besloten om in plaats van 'roman' heeft hij er 'fabel' opgezet.

00:16:11 Participant 7: Ik denk dat dat op zich een slimme keuze geweest is. Het blijft een verhaal en het moet ook leesbaar zijn voor de studenten, zeker als je het voor het eerst aanbiedt. In verhalende vorm is dat beter dan in echte documentatie vorm berichten. En om dan te zeggen: ik laat die onwaarheden, laat ik erin zitten omwille van het verhaal, denk ik dat dat een slimme keuze geweest is en kunnen wij daar als docent verder op voortborduren door daarover in discussie te gaan met onze leerlingen. Zo van: hé, we hebben dit gezien en dit is wat er gebeurd is. Is dat waar? Is dat niet waar? Kan dat? En zo kan je er een gesprek over voeren. Ja.

00:16:58 Interviewer: Bespreekt u wel eens het spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid in uw literatuurlessen? En hoe zou u dat doen bij *The Boy in the Striped Pyjamas*? Dus uw

leerlingen zijn vrij jong en die komen nu voor het eerst in aanmerking met fictie en soms is het heel duidelijk wat fictie is en wat zeg maar een bijvoorbeeld een autobiografie is. Dat is heel duidelijk dat verschil, maar bijvoorbeeld *The Boy in the Striped Pyjamas* is duidelijk een verhaal dat zich afspeelt in een in een omgeving die wel echt heeft bestaan, maar dan nog een gefictionaliseerde vorm ervan. Dus daar is die scheidslijn tussen tussen feit en fictie misschien wat vager. Probeert u dat dan wel uit te leggen aan uw kinderen van: goh, dit is wel fictie en en op sommige punten had het ook inderdaad niet kunnen gebeuren?

00:17:55 Participant 7: Jazeker. Het is inderdaad aanhakend op wat ik net zei, de onwaarheden maken dat mogelijk en zijn bronnen voor een goed discussiepunt. Het feit dat hij zo gemakkelijk onder dat hek door kan kruipen bijvoorbeeld, is niet echt gebaseerd op de realiteit. En dat is een heel raak punt, denk ik om goed over te hebben en dan kan je tevens het onderwerp van fictie versus non fictie wel aanhalen. Ja, zeker bij dit verhaal.

00:18:30 Interviewer: Oké helder, dan heb ik eigenlijk nog een laatste concluderende vraag: als u het curriculum helemaal zelf zou mogen indelen, zou u dan op een andere manier omgaan met Holocaustliteratuur of Holocaustfictie in de literatuurlessen of als je het helemaal zelf iets mogen delen, hoe zou u dat dan aanpakken?

00:18:55 Participant 7: Nou, recentelijk heb ik zelf het korte verhaal *Maus* moeten lezen, wat ook helemaal gebaseerd is op Tweede Wereldoorlog en Holocaust en dat soort dingen.

00:19:06 Interviewer: Hoor ik van veel docenten inderdaad, dat ze daarmee bezig zijn met het werk.

00:19:15 Participant 7: Bij ons. En soms wel wat ho?

00:19:40 Interviewer: De verbinding ging even weg. U was 'bij ons op de opleiding' en we hadden het over *Maus*.

00:19:49 Participant 7: *Maus* inderdaad zou ik eventueel in het curriculum toevoegen vanwege de visualiteit. Inderdaad het feit dat het een Comic Book is maakt het lezen wat gemakkelijk en luchtig. Plus dat, het verhaal is een tweedehands verhaal van iemand die het daadwerkelijk heeft meegemaakt wat ik wel heel waardevol maakt. Aan de andere kant, het is ook het visuele met de afbeeldingen waarbij die zijn soms best intens. In tegenstelling tot *The Boy in the Striped Pyjamas*. Dus ik zou dat als eerste aanbieden en eventueel *Maus* in een verdere stap, om dat wat verder uit te breiden bij wijze vanwege de heftigheid van sommige illustraties, ja.

00:20:48 Interviewer: Ja, daar heb ik het in mijn scriptie ook veel over. In *The Boy in the Striped Pyjamas* worden eerder dingen weggelaten dan dat ze wel worden verteld. Bijvoorbeeld we zien ook heel veel in *The Boy in the Striped Pyjamas* dat er wordt gehint naar rook en geur, de geur van rook, en daar wordt dus gehint naar de vergassingen. Maar we lezen het niet letterlijk en wat dat doet is dat er een soort van open plekken in het verhaal ontstaan die de lezer zelf moet invullen. Maar op het moment dat een lezer die kennis zelf nog niet heeft is het dus of dat die open plekken hij die open plekken niet kan invullen en op een wat veiligere manier kan beginnen met leren lezen over de Holocaust. Of als die zich wel kan indenken dan, zeg maar, je brein gaat niet zulke erge dingen bedenken als dat het echt was, omdat je hebt het zelf niet meegemaakt, dus je kunt gewoon niet eens beginnen met bedenken hoe dat moet hebben geroken of eruit hebben gezien. Dus in die zin zijn de open plekken in dat verhaal naar hoe ik het boek heb gelezen inderdaad wel een goed opstapje om te beginnen met lezen met *The Boy in the Striped Pyjamas* voor jonge kinderen. Dan ga ik afronden. Dit was een ontzettend verrijkend en fijn gesprek, nogmaals heel erg bedankt voor uw tijd en voor uw moeite vanmiddag. Wat er met het gesprek gaat gebeuren is het volgende: ik ga alles transcriberen en dan ga ik de antwoorden coderen en in thema's onderbrengen, zodat ik van iedereen ongeveer weet wat er in grote lijnen als argumenten worden aangedragen op de vragen. En mocht u nog interesse hebben, ik stuur de scriptie met alle liefde eventjes toe als ik mijn cijfer terug heb en dan wens ik u een hele fijne, prettige middag nog.

00:22:41 Participant 7: Fijn, heel veel succes en een fijne middag.

00:22:45 Interviewer: Dank u wel en dan zet ik de opname op stop.

Gesprek 8

00:00:10 Interviewer: Nou, goedemiddag. Nogmaals bedankt voor uw deelname aan dit interview en hartelijk welkom bij deze bijeenkomst. Laat ik voordat we beginnen mezelf ook even voorstellen. Ik ben Daphne Gentiluomo en ik heb vorig jaar de bachelor Nederlandse taal en cultuur afgerond en momenteel ben ik bezig met mijn master Europese letterkunde. Daar ben ik nu aan het afstuderen. We zullen het vandaag gaan hebben over hoe de Holocaustfictie wordt behandeld in het klaslokaal met betrekking tot het vak Engels. Als casus voor deze conversatie zal *The Boy in the Striped Pyjamas* worden gebruikt. Ik ga een aantal vragen stellen en het idee is dat u uw mening geeft over deze kwesties over hoe ze u zou behandelen of hoe ze behandelt in uw eigen lessen. Deze meeting gaat om nabij een half

uurtje in beslag nemen. Voordat we beginnen wil ik erop wijzen dat deze meeting wordt opgenomen en dat wat vandaag wordt besproken, dat dat zal worden verwerkt in de resultaten van mijn scriptie. Is dat voor u in orde?

00:01:16 Participant 8: Ja hoor.

00:01:18 Interviewer: Helemaal goed. Daarbij wil ik u erop attenderen dat u anoniem zal blijven binnen het onderzoek en dat ik zorgvuldig met de verwerking van de resultaten van dit gesprek zal omgaan. Dit is een online meeting dus het is onvermijdelijk dat we elkaar soms in de rede vallen of dat er schoolbel op de achtergrond te horen is, maar ik zal proberen het gesprek zo soepel mogelijk te laten verlopen. Voordat we beginnen zal ik even uw geheugen gaan opfrissen door een kleine samenvatting van de roman te geven. De roman gaat over de negenjarige Bruno die van zijn ouders te horen krijgt dat ze naar Out-With gaan verhuizen en Out-With is de gefictionaliseerde vorm van Auschwitz, omdat Bruno's vader daar een prominente baan krijgt als nazicommandant. Eerst vindt Bruno het erg lastig om zijn vrienden achter te laten in Berlijn, maar daar zou al snel verandering komen wanneer de familie aankomt in Out-With. Bruno ziet door het raam in zijn kamer het concentratiekamp liggen en de gevangenen die daar wonen en op de één of andere manier denkt hij dan dat de gevangenen boeren zijn die een soort pyjama's aan hebben. Bruno is een echte avonturier en onder ondanks dat zijn moeder tegen hem zegt van: blijf gewoon in de tuin spelen, besluit hij op een dag toch het bos in te trekken en komt hij op een gegeven moment aan bij de hekken van Auschwitz, waar hij het Joodse jongetje Shmuel ontmoet. Ze worden langzaam bevriend en Bruno blijft ook steeds terugkomen, probeert ook steeds eten mee te nemen voor de uitgehongerde Shmuel. Alleen er is een klein probleem en dat is dat Bruno een erg naïef beeld heeft van Auschwitz. Op een dag komt Shmuel naar hem toe, zegt dat zijn vader al een paar dagen kwijt is en wanneer Shmuel dan vraagt: kom je helpen om mijn vader te zoeken, twijfelt Bruno er dan ook niet over en klimt gelijk het hek onder en het eerste wat hem eigenlijk opvalt is dat er geen kraampjes zijn. Hij had verwacht dat er groente- en fruitkraampjes zouden zijn, cafeetjes en het eerste wat hij eigenlijk denkt is: alles wat ik dacht dat er zo zijn, was er niet. Eenmaal aangekomen in het kamp, raken die jongens verzeild in een soort stroomversnelling aan mensen en worden ze naar de gaskamers geleid en wordt geïnspireerd dat beide jongetjes komen te overlijden in de gaskamers. Nou, de eerste vraag die ik zou willen stellen is: behandelt u *The Boy in the Striped Pyjamas* in de literatuurlessen en wat zijn dan de voornaamste aspecten die u van de roman met uw kinderen bespreekt?

00:03:41 Participant 8: Nou, ik heb *The Boy in the Striped Pyjamas* tot nu toe dit jaar niet, maar twee jaar daarvoor in tweede klas havo vwo gelezen. En dan, ja, dat qua leeftijd vind ik ze wel jong qua het onderwerp, maar het boek is natuurlijk echt een kinderboek en ook qua niveau Engels is dat echt wel een boek voor 2 havo, vwo. Dus vandaar dat leerjaar. En waar

ik meestal echt wel op focus is wel op het perspectief van het boek, omdat dat het heel interessant is om ook daar qua literatuurlessen aandacht aan te besteden. Wat gebeurt er nou als het zeg maar vanuit één perspectief is geschreven en dan in dit geval natuurlijk vanuit Bruno's perspectief en omdat leerlingen heel goed bewust zijn wat er wel hè, wat de Holocaust inhoudt en wat er is gebeurd, maar dat Bruno dat vanuit zijn kinderlijke belevingswereld meemaakt. Dus daar focus ik dan erg op en ja wat meer op. Ja, ook wel op wat filosofische kant. Want ik ging net even terug kijken van: oh wat, wat heb ik ook alweer toen behandeld en vaak? En toen ben ik begonnen ook met een aantal introductie vragen van: How powerful is friendship en Can silence have dangerous consequences? Dus meer soort van wat filosofische vragen over die belangrijke vraagstukken in het boek van die vriendschap tussen die twee. Dus die zo verschillend zijn. En stilte, niks zeggen, is dat ook een misdrijf? In dit geval omdat mensen wel wisten wat er aan de gang was in de Holocaust. Dus daar focus ik dan meer op en dan echt op de historische punten van de Holocaust.

00:05:43 Interviewer: Dat vind ik wel een interessant aspect. Als u het heeft over silence, dan vraag ik me af, heeft u ook misschien wat ik heel veel las in de literatuur is namelijk dat er heel veel open plekken in de roman zitten. Eentje daarvan is bijvoorbeeld dat het de Jodenhaat en het geweld tegen de joden en de genocide dat dat erg impliciet wordt gelaten aan de roman. Er wordt bijvoorbeeld wel naar de verrassingen gehint door bijvoorbeeld steeds te zeggen dat er rook komt uit de schoorstenen van Auschwitz. In de film zeggen ze zelfs dat het heel erg stinkt, maar het wordt niet expliciet benoemd waardoor jonge lezers eigenlijk voor zichzelf moeten invullen dat het aan de gang is of dat ook zo'n soort iets is wat je dan zou bespreken.

00:06:36 Participant 8: Per hoofdstuk heb ik wat vragen dan. Na hoofdstuk 5 heb ik dan de vraag van: wat is er echt aan de hand? Want Bruno, die heeft iets niet in de gaten, maar wat is er echt gaande? Dus dat vraag ik dan wel van, want het wordt inderdaad nergens bewust genoemd, maar ik heb dat dan niet zo over, alsof dat ook onderdeel is van die stilte, want die stilte staat daar volgens mij wel los van, maar het is meer het wordt niet benoemd omdat Bruno het niet zelf niet in de gaten heeft en een kind is en niet weet wat er gaande is en die stilte, die is meer denk ik ook bij de mensen eromheen die er eigenlijk wel van afwisten, maar die nooit iets, ja, hebben gezegd zeg maar.

00:07:41 Interviewer: En de relatie tussen de auteur en de roman dan, heeft u het daar misschien wel eens over in uw literatuurles met uw kinderen?

00:07:52 Participant 8: Nee en in deze, ik zou eerlijk gezegd ook niet weten wie heeft het geschreven?

00:08:00 Interviewer: John Boyne.

00:08:02 Participant 8: Oké, normaal heb je het daar misschien nog wel eens over. Maar hier heb ik het er niet over de auteur en de roman zover ik me kan herinneren.

00:08:09 Interviewer: Zijn er romans waar u dat wel bij bespreekt? Bijvoorbeeld misschien zelfs Holocaustliteratuur dat u wel zegt van: nou dat, dat zou ik dan wel bespreken.

00:08:22 Participant 8: Ja een ander boek wat ik in vwo 4 wel eens lees en ik heb het ook in havo 5 gelezen is Night. Ik weet niet of je dat kent, van Elie Wiesel heet hij. Ik weet niet hoe je het uitspreekt. En die man die zelf in concentratiekamp heeft gezeten en daar een roman over heeft geschreven. Ja, daar is natuurlijk een hele duidelijke reden waarom je dat zou bespreken. En dan is de auteur natuurlijk heel belangrijk. Ik weet zelf niks over de auteur van The Boy in the Striped Pyjamas, dus ik weet ook niet of hij een connectie heeft met of hij zelf joods is of connectie heeft met de Holocaust. Maar ja, over het algemeen zou ik wel de auteur bespreken, omdat het natuurlijk wel belangrijk is voor hoe het boek is geschreven en wat voor link daar legt.

00:09:15 Interviewer: Nou, wat bijvoorbeeld aangekaart werd door de literatuurcritici is: er is een heel klein stukje en daarin wordt gezegd dat de oma van Bruno een typisch Iers uiterlijk heeft. Ze heeft rood haar, groene ogen en dat ze claimt dat er ergens in haar familie Ierse voorouders waren. John Boyne is zelf ook Iers en het opvallende is dat de oma, ze is natuurlijk in het verhaal een erg opvallend karakter. Ze zet zich als de enige vocaal af tegen de ideeën van Hitler. Verlaat zelfs met ruzie een etentje in Out-With nadat de vader van Bruno trots zijn nieuwe nazicommandant een kostuum laat zien. Vervolgens komt ze ook niet meer langs en overlijdt ze. Is het dan, als u weet dat de auteur Iers is, maar ook dan dit speciale karakter, is dat dan iets wat van invloed zou zijn volgens u op het verhaal?

00:10:16 Participant 8: Ja. Of nou ja, van invloed op het verhaal. Ik zou dat wel iets interessants vinden om te bespreken met de leerlingen. Ik vind dit voor de leeftijdsgroep van de tweede klas al wel weer ver gaan, omdat dat natuurlijk een beetje symboliek is wat ik dan nog niet zo heel belangrijk vind. Maar het is natuurlijk wel een heel belangrijk of een heel interessant aspect. Inderdaad dat hij, ja, alsof hij de dus inderdaad de Ieren zo afgeschilderd van: goh, die hebben zich wel laten horen of dat hij zelf Iers is en die oma dan ook Iers. Ja, daar zit natuurlijk wel iets achter, dus ik denk dat dat wel belangrijk is. Of daar zit iets achter, dat weet ik niet, maar dan zou je iets achter kunnen lezen en dat zou ik dan wel bespreken met de leerlingen.

00:11:10 Interviewer: John Boyne heeft zelf de Tweede Wereldoorlog niet meegemaakt. Hij is Iers. Hij is natuurlijk dan katholiek. Heeft hij dan als niet-getuige, om het zo maar even te

noemen, dan wel recht om te schrijven over zo'n gevoelig en lastig onder woorden te brengen onderwerp als de Holocaust?

00:11:35 Participant 8: Ja, dat vind ik wel. Ik denk wel dat je dan natuurlijk we, als schrijver zijnde, goed onderzoek en dergelijke moet doen. Maar de Holocaust is zo'n groot iets wat iedereen aangaat in deze maatschappij na de Tweede Wereldoorlog, ik wel vind dat, ook al ben je niet joods of ook al heb je de oorlog niet meegemaakt, dat je daar nog steeds wel over moet kunnen schrijven. Het is wel zo, ik vind het hier zo het geval, maar als je mij de vraag zou stellen van: kan een bijvoorbeeld een witte man een boek schrijven over een zwarte vrouw die racisme ervaart, dan heb ik daar alweer andere gedachten bij. Maar misschien meer omdat de Holocaust inmiddels zo'n soort van collectief trauma is ofzo en dus gaat het wel verder dan alleen mensen die het per se hebben meegemaakt. Ik vind dat hij daar wel en zeker in deze vorm, ook vanuit vanuit het perspectief van een kind.

00:13:03 Interviewer: John Boyne is Iers. Ierland was het enige land dat neutraal bleef gedurende de Tweede Wereldoorlog binnen Groot-Brittannië. En dus die hebben misschien in die zin de Tweede Wereldoorlog minder meegemaakt, zou ik ook niet willen zeggen, maar.

00:13:20 Participant 8: Ik vind dit wel interessant, want dit zijn allemaal dingen. Kijk, zo wat ik net al zei: ik heb het alleen met de tweede klas gelezen, dus zo diep ben ik er zelf nooit ingaan dus ik vind het wel leuk om dit allemaal te horen, want ik wist het allemaal niet. En wat jij zegt van: hij is Iers, en Ierland was neutraal, maar zelfs Engelsen, weet ik, hebben al een hele andere, het is een soort van collectief trauma. Ja, dat is wel echt zo in Nederland en maar in het vasteland van Europa, maar zelfs in Engeland. Daar leeft de Eerste Wereldoorlog veel meer dan een Tweede Wereldoorlog of de Eerste Wereldoorlog veel meer dan een Tweede Wereldoorlog, dus daarin misschien is het daar wel niet zo een collectief trauma dus ja, ja, goeie vraag, kan hij dat wel?

00:14:12 Interviewer: Ja aan de hand van wat u zegt, ik zit er natuurlijk wel helemaal in, ik gooi gewoon steeds kleine beetje informatie op en dan ben ik gewoon benieuwd naar uw mening, Dat is eigenlijk een beetje hoe we dit doen.

00:14:19 Participant 8: Ik vind dit een lastige vraag.

00:14:24 Interviewer: Ja dat mag hè. Het zijn ook lastige vragen, daarom stel ik ze.

00:14:27 Participant 8: Ik heb er zo nooit echt over nagedacht. Ja, wat ik zeg, ik denk wel dat de Holocaust, dat hij daardoor misschien wel een ander perspectief daarop zou hebben dan in iemand, een Nederlandse schrijver die hier een boek over zou schrijven.

00:14:46 Interviewer: En bespreekt u wel eens dan het spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid in literatuur en op welke manier doet u dat dan bij *The Boy in the Striped Pyjamas*?

00:15:01 Participant 8: Een spanningsveld tussen fictie en literatuur? Kun je eens een voorbeeld geven?

00:15:07 Interviewer: Nou bijvoorbeeld, ervaart u dat er dingen in de roman zich voordoen waarvan u denkt: oh, dit had misschien echt niet zo kunnen gebeuren. Of vindt u het juist wel een hele erge natuurgetrouwe descriptie van hoe de werkelijkheid had kunnen zijn?

00:15:23 Participant 8: Ja, dat bespreek ik misschien tot op zekere hoogte bij *The Boy in the Striped Pyjamas*. Want leerlingen komen zelf al vaak met van ja, maar dan had toch nooit echt zo kunnen gebeuren dat, hè? Dat Bruno, daar waar dat hek zat, en dagenlang met hem en nou ja, daar gesprekken daarover. En hij zou toch nooit dat kamp binnen gekomen kunnen zijn? Ja, ik probeer dan juist de nadruk op te leggen dat dat juist het mooie is aan aan fictie en aan literatuur. Dat je dat juist in een boek wel kunt laten gebeuren en dat je daardoor juist de focus legt op bepaalde belangrijke thema's of concepten zoals vriendschap en de waarde van het maakt niet uit wie je bent of hoe verschillend je bent, dat er altijd een vriendschap kan zijn en de onschuld van kinderen. Ja en dat je dus aspecten erbij bedenkt om die boodschap over te brengen. En dat zou ik dan bespreken met leerlingen.

00:16:40 Interviewer: Om een verhaal over te brengen dat er dan fictieve middelen in worden gezet die misschien niet helemaal de werkelijkheid representeren, maar ook zo een pakkend verhaal te kunnen vertellen? Iets wat in de literatuur bijvoorbeeld heel vaak terugkwam was, er was een stukje dat ze elkaar ontmoetten. En dan Bruno is natuurlijk heel erg op zoek naar vriendjes. En dan vraagt hij Shmuel: zijn er veel kindjes aan de andere kant van het hek? En dan zegt Shmuel: honderden. Oh, spelen jullie dan? Nee, we spelen nooit. Als kinderen aankwamen in Auschwitz, die konden natuurlijk geen zware arbeid leveren, dus die werden eigenlijk voornamelijk gelijk naar de gaskamers gebracht om vergast te worden, want ze konden toch geen zware arbeid leveren. Er zijn natuurlijk uitzonderingen op de regel, bijvoorbeeld kinder experimenten van Josef Mengele. Maar het beeld dat daar honderden kinderen in dat concentratiekamp rondlopen, dat is best wel ja, kan het niet, dat zou ik niet willen zeggen, maar het is wel een vertekend beeld van hoe het waarschijnlijk er heeft uitgezien en is dat schadelijk voor kinderen? Want dit is waarschijnlijk één van de eerste keren dat ze met dit soort literatuur in aanraking komen.

00:17:58 Participant 8: Misschien tot op bepaalde hoogte. Ja, schadelijk zou ik niet willen zeggen, maar ze krijgen misschien wel een ander beeld dan van hoe het was. Maar als je maar wel blijft benadrukken van, wat ik net al zei dat dit wel fictie is, dus dat er wel ook elementen

in voorkomen die gewoon niet helemaal waar zijn, ja, dan is dat geen probleem. Ja uit literatuur dat ze er heel veel van kunnen leren, Maar dat het wel fictie blijft, dus dat het niet altijd waarheidsgetrouw is of dat het via de geschiedenis. Maar ik denk dat dat niet erg hoeft te zijn, want dat heb je ook met zoveel films en waar je zeg maar heel veel van kan leren, hè? Maar je moet daarbij wel de leerlingen zeg maar begeleiden en duidelijk maken van: ze laten dit zo zien, maar in het echt is dat waarschijnlijk niet helemaal zo geweest. Dit is dan bijvoorbeeld een element waar ik nog nooit echt over na heb gedacht, omdat er ook over te hebben van: er zaten niet zoveel kinderen in de concentratiekampen. Omdat, je leest het boek vaak dan bij Engels of misschien bij Nederlands, maar niet bij geschiedenis. En dus, als talendocent of als Nederlandse docent, dan heb je misschien dat minder snel in de gaten van: dat is ook een element wat eigenlijk niet klopt. Zolang je maar duidelijk blijft maken van: het is fictie. Nee dus niet alle elementen zijn waar, dan denk ik niet dat het schadelijk is.

00:19:43 Interviewer: Ja, Dat was eigenlijk mijn volgende vraag. John Boyne beschrijft *The Boy in the Striped Pyjamas* als een fabel en de roman zou eigenlijk een les moeten leren over empathie en antipathie en niet een natuurgetrouwe schets moeten zijn over hoe Auschwitz er in die tijd moet hebben uitgezien. Is het dan uw taak als docent om dat spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid kenbaar te maken, of is dat misschien ook iets een stukje verantwoordelijkheid ligt bij de auteur om op het moment dat als je een plek beschrijft die ooit heeft bestaan in een tijd die zich ooit heeft voorgedaan en niet een sci fi boek schrijft, wat duidelijk niet echt is, ligt het dan bij de auteur om te zorgen dat het zo natuurgetrouw mogelijk is, of is het dan aan u als docent? Of is er misschien een andere partij die ervoor moet zorgen dat de leerlingen daarvan op de hoogte zijn?

00:20:42 Participant 8: Het ligt zeker niet bij de auteur, want ik vind dat literatuur is ook een kunstvorm en ik vind niet dat je dan bij alles, wat dan niet volgens de geschiedenisboeken, klopt, dat dat zijn taak is om om duidelijk te maken dat het niet waar is. Nee, juist niet. Hij mag, hij moet helemaal vrij kunnen zijn in wat hij opschrijft of niet. En het ligt dan bij de lezer om dat zelf in een kader te plaatsen en zijn er vaak kennis te gebruiken om te beoordelen of iets klopt of niet. In dit geval zijn de lezers dan 13 jarigen, dus ligt het dan inderdaad misschien grotendeels bij de docent om wel duidelijk te maken van ja, he, niet alles, niet alles is waar. Dat klopt helemaal.

00:21:37 Interviewer: En een afsluitende vraag nog: mocht u het curriculum zelf helemaal indelen, zou u dan op een andere manier omgaan met Holocaustfictie in uw literatuurlessen?

00:21:48 Participant 8: Nou, ik zou sowieso gewoon meer tijd willen hebben voor literatuur en ja, in de tweede klas, waarbij we het dus soms lezen, dan ben je nog niet helemaal...in de vierde, vijfde, zesde hebben we meer tijd voor literatuur, dus dan is dat anders. Nou, in de tweede ben je toch nog heel erg met de basis bezig, maar als ik het helemaal vrij zijn mogen

inrichten zou ik ten eerste gewoon meer tijd daarvoor willen hebben. Ja, dat is één ding. En dan zou ik toch wel veel dingen zo laten zoals ik ze nu laat en dus echt wel gewoon focussen op die filosofische vragen en wat je net zei: ben ik het helemaal mee eens wat de schrijver zelf zegt waar het boek over gaat. Het gaat eigenlijk niet echt over de Holocaust. Het gaat meer over vriendschap en inderdaad over empathie en dat vanuit een kind en de onschuld van een kind eigenlijk laat zien hoe belachelijk het is wat er in de Tweede Wereldoorlog is gebeurd, daar gaat het over en die focus. Die zou ik daar heel erg dan op willen leggen en daarmee aan de slag gaan met leerlingen. Daar zou ik dan meer tijd voor uit willen trekken. En dat je ook wat dieper dat boek in kan gaan en in groepjes kan werken en ze een bepaald hoofdstuk laten uitpluizen met dingen erin die die daarover gaan ofzo.

00:23:24 Interviewer: Nou, dank u wel. Dit was een ontzettend fijn gesprek. Nogmaals bedankt voor uw tijd en vanmiddag.

00:23:30 Participant 8: Ik hoop dat je er iets aan hebt.

00:23:32 Interviewer: Ja nou, zeker. Ik ga nog even vertellen wat ik ga doen met het gesprek. Ik ga het transcriberen en dan ga ik er een Thematische Analyse op loslaten. Dus ik ga eerst alle antwoorden van iedereen coderen en dan in thema's onderverdelen zodat ik in grote lijnen weet wat voor antwoorden iedereen allemaal geeft. En mocht u interesse hebben dan stuur ik het werkstuk in zijn totaliteit nog even naar u op als ik mijn cijfer terug heb.

00:23:56 Participant 8: Ja, heel graag. Ik ben heel benieuwd dus.

00:23:58 Interviewer: Ga ik doen. En ga ik nu de namen in ieder geval sluiten.

Gesprek 9

00:00:01 Interviewer: Goedemiddag. Nogmaals bedankt voor uw deelname aan het interview en hartelijk welkom bij deze bijeenkomst. Laat ik voordat we beginnen mezelf ook even voorstellen. Ik ben Daphne Gentiluomo. Ik heb vorig jaar de bachelor Nederlandse taal Cultuur gedaan. En nu doe ik dus de master Europese Letterkunde, waar ik aan het afstuderen ben en mijn scriptie aan het schrijven over hoe Holocaustfictie wordt behandeld bij het vak Engels in het Nederlandse klaslokaal. Als casus voor deze conversatie zal *The Boy in the Striped Pyjamas* worden gebruikt en ik ga een aantal vragen stellen over hoe je bepaalde kwesties behandelt in uw lessen of hoe ze zou behandelen in uw lessen. Deze meeting gaat om en nabij een half uur in beslag nemen en voordat we beginnen, wil ik u er verder nog op wijzen dat deze meeting wordt opgenomen. En dat de resultaten van dit gesprek zullen worden opgenomen in de resultaten van mijn scriptie. Ik zal zorgvuldig met de gegevens omgaan en u zal anoniem blijven binnen dit onderzoek. Dit is een online meeting voor nu gaat het helemaal prima. Mochten er wat haperingen zijn. Ik zal proberen het zo soepel mogelijk te laten verlopen en dan ga ik nu eventjes u een klein beetje uw geheugen opfrissen door een samenvatting te geven van de roman. *The Boy in the Striped Pyjamas* gaat over de negenjarige Bruno, die van zijn ouders te horen krijgt dat ze naar Out-With gaan verhuizen, Out-With is de gefictionaliseerde vorm van Auschwitz, omdat Bruno's vader daar een prominente baan krijgt als nazicommandant. Eerst vindt Bruno dit best wel lastig om zijn vrienden achter te laten in Berlijn. Maar daar zal snel verandering in komen. In zijn Kamer in in het nieuwe huis ziet Bruno door het raam. Het concentratiekamp liggen en hij ziet ook de

gevangenen die er leven en hij ziet die gevangene aan voor boeren die op de één of andere manier pyjama's aan hebben. Bruno is een echte avonturier en hoewel zijn moeder steeds tegen hem zegt van: blijf in de tuin spelen, besluit hij op een dag toch het bos in te gaan en komt zo terecht aan de hekken van Out-With. Waar hij het Joodse jongetje Shmuel ontmoet en ze worden langzaam bevriend. Hij komt ook steeds terug, neemt eten voor Shmuel mee. En wanneer Shmuel dus tegen hem zegt van: mijn vader is al een paar dagen kwijt, twijfelt Bruno er dan eigenlijk ook geen moment over om het hek onder te kruipen en te helpen zoeken naar de vader van Shmuel. Het enige probleem is dat Bruno een erg naïef beeld heeft van Out-With, dus het eerste wat hij ook denkt is van: ik dacht dat er fruit en groente kraampjes zouden zijn. Ik dacht dat er cafeetjes zouden zijn, eigenlijk alles wat hij dacht dat er zou zijn, was er niet. Vervolgens raken de jongens tijdens het zoeken ook verzeilt in een soort van stroomversnelling aan mensen en wordt de indruk gewekt dat de jongetjes worden vergast in de gaskamers van Auschwitz. Mijn eerste vraag aan u is: behandelt u *The Boy in the Striped Pyjamas* in uw literatuurlessen en wat zijn dan de voornaamste aspecten van de roman die je met uw leerlingen bespreekt?

00:03:12 Participant 9: Ik heb me ooit voorgenomen, maar dat is echt jaren geleden, om het te behandelen en dat is er toen niet van gekomen. Toen wilden we een aantal jaar geleden wilden we het alsnog doen in de derde klas meen ik, en toen gingen de scholen dicht en was corona. Moesten we als het onderwijs dicht, dus toen ging het ook niet door.

00:03:37 Interviewer: Waar was u dan van plan over te gaan hebben met uw leerlingen?

00:03:45 Participant 9: We kijken er nu ook wel anders tegenaan dan toen. Toen wij, dan heb ik het over 14 jaar geleden. Toen was het boek vrij nieuw en was er ook wel een hype omheen. Toen was het ook wel dat het: een nieuw perspectief. Het verhaal wordt natuurlijk toch door hele andere ogen verteld. Dus dat is interessant: wat doet dat met het verhaal, het perspectief? Maar ook wel vanuit het idee dat je als docent ook wel taak hebt om dingen te behandelen die geschiedkundig interessant zijn. Dit boek biedt ook wel mogelijkheden Als je zegt, nou, je wilt samen met geschiedenis en je weet dat geschiedenis op dat moment de Tweede Wereldoorlog behandelt en dat je dan mee lift als het ware op het Engels, dat je daar samen iets mee doet.

00:04:50 Interviewer: Nou u zegt bijvoorbeeld: we zouden het eventueel gelijk kunnen laten lopen met geschiedenis dat ze misschien een stukje context al hebben gehad bij een ander vak. Zou u dan daarbuiten nog het spanningsveld, bijvoorbeeld tussen fictie en werkelijkheid met ze bespreken of zegt u nou? Dat is dan misschien iets wat ze bij geschiedenis leren is de context en hier hebben we het over de fictie. Of legt u dat spanningsveld nog wel uit aan uw kinderen?

00:05:21 Participant 9: Ik denk dat het ook een beetje van afhangt in welk leerjaar je dit boek behandelt en hoe groot het literair referentiekader is van de leerlingen die je dan voor je hebt. Ik denk dat je een onderbouw dan hebben ze over het algemeen nog niet zoveel gelezen? Ja dan maak je gebruik van de context die ze bij geschiedenis gehad hebben, dat je ze dan zegt: nou we zijn een boek aan het lezen nu bij Engels en dan ga je denk ik wat minder de diepte in, dan check je meer hebben ze het verhaal begrepen en natuurlijk zit de clou in dat je op een gegeven moment die realiseert, hij heeft het over Out-With en heeft het over the Fury. En hij bedoelt Auschwitz en de Führer en dat je dan meer kijkt naar niet zozeer, naar wat is gevisualiseerd, wat is waarheidsgetrouw, maar dat je het gewoon meer met ze hebt over het verhaal op zichzelf. Wat is de ontwikkeling die het personage doormaakt? Wat leert hij? In de bovenbouw denk ik dat je eerder dan op het vwo, dan zou ik zeggen, 4 vwo, maar qua niveau is het boek dan misschien wel gauw te makkelijk. Maar dan zou je de diepere lagen. Misschien juist wel om die moeilijkheid dan iets op te zoeken de diepte ingaan en zeggen, oké, maar wat is hier nou het onderscheid wat je zegt tussen de fictie, de waarheid en hoe zit dat het perspectief van het jongetje hoe maakt dat verhaal zo anders?

00:07:09 Interviewer: Had de roman in principe echt kunnen gebeuren of zet Boyne wel fictionele strategieën in om het verhaal sterker te maken en meer geloofwaardig. Ja, niet geloofwaardiger, maar misschien om meer kracht bij te zetten, meer over te kunnen brengen.

00:07:32 Participant 9: Ik denk niet dat dit zo echt gebeurd had kunnen zijn. Ik weet dat daar is ook wel wat discussie over waar John Boyne zich ook hard probeert te maken voor zijn zijn eigen verhaal. Ik vind het voor mij heel onrealistisch dat je überhaupt zo dicht bij die hakken had kunnen komen. En als je kijkt gewoon naar hoe dat historisch toch een redelijk geheime operatie was, hè, hoe die Endlösung, hoe dat werd opgezet Denk ik nou, die hele operatie zal niet ontdekt zijn door een jongetje van 8, 9, dus in die zin. Ik vind wat de kracht is van het verhaal, is de onbevangenheid en de openheid waar Bruno ermee instaat. Ik denk dat dat ook de les zou moeten zijn die je eruit haalt met leerlingen. Je wordt bepaalde ideeën bepaalde denkwijze worden je bijgebracht. Maar stel nou dat je overal zo open en onbevangen in kunt staan als als broeders?, Dat is de kracht van het verhaal. Ik zou niet. Het willen presenteren als: dit is een getuige of een bijna waarheidsgetrouw verslag van hoe het voor een negenjarige jongen in die tijd was. Dat geloof ik niet.

00:08:55 Interviewer: Nee, Dat is eigenlijk precies wat John Boyne over The Boy in the Striped Pyjamas zegt. Hij noemt het een fabel, dus een kort verhaal met een moraal, die een les zou moeten leren over empathie en antipathie en niet een natuurgetrouwe schets zou moeten zijn van hoe Auschwitz er in die tijd zou moeten hebben. Maar toch is dit wel een roman die veel wordt gelezen door jongere lezers, bijvoorbeeld uw onderbouwleerlingen. En er zitten bijvoorbeeld veel open plekken in de roman, bijvoorbeeld genocide, een jodenhaat en het geweld naar joden wordt eigenlijk niet geëxpliciteerd. Er wordt wel naar gehint op het

moment dat een jonge leerling daar nog niet de kennis van heeft, wordt van hem wel verwacht dat hij die kennis aanvult, eigenlijk op eigen kracht. Kan het dan niet zo zijn dat de leerling een vertekend beeld krijgt van de Holocaust, omdat hij nog niet de kennis heeft om dat aan te vullen, zodat hij misschien ook denkt dat de situatie daar minder erg was dan dat eigenlijk zo was?

00:10:04 Participant 9: Wat je natuurlijk altijd al hoopt en ik denk dat daarom bijvoorbeeld een samenwerking met een ander vak, bijvoorbeeld geschiedenis heel zinvol is. Ik denk dat je leerlingen sowieso moet leren in het algemeen ook met alles wat ze op internet tegenkomen van: Je baseert je nooit op een verhaal. Je past altijd hoor en wederhoor toe. Ik denk dat er zeker een gevaar is. Als je ze alleen dit presenteert en daar verder geen discussie over voert. Jongeren nemen over het algemeen heel makkelijk dingen aan. Nou, dus, ik denk zeker dat het daar jouw taak is als docent om te nuanceren. Dus met zo'n gevoelig onderwerp en ze bewust te maken van: wat zijn dan je eigen opvattingen? Wat heb je zelf eigenlijk aangeleerd gekregen? Je hoopt dat het dat het niet voorkomt dat een docent die het boek leest met een groep die discussie niet aangaat of niet in ieder geval benoemt en dat kinderen toch ook vanuit andere bronnen genoeg meekrijgen om in twijfel trekken? Multi perspective is denk ik altijd wel belangrijk.

00:11:26 Interviewer: Dat is eigenlijk ook mijn volgende vraag. Is het dan uw, tussen haakjes, morele plicht als docent? Omdat om die informatie dan aan te vullen of ligt dat bij de auteur of misschien zelfs bij een andere partij, zoals de ouders.

00:11:41 Participant 9: Nou, ik denk dat als jij ervoor kiest als docent om bepaalde materialen te gebruiken dat je daarin je eigen plicht creëert om die materialen ook in het juiste daglicht te plaatsen. Of je daar ouders bij betreft, dat kan. Maar als jij kiest, dit is mijn tool om ze iets bij te brengen. Dat moet je dat heel weloverwogen doen en dan creëer je daarmee voor jezelf de plicht om naar volledig transparant in te zijn.

00:12:15 Interviewer: En de auteur heeft die daar nog een morele rol in?

00:12:22 Participant 9: Ja, dat vind ik lastig. Het is een beetje wat je soms ziet in het begin van series of films, dat er dan zo'n disclaimer staat van: dit is niet op waargebeurde zaken gebaseerd, allemaal fictieel. Ik weet niet of je daar als auteur een plicht in hebt. Ik weet niet of hij kan voorzien dat zijn boeken op scholen misschien gebruikt wordt. En als een auteur het zou zeggen in een voorwoord of iets, ik denk dat leerlingen dat überhaupt niet lezen.

00:13:03 Interviewer: Op de voorkant staat, op de tweede pagina. Er staat heel groot fabel, dus in die zin is dat misschien ook een soort van disclaimer die hij geeft. Is dat voldoende,

die disclaimer, om nou ja niet goed te praten, maar om die inaccurate representatie die er eventueel is in de roman zit, om die recht te trekken?

00:13:36 Participant 9: Iemand die dat vanuit zichzelf leest, denk ik, ja, die zal dat misschien helemaal inderdaad niet het registreren. Ik vind het nog weer anders als je als docent het boek bewust gebruikt, dan moet je daar aandacht aan besteden voor de individuele lezer. Ja ergens denk ik dan ook, maar dat is mijn eigen misschien wel misconceptie. Mensen die veel lezen, die hebben misschien wel een wat breder wereldbeeld, laten zich misschien minder makkelijk door een boek kleuren, maar dat is mijn aanname. Ja, dat kan.

00:14:18 Interviewer: Heeft u het een uw literatuurles überhaupt wel eens over de relatie tussen de auteur en de roman. En hebben die überhaupt een invloed op elkaar?

00:14:46 Participant 9: Op zich zeker, in de bovenbouw hebben we het daar wel over, omdat, ik daar zelf heel veel waarde aan hecht. Op heel veel scholen zijn de literatuurlijsten beschreven met name de klassiekers hebben bij Engels, dat is sowieso altijd wel een dingetje. De klassiekers, veelal geschreven door blanke middle aged mannen. Ik vind dat een literatuurlijst een bepaalde diversiteit moet laten zien, dus ik leg het verband ook algemeen wel tussen degene die het verhaal heeft geschreven en het verhaal. Is het een verhaal over racisme of hè VS de segregatie, maar door wie is dit boek geschreven? Oh, dat is nog steeds die blanke man, dus wat zegt dat over de inhoud van het verhaal. En ook koloniale literatuur, is dat geschreven ten tijde, of erna en door de inheemse bevolking, of door iemand die, daar toch door zijn koloniale bril naar kijkt? Ik benoemde het altijd wel. Ik vind dat belangrijk, dus dat is iets wat ik meeneem als docent. Beide geldt misschien niet voor iedereen. Maar ik vind dat zelf belangrijk.

00:16:25 Interviewer: De reden waarom ik het vraag is omdat in de literatuur die ik hierover heb gelezen, kwam een heel sterk punt naar voren, namelijk de oma van Bruno is een van de enige karakters dat zich vocaal afzet tegen de ideeën van Hitler. Wanneer dat heel duidelijk wordt, is bijvoorbeeld wanneer ze met ruzie weggaat uit Out-With, nadat ze daar een etentje hebben gehad. En de vader van Bruno die laat ze met trots zijn commandant kostuum zien. Zij gaat dus weg met ruzie. Vervolgens komt ze ook meer langs. Op een gegeven moment komt te overlijden, terwijl ze dan de familie niet meer heeft gezien. Er wordt ergens heel kort in de roman geschreven, het zijn 3 zinnen. En daar staat, ze heeft een typisch Iers uiterlijk. Ze heeft rood haar, groene ogen, en ze claimt altijd dat er iemand in haar familie een Ierse afkomst had. John Boyne is zelf ook Iers. Is het dan van invloed dat specifiek dit karakter een Ierse afkomst claimt te hebben en John Boyne ook Iers is?

00:17:41 Participant 9: Ik moet zeggen, dat heb ik hem al, dat je nou zo noemt, het een tijd geleden ik hem gelezen heb. Ik weet niet ik kan me voorstellen dat je als auteur misschien altijd iets van jezelf wilt boeken wil stoppen. Ik durf niet te speculeren over zijn beweegredenen daarachter. Ik denk dat de grootmoeder in dit verhaal een goede aanleiding geeft om met leerlingen ook in gesprek te gaan over de situatie dat echt niet alle Duitsers op dezelfde manier dachten. En dat vind ik een mooie nuance in het verhaal, ook omdat die moeder zoon relatie is. Maar het feit dat ze Iers is had, ik ook helemaal niet geregistreerd eigenlijk. Dat is wel grappig dat je dat zegt.

00:18:30 Interviewer: Het staat er, ja. Het is het zijn maar 3 zinnen. Maar ik hoor dat veel van de docenten zeggen, ik bespreek de oma als een Duits karakter dat niet meegaat in de ideeën van Hitler. En dan is het wel heel interessant om te bedenken dat ze niet per se Duits is of tenminste gedeeltelijk niet en dat ze daar heel veel waarde aan hecht.

00:18:53 Participant 9: Dat is een interessante observatie. Ja, ik moet het eigenlijk teruglezen. Daar zit dan misschien meer achter, ja. Het is een interessante observatie. Ik had hem niet, die had ik niet zo scherp.

00:19:26 Interviewer: Nou in ieder geval leuk om over te filosoferen. John Boyne heeft de Tweede Wereldoorlog zelf niet meegemaakt. Heeft hij dan het recht om te schrijven over zo'n gevoelig en lastig onder woorden te brengen onderwerp?

00:19:48 Participant 9: Ik denk dat het altijd de manier is waarop je het doet? Want je hebt het dan ook over bijvoorbeeld thema's als 'cultural appropriation'. In hoeverre mag je dingen doen die niet bij jouw cultuur horen? Ik denk dat het belangrijk is, de manier waarop je dat doet? In welke mate neem je stelling misschien ook bepaalde gevoelige issues. En het werkt volgens mij ook in die zin niet polariserend. Hoeveel mensen hebben er niet geschreven over de Tweede Wereldoorlog? Soms kan je misschien juist als buitenstaander wel interessante dingen zeggen over iets waar je zelf niet die emotionele ja ervaring of binding mee hebt. Het wordt gevaarlijk op het moment dat. Je gaat oordelen, denk ik. Als je zegt, nou, het viel wel mee met die met die jodenhaat. Zeker dus bijvoorbeeld bij een eufemistische representatie ervan geven of zelfs ontkennen van de Holocaust.

00:21:23 Interviewer: Dus het kleiner maken dan het is of het zelfs ontkennen, bijvoorbeeld?

00:21:30 Participant 9: Ja precies, maar mensen die echt gaat oordelen, dat vind ik dan ik echt wel problematischer. Of als je de indruk wekt dat je erbij was, of als je heel bewust probeert te doen alsof je ervaringsdeskundige bent. Maar dat idee heb ik minder, juist omdat die nou niet een personage wat op hemzelf lijkt, maar juist een klein kind. En dan denk ik, volgens mij schrijft hij bewust vanuit die onbevangenheid en die naïviteit.

00:23:04 Interviewer: Dan heb ik nog een afsluitende vraag en dat is: als je het curriculum helemaal zelf zou mogen indelen, zou je dan op een andere manier omgaan met Holocaustfictie dan dat er nu wordt gedaan in literatuurlessen?

00:23:19 Participant 9: Ik ben hier dan ook aan het woord als vakdidacticus van de Radboud docenten Academie. Ik vind dat literatuur een hele goede manier is om überhaupt gevoelige onderwerpen te bespreken, bespreekbaar te maken en ook vanuit verschillende perspectieven. Als ik het voor het zeggen had, dan zou je überhaupt in leeslijsten veel meer aandacht besteden aan onderwerpen, ongelijkheid, of, man, vrouw, emancipatie, feminisme. Bewust kiezen wie schrijft erover, misschien ook wel, contrastive: iemand schrijft over de Holocaust, een ervaringsdeskundige vergelijken met fictie. Misschien daarna nog dat je zelf die meerdere perspectieven, die meerdere ervaringen aanbrengt. Ik zeg bij de studenten, ook bij vakdidactiek literatuur voor leerlingen kan werken, of als er een spiegel of als een venster dus of je leest is waarmee je identificeert of een blik om de horizon te verbreden. Dat is als ik het voor het zeggen had, dan waren waarschijnlijk een heleboel van die klassiekers die sneuvelen op de lijst. In hoeverre ben je zelf helemaal om bijvoorbeeld hè? Helemaal blanco. Nee iets, iets meer variatie, diversiteit.

00:25:17 Interviewer: Helder, nou dank u wel, dit was ontzettend fijn gesprek nogmaals, bedankt voor uw tijd en moeite vanmiddag. Wat er met dit gesprek gaat gebeuren is het volgende. Ik ga het transcriberen, coderen en vervolgens er dan Thematische Analyse op loslaten, zodat ik in grote lijnen kan achterhalen wat de argumenten zijn die iedereen heeft aangedragen. En mocht u nog interesse hebben? Ik stuur het met alle liefde toe als ik mijn cijfer terug heb.

00:25:59 Participant 9: Nou, dat vind ik hartstikke leuk. Ik ben heel nieuwsgierig.

00:26:03 Interviewer

Dank u wel hele fijne middag, Ik ga opname stop zetten.

Gesprek 10

00:00:01 Interviewer: Goedemiddag. Nogmaals, bedankt voor uw deelname aan dit interview en hartelijk welkom bij deze bijeenkomst. Laat ik voordat we beginnen, mezelf ook even voorstellen ik ben Daphne Gentiluomo en ik heb vorig jaar mijn bachelor Nederlandse Taal en Cultuur afgerond en momenteel doe ik de Master Europese Letterkunde, waar ik nu aan het afstuderen ben. We zullen het vandaag gaan hebben over hoe Holocaustfictie wordt behandeld in het klaslokaal met betrekking tot het vak Engels. De casus die hiervoor is The Boy in the Striped Pyjamas. Ik ga u een aantal vragen stellen en het idee is dat u uw mening geeft over hoe u deze kwesties behandelt of zou behandelen in uw lessen. En deze meeting zal om en nabij een half uur in beslag nemen en voordat we beginnen, wil ik u er op wijzen dat deze meeting wordt opgenomen en wat er vandaag wordt besproken zal worden verwerkt in de resultaten van mijn scriptie. Is dat voor u in orde?

00:00:50 Participant 10: Dat is in orde.

00:00:51 Interviewer: En daarbij wil ik erop attenderen dat u anoniem zal blijven binnen het onderzoek en dat ik zorgvuldig met de verwerking van de resultaten in het gesprek zal omgaan. Dit is een online meeting dus zoals u hebt gemerkt, zullen we elkaar soms een beetje in de rede vallen, maar ik zal proberen het gesprek zo soepel mogelijk te laten verlopen en voordat we beginnen, ga ik u nog eventjes een samenvatting geven van The Boy in the Striped Pyjamas. Dat u het weer helder heeft. De roman gaat over de negenjarige Bruno die van zijn ouders te horen krijgt dat ze naar Out-With gaan verhuizen. En Out-With is dus de gefictionaliseerde vorm van Auschwitz. Dat komt omdat Bruno's vader daar een prominente baan krijgt als nazicommandant. Eerst vindt Bruno het erg lastig om zijn vrienden achter te laten in Berlijn, maar daar zal snel verandering in komen, wanneer de familie aankomt in Out-With. Bruno ziet door het raam in zijn kamer Out-With liggen en hij ziet daar in de verte mensen. Dat zijn dus de gevangenen die in het concentratiekamp wonen, maar hij denkt dat het een soort boeren zijn die in op de een of andere reden pyjama's dragen. Bruno is een echte avonturier en gaat op ontdekkingsstochten, zoals ze dat noemen in het boek. En ondanks dat zijn moeder zegt dat hij in de tuin moet blijven spelen, gaat hij toch de tuin uit, het bos in en komt hij bij de hekken van Out-With, waar hij het Joodse jongetje Shmuel ontmoet. Ze worden langzaam bevriend en Bruno blijft steeds ook naar het hek terugkomen, vaak ook met

eten. Alleen het probleem is dat Bruno een erg onschuldig beeld heeft van Out-With. En wanneer Shmuel dan ook vraagt om te helpen met zijn vader te zoeken, gaat hij ook gelijk mee het hek onderdoor, terwijl als hij dan aankomt, dan is eigenlijk de eerste reactie: er zijn geen marktkraampjes, er geen cafeetjes en alles wat ik dacht dat er zou zijn, was er niet. En dat is een heel vertekend beeld van Out-With en wanneer ze eenmaal binnen komen, raken ze de twee jongetjes in een soort van stroomversnelling aan mensen. Dan wordt geïnsinueerd dat beide jongetjes worden vergast. Dan is mijn eerste vraag: behandelt u *The Boy in the Striped Pyjamas* in uw literatuurlessen en wat zijn dan de voornaamste aspecten die u met uw leerlingen bespreekt?

00:03:11 Participant 10: Ik behandel het bij de literatuurlessen. Alhoewel, ik heb niet echt ook een onderscheid tussen literatuurlessen en reguliere lessen. Ik probeer literatuur in te zetten voor onder andere de taalontwikkeling, dus in dit geval het lezen van vanuit het Engels. Ik heb dit boek heb ik in 3 vwo behandeld. Waarom 3 vwo? Omdat ik denk dat het leesniveau, het boekje zou ik inschatten in ERK niveau B1, dus het is best wel lastig voor 1 tot 3 vwo denk ik. Maar ik denk dat dat wel te doen is voor een 3 vwo in het algemeen. Waarvoor zet ik het in? Ik heb het ingezet bij 3 vwo om literaire termen te introduceren en deze te kunnen toepassen op dat verhaal. Dus deze klas had in klas 1 en 2 niks over literatuur behandeld gekregen, dus ik vond dat ze eerst de termen moesten begrijpen, om over literatuur te kunnen praten. Dus dat heb ik gedaan en ik heb ook de filmversie gebruikt, bepaalde scènes, om het verschil te laten zien tussen de sterke kanten van een boek en de sterke kanten van een film en ik heb ze ook proberen te laten nadenken over wat voor hen het meeste aanspreekt, de boekvorm of de filmvorm en waarom. En of de betekenis verandert. Of je dus een scène als het ware leest en dan de filmversie en dan de keuzes die de regisseur maakt. Dat is in heel in het kort wat ik wat de doeleinden zijn. Maar ik vind het gewoon een heel mooi verhaal, omdat het gaat over een jongetje, wat iets jonger is dan een 3 vwo'er. Maar het is een verhaal waarin ze zich makkelijk kunnen verplaatsen in de hoofdpersoon. En in het verhaal zitten hele mooie thema's, die ik heel erg geschikt vond om ze aan het denken te zetten. Dus dat is een ander doeleinde. We hadden dus: wat is goed en wat is kwaad? Die vader van Bruno, is dat een slecht persoon of moet je dat meer zien in de context van nazi-Duitsland van toen? En als hij zijn zoon verliest op het einde, begrijpt hij dan, die vader, wat hij gedaan heeft, et cetera? Ik bedoel, Ik kan hier heel lang over praten, maar dit boek biedt zoveel aanknopingspunten om ze betrokken te laten raken bij literatuur, om zich te kunnen verplaatsen in de hoofdpersoon, maar dan ook om de termen te introduceren en ook het hogere orde denken, zoals dat zo mooi heet, te stimuleren, namelijk nadenken over de thema's: wat vind jij en wat zijn de voors en wat zijn de tegens? Als ik teveel wil praten, moet je me stoppen.

00:07:05 Interviewer: Zeker niet, en ik vind dat u heel gestructureerd antwoord geeft. Maar wat zijn dan bijvoorbeeld termen die u introduceert aan een 3 vwo?

00:07:15 Participant 10: Oké wat, wat zijn dan de termen die ik gebruikt heb? De protagonist, de antagonist, het thema, point of view, omdat je hebt een alwetende verteller in dat boek. Je bekijkt wel door de ogen van Bruno en doordat hij niet alles snapt, bijvoorbeeld wat de Fury is en ook Out-With en dat soort dingen en van Shmuel. Dat snapt hij niet en je krijgt dan natuurlijk een dramatische ironie, dus dat je als lezer, leerling, die 3 vwo'er, die begrijpt meer dan Bruno en daarmee kun je spelen. Je kunt ook de spanningsboog bespreken, want de schrijver die speelt dan met spanningsboog. Ik heb dan bijvoorbeeld ook geïntroduceerd rising action, climax, falling action. Je kunt ook op op het gebied van spanningsboog kun je veel doen met dat verhaal. Meeste leerlingen die voelde aan dat het heel slecht ging aflopen, ook met Bruno, tenminste op het laatst als hij het prikkeldraad kruipt. En dan denk ik van: oh, oh, doe dat dan niet jongen.

00:09:00 Interviewer: En u zei dat u bepaalde scènes dan het verschil tussen het boek en de film liet zien. Wat is bijvoorbeeld een scène die u dan aan uw leerlingen toonde?

00:09:12 Participant 10: Dat is een goede vraag. Welke scène heb ik dan laten zien? Moet ik even terug in de tijd hoor. Volgens mij heb ik het moment gekozen waarop hij voor het eerst een concentratiekamp zien vanuit zijn raam. En dan heb ik dat gekozen. Waarom? Omdat in het boek wordt de ervaring van Bruno beschreven. Dus je hebt de innerlijke monoloog van Bruno en dat kan je in de film niet zomaar tonen. Dan moet je dat aan de aan de gezichtsexpressie, muziek en dat soort dingen moet je iets tonen. En wat ik volgens mij gedaan heb, is dat ik bijvoorbeeld een groepje de helft van de klas heb ik heb ik met de rug naar het beeld laten draaien, en die hoorde alleen maar het geluid, dus de muziek. En de andere die zagen alleen maar het beeld, zonder geluid. En op het einde heb ik het ook met allebei die scène laten zien en hebben ze aan elkaar verteld wat bijvoorbeeld muziek deed, wat zij dachten, welke scène het was, want dat had ik niet van tevoren voor vertelt. Wat ze dachten wat de muziek liet zien of benadrukte en de mensen die het alleen maar visueel zagen die moest aangeven wat de scène deed, zonder geluid en zonder muziek.

00:11:17 Interviewer: Wauw, Dat is een hele activerende opdracht. Leerlingen doen daar ook wel goed aan mee, denk ik. Natuurlijk ben je een film aan het kijken, dus leerlingen denken: tsjakka binnen en aan de andere kant ben je wel ook nog een soort van spelletje aan het doen met de leerlingen, dat ze wel iets leert over literatuur. Maar ik denk omdat het zo'n leuke opdracht is dat je de leerlingen daar wel heel goed in mee krijgt.

00:11:42 Participant 10: Ja, je krijgt de leerling dus heel goed weer mee inderdaad. Dat is een spelelement. Je noemt het binnen de didactiek van de vreemde talen een information gap. De ene leerling heeft ook informatie wat de andere groep van leerlingen dus niet heeft en visa versa. En dan moeten ze in het Engels met elkaar gaan praten. Wat was jouw ervaring, wat

heb jij iets gezien of gehoord en wat? Dus dan hebben ze ook iets om over over praten, maar ze worden op deze manier bewust of bewuster van wat het effect is van bepaalde dingen. In dit geval muziek en geluid en de camerastand ook van hoe de camerapositie eigenlijk de psychische beleving van Bruno visualiseert en dan moesten ze nog eens in in die les, die scène uit de film vergelijken met de scène uit het boek en dan vergelijken en zo leren ze hopelijk tenminste wat het doel is zoals ik altijd zeg. Van de middelen die een verteller of het nou een regisseur is of de schrijver van het boek. De middelen die de verteller heeft om je betrokken te krijgen bij de beleving van iemand.

00:13:18 Interviewer: Heeft u het in uw literatuurlessen wel eens over de relatie tussen de auteur en roman?

00:13:25 Participant 10: Als het relevant is wel. Bijvoorbeeld, ik heb een 4 havo klas hebben bijvoorbeeld voor *Private Peaceful* behandeld. Dat gaat over de Eerste Wereldoorlog en daar vond ik het heel erg relevant, omdat de schrijver Morpurgo die was op de begraafplaats. En in België, waar veel Britse soldaten gesneuveld zijn en die zag daar de grafsteen van een jonge man. Maar er stond geen naam bij en dat triggerde hevig, om een boek te schrijven over een jonge Britse soldaat die gefusilleerd wordt, omdat die de orders niet opvolgt van zijn commandant en de aanleiding voor dat verhaal was dus het persoonlijke verhaal van de schrijver in België op die begraafplaats en zo heeft het privéleven van de schrijver, het sijpelt als het ware door in het verhaal van de roman. Maar bij *The Boy in the Striped Pyjamas* heb ik dat niet gedaan, omdat ik dat in deze niet zo relevant vond. Je moet een keuze maken voor wat je wel en niet niet behandeld.

00:15:06 Interviewer: Oké, dan ga ik even een extra stukje informatie geven. Namelijk de oma van Bruno, is het enige personage dat zich vocaal afzet tegen de ideeën van Hitler. Ze verlaat zelfs op een gegeven moment met ruzie een etentje in *Out-With*, nadat Bruno's vader met trots zijn nieuwe nazicommandant kostuum aan haar laat zien. En vervolgens komt ze ook niet meer langs bij de familie, overlijdt ze op een gegeven moment ook. De oma van Bruno wordt in de roman neergezet alsof ze een Ierse afkomst heeft. Dus er wordt gezegd: ze heeft een typisch Iers uiterlijk. Ze heeft rood haar groene ogen en ze claimde altijd dat iemand in haar familie een Ierse afkomst had. Daarmee wordt dus geïnsinueerd dat ze wellicht een Ierse afkomst heeft. John Boyne zelf is ook Iers. Is het voor u belangrijk? Dat de oma van Bruno, die zich afzette tegen de ideeën van Hitler en John Boyne als schrijver, dat zij dezelfde afkomst delen?

00:16:12 Participant 10: Het was me eerlijk gezegd niet eerder opgevallen.

00:16:14 Interviewer: Het staat er heel klein in.

00:16:16 Participant 10: Het doet me denken aan het volgende: ik heb Milgrams Experiment laten zoem. Ik weet niet of je kent. Dat is een heel beroemd experiment binnen de psychologie. Waarbij Stanley Milgram, die was heel erg verbijsterd over hoe bij de Nuremberg trials waren dat heel veel hoge nazi officieren die gewoon zeiden, ik heb gewoon orders opgevolgd en Milgram was heel verbaasd over dat die hoge nazi-officiëren helemaal niks kwaads over zich heen hadden. Dat waren gewoon ook vaders, net Als de vaders van Bruno, die hun eigen gezinnen hadden en eigenlijk een hele lieve man leek, maar tot hele gruwelijke dingen in staat is geweest. Hij heeft dat experiment uitgevoerd, waarbij je doorsnee Amerikanen die dachten dat ze meededen aan een leerexperiment en die moesten elektrische schokken geven aan andere mensen die ze niet zagen. Ze hoorden Alleen het geschreeuw van die mensen op het moment dat ze die elektrische schokken gaven en Milgram die was benieuwd hoever normale mensen zouden gaan en het ging van 0 V naar 240 V en dat was dodelijk.

00:17:44 Interviewer: Kregen ze die echt? Dit was geen psychologisch experiment waarbij ze niet daadwerkelijk die schokken toedienen. Het werd echt?

00:18:04 Participant 10: Nee, natuurlijk niet. Dat dacht de proefpersoon wel, maar dat was natuurlijk niet zo. Maar ook Milgram, die was die was benieuwd of dat inderdaad zo kon zijn wat die nazi-officiëren zeiden: ik heb gewoon orders op opgevolgd. Dus Milgram wilde weten van zijn mensen tot gruwelijke daden in staat, alleen door het opvolgen van orders. Dus het Milgram Experiment liet zien dat iets van 65%. van de proefpersonen, gezonde mensen, gingen tot het einde door, dus je gaat naar dodelijke schokken. Waarom? Omdat er iemand in een witte jas een labjas naast hem stond die zei: nee, je moet doorgaan, je moet doorgaan. Nou, dat heb ik laten zien. Waarom dat experiment? Het geeft heel mooi weer dat de scheidingslijn tussen goed en kwaad dat dat heel slippery is. Dat is relevant omdat die vader van Bruno ook weer de vraag van, is dat nou een slecht mens? Zou jij ook tot zoiets in staat zijn. Natuurlijk zegt iedereen: nee, je moet wel ook ziek zijn, wil je dat doen. En dan laat ik hun ook voorspellen hoeveel gezonde mensen die elektrische schok zouden geven en de meeste leerlingen zijn echt verbaasd over hoeveel mensen tot het uiterste doorgaan. En dan gaan ze echt nadenken: onder bepaalde omstandigheden zijn mensen tot hele slechte dingen in staat.

00:19:52 Interviewer: En is het volgens u belangrijk, dus dat dat John Boyne en die oma diezelfde afkomst delen.

00:20:06 Participant 10: Nou, ik was me daar niet van bewust, de volgende keer als ik een les over dit boek zou geven, zou ik dat wel benoemen en dan zou ik het gaan hebben over de stereotypen. Namelijk, wat is de bedoeling van de schrijver dat alleen maar een echte

buitenstaander, en hier dus niet een Duitser tot alleen maar goede dingen in staat is, maar ook dat Bruno een Duitser is en hij wilde Shmuel gewoon helpen.

00:20:51 Interviewer: Maar Bruno is dan indirect ook Iers, gedeeltelijk. Omdat zijn oma Iers was. Dus zo kun je het ook weer doorrekenen.

00:20:59 Participant 10: Ik zou deze gegevens juist gebruiken om stereotiepe beelden door te breken. Nogmaals, het Milgram Experiment heb ik gebruikt om te laten zien, het zijn niet, het zijn niet alleen maar Duitsers die tussen 1940 en 1945 die zoiets doen. Het zijn ook gewoon ook Amerikanen in de jaren '60, '70 die zoiets doen of iets kunnen doen.

00:21:40 Interviewer: John Boyne heeft de Tweede Wereldoorlog zelf niet meegemaakt. Heeft hij dan wel het recht om te schrijven over zo'n gevoelig en lastig onderwerp?

00:21:51 Participant 10: Ja, dat vind ik wel. Mijn visie is: de schrijver van een boek of de verteller van een verhaal in welk medium dan ook, het doel is om een mooi verhaal te vertellen. Dat is het hoofddoel en of je het nou hebt meegemaakt of niet, doet eigenlijk niet terzake. Dat is eigenlijk niet relevant voor mij. Een goed verhaal dat je meeleeft met personage. Dat je schoonheid ervaart. Als het gaat om op gebied van de taal, wat je tot nadenken zet. Dus alle functies van literatuur en dus nee, het doet er niet, nee.

00:22:50 Interviewer: Is er iets wat ervoor zou kunnen zorgen dat u denkt? Als je dit doet, heb je niet het recht om Holocaustfictie te schrijven. Is er iets wat u daar wel toe kan zetten om dat statement te bevestigen?

00:23:09 Participant 10: Ik vind niet dat je moralistisch moet zijn. Dat je geen censuur moet toepassen. Er is wel een kwestie van smaak. Kijk, een oud-nazi-officier die schrijft over de Tweede Wereldoorlog met als doel zijn belangen veilig te stellen. Nee, dat zou ik verwerpelijk vinden, maar dat maar dat noem ik ook geen literatuur. Dat is een autobiografisch boek. Nee, maar als iemand een goed verhaal vertelt. Nogmaals met alle functies die literatuur kan hebben, Waarom zou je het dan niet bespreken?

00:24:28 Interviewer: Bespreekt u met uw leerlingen wel eens het spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid in literatuur en op welke manier doet u dat bij *The Boy in the Striped Pyjamas*?

00:24:39 Participant 10: Met de introductie van het boek heb ik de leerlingen gevraagd. Als je kijkt naar de kaft, waar denk je waar het boek over gaat? Wat vind je van de Tweede Wereldoorlog? Hebben jullie er al iets over gehoord of gelezen of wat dan ook behandeld. Het is natuurlijk een Young Adult novel, dus op een sugar coded versie van de werkelijkheid.

De werkelijkheid was vele malen gruwelijker dan wat het boek laat zien. Dat kan ook niet anders. Maar dat contrast heb ik natuurlijk wel besproken en ook wel en ook wel getoond door middel van foto's.

00:25:48 Interviewer: U zegt, ik vraag ook aan mijn leerlingen: wat weten jullie al over de Holocaust en de Tweede Wereldoorlog? Hoe is hun kennis daarover op die leeftijd? Want u zei 3 Atheneum?

00:26:04 Participant 10: Ja, ze weten er best veel vanaf. Tenminste de grote lijnen weten ze. Kijk, mijn doel is niet dat, ik geef geen geschiedenis. Tenminste niet in die groep wel in de bovenbouw natuurlijk om zich in de context van literatuur te geven. Maar op hun leesniveau. Dan heb ik het over Theo Witten. Moeten ze op niveau twee of niveau 3 hooguit zitten. De context is dan wel belangrijk, maar ze hoefde context nu nog niet echt te gebruiken om hun mening over het boek te verkondigen. Dat is pas vanaf niveau 4, dus ik introduceer eigenlijk de Tweede Wereldoorlog, zodat ze het boek beter begrijpen.

00:27:11 Interviewer: U had het bijvoorbeeld net al over de kaft van de *The Boy in the Striped Pyjamas*. Volgens mij staat er op de kaft zelfs, en anders staat het op de eerste of tweede pagina: *The Boy in the Striped Pyjamas: a fable by John Boyne*. Een fabel is een kort verhaal dat een morele les moet leren. Dat is ook hoe John Boyne *The Boy in the Striped Pyjamas* op de kaart zet. Het moet een les zijn over empathie en antipathie en niet een natuurgetrouwe schets van de werkelijkheid, zoals u ook al zei, het is geen geschiedenisboek. Toch is de roman er één die er veel wordt gelezen door jongeren, zoals bijvoorbeeld uw leerlingen. En het is ook één van de eerste keren dat ze in aanraking komen met Holocaustfictie en ook met het spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid. Vindt u het uw verantwoordelijkheid, uw morele verantwoordelijkheid als docent, om als u iets leest, waarvan u denkt van: nou, zo kan dat niet echt gebeurd zijn. Of dit is wel misschien een wat eufemistische representatie van de werkelijkheid. Is dat dan uw verantwoordelijkheid om dat over te brengen aan uw leerlingen? Of ligt dat misschien eerder bij een auteur of misschien zelfs nog een andere partij.

00:28:37 Participant 10: Ik heb in het algemeen heb ik wel wat spanningsveld getoond door de context van de roman, dus wat vertel wat wordt getoond en vertelt over Auschwitz. Heb ik wel vergeleken met de werkelijkheid. Door de foto's te laten zien, hoeveel gruwelijker dat het was. We hebben daar ook wel kort volgens mij over gehad over dat contrast of dat boek niet wat te kinderachtig is. En of het boek eigenlijk meer de werkelijkheid had moeten tonen, maar daar zijn we niet heel lang op ingegaan. Dat is meer de aangestipt, maar jouw vraag was: heb ik dus die verplichting?

00:29:33 Interviewer: De morele plicht.

00:29:35 Participant 10: Dat vind ik niet zeker niet op op die leeftijd. Kijk in de bovenbouw, in een 4 havo of 4 vwo klas zal ik dat misschien wat meer doen, omdat je dan de literatuur veel meer in de context wil plaatsen en dat ze het boek zien, ook in een literaire context. Maar voor een 3 vwo klas is dat te ver.

00:30:06 Interviewer: En is het op uw school wel een van toepassing dat er in latere klassen meerdere romans met betrekking tot het onderwerp de Holocaust worden gelezen?

00:30:20 Participant 10: Nou bij het vak Duits wel. Mijn ervaring is dat veel docenten Duits het heel veel over de Tweede Wereldoorlog hebben. Bijvoorbeeld wat ik weet van de docent Duits is dat hij Hannah Arendt behandelt en de banaliteit van het kwaad. Dus eigenlijk ook wat Milgrams Experiment ook laat zien. Ik heb een Engelse vertaling van het dagboek van Anne Frank en dat zou ik een heel mooi en goed boek vinden. Dat is natuurlijk geen roman. Het is ook geen fictie. Maar het is naar mijn mening wel ideaal om iemand van hun leeftijd, die vertelde over de Tweede Wereldoorlog. En niet alleen over de Tweede Wereldoorlog, ze vertelt voornamelijk over haar seksuele ontwikkeling, over de ruzies met de ouders, dat ze zich wil ontwikkelen, de toekomst. Maar dat is geen roman, Maar dat zou ik wel bijvoorbeeld een goed aanknopingspunt vinden in de context van de Tweede Wereldoorlog.

00:31:58 Interviewer: Dan heb ik even een pure interesse vraag, want ik hoor bij heel veel mensen die ik interview, dat ze zeggen, we koppelen als we The Boy in the Striped Pyjamas lezen met onze leerlingen bij het vak Engels, zorgen we dat we gelijk lopen met geschiedenis, zodat die het ook over de Tweede Wereldoorlog hebben. Is dat iets wat jullie op jullie school doen?

00:32:23 Participant 10: Nou, nee, Ik heb uit persoonlijke interesse heb ik wel aan de leraar geschiedenis gevraagd of de Tweede Wereldoorlog behandeld is. En dat was gelukkig zo, maar ook als ze niet behandeld zou zijn, dan zou ik het boek nog steeds gebruiken. Het is niet mijn taak om helemaal de geschiedenis bij te brengen. Het is mijn taak om voldoende informatie over de context te geven, zodat ze het verhaal kunnen begrijpen. En zich kunnen verplaatsen in de hoofdpersoon, zodat ze weten waar het boek over gaat. Als je dan een half uur les of een les nodig hebt om iets te vertellen over. De Tweede Wereldoorlog? Ja, dan is het zo.

00:33:26 Interviewer: U had het net ook over die leesniveaus en zou u met de bovenbouw, die misschien, want het boek is op een lager leesniveau. Als je dat zou indelen. Dat is een beetje tussen 2 en 3 denk ik inderdaad en misschien een leerling van niveau 4, kun je natuurlijk vragen stellen over een roman als The boy in the Striped Pyjamas, is dat iets wat jullie doen? Is het iets wat je op je lijst mag zetten In de bovenbouw? En dat je op een wat lager boek wat

hogere vragen over stelt het toch zo tot een interessant gesprek kan komen op een mondeling?

00:34:01 Participant 10: Ja tuurlijk. Wat zo mooi is aan het onderzoek van Theo Witte, is dat je probeert leerlingen van verschillende leesniveaus, probeer je te dienen, probeer je naar een hoger niveau te tillen. En in zo'n klas 3 vwo, maar ook maar ook in bijvoorbeeld ook 6 vwo, mij verbaast het, de grote verschillen in deze niveaus die er zijn. En dat heeft Theo ook laten zien in zijn proefschrift. Wat moet je dan doen? Als je klassikaal hetzelfde boek behandelt, dan ontkom je er niet aan dat de één het heel lastig vind. En de ander is het eigenlijk wat te makkelijk is voor nou, wat doe je dan? Tenminste, zo doe ik het. Ik bedenk inderdaad vragen op de taxonomie van Bloom. Dat zijn van de hogere orde vragen. Ik weet niet of je daarvan op de hoogte bent, dus de laagste is gewoon reproductie dus de vragen. Dat heet de definitievraag om een leerling met een lagere leesniveau. Als die leerling reproductie vragen kan beantwoorden. Nou, dan kan hij of zij toch toch meedoen en het mooie daarvan is, is dat je dan op die leerling kan zeg, maar ook teruggeven van oké, je bent dus heel erg goed in die in het beantwoorden van die reproductie vragen, maar weet dat is het laagste niveau. Eigenlijk zou je nu op dit niveau moeten moeten zitten en dan kun je dus groepjes maken die leerlingen ook stimuleren of laten leren van andere leerlingen die op een hoger denkniveau zitten. Maar dat is maar een voorbeeld hè? Er zijn legio.

00:36:11 Interviewer: Ik heb nog een afsluitende vraag: Als u het curriculum helemaal zelf zou mogen indelen, zou u dan op een andere manier omgaan met Holocaustfictie in uw literatuurlessen?

00:36:25 Participant 10: Specifiek Holocaustliteratuur? Nou, ik zou totaal anders met de literatuurlessen omgaan, waaronder de op de Holocaustliteratuur. Ik vind over het algemeen dat er veel te weinig literatuurles worden gegeven, dat veel te pragmatisch, veel te praktisch is dat de vreemde talen, waaronder Engels, die woorden eigenlijk puur gegeven om de taal te leren. Nou, daar ben ik ben het helemaal niet mee eens. Ik vind dat een vak zoals Engels, dat zou ook veel meer moeten gaan over de identiteitsontwikkeling van de leerling. Dus niet alleen de taal leren, maar ook over wie dat ze zijn. Hoe dat zij denken over de maatschappij of over het verleden en daar kun je zulke mooie dingen mee doen. De Tweede Wereldoorlog afzetten tegenover de oorlog in Oekraïne. Dan doe je de actualiteit verbinden met ook de Tweede Wereldoorlog. En ook Poetin heeft het ook over ook nazi's en over Rusland. Dus je kunt daar hele mooie dingen mee doen. Maar er is geen tijd voor of er wordt gewoon geen tijd voor. Dus het antwoord is, ja, ik zou dat heel anders doen, maar ik zou gewoon. literatuurles in het algemeen heel anders aanpakken en dan, waaronder dan de literatuur uit de Tweede Wereldoorlog, wat maar een heel klein segment is van de hele literatuur.

00:38:11 Interviewer: Dit was een ontzettend fijne verrijkend gesprek. Nogmaals bedankt voor uw tijd en uw moeite vanochtend. Wat er gaat gebeuren met de dit gesprek is het volgende: Ik ga dit gesprek transcriberen en een Thematische Analyse erop loslaten. Dat wil zeggen dat ik van alle interviews de antwoorden ga categoriseren in een aantal codes. En daarna in thema's, om zo in grote lijnen weer te geven wat de verschillende standpunten zijn van docenten Engels met betrekking tot het doceren van Holocaustfictie in het klaslokaal. Mocht u nog interesse hebben om het te lezen? Dan stuur het met liefde toe Als ik mijn cijfer terug heb. Dan wens ik voor nu een fijne en prettige middag en ga ik de opname sluiten.

Gesprek 11

00:00:02 interviewer: Goedemiddag. Nogmaals bedankt voor uw deelname aan dit interview vandaag en hartelijk welkom bij deze bijeenkomst. Laat ik mezelf ook even voorstellen. Ik ben Daphne Gentiluomo en ik heb vorig jaar mijn bachelor Nederlandse Taal en Cultuur afgerond aan de Radboud Universiteit en momenteel ben ik bezig met mijn master Europese Letterkunde, waar ik nu aan het afstuderen ben. Ik schrijf mijn masterscriptie over hoe Holocaustfictie wordt behandeld in het klaslokaal met betrekking tot het vak Engels. Als casus voor deze conversatie zal *The Boy in the Striped Pyjamas* worden gebruikt. Ik ga u een aantal vragen stellen. Het idee is dat u uw mening geeft over hoe deze kwesties behandeld in de lessen, of dat u ze zou behandelen in uw lessen. Deze meting zal om en nabij een half uur in beslag nemen. Voordat we beginnen, ga ik u erop wijzen dat deze meeting wordt opgenomen en dat wat er vandaag zal worden besproken, zal worden verwerkt in de resultaten van mijn scriptie. Daarbij wil ik u erop attenderen dat u anoniem zal blijven binnen het onderzoek en dat ik zorgvuldig zal omgaan met de verwerking van de resultaten van dit gesprek. Dit is een online meeting zoals u merkt, het zal een beetje haperend gaan. Ik zal proberen het zo soepel mogelijk te laten verlopen. Om uw geheugen op te frissen, wil ik u graag eventjes een samenvatting geven van *The Boy in the Striped Pyjamas*. De roman gaat over Bruno, die van zijn ouders te horen krijgt dat ze naar Out-with gaan verhuizen. De vader van Bruno krijgt daar een prominente baan als nazicommandant. Eerst vindt Bruno dit heel vervelend, om zijn vriendjes achter te laten in Berlijn. Maar daar zou snel verandering in komen. Eenmaal aangekomen in Out-With, ziet Bruno door het raam in zijn kamer het concentratiekamp liggen en hij ziet daar ook de boeren en op de een of andere manier denkt hij dat boeren zijn, terwijl dat eigenlijk gevangenen zijn, en dat ze een soort pyjama's aanhebben. Bruno houdt ook heel erg van om op ontdekkingsstocht te gaan en hoewel zijn moeder tegen hem zegt: blijf nou alsjeblieft in de tuin, besluit hij op een dag toch het bos in te trekken en komt zo terecht aan de hekken van Auschwitz, waar hij het Joodse jongetje Shmuel ontmoet. Ze worden langzaam bevriend. Daarna komt Bruno ook steeds terug en neemt ook eten voor Shmuel mee. En wanneer Shmuel aan Bruno vraagt om te helpen met het zoeken van zijn vader, die al een paar dagen weg is, twijfelt Bruno er ook geen moment

over en klimt het hek onderdoor. Alleen Bruno heeft een erg eufemistisch beeld van hoe Out-With eruit ziet en het eerste wat hij zegt is als hij binnenkomt van: ik dacht dat er groente kraampjes zouden zijn en fruitkraampjes, marktjes, cafeetjes en eigenlijk alles wat ik dacht dat er zou zijn, was er niet. Ze gaan zoeken en ze raken verzeild in een stroom aan mensen en wordt geïnspireerd dat de jongetjes aan het einde van de roman beide komen te overlijden. De eerste vraag die ik voor u heb is: behandelt u *The Boy in the Striped Pyjamas* in uw literatuurlessen? En wat zijn dan de voornaamste aspecten die van de roman bespreekt?

00:03:33 Participant 11: Ik besteed niet een hele les vast aan aan dit boek, maar ik gebruik hem heel vaak als evaluatie, als ik een aantal zaken duidelijk wil maken. Waar mijn lessen op gericht zijn, is het leerlingen een stappenplannetje geven hoe ze een literaire tekst kunnen analyseren. En in *The Boy in the Striped Pyjamas* is dat heel mooi. Die gebruik ik vaak als voorbeeld om te kijken van hoe is een thema van een boek nou te achterhalen en waar is het thema uit opgebouwd? En dan zeg ik altijd: een thema is nooit één woord. Want mensen zeggen vaak: het thema van het boek is oorlog. En dan zeg ik: ja, de oorlog speelt natuurlijk een grote rol, maar het boek behandelt niet alle facetten van de oorlog. Het gaat juist over het kind in oorlogstijd. En dan vertel ik het verhaaltje ongeveer na zoals jij dat nu net heb gedaan. Maar dan leg ik er de nadruk op dat Bruno en Shmuel precies even oud zijn en dat ze er natuurlijk heel anders uitzien, maar op het eind van het verhaal, dan zien ze er precies hetzelfde uit. En dan is het eigenlijk een tweeling. Eigenlijk probeert de schrijver volgens mij duidelijk te maken dat het over een soort archetypical boy gaat. Alle kinderen zijn hetzelfde en dat is een heel sterk element van dit boek en dat haal ik er altijd uit. Als illustratie van hoe een thema van een boek kan worden uitgewerkt. En dan moet je dus goed naar personages kijken, goed naar de setting kijken en dat combineren. Ik laat het boek niet door iedereen lezen, maar ik merk wel dat het boek door heel veel leerlingen gekozen wordt om te lezen.

00:05:11 interviewer: Ze delen ook dezelfde verjaardag, hè de jongetjes?

00:05:11 Participant 11: Ja

00:05:17 interviewer: Heeft u het in uw literatuurlessen wel eens over de relatie tussen de auteur en de roman en hebben die überhaupt invloed op elkaar volgens u?

00:05:25 Participant 11: Relatie tussen de auteur en de roman. Dat is een interessante vraag. Ja, zoals jij het nu stelt behandel ik het nooit in de klas. Ik zeg altijd wel als je een roman probeert te analyseren, begin dan altijd eerst even te kijken van wat voor een schrijver heeft die roman geschreven? En dus ik geef wel heel veel details van schrijvers als ze een roman gaan analyseren, is dat een beetje wat je bedoelt?

00:05:49 interviewer: Dat is perfect. En hoe zou u dat doen bij The Boy in the Striped Pyjamas?

00:05:50 Participant 11: Ja, dat is een goeie, want John Boyne is een Ier volgens mij. En Ik weet eigenlijk persoonlijk helemaal niet zo heel erg veel van John Boyne. Dus als ik het over dit boek heb specifiek, dan heb ik het eigenlijk nooit over de schrijver en over Ierland en wat dan ook. Daar zou ik misschien eens in moeten duiken, want dan krijg je misschien nog een wat interessanter point of view.

00:06:15 interviewer: Zal ik eens wat opgooien? We hebben het karakter van de oma van Bruno en zij pretendeert in een passage is heel klein, staat er in drie zinnnetjes. Er wordt over haar gezegd: ze heeft een typisch Iers uiterlijk, dus rood haar groene ogen en ze claimt altijd dat er Iers bloed in haar familie zat. Omdat er dus een voorouder was die Iers was. John Boyne is dus ook Iers. Is het dan van belang voor de roman dat de oma, die dus zich heel vocaal afzet tegen de ideeën van Hitler, dat dan zij dezelfde afkomst mogelijk zou kunnen delen met de met de auteur?

00:06:54 Participant 11: Ja, ik denk dat dat wel zeer waarschijnlijk is. Zeker omdat Bruno natuurlijk met dat zwarte haar en blauwe ogen, dat is een arische jongen. Een Shmuel wordt natuurlijk ook als een typisch joods jongetje neergezet en ik denk dat het dan inderdaad geen toeval is dat die oma dan Iers is, ja.

00:07:13 interviewer: En wat zou Boyne daarmee kunnen zeggen? Door dat personage zo afkomst te geven.

00:07:24 Participant 11: Ik denk dat hij in ieder geval erop wil wijzen dat de Ieren een goede kijk hebben op wat goed en fout is. Ierland heeft natuurlijk zelf een desastreuze geschiedenis ten opzichte van Engeland en als je kijkt naar veel Ierse literatuur, dan gaat het vaak over die onderdrukking door de Engelsen. Dus misschien dat hij dat beeld een beetje erin wil halen, in het boek om er toch ook nog een beetje wat Ierse pijn in te laten doordringen lijkt mij.

00:07:54 interviewer: John Boyne heeft de Tweede Wereldoorlog zelf niet meegemaakt. Heeft hij dan wel het recht om te schrijven over zo'n gevoelig en moeilijk om te worden onderwerp als de Holocaust?

00:08:04 Participant 11: Ja, je ziet bij meer van dat soort grote wereldevenementen waar veel boeken over geschreven zijn, dat die heel veel inspiratie geven om ook weer huidige maatschappelijke problemen in een ander daglicht te stellen. Want wat tegenwoordig heel erg in is, is het genre van de LHBTQ, is nu heel erg in middelbare scholen. Wordt heel veel over gelezen. Dan heb je bijvoorbeeld ook een boek: The Son of Achilles, ik weet niet of je die

kent van Miller. Dat is een bewerking van een oude Griekse mythe van Achilles, maar dat wordt dus heel erg volgestopt met allemaal emoties en beelden die tegenwoordig heel belangrijk zijn en daardoor versterkt het elkaar. Dus ik denk dat als je een oorlogsverhaal neemt en je stopt daar ook elementen in die de tegenwoordige jeugd aanspreekt, dan doe je misschien de geschiedenis een beetje geweld aan, maar in dit geval, John Boyne doet het met heel veel respect voor wat er allemaal is gebeurd In de Tweede Wereldoorlog. Dus als dat respect er maar is, dan vind ik dat ie prima het recht heeft om om de Tweede Wereldoorlog te gebruiken in boeken.

00:09:07 interviewer: Zouden er aspecten aan een roman kunnen zijn, waardoor je zegt: als je dat doet, dan heb je voor mij al het recht verspeeld om over de Holocaust te schrijven?

00:09:17 Participant 11: De Holocaust is natuurlijk het grote voorbeeld van goed en kwaad en ik denk dat iedereen het er wel over eens is dat er dat er hele slechte dingen zijn gebeurd in de Holocaust. Tot niet zo lang geleden werden natuurlijk zaken die de Holocaust of mensen die de Holocaust wegdrukken en ontkennen, waren verboden. Tegenwoordig is dat wat vrijer, maar ik denk persoonlijk, ik zou in mijn onderwijs nooit dat soort denkbeelden uit gaan leggen in de klas, misschien als een voorbeeld van hoe het niet moet. Wij worden geacht om heel neutraal en objectief les te geven en dat doe ik op mijn best voor. Als je schrijft over de Tweede Wereldoorlog, dan gaat het uiteindelijk toch altijd over de strijd tussen goed en kwaad. En als iemand het kwade toch verheerlijkt, dan vind ik dat hij erg verkeerd bezig is en dat hij dat niet moet doen.

00:10:18 interviewer: Bespreekt u in uw literatuurlessen wel eens het spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid?

00:10:24 Participant 11: Zeker ja.

00:10:24 interviewer: En op welke manier zou je dat dan doen bij *The Boy in the Striped Pyjamas*?

00:10:31 Participant 11: Als ik het heb over het spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid, dan heb ik het vaak over verhalen waar iets in gebeurt wat eigenlijk niet zo heel waarschijnlijk is of wat niet wat duidelijk niet echt gebeurd is, terwijl de rest wellicht wel echt gebeurd is. En dan probeer ik aan te geven dat een schrijver vaak wat fictionele elementen erin brengt om een bepaalde boodschap duidelijk te maken. In *The Boy in the Striped Pyjamas*, gaat over een hele realistische situatie, de Tweede Wereldoorlog. Maar of die twee jongetjes echt mekaar hebben getroffen. En dat ze precies op dezelfde dag jarig waren, dat is zeer onwaarschijnlijk en dat aspect belicht ik wel door te zeggen van kijk: die schrijver heeft met opzet die jongens even oud gemaakt en met opzet ze op elkaar laten lijken

op het eind, zodat die boodschap duidelijk wordt. Dus dat is het aspect wat ik daarbij dit boek dan naar voren breng.

00:11:27 interviewer: Een voorbeeld dat door literatuurcritici vaak wordt aangehaald, was ten eerste de open plekken die in de roman zaten. Dus bijvoorbeeld, er wordt heel veel gehint naar jodenhaat, genocide, geweld tegen de joden. Maar het wordt niet geëxpliciteerd. Dat komt ook omdat we het verhaal vanuit Bruno bekijken. Maar het boek heeft ook veel jonge lezers, bijvoorbeeld ook uw leerlingen die misschien nog niet de kennis hebben om die open plekken op te vullen. Dus dat kan een schadelijk beeld van de werkelijkheid construeren. Een ander voorbeeld dat veel werd aangehaald was: op een gegeven moment ontmoeten de jongens elkaar voor het eerst en dan vraagt Bruno aan Shmuel: zijn er veel jongetjes waar je mee kan spelen aan de andere kant van het hek? Dan zegt Shmuel: ja honderden en dan zegt Bruno: spelen jullie veel dan? En dan zegt Shmuel: nee, we spelen eigenlijk nooit. En wat daarover geschreven werd, is dat kinderen vaak bij aankomst van Auschwitz gelijk werden vergast. Uitzondering op de regel waren kindereperimenten door Josef Mengele, maar omdat ze geen zwaardere arbeid konden leveren en waren ze in die zin nutteloos, tussen haakjes. Dus het beeld dat daar wordt geschetst, dat daar bijvoorbeeld honderden kinderen lopen, is waarschijnlijk enigszins vertekend. Is dit een schadelijk beeld voor kinderen?

00:12:58 Participant 11: Ik vind persoonlijk dat dat niet schadelijk is voor kinderen om dat zo te doen in het boek, omdat volgens mij de nadruk op het boek op iets anders ligt en niet zozeer op de honderdduizenden, miljoenen slachtoffers die er gevallen zijn. Wat natuurlijk heel ernstig is, maar daar wordt de nadruk niet op gelegd. Wat jij zei: het boek kiest het perspectief van Bruno en Bruno heeft een heleboel dingen gewoon niet door. Hoe hij ook over Out-With denkt en niet doorheeft dat zijn vader kampcommandant is. Als ik dat behandel in de klas, dan kunnen we dat heel goed hebben over dat ze wel doorhebben dat het beeld wat je krijgt in het boek, dat het enigszins vertekend is door de beperkte blik die Bruno heeft. Dus vanuit dat perspectief vind ik niet dat het boek een duidelijk voorbeeld is van honderd procent geschiedschrijving, maar het neemt de situatie en het geeft een functionele draai aan. En wat ik eerder zei, ik vind dat wel geoorloofd hier en dat er dan bepaalde feiten niet goed worden worden weergegeven, dat is waar. Maar dat heeft voor mij wel te maken met het perspectief van Bruno.

00:14:13 interviewer: John Boyne beschrijft zelf ook *The Boy in the Striped Pyjamas* als een fabel, dus een kort verhaal met een moraal. Het staat zelfs op het boek *The Boy in the Striped Pyjamas*, a fable by John Boyne. Hij zegt ook van: het moet niet een natuurgetrouwe schets zijn van hoe Auschwitz er in die tijd heeft uitgezien. Maar is het dan uw tussenhaakjes, morele plicht als docent om dat wel kenbaar te maken aan uw leerlingen?

00:14:42 Participant 11: Ja, dat vind ik eigenlijk wel zeker. Als ik het over dit boek heb, dan heb ik het niet heel diep over. Maar ik kan me wel herinneren. Een paar jaar geleden, toen kwam dit boek ter sprake en toen werd er over doorgevraagd van: was dat nou echt zo? En toen ben ik er wel op doorgedaan. Dus als er vragen uit de klas komen, vind ik wel dat je een morele plicht hebt om om kinderen op te wijzen wat voor afschuwelijke dingen die er gebeurd zijn. Ik ben toevallig zelf twee jaar geleden in Auschwitz geweest, voor het eerst van mijn leven. En dat heeft zo'n ontzettende grote indruk op me gemaakt dat ik daar, ook als ik het niet over dit boek heb vaak nog wel over heb in de klas. Nu ik erover praat, krijg ik weer kippenvel. Dat kan zo'n enorme indruk, verpletterende indruk maken op je maken. En ik vind dat docenten wel de morele plicht hebben om daar ja op te wijzen.

00:15:33 interviewer: Ik ben er zelf nooit geweest. Denkt u dat vanuit het perspectief van Bruno het mogelijk was geweest op het moment dat je aan de hekken van dat van die plek bent, dat je denkt: dat zijn boeren en er zijn marktkraampjes. Is dat realistisch zelfs voor een kind van 9?

00:15:50 Participant 11: Nee, want de plekken waar ik ben geweest. Auschwitz had meerdere kampen en ik weet eigenlijk niet zo goed welke het was. Er was Auschwitz één en Auschwitz twee en het grote vernietigingskamp. Daar speelt zich dit niet af, want daar was de woning van de commandant niet vlakbij. Dat was bij een ander deel en daar ben ik eerlijk gezegd niet geweest. Maar toen ik daar liep, ik sloot aan bij een rondleiding, ik kon niet even even er tussenuit. Maar ik vroeg me wel af: ik zou eigenlijk wel die plek willen zien waar dit boek zich afspeelt om te kijken of er inderdaad plekken aan het hek waren waar die jongetjes gewoon aan beide kanten elkaar konden zien. Want volgens mij kon dat eigenlijk nauwelijks, omdat er heel veel bewakers en herdershonden rondliepen en iedereen moest daar gewoon ver bij vandaan blijven.

00:16:46 interviewer: Dan heb ik eigenlijk nog een afsluitende vraag en dat was als u het curriculum helemaal zelf zou mogen indelen, zou u dan op een andere manier lesgeven over Holocaustfictie dan dat u nu doet?

00:17:00 Participant 11: Nou, dat is een interessante vraag, want ik kan mijn hele curriculum zelf indelen. Ik heb je net verteld: we hebben hier de bovenbouw opgericht 4 jaar geleden. De belangrijkste reden voor mij om van Rozendaal hierheen te komen was, omdat ik dan zelf mijn hele programma kon samenstellen en dat heb ik dus ook gedaan dus en ben ik de enige eerstegraads docent Engels. dus Ik ben de enige die in de bovenbouw Engels geeft.

00:17:23 interviewer: U bent de hele sectie Engels.

00:17:27 Participant 11: Ja, dus in de havo/vwo bovenbouw wel. Dus ik hoef eigenlijk ook niet te overleggen met mensen, als ik wat wil aanpassen in mijn curriculum. Dus ik zie er wat dat betreft een beetje een luxepositie. Maar jouw vraag was: als ik het curriculum zou kunnen aanpassen, zou ik het dan aanpassen? Wat was je vraag?

00:17:42 interviewer: Dat was het ja.

00:17:46 Participant 11: Nou op dit moment niet, want ik ben heel tevreden over hoe mijn curriculum nu in elkaar zit. Eerlijk gezegd heb ik de Holocaust niet als apart onderwerp in de literatuurlessen. Ik besteed wel veel aandacht aan de Eerste Wereldoorlog aan de War Poets, omdat daar echt een apart genre in het Engels bij ontstaan is. En de Tweede Wereldoorlog behandel ik meer met een aantal korte verhalen van Roald Dahl en van Hemmingway. Maar de oorlog op zich is wel in beeld bij ons in de vijfde klas. Er was volgens mij, ik weet niet of dat ook zo was toen jij nog in Rozendaal op school zat, maar in de vijfde klas hebben we een literatuur project waarbij er drie boeken gelezen worden in de klas. Heb ik toen bedacht met de collega's daar, dat heb ik meegenomen. Ze lezen drie boeken over drie onderwerpen één van die onderwerpen is oorlog. Dus we lezen, ze kunnen dan kiezen uit 3 oorlogsboeken en er zit een boek bij, Empire of the sun, die speelt in de Tweede Wereldoorlog. Ook een boek van Hemingway uit de Eerste Wereldoorlog: The Spirit. En een boek in de Afghanistan Oorlog

The Kite Runner. Maar we hebben dus een boek over de Tweede Wereldoorlog en ik ben heel tevreden over dat boek, maar ik zou bij wijze van spreken ook de The Boy in the Striped Pyjama kunnen nemen. Maar ik mag dat dus zelf beslissen dan zijn luxe.

00:19:16 interviewer: Dan gaan we afronden wat een fijn en verrijkend gesprek. Nogmaals, heel erg bedankt dat u de moeite nam vanmiddag. Wat er met het gesprek gaat gebeuren is het volgende. Ik ga het eerst transcriberen en dan ga ik de antwoorden van iedereen coderen, zoals ik daarnet ook mee bezig was met de enquête. En dan ga ik die onderdelen in bepaalde thema's zetten, zodat ik in grote lijnen weet wat voor een argumenten worden aangedragen door de docenten. Mocht u nog interesse hebben? Ik stuur het met alle liefde even naar u op als ik mijn cijfer terug heb.

00:19:47 Participant 11: Ja zou ik heel leuk vinden, als je het wil doen, ja.

00:19:50 interviewer: Zeker doe ik, dan ga ik voor nu de opname stoppen.

Gesprek 12

00:00:02 interviewer: Goedemiddag. Nogmaals, bedankt voor uw deelname aan dit onderzoek en hartelijk welkom bij deze bijeenkomst. Laat ik voordat we beginnen mezelf ook even voorstellen. Ik ben Daphne Gentiluomo en ik heb vorig jaar mijn bachelor Nederlandse Taal en Cultuur afgerond en momenteel ben ik bezig met het schrijven van mijn masterscriptie bij de master Europese Letterkunde, waar ik nu ook aan het afstuderen ben. We zullen het vandaag gaan hebben over hoe Holocaustfictie wordt behandeld in het klaslokaal met betrekking tot het vak Engels. Als casus voor deze conversatie zal de *The Boy in the Striped Pyjamas* worden gebruikt. Ik ga u een aantal vragen stellen en het idee is dat u uw mening geeft over hoe u deze kwesties behandelt of dat u ze zou behandelen in uw eigen lessen. Deze meeting zal om en nabij een half uurtje in beslag nemen. En voordat we beginnen, wil ik u erop wijzen dat deze meeting wordt opgenomen. En dat alles wat vandaag zal worden besproken, ook zal worden verwerkt in de resultaten van de scriptie. Daarbij wil ik u erop attenderen dat u anoniem zal blijven binnen het onderzoek en dat ik zorgvuldig met de resultaten van dit gesprek zal gaan omgaan. Dit is een online meeting, het is onvermijdelijk dat we misschien soms wat haperingen hebben, maar ik zal proberen om het zo soepel mogelijk te laten verlopen en voordat we beginnen, wil ik u dan even een kleine samenvatting geven van de roman. *The Boy in the Striped Pyjamas* gaat over de negenjarige Bruno, die van zijn ouders te horen krijgt dat ze naar Out-With gaan verhuizen. En Out-With is natuurlijk de gefictionaliseerde vorm van het van Auschwitz. Dit gaan ze doen, omdat de vader van Bruno een belangrijke baan krijgt als nazicommandant. Eerst vindt Bruno het erg lastig om zijn vrienden achter te laten in Berlijn, maar daar zal snel verandering in komen. Wanneer ze aankomen in Out-With ziet Bruno door het raam in zijn kamer het concentratiekamp liggen en hij ziet ook de gevangenen die er wonen en hij denkt op de een of andere manier dat het boeren zijn die een soort pyjama's aan hebben. De moeder van Bruno, die zegt eigenlijk altijd van: blijf nou alsjeblieft in de tuin spelen. Maar Bruno is een echte avonturier. Op een dag besluit hij dan ook om één van zijn ontdekkingsstochten voort te zetten buiten de tuin en komt zo al spelenderwijs terecht bij de hekken van Auschwitz, waar hij het Joodse jongetje Shmuel ontmoet. Ze worden langzaam vrienden Bruno blijft ook steeds bij het hek terugkomen. Hij neemt steeds eten voor Shmuel mee en wanneer Shmuel dus vraagt aan Bruno om te helpen zoeken naar zijn vader, die al een paar dagen weg blijkt te zijn, twijfelt Bruno er ook geen moment over en kruipt ook het hek met hem onder. Er is alleen één probleem, Bruno heeft namelijk een erg onschuldig beeld over wat Out-With eigenlijk inhoudt en het eerste wat hij eigenlijk ook zegt als hij binnenkomt, is: Ik dacht dat er fruit en groente kraampjes zouden zijn. Ik dacht dat ik er cafeetjes zouden zijn en marktjes en eigenlijk alles wat ik dacht dat er zou zijn is er niet. Eenmaal in het kamp raken de jongens verzeild in een soort van stroomversnelling aan mensen, waardoor ze terecht komen in de gaskamers en wordt geïnsinueerd dat beide jongetjes komen te overlijden in de gaskamers van Out-With. Mijn eerste vraag aan u is: behandelt u *The Boy in the Striped Pyjamas* in uw

literatuurlessen en wat zijn dan de voornaamste aspecten van de roman die je met je leerlingen bespreekt?

00:03:15 Participant 12: Ik heb het niet behandeld. Wij doen wel aan literatuuronderwijs in de bovenbouw, 4 vwo 5 vwo. Op de school waar ik nu werk, laten we de leerlingen boeken lezen en als ze het boek *The Boy in the Striped Pyjamas* willen lezen, mag het dan niet van ons, omdat het qua Engels niveau te makkelijk is. Dus het is eigenlijk voor ons iets minder onderbouw. En wel of niet in de bovenbouw of onderbouw? Dat hangt een beetje af van de klas. Als ik het dan zou behandelen, dan zou ik natuurlijk ingaan op de oorlog, op de betekenis van de oorlog, vrijheid en en dat soort dingen. Maar ik zou mij ook focussen op het feit dat de hoofdpersoon een kind is en inspelen op dat perspectief, want ik denk wel dat het boek geschreven is met een reden, dat vanuit hè die onschuld van een kind. Dus daar zou ik eigenlijk op focussen. En hetzelfde geldt ook voor het feit dat het vanuit Bruno wordt geschreven, dus niet uit een joods jongetje, maar vanuit een Duitse familie. En zo eigenlijk al die dingen die de schrijver heeft gedaan om het verhaal op die manier te weergeven, zou ik benadrukken én en behandelen met de leerlingen van: Waarom denk je dat die dat heeft gedaan? Nou, denk je dat dat belangrijk is, of denk je dat dat niet belangrijk is? En op die manier literatuur daarvan behandelen. Naast hoofdthema oorlog, maar dat snappen ze meestal ook al wel.

00:05:06 interviewer: Heb je het wel eens in je literatuurlessen over de relatie tussen de auteur en de roman? Hebben die überhaupt invloed op elkaar?

00:05:08 Participant 12: Ik denk zeker dat ze invloed hebben op elkaar, bijvoorbeeld vorige periode heb ik dan met mijn 4 havo klassen short stories gedaan, dus dat is nog niet een roman, maar wel gewoon verhalen die fictief zijn en bij sommige verhalen is de link tussen de auteur en het verhaal heel duidelijk. Dus bijvoorbeeld in een verhaal dan zie je dat het om een Ierse schrijver gaat om de tijd, wanneer het geschreven is en wanneer het uitgebracht is en soms is dat heel betekenisvol voor het verhaal of helpt het te interpreteren. Het is uiteindelijk allemaal interpretatie. En ik denk eigenlijk altijd wel dat er een bestaande link is en dat dat nuttig is om te benoemen. Maar soms is het benoemen ook al zo simpel als de leerlingen erop te attenderen dat er een link kan bestaan en: denken jullie dat daar iets zit? En dan zullen ze zeggen, bij zo'n verhalen van *The Sniper* van: oh ja, inderdaad, dit verklaart een heleboel en zo zou je ook wel een boek hebben dat iemand zou zeggen: nou is gewoon een leuk verhaaltje dit.

00:06:25 interviewer: Heb je het idee dat met *The Boy in the Striped Pyjamas* dat dan de auteur zijn stempel drukt op de roman vanuit zijn positie als schrijver?

00:06:37 Participant 12: Ik denk dat de kans groter ook is bij boeken waar iets van de geschiedenis of politiek aspect waar dat aan vastzit, dat je daar eigenlijk niet omheen kan dat de schrijver dat het t de visie en perspectief enzo van een schrijf daar in doorschemert. Je kan niet neutraal een boek over de Tweede Wereldoorlog schrijven. Je kan niet bedenken: ik ga een boek over de Tweede Wereldoorlog schrijven en ik besluit om dat vanuit het perspectief van een kind te doen. Daar bedoelde schrijver echt wat mee. Ik weet niet meer precies de vraag, maar ik denk wel dat dat in dit geval zeker zo is.

00:07:18 interviewer: Ja, een voorbeeld dat ik hier bijvoorbeeld terugvond, was het karakter van de oma van Bruno. Zij is een personage dat zich als enige echt vocaal afzet tegen de ideeën van Hitler. Ze verlaten zelfs met ruzie en etentje in Out-With, nadat die vader heel trots een nazicommandant kostuum laat zien. Vervolgens komt ze ook niet meer langs bij de familie en komt ze op een gegeven moment overlijden. En er staat ergens kort in de roman, staat: de oma van Bruno claimt altijd dat ze een dat ze een Ierse afkomst had. Ze heeft een typisch Iers uiterlijk, namelijk rood haar groene ogen en ze claimt altijd dat er ergens in haar familie een familielid was dat Iers was. Nou, John Boyne is zelf ook Iers. Is het volgens jou dan van invloed dat dit specifieke karakter dat zich vocaal afzet tegen de ideeën van Hitler en de auteur dezelfde afkomst delen?

00:08:17 Participant 12: Ja, ik denk het wel. Ik denk namelijk dat een schrijver echt geen dom persoon is en die weet donders goed als hij zo'n karakter schrijft met zulke karakteristieken, zoals bijvoorbeeld de Ierse afkomst. En één plus één is twee. Hij kan ook wel bedenken, dat lezers dat zullen interpreteren op die manier. Ik denk als dat iets was wat hij had willen voorkomen, had hij niet dat karakter geschreven, denk ik. Maar dat is interpretatie. En het hoeft niet zo te zijn. Het kan inderdaad een hele slimme manier zijn van hem om zijn mening te uiten en te zeggen: joh, ik heb alleen een karakter is geschreven. It's not me. En het kan ook een manier zijn om juist ook een hele tactische manier te zeggen: dat is hoe ik het erin heb verwerkt. Maar nee, dat is geen toeval.

00:09:07 interviewer: Ik hoor bijvoorbeeld van heel veel docenten, want ik heb best wel wat interviews gedaan nu, dat ze zeggen van: Oh, dat is wel grappig dat je dat zegt, want ik bespreek de oma eigenlijk in de zin van dat niet alle Duitsers per se slecht hoeven te zijn, dus dan is het in die zin heel erg grappig dat die oma zo zich vasthoudt aan haar Ierse achtergrond, omdat ze daarmee eigenlijk zegt: ik ben niet Duits. Dat vond ik wel een interessante.

00:09:36 Participant 12: Ja, ik denk zoiets ook in bijvoorbeeld onderbouw, als je een boek gaat bespreken, het is best wel een opdracht om met kinderen te doen en ik denk zelfs misschien voor 4 havo ook. Het is best wel makkelijk ook om juist de hoofdlijnen te bespreken en het belangrijkste uit een boek te halen en om zo'n karakter als die oma een

beetje te vergeten. Maar ik denk hoe meer richting niveau gaat of meer op diepgang gaat zitten. Dat dat juist zo'n super interessant deel is. Maar het ligt natuurlijk ook aan wat je wil bereiken met je lessen. Wil je gewoon dat ze een boek lezen? Wil je dat ze iets leren over de oorlog via een boek? Of wil je dat ze bezig zijn met literatuuranalyses? Want ik denk dat zo'n karakter als een oma echt veel sneller onderdeel van de analyse is dan lekker een boek bespreken met de klas.

00:10:23 interviewer: En daarom ben ik zelf eigenlijk ook wel verbaasd, moet ik zeggen dat ik heel veel hoor dat inderdaad in de bovenbouw dat docenten Engels *The Boy in the Striped Pyjamas* niet laten lezen, want als je bijvoorbeeld naar de leesniveaus kijkt van Theo Witte, dan schommelt een beetje tussen twee en drie. Maar ik denk dat dit persoonlijk een boek is waar je best wel moeilijke vragen over kan stellen, terwijl het een redelijk makkelijk leesniveau is, dus dat je leerlingen best wel laagdrempelig naar niveau 4 kan krijgen. Met een boek dat ze al kennen en waar ze of in ieder geval de film al hebben gezien. Dus, mij verbaast het eigenlijk dat het niet in de bovenbouw gelezen mag worden.

00:11:06 Participant 12: Ja, volgens mij zit dat echt puur op het niveau van Engels. Het is zo makkelijk te lezen. Uiteindelijk moet je goed Engels kunnen en maakt het niet uit of je een analyse kan maken van karakter. Maar dat is dus van je onderwijs, want uiteindelijk als je naar eindexamens toewerkt, dat gaat gewoon puur over die vaardigheden: leesvaardigheid, verbanden leggen en uit een artikel te kunnen halen. Dan is het heel leuk als je ze van school kan sturen met het feit dat zij een analyse kunnen maken van een karakter, maar uiteindelijk, daar schiet je niks mee op met het eindexamen. Dus dat is een beetje het probleem van de bovenbouw. Dus eigenlijk is er niet genoeg tijd om ook dat soort dingen te doen. Ik denk dat leerlingen dat echt wel interessant zouden vinden als die tijd en de stress er niet was en dan het klimaat eigenlijk op school een beetje anders is, dan denk ik wel dat het mooi zou zijn.

00:12:02 interviewer: John Boyne heeft zelf de Tweede Wereldoorlog niet meegemaakt. Heeft hij dan wel het recht om te schrijven over de Tweede Wereldoorlog, de Holocaust?

00:12:14 Participant 12: Ja, dat is een beetje lastige vraag, want wie ben ik om te zeggen of iemand ergens recht op heeft of niet? Maar ik denk, zolang iemand gewoon goed onderzoek doet goed geïnformeerd is en niet zomaar in de rondte wat dingen gaat zeggen. Tuurlijk mag je er dan over schrijven. Kijk, anders hadden mensen dit boek niet gelezen, dan had één iemand gelezen en een slechte review van geschreven en gezegd: hij heeft niet eens de oorlog meegemaakt. Wie denkt hij dat hij is? Het is alsnog zo'n populair boek, dus wat dat juist laat zien, is dat het slim is dat hij dat recht heeft genomen. Want blijkbaar is er iets moois uitgekomen.

00:12:57 interviewer: Het is ook wel weer anders. Wij hebben de oorlog, tenminste Nederland als land, heeft de oorlog heel bewust meegemaakt. We zijn ook bezet en dat hele bevrijdingsverhaal, dat leeft bij ons gewoon elk jaar nog weer, ook met dodenherdenking, bevrijdingsdag, dus dat houden wij heel erg in stand. Maar bijvoorbeeld een land als Ierland. Waar dus de schrijver vandaan komt, was neutraal in de Tweede Wereldoorlog. Dus zijn we het, collectieve trauma is misschien het verkeerde woord, maar zij ervaren dat misschien in die zin minder, zijn zich er minder bewust van. Er is ook een veel minder grote Joodse populatie in Ierland en John Boyne is zelf ook katholiek. Speelt dat dan nog mee?

00:13:38 Participant 12: Ik denk dat het meespeelt in in hoeverre het binnen hun cultuur leeft, maar ik denk niet dat dat bijvoorbeeld betekent of iemand wel of niet meer recht heeft. Want voor hetzelfde geld, en ik weet niet of dat zo is bij John Boyne, maar heeft hij een over overgroot oma of een tante die in Duitsland heeft gewoond? Misschien is dat tussen aanhalingstekens collectieve trauma niet zoals we dat hier ervaren, maar dat betekent niet dat bijvoorbeeld binnen de familie niet kan zijn. Het kan ook net zo goed zijn dat iemand leert op school over de Tweede Wereldoorlog, een bepaalde verbintenis voelt met de rest van het continent en daardoor het alsnog heel erg aanslaat. Bovendien is er natuurlijk zoveel oorlog en onenigheid in Ierland zelf, ook met Engeland, en al die burgeroorlogen waarin eigenlijk het protestanten tegen katholieken en Ierland versus United Kingdom. Het gevoel van vrijheid en de bezetting misschien voor sommige mensen zal er wel heersen. Het is niet iets wat ze niet kennen, maar het is natuurlijk op een totaal andere area zeg maar van een heel ander niveau. Maar ik denk dat het niet een gegeven is of het uit zou moeten maken of een land bijvoorbeeld neutral was in de Tweede Wereldoorlog om daar ja dan een boek over zo te mogen schrijven, want het zou mij net iets anders kunnen reflecteren of toevallig gewoon iemands persoonlijke interesse. En al met al hebben we, dat hoop je, van de Tweede Wereldoorlog geleerd, of je nou uit Zuid-Afrika komt of helemaal uit noorden van Noorwegen.

00:15:12 interviewer: Zou jij het spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid en literatuur bespreken?

00:15:20 Participant 12: Ligt eraan, wat bedoel je precies?

00:15:21 interviewer: Nou, bijvoorbeeld bij *The Boy in the Striped Pyjamas* is een roman die in een echte tijd en setting zich afspeelt, dus ondanks dat het fictie is. Kan dat soms een soort van grijs gebied zijn in deze roman, omdat het wel zich afspeelt in een in denkbare context die inderdaad heeft afgespeeld. Dus dat gebied is misschien wat grijzer. Zou je dat dan bespreken met je met je leerling?

00:15:51 Participant 12: Ik denk dat het een klein beetje ligt aan de boodschap van mijn les wat ik precies wil bereiken. Maar ik denk niet dat het verkeerd is om ze daar bewust van te maken. Uiteindelijk is het natuurlijk allemaal communicatie en communicatie komt altijd van twee kanten. Je hebt iemand die je probeert te communiceren, iemand die iets moet ontvangen en daar spelen allemaal factoren in mee.

00:16:20 interviewer: En zou *The Boy in the Striped Pyjamas*, zoals die is beschreven in de roman zou dat verhaal echt gebeurd kunnen zijn volgens u?

00:16:36 Participant 12: Maar dat is ook gebaseerd op de kennis die ik heb van de Tweede Wereldoorlog. Ik kan me niet voorstellen dat een klein kind zover komt dan om in een kamp terecht te komen, want daar is zoveel bewaking en ook die ouders natuurlijk. En dat vind ik best wel stug dat ze hun kind niet op de een of andere manier bang hebben gemaakt. Maar goed hè, je hebt kinderen, dat kan. Wie weet natuurlijk. Het is een hele bizarre oorlog geweest. Ik bedoel: you never know.

00:17:05 interviewer: Nee, de reden waarom ik het vraag is dat John Boyne beschrijft zijn roman als een fabel. Er staat ook op het boek: *The Boy in the Striped Pyjamas: a fable by John Boyne*. Dus een kort verhaal met een moraal is een fabel. En dus niet een natuurgetrouwe schets van hoe Auschwitz er in die tijd hebt moeten hebben moeten uitzien. Bijvoorbeeld dingen die worden aangehaald in de literatuur die waarschijnlijk een onwaarschijnlijk beeld creëren van Auschwitz. Er is bijvoorbeeld een stukje waarin Bruno aan Shmuel vraagt van: zijn er veel kindjes aan de andere kant van het hek? Want hij is natuurlijk erg op zoek naar vriendjes en dan zegt Shmuel: ja, honderden en dan zegt Bruno: spelen jullie veel? en zegt Shmuel: nee, we spelen nooit. Nou wat in de literatuur bijvoorbeeld heel erg naar voren kwam, is dat kinderen die aankwamen in Auschwitz eigenlijk voornamelijk gelijk naar de gaskamers werden geleid, omdat ze geen zware arbeid konden leveren. Uitzonderingen op de regel waren experimenten van Josef Mengele. Maar het beeld dat daar wordt geschetst dat er honderden kinderen rondlopen in een in Auschwitz, is best wel een vertekend beeld. En zeker Als je bedenkt dat ze op een gruwelijke manier zouden zijn gestorven. Kan dat ervoor zorgen dat jonge lezers, bijvoorbeeld de leerlingen in de onderbouw en vertekend beeld krijgen van de van de Tweede Wereldoorlog? Een ander voorbeeld is dat er heel veel open plekken in de roman zitten. Er wordt bijvoorbeeld heel erg gehint naar jodenhaat, genocide. Bijvoorbeeld ook door de rook waar steeds naar gehint wordt, waarmee wel gehint wordt naar de verrassing, maar het wordt niet benoemd. Dus van een jonge lezer wordt verwacht om die kennis aan te vullen, maar als je die kennis zelf nog niet hebt, omdat het een van de eerste keer is dat je in aanraking komt. Met Holocaustfictie, kan dat dan een vertekend beeld of een schadelijk beeld opleveren of een eufemistisch beeld van de Holocaust?

00:19:03 Participant 12: Tuurlijk, maar ik denk dat daar dus jouw rol als vakdidacticus en pedagoog belangrijk is, want jij onderwijst dat boek met deze kennis dat daar bijvoorbeeld die gaten zijn of dat het beeld niet helemaal klopt. Maar het ligt ook, vind ik dan weer aan wat jouw doel is van een les, in hoeverre je daarin gaat. Je kan de hele les toewijden, bijvoorbeeld waar die gaten zitten. Dat was eigenlijk niet zo, maar ik kan ook gewoon zeggen: jongens, we gaan het boek lezen. Let erop, niet alles klopt, maar het gaat er vooral om de grote lijn. Stel je voor je laat een klas het boek lezen en je zegt niks over. Dan zullen ze wel een beeld krijgen. Maar ik denk dat het verhaal in zoverre indrukwekkend is dat zij vanzelf dingen gaan opzoeken en meer willen weten en erachter komen. En die invulling krijgen. Of dat je de Classic leerling hebt, die denkt, ik hoor het wel van een docent. En dan komt het denk ik ook vanzelf wel natuurlijkerwijze aan de orde. Of je hebt de leerling helemaal niet boeit of het niet lees. Dus ik denk op zich ja, schadelijk? Het is iets om misschien alert op te zijn. Ik zou wel in eerste instantie mensen op andere dingen laten focussen dan op dat te ondervangen.

00:20:21 interviewer: Ja, dan denk ik dat ik het antwoord op mijn volgende vraag ook wel weet, maar ik stel hem toch nog eventjes voor de volledigheid, is het dan uw verantwoordelijkheid of morele plicht tussen haakjes om leerlingen hiervan op de hoogte te brengen? Of ligt dat spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid, eerder bij een auteur zelf om te zorgen dat het een natuurgetrouwe descriptie is van hoe het was? Of ligt dat misschien zelfs bij een docent geschiedenis of bij de ouders, of is dat uw taak?

00:20:38 Participant 12: Nou, als jij besluit om de The Boy in the Striped Pyjamas te gaan bespreken, bespreek je als het goed is, het hele boek, als dat jouw doel is. En als het dus een fable is, dan hoort dat bij het boek en dan vind ik het dat het aan jou als docent is om daar ook wel een punt van te maken en dat het ook aan jou als docent dus om dat boek goed te onderwijzen. Ik denk niet dat de helft van deze les bijvoorbeeld door de ouders gedaan moet worden, maar again, ligt misschien ook weer aan jou en het doel van de les. Het doel van de les over The Boy in the Striped Pyjamas is vrij duidelijk, namelijk een literatuur stuk over de oorlog en gelezen vanuit perspectief van een kind. Dat is aan jou als docent. En het zou denk ik alleen maar mooi zijn als je het vakoverstijgend kan maken en kan combineren met de geschiedenisles of met een maatschappijleer les, want dan kun je alle gaten opvullen en kun je echt heel stukje rond maken. Is een super leerzaam en persoonsvormend iets van te maken, maar zolang dat niet aan de orde is en jij degene bent die daar boek aan hun gaat onderwijzen, dan moet je dat wel bewust doen. Je hebt waarschijnlijk nooit de tijd om alles honderd procent te bespreken, maar je moet op zijn minst proberen te voorkomen dat het helemaal misgaat.

00:22:11 interviewer: En dan heb ik nog een afsluitende vraag en dat is: als je het curriculum helemaal zelf zou mogen indelen, zou je dan op een andere manier omgaan met Holocaustfictie in uw literatuurlessen?

00:22:30 Participant 12: Anders dan hoe het nu gebeurd is?

00:22:52 Participant 12: Nou ja, nu is er niet eens bij ons op school en op de middelbare school waar ik zelf ook heb gezeten en mijn vorige stage school was daar helemaal niks over vastgelegd. Dus die verandering zou ik niet per se hoeven laten plaatsvinden. Ik denk niet dat het de taak is voor bijvoorbeeld een Engels docent of een Nederlands docent niet specifiek om Holocaustfictie te behandelen. Ik denk wel dat het heel mooi iets zou zijn als er ergens op een school vaststaat dat Holocaustfictie aan de orde komt. Maar dat zou ook altijd nog, denk ik via geschiedenis kunnen zijn of via maatschappijleer. Ik denk niet dat het zeg maar een vergeten onderwerp moet zijn. Of dat fictie of naar een film of poëzie of echt een boek of een short story is, maakt niet uit. Maar ik denk wel dat het goed is om dat soort bronnen te gebruiken om dat te onderwijzen. Maar dat is meer omdat ik van mening ben, dat je moet nooit oorlog vergeten. Maar dat is het hele principe van literatuur natuurlijk echt geschiedenis vastleggen. Ik zou het belangrijk vinden dat op een school overlegd wordt wat the time and the place is dat dit behandeld wordt en dat het dan goed behandeld wordt. En dan vind ik dat prima kan met een boek tijdens een Engels les. Je hebt sowieso het pta van geschiedenis natuurlijk de oorlog zitten. Maar dat je dan ook met de andere klassen, weet je wel die geen geschiedenis hebben dat dat toch ergens aan de orde komt. Dus een vak als Nederlands of Engels is perfect, omdat dat zijn kernvakken. Verder ja hoe het precies gegeven wordt? Ik denk dat er heel veel manieren en goede manieren zijn.

00:24:52 interviewer: Nee, Dat is ook zo. Je kunt dit op 1001 manieren indelen. Nou voor nu, in ieder geval dank je wel voor dit gesprek nogmaals bedankt voor je tijd en je moeite. Wat er nu met dit gesprek gaat gebeuren, is het volgende: ik ga het eerst transcriberen en dan ga ik vervolgens de antwoorden coderen en om vervolgens onderverdelen in verschillende thema's, zodat ik in grote lijnen helder heb wat er allemaal aan argumenten worden aangedragen. Mocht je interesse hebben, ik stuur met liefde, het eindwerkstuk nog even naar je op en als ik mijn cijfer terug heb en dan voor nu een hele fijne middag, ga ik in ieder geval de opname stopzetten

Gesprek 13

00:00:00 interviewer: Goedemiddag. Nogmaals, bedankt voor uw deelname aan dit onderzoek en hartelijk welkom bij deze bijeenkomst. Laat ik voordat we beginnen mezelf even voorstellen. Ik ben Daphne Gentiluomo en ik heb vorig jaar de bachelor Nederlandse Taal Cultuur afgerond en ik ben momenteel bezig met mijn master Europese Letterkunde, waar ik nu aan het afstuderen ben. We zullen het vandaag gaan hebben over hoe Holocaustfictie wordt behandeld in het klaslokaal met betrekking tot het vak Engels. Als casus voor deze conversatie zal *The Boy in the Striped Pyjamas* worden gebruikt. Ik ga u een aantal vragen stellen en het idee is dat u uw mening geeft over hoe deze kwesties over hoe u deze kwesties behandelt of dat u ze zou behandelen in uw lessen. Deze meeting zal om en nabij een half uurtje in beslag nemen. Voordat we beginnen, wil ik u erop wijzen dat deze meeting wordt opgenomen en dat wat er vandaag besproken zal worden, zal worden verwerkt in de resultaten van mijn scriptie. Is dat voor u in orde?

00:00:53 Participant 13: Ja, heel duidelijk allemaal.

00:00:55 interviewer: Goed, daarbij wil ik u er op attenderen dat u anoniem zal blijven binnen het onderzoek en dat ik zorgvuldig met de verwerking van de resultaten van dit gesprek zal omgaan. Dit is een online meeting, zoals u merkt zijn er kleine haperingen. Ik zal proberen het gesprek zo soepel mogelijk te laten verlopen. Voordat we beginnen, ga ik eventjes uw geheugen opfrissen door een kleine samenvatting te geven van *The Boy in the Striped Pyjamas*. De roman gaat over de negenjarige Bruno, die van zijn ouders te horen krijgt dat ze naar Out-With gaan verhuizen, dit is de gefictionaliseerde vorm van Auschwitz, omdat Bruno's vader daar een prominente baan als nazicommandant krijgt. Eerst vindt Bruno het erg lastig om zijn vriendjes achter te laten in Berlijn, maar daar zal snel verandering in komen. Eenmaal aangekomen in Out-With, ziet Bruno door het raam in zijn kamer, ziet hij Out-With liggen op afstand en hij denkt op de één of andere manier dat de gevangenen die daar wonen boeren, dat die een soort pyjama's aanhebben. Bruno is ook een echte avonturier, houdt ervan om te gaan spelen op ontdekkingstochten te gaan en ondanks dat zijn moeder tegen hem zegt: blijf alsjeblieft in de tuin, besluit hij op een dag toch het bos in te gaan en komt zo terecht aan de hekken van Out-With waar hij het Joodse jongetje Shmuel ontmoet. Ze worden langzaam vrienden en Bruno komt steeds terug, neemt ook eten mee voor Shmuel en wanneer Shmuel tegen Bruno vertelt dat zijn vader al een paar dagen weg is, twijfelt Bruno ook niet om het hek onder te kruipen en Shmuel te helpen zoeken naar zijn vader. Het enige probleem is dat Bruno een erg naïef beeld heeft van hoe Out-With er eigenlijk uit ziet. Als hij binnenkomt, zegt hij eigenlijk ook gelijk: ik dacht dat er groente en fruitkraampjes zouden zijn. Ik dacht dat er cafeetjes zouden zijn en eigenlijk alles wat ik dacht dat er zou

zijn, is er niet. Eenmaal in het kamp raken de jongens verzeild in een soort stroomversnelling aan mensen en wordt de indruk gewekt dat ze naar de gaskamers wordt geleid en daar worden vergast. Mijn eerste vraag is voor u: behandelt u *The Boy in the Striped Pyjamas* in uw literatuurlessen? En wat zijn de voornaamste aspecten die u van de roman met uw leerlingen bespreekt of zou bespreken?

00:03:09 Participant 13: Nou, zoals ik net heb verteld Daphne, is het zo dat wij in de onderbouw van het basiskader onderwijs geen literatuur behandelen en dus daarmee ook *The Boy in the Striped Pyjamas* ook niet kennen als boek dat wij in de les lezen, of überhaupt iets mee doen. En dat is heel jammer.

00:03:29 interviewer: En u zei ook dat u een havo klas les gaf en in havo één bespreekt u ook nog geen literatuur?

00:03:34 Participant 13: Nee in de onderbouw t-havo, dus dat is vmbo theoretisch havo een onderbouwklas, waarin leerlingen uit twee niveaus kunnen kiezen. Dus ze kunnen aan het einde van leerjaar een of leerjaar twee kunnen ze doorstromen naar de havo klassen. Ook in die klas behandelen we geen literatuur.

00:03:53 interviewer: Ja, en als u dan als er bijvoorbeeld zouden zeggen, nou, we gaan literatuurlessen invoegen. Dat zou ook kunnen zijn, misschien met een andere klas die u op dat moment zou hebben. Wat zouden dan aspecten zijn uit de roman die jullie eruit zou pakken om te bespreken.

00:04:10 Participant 13: Met mijn leerlingen uit specifiek uit deze roman bedoel je?

00:04:13 interviewer: Specifiek uit *The Boy in the Striped Pyjamas*.

00:04:15 Participant 13: Nou, uit dit boek kun je denk ik een heleboel thema's halen en dan met name specifiek de Tweede Wereldoorlog, rassenongelijkheid, discriminatie. Maar je kunt ook focussen op vriendschap, of jeugd, gevoelens die de jeugd heeft, wat ze dagelijks meemaken. Ik denk dat je er heel veel dingen uit kunt halen uit dit boek.

00:04:46 interviewer: En zou u dan ook hebben over de relatie tussen de auteur en de roman?

00:04:54 Participant 13: Daar heb ik niet zozeer bij stilgestaan. Maar ik denk het wel dat de achtergronden van de auteur en de reden waarom hij zo'n boek schrijft, dat het een belangrijke rol kan spelen in het behandelen van het boek überhaupt. Het is sowieso goed om te weten wie een boek heeft geschreven. Een stukje achtergrondinformatie kan heel erg

helpen in het boek beter te begrijpen en de thematiek beter te begrijpen. Dus ik denk dat het wel zeker een belangrijk onderdeel is van het bespreken van zo'n boek in de klas.

00:05:31 interviewer: De reden waarom ik dit vraag: bijvoorbeeld de oma van Bruno neemt een hele bijzondere plek in in de roman. Zij is de enige die zich vocaal uitspreekt tegen de ideeën van Hitler. En kenmerkend is, dat staat er heel klein in. Het staat er ongeveer in 3 regels in de roman aan het begin staat: de oma van Bruno heeft een typisch Iers uiterlijk ze heeft rood haar, groene ogen en ze claimt altijd dat er ergens in haar familie iemand was die Iers was. John Boyne is zelf ook Iers. Is het dan van belang voor de roman dat zowel specifiek dit karakter, de oma van Bruno, maar ook de schrijver dus auteur van de roman deze afkomst delen?

00:06:20 Participant 13: Hoe bedoel je dan specifiek dat ze de afkomst delen?

00:06:23 interviewer: Van de oma wordt in ieder geval geclaimd dat ze Ierse is door middel van haar uiterlijk en uitspraken over haar achtergrond. En John Boyne die woont in Ierland, die is daar geboren getogen en bedoelt hij daar iets mee dat hij dat personage dan Iers heeft gemaakt, is daar überhaupt een relatie?

00:06:47 Participant 13: Ik denk dat je dat je als je dit zou willen bespreken in de klas, dat je heel goed moet nadenken als docent: is dat nog toeval? Wat wil ik met die informatie? Je kunt elk onderdeelje uit een boek, of het nou over de auteur gaat of het verhaal zelf, eruit halen en daarop focussen, maar wel steeds met een bepaald doel. Wat wil je met dat doel bereiken met jouw leerlingen? Wat wil je dat de leerlingen daarvan leren onthouden? Noem maar op. Ik denk als je dit onderdeelje specifiek benoemd dat het wel een rol kan spelen in hoe jij dit met de leerlingen wil bespreken. Je kunt daar ook weer allerlei thematiek aan koppelen. Je kunt het ook bijvoorbeeld koppelen aan de huidige situatie in Europa of de wereld. Je kunt het net zo groot maken als je zelf wil. Maar ik kan niet zeggen van: je zou dit per se moeten bespreken in de klas. Je zou dit moeten uitvergroten in de klas. Het ligt er helemaal aan wat je daarmee wil. Ik denk wel dat het een belangrijk onderdeel kan zijn om te bespreken, omdat als je kijkt naar de relaties van landen binnen Europa en ook naar achtergronden van mensen en de vluchtelingenproblematiek van nu en de polarisatie, dat je daar een bepaald lesbesprekingsonderdeel van kunt maken. Alleen ik zou bijvoorbeeld als docent Engels misschien niet zozeer focussen op de afkomst van de auteur of zijn oma, maar als ik bijvoorbeeld een docent levensbeschouwing zou zijn of geschiedenis zou ik dat misschien wel eerder doen. Dus het ligt er helemaal aan. Wat je met dat onderdeel in de klas wilt.

00:08:45 interviewer: Ja, en dat is natuurlijk ook zo. Het is zo'n veelzijdige roman je zou 1001 dingen ermee kunnen doen dus. Zeker als je aan de onderbouw lesgeeft, is het misschien niet het meest voor de hand liggende onderwerp om te bespreken.

00:09:01 Participant 13: Ja, het zou ook bij de belevingswereld van de leerling moeten passen. Ja en stel: dit onderdeel wat je nu wat je nu eruit haalt hebt, want van oma en de afkomst van de schrijver, een stukje Ierlandsgeschiedenis, dit thema wordt dan te zwaar voor een eerste, tweedejaars. Maar het zou zeer geschikt zijn voor een bovenbouwklas voor het havo 4, vmbo t klas 4 en hoger. Maar ik denk dat je in de eerste en tweede klas waar ik aan lesgeef. Ik kan hier wat minder mee, dan zou ik wat meer op belevingswereld van de leerling focussen, kijken of het ze aanspreekt en dan ook die thema's eruit pikken.

00:09:42 interviewer: Ik heb het ook wel met veel docenten over die leesniveaus van Witte en dit is een boek dat een beetje tussen niveau twee niveau drie hangt. Maar dit is ook wel een boek dat je denk als je een niveau 4 hebt of zelfs 5, dan denk dat ik wel mag zeggen dat ik niveau 6 heb. Zelfs ik kan het lezen en er dermate moeilijke vragen over stellen dat ik hier weken of jaren over zou kunnen filosoferen met mijn medeleerling of mijn docenten, dus dit is ook wel echt een gelegen boek om op hogere niveaus vragen over te stellen en zo laagdrempelig leerlingen naar een hoger niveau te kunnen tillen.

00:10:24 Participant 13: Ja, dat zeker en voor de lagere klassen zou ik dus inderdaad niet zozeer heel specifiek ingaan op de wat moeilijkere thema's in het boek. Ja, wat ik net ook zei: wat is jouw doel met het bespreken van dit boek? Wil je de leerlingen aan het denken zetten? Wil je dat ze meer te weten komen over het verhaal en wat doe je daar dan mee? Wat is jouw doel? wat je wil bereiken en in de onderbouwklas zal ik daar anders mee omgaan dan in de bovenbouwklassen.

00:11:01 interviewer: En zou dit boek misschien ook een manier zijn om te kunnen leren over de Tweede Wereldoorlog of is dit eerder een fictioneel verhaal dat misschien meer een dat fictionele strategieën inzet om een boodschap over te brengen?

00:11:21 Participant 13: Ja, ik denk dat dat het met name is. Dit zou ik niet behandelen als zomaar een verhaaltje, dan zou ik eerder een boek van Roald Dahl nemen en dan Charlie and the Chocolate Factory bijvoorbeeld. Dat is echt een verhaal. Dit boek zou ik eerder als een soort inleiding gebruiken om een koppeling te maken met andere vakken. Dus daar zou je vakoverstijgend iets mee kunnen doen, door dit verhaal te gebruiken na de Tweede Wereldoorlog waar ze het in een bepaalde periode in het schooljaar ook hebben over de Tweede Wereldoorlog, Auschwitz en dan zou je heel goed met dit boek leerlingen kunnen laten nadenken. Heel subtiel over: hé jongens, dit is wel echt gebeurd en Bruno is negen jaar en dat vriendje van hem die hij in het kamp ontmoet is ook diezelfde leeftijd. Is ietsjes jonger

dan jullie. Hoe zou jij dat hebben gedaan? En je zou met dit verhaal met deze leeftijd, waar ik les aan geef ook de koppeling kunnen maken naar hoe kijk jij naar de wereld om jou heen? Wat gebeurt er in de omgeving? We zien vluchtelingen binnenkomen. Zou het zomaar kunnen zijn dat dit ook nu kan gebeuren? Dus in die zin zou ik dit boek kunnen gebruiken als een opstapje naar de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, omdat deze problematiek is ontstaan en hoe het nog steeds een rol speelt binnen de samenleving nu.

00:12:52 interviewer: Een argument dat veel werd aangedragen in de literatuur, was bijvoorbeeld dat er veel open plekken in de roman zitten, dus bijvoorbeeld jodenhaat of genocide of geweld tegen joden wordt vaak impliciet gelaten, waardoor een jonge lezer misschien ook wel zou kunnen denken als hij nog niet zo heel veel kennis heeft van de Tweede Wereldoorlog. Dat het er misschien ook niet was als die zo'n roman leest of dat het er in mindere mate was omdat hij nog niet begrijpt dat er ook veel dingen gebeuren buiten het gezichtsveld van een kind. Zou dat schadelijk kunnen zijn voor de perceptie van iemand van de Holocaust, deze open plekken die in de roman zitten?

00:13:33 Participant 13: Zou het schadelijk zijn? Ik denk dat het dat je niet zozeer moet stilstaan bij of het schadelijk is of niet, want wat zou dan het schadelijkste kunnen zijn? Of wat zou er schadelijk kunnen zijn? Het is wel iets wat reëel is, denk ik. Het is wel iets wat daadwerkelijk is gebeurd. Door ze het boek te laten lezen, kun je leerlingen zelf hun fantasie de vrije loop geven. Om toch door te lezen, te ervaren wat er is gebeurd. En de beelden die ze erbij zullen zien bij de lessen geschiedenis of misschien wel op tv thuis. Als ze het met ouders bespreken dan, dan komen ze die beelden toch wel tegen, dus Ik denk dat je daar als docent niet door moet laten weerhouden en moet denken in termen van zou het schadelijk zijn of niet? Het is wel realiteit beschreven in verhaalvorm, dus ik denk in dat opzicht dat het wel kan en mag voor deze leeftijd ook?

00:14:43 interviewer: En over 50 jaar bijvoorbeeld, als jongere dan deze roman nog lezen? Want we hebben nu de laatste mensen die de Tweede Wereldoorlog meegemaakt. Nou ja, die zijn misschien over 10, 20 jaar, allemaal overleden. Stel dat over 50 jaar er Engelse literatuurlessen worden gegeven. Er zijn dan geen mensen meer die het kunnen navertellen. Zou uw antwoord dan anders zijn als een leerling dan deze romans oppakken? Want misschien is het geschiedenisonderwijs op dat moment heel anders ingedeeld, is er ondertussen alweer een nieuwe Wereldoorlog. Dus is er misschien wel minder de focus op de Holocaust. Dus dan zou het ook kunnen zijn dat jongeren minder in aanraking komen met aanvullende informatie. En als we dan zo'n boek erbij pakken als *The Boy in the Striped Pyjamas*, zou dat dan een verkeerd beeld kunnen geven?

00:15:40 Participant 13: Ik denk het haast niet, want waarom zou iets een verkeerd beeld geven, wat de werkelijkheid bespreekt, wat er werkelijk is gebeurd? Misschien dat leerlingen

dan een heel ander beeld hebben of zich andere dingen kunnen voorstellen dan wij nu doen. Voor ons ligt het misschien wat dichterbij. Maar ik denk niet dat dit boek dan. Minder geschikt zou zijn om te behandelen. Ik weet niet of je dat ermee bedoelt. Als we het over dit verhaal hebben, ik zou het over 50 jaar zo weer inzetten of zien dat het ingezet wordt om leerlingen toch terug te laten kijken In de geschiedenis.

00:16:31 interviewer: John Boyne beschrijft zelf *The Boy in the Striped Pyjamas* als een fabel die lezers een les moet leren over empathie en antipathie en dat het niet een geschiedenisboek is. Het moet niet een natuurgetrouwe schets geven over hoe Auschwitz er in die tijd moet hebben uitgezien. Wat wat we al zeiden, er zitten een aantal open plekken in de roman. Is het dan uw tussenhaakjes, morele plicht als docent om dan uit te leggen van: dit staat er wel of juist niet In de roman. Nou, in werkelijkheid is het waarschijnlijk meer zo gegaan. Is dat de verantwoordelijkheid van u als literatuurdocent? Is dat de verantwoordelijkheid van de schrijver om gewoon zo accuraat mogelijke descriptie van de werkelijkheid te geven? Of ligt het misschien bij een andere instantie, zoals de ouders van de kinderen?

00:17:22 Participant 13: Als het de rol van de docent zou zijn, om dit op zich te nemen, dan geef je de docent al een bepaalde rol mee. Dit is iets van de samenleving. Ook denk ik van de politiek en van thuis. De leerlingen van vroeger, hoe die zijn op opgevoed? Ik zie het niet als morele plicht, dus dat is iets heel individueels, denk ik, en ook iets heel persoonlijks. Zelf zou ik die morele plicht wel zien door als ik een boekenlijst maak om voor leerlingen om te lezen in mijn lessen, dan zou ik juist kiezen voor de boeken tussen verhaal, fictie, helemaal verzonnen. En ook dingen die leerlingen laten nadenken over de samenleving, over de geschiedenis, over het verleden en ook kijken naar de toekomst. Want daar zijn boeken voor, denk ik. Maar dat is mijn mening. Ik denk dat je een hele andere kant inslaat als je zegt van: zou het een morele plicht moeten zijn van docenten om dit dus op die manier te behandelen in de les. Dat is denk ik heel persoonlijk, want als je kijkt naar het curriculum en naar wat scholen dus behandelen. Staat er dus nergens: mensen, Nederlands, Engels, Frans, Duits, taaldocenten. Als je een boek behandelt, moet je vooral dit type boeken uitkiezen. Dus nogmaals, Dit is iets heel persoonlijks, denk ik. Wat doet een docent in de les wat behandelt die? Doe je dat naar nou ja eer en geweten, morele plicht, in hoeverre telt dat mee?

00:19:11 interviewer: Nee, dat is ook zo. Dit is, denk ik de vraag waar ik het meest verschillende antwoord op krijg. Sommigen zeggen, Dat is echt mijn plicht. Anderen zeggen: nou, ik vind het eigenlijk ook wel bij de schrijver liggen om gewoon je in te verdiepen in de stof en anderen zeggen weer van: nou, ik vind dat het een soort van wisselwerking moet zijn tussen, de schrijver die moet wel in zekere mate een werkelijkheid neerzetten, zeker als je in bepaalde tijd én ruimte schrijft die echt heeft bestaan. Het ligt ook een beetje bij de ouders opvoeding. Ik heb maar zoveel uren in de week om aan kinderen les te geven. Dat moet ook

uitgebreid worden met wat de ouders vinden en wat die doen in hun opvoeding. John Boyne heeft zelf de Tweede Wereldoorlog niet meegemaakt. Heeft hij dan wel het recht om te schrijven over zo'n gevoelig en lastig onder woorden te brengen onderwerp?

00:20:08 Participant 13: Oh, natuurlijk wel, ja. Ik denk het heel stom is. Ik denk dat het niet de juiste gedachte is om te zeggen van hé, wie is hij om daarover te schrijven? Waarom zou hij dat niet mogen doen en moet je per se iets zelf meegemaakt hebben om er daar een boek over te schrijven? Ik denk dat een schrijver iemand is die dat heel goed zou kunnen, dat hij zich ook zonder het zelf meegemaakt te hebben, zich kan verplaatsen in een ander. En John Boyne is iemand inderdaad die dus de empathie van de lezer wil opwekken. Ik denk dat hij zelf als schrijver ook een persoon is die heel veel empathie kan opbrengen met zijn hoofdpersonages. Ik vind dat dat de schrijver dat mag doen.

00:20:57 interviewer: En zijn er elementen die een roman zou kunnen bevatten dat u zou zeggen: nou, als dat erin zou zitten, dan hoeft die van roman van mij niet op de op de markt te komen de roman over de Holocaust? Ik bedoel meer van: wat zou voor u het recht wegnemen bij een schrijver om te schrijven over de Holocaust. Is er iets wat een schrijver in een roman kan zetten waardoor u denkt ik haal mijn handen hier vanaf?

00:21:29 Participant 13: Nou, als de Holocaust zou worden ontkend of de foute kant als die verheerlijkt wordt. Dan zou ik zo'n roman niet delen. Die zou ik niet op de markt willen hebben. Dat vind ik heel eng.

00:21:46 interviewer: Dat snap ik wel. Interessant dat u dat zegt, want The Boy in the Striped Pyjamas is per definitie een roman, waarin je een kijkje krijgt in het leven van een Duits gezin en zeker ook van een belangrijke natie commandant, waar je eigenlijk ook wel empathie voor voelt. Ook omdat op een gegeven moment de indruk wordt gewekt dat zijn zoontje komt te overlijden. Er zit ook een klein stukje in dat het kamermeisje, dat die heel liefdevol praat over die vader van Bruno. Dus je ziet heel erg: oh ja, er is wel een soort spanningsveld. Er is niemand door en door slecht. Iedereen heeft zijn goede en slechte kanten, maar daarin wordt dus misschien wel de slechte kant, de Duitse officieren kant enigszins geromantiseerd.

00:22:45 Participant 13: Dat is ook een leuk thema om in je klas een te te bespreken dan. Dat zie ik niet zozeer als verheerlijken van de kant, die dus fout zat in de oorlog, die dus anderen heel veel pijn heeft gedaan en gekwetst. Ik zie het wel als empathie oproepen met de Duitse zijde, dat dat ook mensen waren die hun plicht hadden die hun gezin hadden die hun baan hadden. Dus om daar een beetje medeleven mee op te wekken. Dat zie ik niet als iets wat niet in een roman zou moeten passen.

00:23:25 interviewer: Nee precies, u bedoelt meer dat op het moment dat door de roman bijvoorbeeld zou stromen dat iemand Hitler helemaal verheerlijkt. Dat is niet het doel van de roman geweest. Nee, snap ik wel.

00:23:43 Participant 13: Specifiek voor deze roman vind ik wat erin staat niet aanstootgevend of hè, dus daardoor zou ik het niet van de markt willen of het niet in de klas behandelen wat erin staat is niet iets wat ongeschikt is om in de les te behandelen.

00:24:04 interviewer: Helder. Dan heb ik nog een laatste vraag aan u: als u het curriculum helemaal zelf zou mogen indelen, hoe zou u dan het curriculum rondom literatuurlessen over Holocaustfictie indelen?

00:24:22 Participant 13: Ik zou sowieso wat meer tijd willen in de lessen, dat we gewoon dingen van begin tot eind goed en zonder haast te hebben en zonder naar bepaald toetsmoment te werken willen behandelen. Als ik het specifiek over Holocaust zou hebben, dan zou ik daar de juiste titels voor willen uit kiezen. En ook de juiste middelen als docent willen hebben om dat in de klas te behandelen, dus niet zomaar hapsnap ergens een opdrachtje ergens vandaan vissen, maar gewoon even rustig de tijd nemen om te behandelen in de les wat ik belangrijk vind als docent en dit zou ik niet eens in mijn eentje willen doen, maar bijvoorbeeld met de hele fractie. Dan zou het wat breder in de school gedragen worden, dus niet in een bepaald eilandje bij een vakgroep, maar ook bij andere vakken. Want dit is breder dan alleen maar Engelse literatuur. Dit is iets voor wat bij geschiedenis hoort, dit is iets wat bij levensbeschouwing hoort en zo zou ik het bij een aardrijkskunde ook zien, want waar heeft het zich afgespeeld? Welke landen hebben zich daar mee bemoeid? Wat is er precies gebeurd? Dus om daar wat meer aandacht aan te geven, zou ik meer tijd en meer zeggenschap willen hebben over het te behandelen onder.

00:25:55 interviewer: Ja, lijkt me een heel nobel streven. Nou, dan ga ik afronden dit was een ontzettend fijn gesprek. Nogmaals bedankt voor uw tijd en uw moeite vanmiddag wat ik ga doen met de dit gesprek is het volgende: ik ga de antwoorden die u en uw collega's hebben gegeven, ga ik coderen. Daarna ga ik die codes allemaal onderverdelen in verschillende soorten thema's, zodat ik in grote lijnen weet wat voor argumenten iedereen heeft aangedragen. Mocht u nog interesse hebben? Ik stuur het werkstuk met alle liefde even op Als ik mijn cijfer terug heb en dan wens ik nu een hele fijne middag en ga ik de opname stopzetten.

Gesprek 14

00:00:01 interviewer: Goedenavond. Nogmaals bedankt voor uw deelname aan dit interview en hartelijk welkom bij deze bijeenkomst. Laat ik voordat ik begin mezelf ook even

voorstellen, Ik ben Daphne Gentiluomo en ik heb vorig jaar mijn bachelor Nederlandse Taal en Cultuur afgerond en ben momenteel dus bezig met de master Europese Letterkunde, waar ik nu ook aan het afstuderen ben. Ik schrijf daar mijn scriptie die gaat over hoe docenten Engels omgaan met Holocaustfictie in hun lessen en als casus voor deze conversatie zal dan ook de *The Boy in the Striped Pyjamas* worden gebruikt. Ik ga u een aantal vragen stellen. Het idee is dat u uw mening geeft over hoe u deze kwesties behandelt of zou behandelen in uw eigen lessen. Deze meeting zal om en nabij een half uurtje in beslag nemen. En voordat we beginnen, wil ik u erop wijzen dat deze meting wordt opgenomen en dat wat er vandaag wordt besproken zal worden verwerkt in de resultaten van mijn scriptie. Verder wil ik zeggen dat u anoniem zal blijven binnen het onderzoek, en dat ik zorgvuldig met de gegevens zal omgaan. Voordat we beginnen, ga ik eventjes uw geheugen opfrissen door een kleine samenvatting te geven van de roman. *The Boy in the Striped Pyjamas* gaat over de negenjarige Bruno, die van zijn ouders te horen, krijgt dat ze naar Out-With gaan verhuizen. Dit is dus de gefictionaliseerde vorm van Auschwitz. En ze verhuizen omdat de vader een prominente baan krijgt als nazicommandant. Eerst vindt Bruno dat erg vervelend, omdat hij dan zijn zijn vriendjes achter moet laten in Berlijn. Maar al snel zal daar verandering in komen. Eenmaal aangekomen in Out-With ziet Bruno door het raam in zijn kamer de gevangenen in het concentratiekamp en hij denkt op een of andere manier dat de gevangenen die daar wonen dat dat boeren zijn die een soort pyjama's aan hebben. Bruno is een echte avonturier en hoewel zijn moeder steeds tegen hem zegt: blijf nou alsjeblieft in de tuin spelen, besluit hij op een dag toch naar buiten te treden en het bos in te gaan. En zo komt hij aan de hekken van Auschwitz terecht, waar hij het Joodse jongetje Shmuel ontmoet. Ze worden bevriend. Bruno probeert ook steeds eten mee te nemen. En wanneer Shmuel hem dan vraagt van: mijn vader is al een aantal dagen kwijt, wil je helpen zoeken? Twijfelt Bruno er eigenlijk ook niet over en kruipt gelijk het hek onderdoor. Het enige probleem is dat Bruno een hele eufemistische en onschuldige blik heeft op wat Out-With nou eigenlijk is. Het eerste wat hij ook denkt als hij binnenkomt, is dat hij zegt: ik dacht dat er groente en fruitkraampjes zouden zijn. Ik dacht dat er cafeetjes zouden zijn en marktjes en eigenlijk alles wat ik dacht dat er zou zijn, dat is er niet. Eenmaal in het kamp aangekomen, raken de jongens verzeild in een soort van stroomversnelling aan mensen. En er wordt geïnsinueerd dat beide jongetjes komen te overlijden in de gaskamers. De eerste vraag die ik u zou willen stellen is: behandelt u *The Boy in the Striped Pyjamas* in uw literatuurlessen. En wat zijn dan de voornaamste aspecten van de roman die u met uw leerlingen bespreekt?

00:03:05 Participant 14: Ja, maar niet als klassikaal boek. En in onze havo 4 en vwo 4 moeten de leerlingen een literatuuropdracht maken, dus het staat wel op de lijst waar de leerlingen uit kunnen kiezen. Het is een suggestie, ze mogen ook iets anders kiezen wat niet op de lijst staat, maar dan wel eerst laten goedkeuren door de docent. Voorheen hebben we hem wel in de lessen behandeld, en met we bedoel ik collega's die voor mij in deze functie zaten. Die hebben hem wel gebruikt als klassikaal boek, maar wat wij over het algemeen merken is dat

het taalniveau van *The Boy in the Striped Pyjamas* vrij laag ligt. En wij willen juist eigenlijk bij havo 4 en vwo 4 dat we al iets meer gaan pushen naar iets hogere literatuurniveaus. Daarom dat het niet meer klassikaal was gedaan, maar dan is wel nog steeds een optie is voor een vrije keuze boek. We lezen dan een boek samen en dat is dan een iets hoger niveau en dan een boek wat ze zelf kiezen. Wat ik daarvoor wel in een plaats heb gedaan, is een ander boek wat ik omtrent de Holocaust ook op de lijst hebt gezet. En ik heb nu twee leerlingen tot nu toe gehad, die hem ook gelezen hebben. Dat is *Night* door Elie Wiesel. Dat was voor veel kinderen, was die toch iets te heftig, omdat hij in het begin nogal heftig begint met de baby's die gegooid worden en gebruikt worden als targets. En dus die schrikt toch al snel af bij sommigen, dus dat is misschien wel iets te hoog gegrepen.

00:04:46 interviewer: En mocht u het wel een keertje als een klassikaal boek gaan behandelen? Wat voor een aspecten zou er dan uithalen om te bespreken met uw kinderen?

00:04:58 Participant 14: Sowieso de rol van de vrouwen. Er zijn er niet veel. Het is de moeder en de zus. We zijn er ook niet zo heel fan van. Als we het doen op havo 5, dan hebben ze een literatuur mondeling. Dan is één van de vragen: what is the role of the women in the book? En dan zie je toch wel dat leerlingen toch wel inzien dat nog de ouderwetse de man is het hoofd van het gezin. De zus probeert eigenlijk de moeder na te doen wat dat betreft en gaat dan ook een soldaat proberen ja te vinden. Dus dat aspect. De bekende: ich habe es nicht gewusst. Bruno is in dit geval echt de epitome of innocence. Hij is wat je zelf ook zegt heel goedgegelovig en hij ziet het gevaar niet in, ook omdat hij er eigenlijk totaal geen verstand van heeft van wat er daadwerkelijk in dat kamp afspeelt. En het idealistisch beeld van zijn vader, dat is echt an indoctrinated geloof. Hij kan zich niet voorstellen dat zijn vader iets slechts zou doen. Waarom zou hij iets slechts doen, maar dan toch op een gegeven moment die realisatie steeds meer naar voren komt dat die dan toch twijfels trekt? Dus die aspecten zeer zeker, maar vooral echt dat stukje innocence en het niet weten. En eigenlijk is dat in het klein precies ook wat de bevolking rondom Auschwitz zei. Toen het bevrijd was: ik heb niet geweten dat dat hier was, ook al konden ze alles zien en de lichamen ruiken. Dan kun je natuurlijk je twijfels trekken. Bruno is een in mijn ogen een soort metafoor van de bevolking die eromheen woonde. Alleen wist Bruno het daadwerkelijk niet.

00:07:29 interviewer: Heeft u in uw literatuurlessen wel eens over de relatie tussen de auteur en de roman

00:07:35 Participant 14: Nee, jammer genoeg niet. Dat lijkt mij wel interessant om wat meer op in te gaan.

00:07:42 interviewer: Als u dat zou bespreken met uw leerlingen, hoe zou u dat dan doen bij *The Boy in the Striped Pyjamas*?

00:07:52 Participant 14: Ik zou de leerlingen zelf ook onderzoek laten doen. Dat is misschien een mooi onderzoekje voor in de latere fase havo vwo, is dat wel een van de vragen. What was the author's motivation to write this book? Omdat het niet klassikaal is, is het alleen degenen die dat boek gekozen hebben, die dat dan op die manier hebben opgezocht. Maar dat zou zeker wel iets kunnen zijn. Mochten we het klassikaal doen, dat zij daar verder op ingaan.

00:08:43 interviewer: Dan ga ik even een stukje informatie op u gooien. Volgens mij zei u, zei net de zus van de moeder, ik denk dat u daarmee bedoelde de oma van Bruno.

00:08:54 Participant 14: Nee, de zus van Bruno.

00:08:56 interviewer: Oh, sorry, ik dacht de zus van zijn moeder. De oma van Bruno is eigenlijk het enige personage in het boek dat zich vocaal afzet tegen de ideeën van Hitler. En ze verlaat zelfs met een ruzie het etentje in Out-With. Daarna krijgen ze haar ook niet meer te zien, dan distantieert ze zich van de familie en komt ze op een gegeven moment te overlijden. In het boek wordt de oma van Bruno neergezet als een typisch Iers karakter en er wordt gezegd, ze heeft een typisch Iers uiterlijk, namelijk rood haar groene ogen en ze claimt dat ergens in haar familie en Iers bloed aanwezig is. John Boyne is ook een Ierse auteur. Is het dan van belang dat de auteur deze nationaliteit in specifiek dit karakter heeft gelegd? Of mogelijk heeft gelegd?

00:10:00 Participant 14: Dat zou kunnen, daar heb ik eigenlijk verder nog nooit onderzoek naar gedaan. Verder ook niet voor het uitleggen hiervan aan leerlingen. Maar dat is wel een mooie connectie om te kunnen maken.

00:10:13 interviewer: En wat zou dat dan kunnen betekenen op het moment dat het van belang zou zijn dat juist deze Ierse nationaliteit of in ieder geval de eigen nationaliteit van de auteur aan dit karakter is gekoppeld?

00:10:29 Participant 14: Dat er dan ook een stukje van zijn eigen persoonlijkheid als als auteur in en het verhaal is?

00:10:43 interviewer: En zou Boyne dan dezelfde ideeën delen als de oma? Of is het dan puur de nationaliteit? Zou het misschien zijn dat hij dat hij zeg, maar zijn stem gebruikt door de oma om ideeën naar de lezer te communiceren?

00:11:01 Participant 14: Dat zou kunnen. Ik weet niet of de nationaliteit relevant is. Dat het verhaal van de oma die dan echt super erg tegen is op de situatie dat dat zich uit. Dat er ook

echt een tegenpool is en het verhaal houden. Het is de vader die gelooft in Hitler en het ideaalbeeld van Hitler. Het is de zus van Bruno die ook die kant op gaat vanwege alle propaganda. En je hebt de moeder die denk ik er ook heel erg op tegen is. Alleen uit zich zij zich daar niet echt over. Dan heb je de moeder en die moeder die is wel erg open over dingen, dus ik weet niet of zeer op de nationaliteit zelf is, of dat relevant is of dat er gewoon een tegenpool is om een conflict te creëren? Feitelijk een conflict, in dit geval in de familie zelf.

00:12:37 interviewer: John Boyne heeft de Tweede Wereldoorlog zelf niet meegemaakt. Heeft hij dan wel het recht om te schrijven over zo'n gevoelig en moeilijk onder woorden te brengen onderwerp als de Holocaust?

00:13:03 Participant 14: Als je historische feiten gewoon fatsoenlijk erbij gebruikt, in dit geval, ze hebben Auschwitz gebruikt. En ja er was een commandant en ja die commandant zal daar hebben gewoond met een familie. Kijk, als je dat hebt opgezocht. Maar dat is wel altijd het gevaar bij historical fiction. Ik vind in dit verhaal dat die de spijker vaak op zijn kop heeft geslagen, wat dat betreft. En ik denk dat dat het boek vanwege de verschillende leeftijdscategorieën van de verschillende personages dat die voor meer mensen een raakvlak heeft. Dus het kan die zus van Bruno zijn, die meegaat en propaganda. Het kan Bruno zijn die gewoon een maatje wilde om mee te spelen. Het kan die vader zijn. Ja, je kunt twijfelen of hij of dat zijn eigen keuze geweest is. Je kunt Shmuel zijn. Laat ik even zo vrij zijn. Ik ben zelf Joods, dus het was voor mij ook, als ik hem in de les zou behandelen, zou ik het vanuit dat perspectief talen vertellen, dus ik denk dat de auteur in dit geval. Ook al heeft hij het zelf niet meegemaakt. Ik denk dat hij de geschiedenis vertelt op een manier dat het voor meerdere mensen een raakvlak heeft.

.

00:15:19 interviewer: Ja, maar hij heeft wel eer aangedaan het verhaal, als ik u zo hoor.

00:15:34 Participant 14: Je kunt het karma noemen op het einde. Voor zijn vader dan. Dus voor de vader van Bruno. Hij is verantwoordelijk voor al deze moorden van hele onschuldige mensen die dat allemaal niet hebben verdiend en zijn eigen zoon, die sterft op dezelfde manier als dat hij iedereen heeft laten sterven, dezelfde afschuwelijke wijze. Dus het is niet rechtvaardig voor Bruno, maar je kunt wel beargumenteren dat het rechtvaardig is voor zijn vader.

00:16:19 interviewer: Nou u zei net ook al: je zou heel erg kunnen indenken en inleven in de personages. Het is een roman die in een setting en in een tijd plaatsvindt die zich echt ook hebben voorgedaan. Het is heel duidelijk Auschwitz en het is de Tweede Wereldoorlog, de Holocaust, waardoor misschien de scheidslijn tussen fictie en werkelijkheid een beetje vervaagd raakt. Bespreekt u dat spanningsveld wel eens met uw leerlingen? Je hebt natuurlijk Young Adult novels die zijn over het algemeen nou wat duidelijker fictie, maar dit komt toch

wel dichtbij. Ik denk dat het ook het meest gegoogelde over *The Boy in the Striped Pyjamas* is of het een echt gebeurd verhaal is. Bespreekt u dat spanningsveld wel eens met uw leerlingen?

00:17:24 Participant 14: Ja, maar dan niet door dit boek. Het verhaal van de theorie rondom historical fiction. Het is gebaseerd op een historisch evenement op feiten van de geschiedenis, maar je plakt er een verhaal aan, waardoor je mensen erbij kan betrekken. Ik bedoel, dat hebben we met *Titanic*, dat hebben we nu met *The Boy in the Striped Pyjamas*. Dat hebben we met *The Help*. Die doe ik dan wel klassikaal nu behandelen. Dat is het boek wat ik nu gebruik om *The Boy in the Striped Pyjamas* te vervangen om een ander tijdperk en ander conflict te bespreken. Ook dat is historical fiction, waardoor een deel van de geschiedenis wordt verteld op een wijze dat het ook voor hen relevant is.

00:18:26 interviewer: John Boyne beschrijft zelf *The Boy in the Striped Pyjamas* als een fabel, dus een kort verhaal met een moraal, die lezers een les moet leren over empathie en antipathie, dus niet natuurgetrouwe schetst moet geven over hoe Auschwitz er in die tijd heeft uitgezien. Toch is de roman, zoals we net al zeiden, een roman die wordt gelezen door veel jonge lezers. Ook onderbouwleerlingen bijvoorbeeld. En dit is waarschijnlijk ook een van de eerste keren dat ze in aanraking komen met Holocaustfictie en ook met het spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid. En vindt u het uw morele plicht, uw verantwoordelijkheid om dat spanningsveld kenbaar te maken?

00:19:07 Participant 14: Ik vind persoonlijk als docent, ook al ben ik dus docent Engels. Ik ben niet alleen daar om de taal over te brengen. Ik ben daar ook om de cultuur en de geschiedenis voor een deel in beeld te brengen en juist door zulke boeken die wel de geschiedenis vertellen, ook al is het niet per se honderd procent correct is en dat is het fictie stukje en wel leerlingen erin betrekken en dus ik vind het zeer zeker ook mijn morele plicht. Maar dat is met alles. Want om dat relevant te maken van de Engelssprekende wereld en bespreekbaar te maken, dus zowel geschiedenis als de realiteit zoals het nu is. Door middel van een debat door middel van een klassendiscussie en door middel van stukken schrijven of onderzoekjes opgeven afhankelijk van het niveau van de leerlingen.

00:20:10 interviewer: Ja, de reden waarom ik het bijvoorbeeld vraag is omdat er veel open plekken in de roman zitten, dus bijvoorbeeld, er wordt wel gehint naar jodenhaat en genocide en geweld tegen joden, maar het wordt nergens geëxpliciteerd. Dat komt natuurlijk ook door het perspectief van Bruno, die ook niet alles ziet. Maar bij een jonge lezer het kan zijn dat hij niet genoeg kennis heeft om die open plekken in te vullen en daardoor misschien een wat eufemistisch beeld krijgt van hoe de Holocaust er heeft uitgezien. Is dat dan een schadelijk beeld en is dat dan uw taak om dat te expliciteren?

00:20:47 Participant 14: Het beeld dat Bruno had moeten hebben, bedoel je of?

00:20:49 interviewer: Ja, misschien wel of tenminste in ieder geval de kennis aanvullen van de leerlingen om te zorgen dat zij wel begrijpen wat er allemaal omgaat in de roman.

00:21:00 Participant 14: Als ik het boek klassikaal zo laat lezen of behandelen, bedoel ik, dan weet ik niet of ik dat puur en alleen door middel van het boek doe. Juist, omdat die gaten er zijn, maar dan zou ik daar aanvullende literatuur dus of door middel van poetry of een scène uit een film of iets dergelijks hen laten zien. Om het wel een visueel beeld te geven, juist omdat dat niet het hoofddoel is van dit boek.

00:21:41 interviewer: Er zitten genoeg dingen in. Dit is natuurlijk ook maar een visie. En dan heb ik eigenlijk een afsluitende vraag voor u en dat is: als u het curriculum helemaal zelf zou kunnen indelen, zou u dan anders omgaan met Holocaustfictie in uw lessen?

00:21:58 Participant 14: Ik zou dan zeer zeker in verschillende tijdperken in het verleden een soort module koppelen. In het jaar hebben bijvoorbeeld via 4 periodes, dan zou ik iedere periode stel ik zie havo 4 zie ik drie keer in de week en dan zou ik het liefst een les in de week willen besteden aan literatuur over historical fiction. Omdat ik zelf ook Amerikaan ben, vind ik het ook heel belangrijk dat the Black History of the United States en de rassen gescheidenheid toen, dat krijgt ook bij mij een plek in de laatste. Alleen, omdat ik dat nu ertussen prop, dus daar zou ik zeer zeker meer tijd aan willen besteden. Alleen ja ja, hebt helaas zoveel dingen waar je aan moet voldoen op een schooljaar. En dan is dat niet altijd mogelijk? Maar ik denk heel zeker dat het op verschillende fronten en verschillende onderwerpen een betere plek zouden moeten krijgen. Ik ben docent tweetalig onderwijs, Ik ben ook coördinator, tweetalig onderwijs, dus het is ook een groot deel van mijn taak om. In ieder geval voor de tweetalige lessen wel zulke onderdelen toe te voegen aan een programma, omdat het is voornamelijk voor de onderbouw en dan niet in de vorm van literatuur. Wel het onderwerp, maar niet de literatuur die eraan vast zit, maar wel bijvoorbeeld een reis wat eraan vast zit. Maar dat is wel zeker iets wat ik graag zou willen meenemen om om verder te ontwikkelen.

00:23:40 interviewer: Top dank u wel. Ik ga afronden. Dit was een ontzettend fijn en verrijkend gesprek. Dank u daarvoor, dank u voor uw tijd en uw moeite. Ik ga u vertellen wat er met dit gesprek gaat gebeuren. Ik ga het eerst transcriberen en dan ga ik van iedereen, de antwoorden van alle docenten ga ik coderen en onderbrengen in verschillende thema's, zodat ik in grote lijnen weet wat de grootste thema's zijn die worden aangekaart. Mocht u interesse hebben, ik stuur het u met alle liefde toe Als het af is.

00:24:14 Participant 14: Ja zeker.

00:24:16 interviewer: Top dank u wel en dan ga ik voor nu, even de opname sluiten.

Gesprek 15

00:00:02 interviewer: Goedemiddag. Nogmaals, bedankt voor uw deelname aan het interview en hartelijk welkom bij deze bijeenkomst. Laat ik voordat we beginnen, ook mezelf even voorstellen. Ik ben Daphne Gentiluomo. Ik heb vorig jaar mijn bachelor, Nederlandse Taal en Cultuur afgerond en momenteel ben ik de Master Europese letterkunde aan het doen. Daar ben ik dus nu aan het afstuderen en mijn masterscriptie aan het schrijven over hoe docenten Engels met Holocaustfictie omgaan in hun klaslokaal. Als casus voor deze conversatie zal *The Boy in the Striped Pyjamas* worden gebruikt. Ik ga u een aantal vragen stellen. Het idee is dus dat u uw mening geeft over bepaalde zaken. En vertelt hoe u bepaalde kwesties behandelt in uw lessen of zou behandelen in uw lessen. Deze meeting zal om en nabij een half uur duren en voordat we beginnen, wil ik u erop wijzen dat deze meeting wordt opgenomen en dat u anoniem zal blijven binnen het onderzoek en dat de resultaten van dit gesprek zullen worden verwerkt in de resultaten van mijn scriptie. Dit is een online meeting, tot nu toe gaat het goed, maar wie weet dat het nog gaat haperen? Ik zal proberen het zo soepel mogelijk te laten verlopen, en dan ga ik nu even uw geheugen opfrissen door een samenvatting te geven van de roman. *The Boy in the Striped Pyjamas* gaat over de negenjarige Bruno en van zijn ouders krijgt hij te horen dat ze naar Out-With gaan verhuizen. Dat is de gefictionaliseerde vorm van Auschwitz, omdat Bruno's vader daar een prominente baan krijgt als nazicommandant. Eenmaal aangekomen in Out-With, ziet Bruno door het

raam in zijn kamer het concentratiekamp liggen en ook de gevangenen die daar wonen. Hij denkt op een of andere manier dat de gevangenen die daar wonen boeren zijn die een soort pyjama's aan hebben. De moeder van Bruno zegt altijd tegen Bruno, blijf nou alsjeblieft in de tuin spelen, ga niet naar buiten, maar Bruno is een echte avonturier en besluit op een dag toch in het bos in te gaan en spelenderwijs komt hij zo terecht bij de hekken van Out-With, waar hij het Joodse jongetje Shmuel ontmoet. De jongens raken bevriend en Bruno blijft ook steeds terugkomen met eten. En wanneer Shmuel aan hem vraagt om te helpen zoeken naar zijn vader die al een aantal dagen kwijt is, twijfelt Bruno er eigenlijk ook geen moment over en kruipt met Shmuel het hek onderdoor. Het enige probleem is dat Bruno een erg onschuldig beeld heeft van hoe Out-With eruit, ziet dus het eerste wat hij eigenlijk ook zegt als hij het hek onderdoor is gekropen is: o ik dacht dat er groente en fruitkraampjes zouden zijn. Ik dacht dat er marktjes zouden zijn en cafeetjes en eigenlijk alles wat ik dacht dat er zou zijn is er eigenlijk niet. En eenmaal in het concentratiekamp aangekomen, raken de jongens verzeilt in een soort stroomversnelling aan mensen en wordt geïnspireerd dat beide jongetjes komen te overlijden in Out-With in de gaskamer. De eerste vraag die ik u zou willen stellen is: behandelt u *The Boy in the Striped Pyjamas* in uw literatuurlessen en wat zijn dan de voornaamste aspecten van de roman die u met uw kinderen behandelt?

00:02:59 Participant 15: Toevallig ben ik dat nu ook aan het doen en de laatste vraag zei je voornaamste aspecten?

00:03:05 interviewer: Wat zijn de voornaamste aspecten van de roman, die u er dan uithaalt?

00:03:11 Participant 15: Nou, sowieso een stukje geschiedenis. Wat weten ze er al over? De Tweede Wereldoorlog, over Holocaust wel globaal. Want ik doe het met brugklassers, dus ja, doe ik dat met de examenklas, dan zal dat even weer een ander gesprek worden. En je merkt ook wel dat leerlingen echt al wel wat weten erover. Dat is een onderwerp en ook al hebben ze niet eens op school gehad. Hier weten ze vaak wel wat over. Ik behandel ook van: wat zullen zij doen in zo'n situatie? Wat is hun mening erover? Wat vinden ze van het perspectief dat geschreven is vanuit Bruno? en dan ziet hij bepaalde personages zoals vader, zijn moeder, zus ook Shmuel. Dan wil ik gewoon kijken van. Hoe en waarom ziet hij dat zo? Wat zou het eigenlijk betekenen? Dat probeer ik eigenlijk een beetje met ze te doen in de lessen.

00:04:27 interviewer: Heeft u iets in de literatuur lessen wel eens over de relatie tussen de auteur en de roman? Hebben die überhaupt invloed op elkaar?

00:04:34 Participant 15: Nou toevallig, ik probeer heel erg dat before, during and after reading met ze te doen. Dus als eerste is het: wat zie je gewoon op het de kaft? Ken je auteur? Ken je er andere boeken van? En ik probeer altijd wel een beetje te kijken van: wie is het? Dat moet dus ook. Maar het stuk verbanden leggen met de auteur en dan daarna. Het boek is

voor de leerling met weekend doen nu nog best wel lastig. Dus dat zou ik met oudere leerlingen wel doen, maar met degene die ik het nu heb gedaan, is dat nog even iets te hoog gegrepen, zeg maar.

00:05:49 interviewer: En als u het dan wel zou bespreken, de relatie tussen de auteur en de roman, op welke manier zou je dat dan doen bij *The Boy in the Striped Pyjamas*?

00:05:58 Participant 15: Nou sowieso kijken van: waar komt die auteur vandaan? Het kan natuurlijk zijn dat hij er gewoon totaal niks mee te maken heeft, maar misschien heeft hij juist wel weer te maken met dat hij uit de Tweede Wereldoorlog komt. Of dat hij dat zijn ouders er vandaan komen, dus gewoon eigenlijk een beetje achtergrondinformatie. Waarom denk je dat de auteur dit boek heeft geschreven? Wat is hier belangrijk aan? Dat zou ik dan een beetje doen.

00:06:24 interviewer: Dan ga ik u even een stukje extra informatie geven. De oma van Bruno is eigenlijk het enige personage dat zich vocaal afzet tegen de ideeën van Hitler. Op een gegeven moment is er een etentje in Out-With, laat de vader van Bruno ook met heel veel trotse zijn nieuwe naziommandant kostuum zien en dan gaat de oma met ruzie, verlaat ze dan Out-With, komt ze daarna ook nooit meer langs. Op een gegeven moment komt ze te overlijden. Helemaal aan het begin van de roman wordt de oma van Bruno neergezet als een karakter, met typisch Ierse kenmerken. Wat er wordt gezegd over haar: ze heeft een typisch Ierse uiterlijk, rood haar, groene ogen en er ze claimt altijd dat er ergens in haar familie iemand is die Iers is. John Boyne is zelf ook Iers. Is het dan van belang dat specifiek dit karakter van de oma van Bruno, dat zich zo vocaal afzet tegen de ideeën van Hitler, en de auteur deze afkomst mogelijk delen?

00:07:30 Participant 15: Ja, want dan waarschijnlijk ziet die auteur: wat er is gebeurd is natuurlijk erg en eigenlijk vertolkt hij zijn mening in oma. Ik ben Iers en eigenlijk vind ik Hitler helemaal niks. Ik zet me af tegen mijn zoon, die draagt een uniform en ik ben eigenlijk gewoon vocaal of gewoon tegen. En hij laat zichzelf daarin terug schemeren, dus ik denk dat dat wel echt een goed verband is.

00:08:05 interviewer: John Boyne heeft dus de Tweede Wereldoorlog zelf niet meegemaakt, zoals u net al zei, als je dan de relatie tussen uit de roman zou bespreken, dan zou ik dat opzoeken. Maar als je de Tweede Wereldoorlog niet hebt meegemaakt, heb je dan wel het recht om te schrijven over zo'n gevoelig en moeilijk onder woorden te brengen onderwerp als de Holocaust?

00:08:28 Participant 15: Dat is een lastige vraag, want er wordt natuurlijk van alles en nog wat geschreven over iets. En hij zegt ook dat het een fictie roman is en niet een waargebeurd

verhaal. Dus daarmee dekt hij zichzelf ook wel in van alle onwaarheden erin. Maar uiteindelijk, het is lastig. Helemaal in de wereld waar we nu in leven, dat je al bepaalde kleding niet mag aandoen als je een bepaalde huidskleur, niet hebt. Het wordt wel heel erg geradicaliseerd. Ik ben wel van mening dat als hij goed onderzoek heeft gedaan. Dus met mensen die het wel hebben meegemaakt. Anders betekent het dat je er nooit meer boek over kan schrijven over een paar jaar, want dan heb je niemand meer die het mee heeft gemaakt?

00:09:20 interviewer: Bespreekt u wel eens met uw leerlingen het spanningsveld tussen fictie en werkelijkheid in de literatuur?

00:09:37 Participant 15: Kan je dat een klein beetje uitleggen? Wat je daarmee bedoelt?

00:09:39 interviewer: Jazeker, bijvoorbeeld bij sommige romans. Neem bijvoorbeeld een Harry Potter is het heel duidelijk dat het fictie is. Het is het allemaal tovenarij. Nou, dan heb je nog non-fictie, waar het heel duidelijk is dat het wel echt gebeurd is en The Boy in the Striped Pyjamas hangt hier bijvoorbeeld een beetje tussen. Het is een historische fictie, dus het speelt zich af in een tijd en een setting die echt heeft plaatsgevonden of mogelijk zou kunnen hebben plaatsgevonden. En toch gebruikt het fictionele elementen om een mooi verhaal te kunnen vertellen.

00:10:13 Participant 15: Dat bespreek ik wel. Ik geef ook aan van: wat we nu gaan lezen, is gebaseerd op de waarheid, meer is het niet. Het is meer om een idee te geven van dat ik het zo'n goed boek vindt, omdat het een perspectief van een kind is. Dus het is heel onschuldig en Dat is ook vaak wat die leerlingen ook nu nog een beetje denken met oorlogen. Het maakt het wel wat echter en dat komen ze pas vooral op het laatste achter, want wij lezen het op de manier zoals hij het ziet. Het heet Out-With en Auschwitz wordt niet eens genoemd. Dat maakt het wel onschuldig, maar wel het stukje bespreken ervan vind ik wel belangrijk, omdat. Het kan zijn dat kinderen het misschien best wel een lastig onderwerp vinden. Het is dan wel belangrijk om dan ook te zeggen: dit is niet echt gebeurd. Helemaal als het zo heftig is.

00:11:24 interviewer: John Boyne beschrijft The Boy in the Striped Pyjamas ook als een fabel. Dat staat ook op de voorkant staat er: A fable by John Boyne. En hij claimt er dus ook over dat het niet een natuurgetrouwe schets zou moeten zijn van hoe Auschwitz er in die tijd zou hebben uitgezien, maar eerder een les zou moeten leren over empathie en antipathie. Toch is dit een roman die veel wordt gelezen door jongeren, bijvoorbeeld ook door uw eersteklassers en waarschijnlijk ook één van de eerste keren dat ze in aanraking komen met Holocaustfictie. Er zitten een hoop open plekken in het boek. Een voorbeeld dat daarvan wordt gegeven, is dat er bijvoorbeeld wel wordt gehint naar Jodenhaat en genocide en geweld tegen joden, maar dat wordt nergens expliciet gemaakt. En zeker als een jonge lezer dan niet

de kennis heeft om die open plekken op te vullen, is het dan misschien schadelijk? Kan het een schadelijk beeld creëren om dat het minder heftig in de roman is dan het eigenlijk is. Omdat de jodenhaat niet zo expliciet in wordt?

00:13:24 Participant 15: Ik vind het is een boek, dat veel jongeren kunnen lezen. Ik vind het wel een boek dat in dit geval wel goed is om dat samen te lezen, omdat je het ook daarover kan hebben. En ik snap je ideeën ook wel met opzich als ze het helemaal zelf lezen. Dan mis je best wel wat informatie, als je de achtergrondinformatie niet kent. Ja, dat kan schadelijk zijn in de vorm van dat ze het ook niet helemaal snappen. Als je die achtergrondinformatie wel hebt, dan kan je het ook beetje van: ik weet wat Out-With betekent, dat is Auschwitz en ik weet dat oké, die de kok, die was dus gewoon was joods. Maar dat werd natuurlijk niet heel erg expliciet genoemd. Alleen dat hij wel voor ze werkte, maar hij had een soort van privileges gekregen Maar je die leerlingen zien nog niet van oké: dit heb ik nu gehoord gelezen. Waarom wordt hij zo behandeld? En dat is dan vind ik het wel belangrijk om zoiets te bespreken en niet dat ze het zelf lezen. En het verschil met leeftijd, hè? Want dit zijn 12, 13 jarigen. Zijn ze nou 16 jaar, dan hebben ze vaak wel al die achtergrondinformatie al meer. Dus daar zit wel verschil in, denk ik.

00:14:56 interviewer: Is het dan uw morele plicht als docent om zoiets uit te leggen aan uw kinderen? Of ligt dat misschien bij een andere partij, zoals bijvoorbeeld dat de auteur een zo natuurgetrouw schets moet geven als mogelijk van hoe het eruit gezien moet hebben? Ligt dat beide ouders om hun kind wat algemene opvoeding te geven? Of misschien zelfs bij een andere partij?

00:15:20 Participant 15: Ik denk niet per se bij de auteur, want het is echt in het perspectief van Bruno, dus van een kind, dus als jij het nu opeens uit gaat leggen in het boek dan gaat het zijn doel voorbij. Ik vind dat ik als docent Engels daar wel deels wat over moet vertellen, want ondanks dat ik Engels geef, heb ik ook gewoon nog mijn pedagogische rol daarin. En geschiedenis is een hele belangrijke. En eigenlijk zal dit zelfs ook nog goed kunnen zijn, als je dit samen zou doen met geschiedenis. Dus dat geschiedenis voor het onderwerp aan het is, omdat ik dan dat boek met ze lees, dan heb je het helemaal een wat ronder beeld. Natuurlijk ook de ouders hebben daar altijd een belangrijke rol in. De opvoeding van wat er in de wereld gebeurt en wat er is gebeurd.

00:16:14 interviewer: En als u het curriculum helemaal zelf zou mogen indelen, zou je dan op een andere manier omgaan met Holocaustfiction in de literatuurlessen?

00:16:27 Participant 15: Kan je daar een voorbeeld van geven?

00:16:29 interviewer: Nou, je zou kunnen zeggen, ik zou graag meer tijd hebben om literatuur lessen te geven. Of als ik het curriculum helemaal invulling zou kunnen geven, zou ik meer in thema's of in blokken, lesgeven.

00:16:41 Participant 15: Ook wil ik gewoon meer tijd hebben om literatuurles te kunnen geven. Omdat, je merkt gewoon deze tegenwoordig dat jongeren weten minder. Ik wil gewoon meer tijd hebben met ze om te lezen en dat het gewoon sectiebreed is. Ook van oké, we gaan nu in het begin van het jaar beginnen met dit en dit en niet. Dan is het niet dat ik als enige docent ben die daar mee bezig is. Ik zou ook heel graag in thema's willen werken dus. Als het daarover gaat, dan kan je met Nederlands én bij Engels kan je natuurlijk ook gewoon daar echt op doorgaan. Bij maatschappijleer kan je er weer op doorgaan, dus ik zou heel graag in thema's willen werken, zodat je ook doelgericht een nou ja ergens naartoe leeft. Alleen het enige nadeel is bijvoorbeeld in Engels en Nederlands, in ieder geval is het dus dat we hebben de methode. En dan gaat het weer over van familie of zo en je kan er altijd wel iets uithalen, maar eigenlijk zou de methode daar ook weer in moeten kunnen passen? En jij bent natuurlijk ook gebonden aan het bepaalde dingen die vanuit het examen. En daarom wil ik juist literatuur ook doen dan lezen, vooral begrijpend lezen. Want dat is het examen Engels. Ik geef vooral vmbo les en ook een havo klassen maar. Uiteindelijk is het vooral vijftig procent lezen, vijftig procent luisteren en je merkt gewoon dat ze lezen gewoon heel moeilijk. Dat ze dat moeilijk vinden.

00:18:40 interviewer: Nou, ik ga afronden, dank u wel. Dat was namelijk de laatste vraag. Dit was een ontzettend fijn gesprek. Dank u wel nogmaals voor uw tijd, voor uw moeite vanochtend wat er met het gesprek gaat gebeuren, is het volgende. Ik ga het transcriberen en dan ga ik de antwoorden coderen van iedereen en onderbrengen in grote thema's, zodat ik in grote lijnen weet wat iedereen een beetje heeft geantwoord. Mocht u interesse hebben, ik stuur het u met alle liefde even op als het eenmaal klaar is en ik een cijfer terug heb en dan ga ik voor nu de opname stoppen.

